

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ «ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Κωνσταντίνος Κοσκινάς

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ : Αδαμαντία Καστή

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
1. Εισαγωγή	5
1.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης	5
1.1.1 <i>Η Νεοκλασική Σχολή</i>	5
1.1.2 <i>Η Σχολή της δομικής προσέγγισης</i>	7
1.2 Ιστορική προσέγγιση της μετακίνησης πληθυσμών στη γηραιά ήπειρο	8
1.2.1 <i>Τα χρόνια της αποικιοκρατίας και της εξαναγκαστικής εργασίας</i>	8
1.2.2 <i>Η περίοδος της Βιομηχανικής Επανάστασης</i>	9
1.2.3 <i>Η περίοδος του Μεσοπολέμου</i>	10
1.3 Παγκόσμιες εξελίξεις, μετανάστευση και η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών	12
2 Το νομικό καθεστώς των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα	15
2.1 Το θεσμικό πλαίσιο των αρχών της δεκαετίας του 1990	15
2.2 Η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα	21
2.3 Η δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα	26
2.4 Νεότερες εξελίξεις στον τομέα της μεταναστευτικής πολιτικής	32
2.5 Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στην Ελλάδα	34
3 Χαρακτηριστικά των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα	37
3.1 Μέγεθος και υπηκοότητα του μεταναστευτικού πληθυσμού	37
3.2 Κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία	42
3.3 Κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού βάσει οικογενειακής κατάστασης και επιπέδου εκπαίδευσης	47
3.4 Η χωροθέτηση του μεταναστευτικού πληθυσμού	50
3.5 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	55

4	Εμπειρικά ευρήματα για τις συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης των μεταναστών στην Ελλάδα	58
4.1	Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα	58
4.2	Συνθήκες εργασίας τριών μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα	63
4.3	Η παρουσία των Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας	70
4.4	Η παρουσία της φιλιππινέζικης κοινότητας στην Ελλάδα	75
4.5	Συνθήκες εργασίας των Αλβανών μεταναστών στη Θεσσαλονίκη	82
4.6	Συνοριακοί έλεγχοι στις χώρες της Νοτιοανατολικής Μεσογείου: Η περίπτωση της Ελλάδας	94
4.7	Έρευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών	102
4.8	Οργανωμένο έγκλημα, παράνομοι μετανάστες και αδήλωτη εργασία	119
4.9	Άλλες εμπειρικές έρευνες περί μεταναστών στην Ελλάδα	123
5	Οι κοινωνικοοικονομικές επιδράσεις της απασχόλησης των μεταναστών στην Ελλάδα	127
6	Τα παραδείγματα άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης	134
6.1	Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική	134
6.2	Συνθήκες διαμονής και εργασίας των μεταναστών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	141
7	Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών σε Ελλάδα και Ευρώπη	150
8	Προτάσεις για ουσιαστικότερη ρύθμιση του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα	161
	Αντί Επιλόγου	170
	Βιβλιογραφία	172

Περίληψη

Ο τίτλος της παρούσας εργασίας είναι «Μετανάστες και Αγορά Εργασίας στην Ελλάδα». Η ανάλυση θα επικεντρωθεί στην παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα (κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1990), μέσα από την προσέγγιση στοιχείων που αφορούν στις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας τους στη χώρα. Η εργασία χωρίζεται σε 8 κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο (εισαγωγικό), παρουσιάζονται οι βασικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις του μεταναστευτικού φαινομένου καθώς και μια σύντομη ιστορική αναδρομή της μετακίνησης πληθυσμών στην Ευρώπη για να φτάσουμε στις σύγχρονες παγκόσμιες εξελίξεις σχετικά με τη μετανάστευση και κυρίως στους λόγους που οδήγησαν την Ελλάδα να μετατραπεί από κλασική χώρα εξαγωγής εργατικού δυναμικού σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται εκτενής αναφορά στις καινοτομίες και αδυναμίες του νομικού καθεστώτος των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα από το 1991-2003. Ειδικότερα, αναλύεται η πρώτη απόπειρα εφαρμογής ειδικής μεταναστευτικής πολιτικής από το ελληνικό κράτος, οι δύο διαδικασίες νομιμοποίησης παράνομων μεταναστών στη χώρα καθώς και το νομικό καθεστώς που ισχύει στην Ελλάδα για τους πρόσφυγες.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, παραθέτονται στοιχεία για τη γεωγραφική κατανομή και τον αριθμό των μεταναστών που ζουν στον ελλαδικό χώρο, καθώς και για την κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού βάσει εθνικότητας, φύλου, ηλικίας, οικογενειακής κατάστασης και μορφωτικού επιπέδου. Στο τέταρτο μέρος, συνοψίζονται τα κυριότερα εμπειρικά ευρήματα σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης των μεταναστών στην Ελλάδα μέσα από την παρουσίαση των κυριότερων επιστημονικών ερευνών περί εργασίας μεταναστών που αναφέρονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, αναλύονται οι συνέπειες της απασχόλησης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και οικονομία ενώ, στο έκτο μέρος, γίνεται μία προσπάθεια σύγκρισης μεταξύ ελληνικής και ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής καθώς και μεταξύ συνθηκών διαμονής και εργασίας των μεταναστών στην Ελλάδα και των μεταναστών στην Ευρώπη.

Στο έβδομο μέρος, παρουσιάζονται στοιχεία του διεθνούς μεταναστευτικού δικαίου σε σχέση με την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών

καθώς και τα κυριότερα αντιρατσιστικά κινήματα υποστήριξης μεταναστών σε Ελλάδα και Ευρώπη. Στο όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, επιχειρείται, μέσα από την άσκηση μίας σύντομης κριτικής, η εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων σχετικά με τις τυχόν δυσχέρειες ή δυσλειτουργίες της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής και τέλος, προτείνονται κάποιες πιθανές λύσεις για την ουσιαστικότερη ρύθμιση του φαινομένου της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης

Σύμφωνα με τον Massey (1997), η κάθε θεωρητική προσέγγιση της μετανάστευσης έχει τις δικές της μεθόδους διερεύνησης και σκέψεις για τους εκάστοτε παράγοντες που προκαλούν τη διεθνή μετανάστευση, για το πώς αυτή αναπτύσσεται και για το ποιοι παράγοντες προωθούν τη δημιουργία κοινωνικών χώρων των μεταναστών.

Σύμφωνα με τον παραπάνω συγγραφέα, μπορούμε να χωρίσουμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης σε δύο βασικές Σχολές, όπου κάθε μία έχει επιμέρους αναζητήσεις και ανάλογες μεθόδους έρευνας. Οι εν λόγω Σχολές είναι η Νεοκλασική Σχολή και η Σχολή της δομικής προσέγγισης.

1.1.1 Η Νεοκλασική Σχολή

Η Νεοκλασική Σχολή ανάλυσης της μετανάστευσης στηρίζεται κατά κύριο λόγο στις δημογραφικές και τοπογραφικές μελέτες του Ravenstein (1885) στο *Laws of Migration*. Οι νόμοι της μετανάστευσης για τον Ravenstein συνοψίζονται στη μελέτη του Grigg (1994) *E.G. Ravenstein and The Laws of Migration*. Κατά τον Grigg (1994), η πλειοψηφία των μεταναστών μεταναστεύουν σε μικρές αποστάσεις από τη χώρα ή τον τόπο προέλευσής τους.

Οι σημαντικότεροι νόμοι μεταναστευτικής κίνησης για τον Ravenstein είναι : αυτός που συνδέει τη μετακίνηση πληθυσμών με τις ανάγκες για εργασία και μισθούς, ο νόμος που συνδέει το μέγεθος μετανάστευσης με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, εμπορικών ανταλλαγών και μεταφορικών μέσων, η μετακίνηση από μη-αστικές σε αστικές περιοχές, η ανάπτυξη των αστικών περιοχών σαν αποτέλεσμα της μετανάστευσης, ο νόμος ότι η πλειοψηφία των μεταναστών είναι ενήλικες και ότι οι οικογένειες σπανίως μετακινούνται εκτός της περιοχής γεννήσεως. Επιπλέον για τον Ravenstein, οι άνθρωποι που έχουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και εργασιακής κατάρτισης, είναι αυτοί που επιλέγουν συχνότερα να μεταναστεύσουν σε μακρινές αποστάσεις από τον τόπο προέλευσής τους και κυρίως προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. (Grigg, 1994).

Η Νεοκλασική Σχολή επικεντρώνεται στις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους μισθούς και απασχόληση στις διάφορες χώρες και στο κόστος της μετανάστευσης. Στηρίζεται στην άποψη ότι η μετανάστευση εξαρτάται από ατομικές επιλογές για την εξασφάλιση και αύξηση του εισοδήματος. (Massey, 1997).

Η Νεοκλασική Σχολή διαιρείται σε δύο επιμέρους αναζητήσεις : σε αυτή που αναζητά τα αίτια της μετανάστευσης σε μακρο-επίπεδο και σε αυτή που τα αναζητά σε μικρο-επίπεδο κοινωνικών σχέσεων.

Σύμφωνα με τον Massey (1997), οι προσεγγίσεις σε μακρο-επίπεδο στηρίζονται στις ακόλουθες υποθέσεις : Πρώτον, η μετανάστευση εργατικού δυναμικού είναι το αποτέλεσμα των διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα στους μισθούς των χωρών. Δεύτερον, η μείωση των παραπάνω διαφορών, θα επιφέρει αρνητικές συνέπειες στη μετακίνηση εργατικού δυναμικού. Τρίτον, οι ανειδίκευτοι μετανάστες εργάτες αντιμετωπίζουν διαφορετικά τις διαφορές μισθών σε σχέση με τους εξειδικευμένους μετανάστες εργάτες και επιστήμονες. Τέταρτον, οι αγορές εργασίας είναι εκείνες που «ευθύνονται» για τη διεθνή μετανάστευση εργατικού δυναμικού και τέλος, οι κυβερνήσεις θα ελέγχουν τη μετανάστευση μέσω της ρύθμισης της επιρροής της αγοράς εργασίας στις χώρες προέλευσης και χώρες υποδοχής.

Όσον αφορά τις προσεγγίσεις σε μικρο-επίπεδο ο Massey (1997) ξεχωρίζει τις ακόλουθες υποθέσεις : Αυτές έχουν να κάνουν με τις διαφορές στους μισθούς, με τις επιρροές που ασκούν οι παράγοντες ανθρώπινου κεφαλαίου (εκπαίδευση, ειδίκευση, γλωσσικές δυνατότητες ένταξης) στη μετανάστευση και με την τεχνολογική υποδομή ή οποία μπορεί να μειώσει το κόστος της μετανάστευσης. Επιπλέον, υποτίθεται ότι η μετανάστευση είναι το άθροισμα των ατομικών μετακινήσεων βάσει του κόστους – κέρδους (από τη μετανάστευση) του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Μια άλλη βασική υπόθεση είναι ότι δε συμπεριφέρονται όλες οι αγορές εργασίας το ίδιο. Μερικές επηρεάζουν ομάδες και άτομα θετικά προς τη μετανάστευση και άλλες όχι.

Οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις της Νεοκλασικής Σχολής αποτελούν καθαρά ατομικιστικές αντιλήψεις του μεταναστευτικού φαινομένου καθώς απομονώνουν τα δομικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας και τις επιρροές αυτής πάνω στο άτομο, προβάλλοντας το τελευταίο σαν απόλυτο κυρίαρχο γύρω από τις επιλογές της μετανάστευσης. (Ψημμένος, 1999).

1.1.2 Η Σχολή της δομικής προσέγγισης

Η Σχολή της δομικής προσέγγισης αποτελεί συνέχεια της ανάπτυξης της Νεοκλασικής Σχολής. Σύμφωνα με την Romaniszyn (1997), η Σχολή της δομικής προσέγγισης, όπως και η Νεοκλασική Σχολή, χωρίζεται σε δύο μέρη : αυτό της μικρο-δομικής διαδικασίας και αυτό της μακρο-δομικής διαδικασίας μετανάστευσης.

Οι μικρο-δομικές αντιλήψεις συσχετίζονται με αυτό που ονομάζουμε «δικτυακή μετανάστευση» (net-works). Για τους Portes & Rumbaut (1996), αυτό το είδος μετανάστευσης αναφέρεται και ως η μικρο-δομή της μετανάστευσης μέσα από την κατασκευή κοινωνικών δικτύων. Η ιστορία της μετακίνησης πληθυσμών δείχνει ότι ακόμα και όταν έχουμε ίδιους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, οι μεταναστεύσεις διαφέρουν. Σύμφωνα με την Καβουνίδη (1998), η επεξήγηση αυτών των διαφορών βρίσκεται ακριβώς μέσα από τη χρήση του πλαισίου των κοινωνικών δικτύων. Η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των μεταναστών (για τη χώρα υποδοχής) αλλά και ανάμεσα στους επαναπατριζόμενους και στους μελλοντικούς μετανάστες, καθορίζουν την ιστορική ανάπτυξη της μετανάστευσης από τη μία χώρα σε μία άλλη.¹

Οι μακρο-δομικές αντιλήψεις συσχετίζονται με αυτό που ονομάζουμε «αλυσιδωτή μετανάστευση» (chain migration). Σύμφωνα με την Romaniszyn (1997), αυτό το είδος μετανάστευσης καθιερώνει μακροχρόνια τις μεταναστεύσεις μεταξύ δικτύων στη χώρα αποστολής και υποδοχής, μέσα από μηχανισμούς ανταλλαγής πληροφοριών (για παράδειγμα γύρω από τη συνθήκη απασχόλησης – μισθοδοσίας) και μηχανισμούς μείωσης των εξόδων μετανάστευσης. Οι μακρο-δομικές αντιλήψεις για τη μετανάστευση ποικίλλουν και δε χρειάζεται εδώ να αναλυθούν όλες οι πτυχές τους καθώς αφορούν τους ιδιαίτερους κλάδους τόσο της Ανθρωπολογικής όσο και της Γεωγραφικής και Κοινωνικής επιστήμης. (Ψημμένος, 1999).

Η Σχολή της δομικής προσέγγισης, σε αντίθεση με τη Νεοκλασική Σχολή, δεν περιορίζεται σε μία ατομικιστική προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου αλλά λαμβάνει υπόψη της και τα δομικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας και κυρίως τις σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στους πρώτους μετανάστες και τις συγγενικές ομάδες που μένουν πίσω στη χώρα προέλευσης. (Ψημμένος, 1999).

¹ Κλασική μικρο-κοινωνιολογική μελέτη για αυτή τη δικτυακή συσχέτιση είναι των : Thomas and Znaniecki (1984) *The Polish Peasant* και των Elias and Scotson (1994) *The Established and the Outsiders*.

1.2 Ιστορική προσέγγιση της μετακίνησης πληθυσμών στη γηραιά ήπειρο

Η Ευρώπη είναι ιστορικά ταυτισμένη με το φαινόμενο της μετανάστευσης. Δεν υπάρχει γεωγραφική περιοχή στην ευρωπαϊκή ήπειρο την οποία να μην την έχουν επισκεφτεί ή εγκαταλείψει μεταναστευτικοί πληθυσμοί, άλλοτε σαν μία απεγνωσμένη προσπάθεια σωτηρίας ή σαν μία στιγμή καταναγκασμού.

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούμε τελείως συνοπτικά σε μία ιστορική προσέγγιση της μετακίνησης πληθυσμών στην Ευρώπη. Στη γηραιά ήπειρο, οι μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών πραγματοποιήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της αποικιοκρατικής επέκτασης κατά την οποία κυριάρχησε η εξαναγκαστική εργασία, της βιομηχανικής επανάστασης και κατά τη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων Πολέμων. (Ψημμένος, 1999).

1.2.1 Τα χρόνια της αποικιοκρατίας και της εξαναγκαστικής εργασίας

Η έντονη μεταναστευτική δραστηριότητα στην Ευρώπη ξεκίνησε βασικά το 16^ο αιώνα και διήρκεσε όλο το 19^ο αιώνα και το ήμισυ του 20^{ου} αιώνα. Στα χρόνια της αποικιοκρατίας² ξεχωρίζουν οι παρακάτω παράγοντες που επηρεάζουν θετικά την παγκόσμια μεταναστευτική κίνηση. Η βίαια παγκόσμια επέκταση του εμπορίου και η στρατιωτική κατάκτηση κοινωνιών από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, φαίνεται ιστορικά να είναι άμεσα υπεύθυνη για τη μετακίνηση των πληθυσμών μέσω της επέκτασης της δουλείας, της εργασίας συμβολαίου και της Διεθνούς διακίνησης εμπορευμάτων καθώς και της επιβολής, από την Ευρώπη, πολιτικών συστημάτων διαχείρισης των αποικιών. (Ψημμένος, 1999).

Το δουλεμπόριο αναπτύχθηκε μέσα σε ένα τριγωνικό σύστημα εμπορίου (triangular system), όπου αγαθά από την Ευρώπη πωλούνται στις ντόπιες αγορές της Δυτικής Αφρικής με αντάλλαγμα συνήθως σκλάβους, ενώ με τη σειρά τους οι σκλάβοι πωλούνται στις αποικίες της Κεντρικής Αμερικής και Καραϊβικής με αντάλλαγμα προϊόντα που η Ευρώπη είχε ανάγκη (π.χ. καπνό, βαμβάκι, πρώτες ύλες). (Castles & Miller, 1993).

² Θα πρέπει να διαχωρίσουμε την αποικιοκρατία και το είδος της μετανάστευσης σε δύο περιόδους : σε αυτή πριν τον 16^ο αιώνα και σε αυτή μετά τον 16^ο αιώνα. Στο κείμενο αναφερόμαστε στην αποικιοκρατία που εμφανίζεται με την ανάπτυξη του διεθνούς καπιταλιστικού εμπορίου. Η έμφαση της αποικιοκρατίας και της μετανάστευσης, μετά τον 16^ο αιώνα, βρίσκεται ακριβώς στην απόκτηση νέων αγορών και πηγών ενέργειας ή άλλων φυσικών πρώτων υλών που χρησιμεύουν στην εξάπλωση της καπιταλιστικής αγοράς (Ψημμένος, 1999).

Το 19^ο αιώνα η εξαναγκαστική μετανάστευση εργατικού δυναμικού έρχεται να αντικαταστήσει το δουλεμπόριο. Η εξαναγκαστική εργασία με συμβόλαιο (indentured labor), αναφέρεται συνήθως στη διεθνή αρθρογραφία ως “coolie system”. Το σύστημα αυτό επέτρεπε στις αποικιοκρατικές χώρες να στρατολογήσουν μεγάλες ομάδες εργατών από τις αποικίες για να χρησιμοποιηθούν στις φυτείες ή στις μεγάλες κατασκευαστικές μονάδες της Ευρώπης ή της Αμερικής. (Ψημμένος, 1999). Η στρατολόγηση και κατανομή εργασίας γινόταν συνήθως με εθνικά κριτήρια, και αυτού του είδους η εργασία συνήθως κόστιζε λιγότερο από το δουλεμπόριο. Κατά την περίοδο 1834-1912 αυτού του είδους η καταναγκαστική εργασία αριθμούσε παγκοσμίως 1,4 εκατομμύρια εργάτες και οι περισσότεροι προέρχονταν από την Ινδία και την Κίνα. (Cohen, 1997).

Την περίοδο αυτή αρχίζει η οικονομική και πολιτική παγκοσμιοποίηση του ανθρώπινου εργατικού κεφαλαίου που συμβάλλει στην ανάπτυξη της Ευρώπης. Παράλληλα δημιουργούνται και εκείνες οι πολιτικές συνθήκες που επιτρέπουν τη συνεχή παροχή φθηνού εργατικού δυναμικού, κυρίως από τις αποικίες. (Ψημμένος, 1999).

1.2.2 Η περίοδος της Βιομηχανικής Επανάστασης

Σύμφωνα με τον Hobsbawm (1989), η οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης θα ήταν αδύνατη δίχως τις αποικίες, τη δουλεία³ και τους νέους μετανάστες. Έτσι και κατά την περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης, τόσο το δουλεμπόριο, όσο και οι πρώτες ύλες από τις αποικίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην τεχνολογική ανάπτυξη, ιδίως της Αγγλίας. Τόσο οι πρόσφυγες όσο και οι μετανάστες αποτέλεσαν τον κύριο μοχλό εργασίας μέσα στην Ευρώπη, όπου προ-καπιταλιστικές σχέσεις εργασίας επιβίωναν μαζί με το Βιομηχανικό καπιταλισμό. (Ψημμένος, 1999). Οι εργάτες από την Ιρλανδία, τις χώρες της Βόρειας Θάλασσας και της Νότιας Ευρώπης αποτελούν εκείνη την περίοδο το κύριο εργατικό δυναμικό που απασχολείται στις βαριές εργασίες. Οι Ιρλανδοί μετανάστες στην Αγγλία, χαρακτηρίζονται από την οικονομική και κοινωνική αδυναμία τους να εργασθούν και να αποκτήσουν δική τους γη.

³ Την περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης δύο είδη ξεχώρισαν στην Αγγλία : το βαμβάκι και το κάρβουνο. Η ιστορία της Βιομηχανικής Επανάστασης συνδέεται άμεσα με το εμπόριο βαμβακιού από τις αποικίες και τις φυτείες όπου αναπτύχθηκε η καταναγκαστική εργασία. Την περίοδο 1790-1800 οι Δυτικές Ινδίες και η Αίγυπτος, μέσω της δουλείας εξασφάλιζε την αποκλειστική οικονομική ανάπτυξη της βαμβακοβιομηχανίας της Αγγλίας. (Hobsbawm , (1990).

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι οι Ιρλανδοί ήταν δύσκολο να μεταφέρουν τις οικογένειές τους στην Αγγλία μια και η έλλειψη μισθωτής εργασίας δεν τους επέτρεπε να συγκεντρώσουν τα απαιτούμενα χρηματικά ποσά. Επιπλέον, ο εγκλωβισμός των μεταναστών μέσα στην ανειδίκευτη εργασία είχε σαν επακόλουθο, τα μεταφερόμενα μέλη των οικογενειών των μεταναστών να έχουν την ίδια τύχη με τους πρωτο-ερχόμενους μετανάστες. (Ψημμένος, 1999).

Ο Ashton (1996), στη μελέτη του “The Industrial Revolution” για την περίοδο 1760-1830, διακρίνει τρεις βασικές παραμέτρους που χαρακτήρισαν την απασχόληση των μεταναστών : η ειδίκευση, η κοινωνική-γεωγραφία του χώρου εργασίας και ο κοινωνικός διαμελισμός των οικογενειών λόγω εργασίας. Η τότε νομοθεσία επέτρεπε μόνο στους έμπειρους-ειδικευμένους εργάτες να απασχοληθούν σε εργασίες στην τότε βιομηχανία, όπως στις βιομηχανίες βάμβακος και χάλυβα. Οι εργοδότες, από την πλευρά τους, απασχολούσαν συνήθως εργάτες από την ίδια περιοχή και όταν οι τελευταίοι δε διέθεταν τις απαιτούμενες άδειες απασχόλησης στην τοπική βιομηχανία, δε μπορούσαν να εξασφαλίσουν την παραμονή των υπολοίπων μελών της οικογένειάς τους.

Η μετανάστευση την περίοδο 1850-1920 αυξήθηκε ραγδαία στην Ευρώπη, όπου περίπου 6,8 εκατομμύρια Ιταλοί μετανάστευσαν στη Γαλλία, Ελβετία και Γερμανία, 700.000 Ιρλανδοί και 120.000 Πολωνοί και Εβραίοι στην Αγγλία, 164.000 Πολωνοί ανθρακωρύχοι στη Γερμανία⁴ και περίπου 1,2 εκατομμύρια Ιταλοί, Βέλγοι, Γερμανοί και Ελβετοί στη Γαλλία. (Castles & Miller, 1993).

1.2.3 Η περίοδος του Μεσοπολέμου

Η μετανάστευση την περίοδο των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, χαρακτηρίζεται από δύο βασικές αρχές : αυτή του ελέγχου της μετακίνησης πληθυσμών για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους και αυτή της εκτόπισης ή αφομοίωσης του μεταναστευτικού πολιτισμικού στοιχείου. Την περίοδο αυτή στην Ευρώπη αρχίζει να καθιερώνεται η καταστρατήγηση των πολιτικών δικαιωμάτων των μεταναστών.

Το σημαντικότερο, ίσως, στοιχείο της ιστορίας της μετακίνησης πληθυσμών στην περίοδο του Μεσοπολέμου είναι η εμφάνιση μεταναστευτικής πολιτικής για τον

⁴ Ιδιαίτερα για τη Γερμανία μέχρι το 1910 ο μεταναστευτικός πληθυσμός ήταν περίπου 1 εκατομμύριο άνθρωποι. Οι μεγαλύτερες εθνικές ομάδες μεταναστών ήταν : οι Πολωνοί από τη Ρωσία (380.000) και από την Αυστρία (200.000), οι Ιταλοί (150.000), οι Ουκρανοί από την Αυστρο-Ουγγαρία (90.000) και οι Βέλγοι και Ολλανδοί (60.000). (Lucassen, 1987).

έλεγχο και περιορισμό των πολιτικών και εργασιακών δυνατοτήτων των μεταναστών. Η εξάπλωση των συστημάτων εργασίας και η αναζήτηση, από την πλευρά των Ευρωπαίων παραγωγών, φθηνού εργατικού δυναμικού, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία μεταναστευτικής πολιτικής. Η κάθε χώρα της Ευρώπης αντιμετωπίζει διαφορετικά, τις διαφορετικές μεταναστευτικές ομάδες, αλλά και το ίδιο το θέμα της μετανάστευσης.

Τα βασικότερα χαρακτηριστικά των παραπάνω είναι : η ανάπτυξη μίας νέας αντίληψης σχεδιασμού της κοινωνίας και η χρήση του μετανάστη στην περιφερειακή εργασία. Ο απόλυτος σχεδιασμός της οικονομίας επεκτείνεται και στις κοινωνικές σχέσεις, μεταφέροντας τις εργασιακές πολιτικές στην οργάνωση της κοινωνίας (όπως οικογένεια, εθνική ταυτότητα, δικαιώματα).

Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη του προσφυγικού κύματος αποτελεί για την Ευρώπη το κύριο θέμα του 20^{ου} αιώνα. (Ψημμένος, 1999). Μόνο στα χρόνια του Ναζιστικού καθεστώτος, 30 εκατομμύρια άνθρωποι εκτοπίστηκαν από τον τόπο τους και τις οικογένειές τους, για να καταλήξουν είτε σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, είτε στις περιφέρειες των ευρωπαϊκών χωρών σαν εθνικές μειονότητες. (Bammer, 1994).

Η οικονομική μετανάστευση, λοιπόν, ασφαλώς και δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Η εποχή που γνώρισε το μεγαλύτερο εκούσιο μεταναστευτικό ρεύμα η ιστορία ήταν η περίοδος των 100 χρόνων μετά το 1815. Τότε μετανάστευσαν περίπου εξήντα εκατομμύρια Ευρωπαίοι προς την Αμερική, την Αυστραλία και τη Νότια και Δυτική Αφρική. Δέκα εκατομμύρια άνθρωποι εγκατέλειψαν τη Ρωσία κινούμενοι προς την Κεντρική Ασία και τη Σιβηρία. Περίπου ένα εκατομμύριο άνθρωποι έφυγαν από τη Νότια Ευρώπη προς τη Βόρεια Αμερική. Δώδεκα εκατομμύρια Κινέζοι και έξι εκατομμύρια Ιάπωνες μετανάστευσαν στην Ανατολική και Νότιο-Ανατολική Ασία, ενώ πάνω από ενάμισι εκατομμύριο Ινδοί κινήθηκαν προς τη Νότιο-Ανατολική Ασία καθώς και τη Νότιο-Δυτική Αφρική. (Hirst & Thompson, 1996). Το μεταναστευτικό κύμα περιορίστηκε σημαντικά στο διάστημα του μεσοπολέμου, κυρίως εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, για να αρχίσει πάλι να φουντώνει μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

1.3 Παγκόσμιες εξελίξεις, μετανάστευση και η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Τα τελευταία χρόνια οι σημαντικότερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές, που σημειώθηκαν σε παγκόσμια κλίμακα, δημιούργησαν μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα προς τις αναπτυγμένες χώρες του πλανήτη. Το γεγονός αυτό έφερε τη μετανάστευση στην πρώτη σειρά των προβλημάτων που απασχολούν σήμερα τη διεθνή κοινότητα και κατέστησε αναγκαία την εξεύρεση λύσης του, μέσω της θέσπισης και εφαρμογής κατάλληλων πολιτικών.

Ιστορικά λοιπόν, όπως είδαμε και παραπάνω, η Ευρώπη έχει εξάγει τους πληθυσμούς της προκειμένου να εγκατασταθούν, να διοικήσουν ή να εργαστούν σε μακρινούς τόπους. Στην εποχή μας, οι οικονομίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δοκιμάζουν την εμπειρία ενός αντίστροφου φαινομένου. Καθώς οι Ευρωπαϊκές οικονομίες ευημερούν, βλέπουν ολοένα μεγαλύτερο τμήμα των οικονομικών δραστηριοτήτων να γίνονται με τη συνδρομή ξένων. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Ο αμερικανός οικονομολόγος Borjas, ειδικός στα θέματα της διεθνούς μετανάστευσης, διακρίνει ανάμεσα σε παράγοντες pull ή προσέλκυσης και παράγοντες push ή απώθησης. Όταν κυριαρχούσαν οι παράγοντες «προσέλκυσης», στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, οι μετανάστες αυτοεπιλέγονταν ήδη από τη χώρα προέλευσής τους και, κατόπιν, η χώρα υποδοχής επέλεγε στη βάση των αναγκών της για εργατικό δυναμικό. Οι διαφορές στους μισθούς και η ύπαρξη εργασίας ήταν τότε βασικοί παράγοντες που διαμόρφωναν μία πολιτική μετανάστευσης, βασισμένη σε «συμβάσεις εργασίας» και διακρατικές συμφωνίες.

Σήμερα όμως, βρισκόμαστε στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση. Οι παράγοντες «απώθησης», αποτέλεσμα των δημογραφικών εκρήξεων και της επιδεινούμενης αστάθειας στον «τρίτο κόσμο», καθορίζουν τα μεταναστευτικά ρεύματα, που λαμβάνουν μία ολοένα και πιο «άναρχη» μορφή. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας με τη συνακόλουθη κατάρρευση του «προστατευτικού» έθνους – κράτους και τα μέτρα λιτότητας των διεθνών χρηματοοικονομικών οργανισμών, είναι μερικοί μόνο από τους παράγοντες «απώθησης». Από την άλλη πλευρά, όμως, η ενδυνάμωση της ισχύος των νομικών συστημάτων που συνδέονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, στο πλαίσιο των κρατών ή των διεθνών συμβάσεων, επιβάλλουν σχεδόν εξαναγκαστικά τη μετατροπή των «ξεχασμένων» του διεθνούς δικαίου (μετανάστες,

πρόσφυγες, παιδιά, γυναίκες) σε «υποκείμενα» του παγκόσμιου νομικού συστήματος. Αυτές οι αντίρροπες δυνάμεις στη διαλεκτική τους δυναμική, διαμορφώνουν και το πλαίσιο δράσης κρατών ή υπερεθνικών μορφωμάτων, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση. ΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

[Η αλματώδης αύξηση του αριθμού των μεταναστών εντοπίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού εντείνει το φαινόμενο του επαναπατρισμού πολιτικών προσφύγων, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται ένα έντονο κύμα μετανάστευσης από τις χώρες αυτές. Η μετανάστευση τόσο από τις ανατολικές χώρες, όσο και από τις ασιατικές και αφρικανικές χώρες οφείλεται κυρίως σε οικονομικά αίτια.] Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι σε πολλές από τις χώρες αποστολής μεταναστών ενώ η δημογραφική ανάπτυξη ακολουθεί ανοδικούς ρυθμούς, η παραγωγική δυναμικότητα της οικονομίας παραμένει χαμηλή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο τμήμα του ενεργού πληθυσμού να μην μπορεί να απασχοληθεί στις υπάρχουσες θέσεις εργασίας ή ακόμα και αν δεν αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ανεργίας, να αμείβεται για την ίδια εργασία δυσανάλογα χαμηλότερα απ' ό,τι στις αναπτυγμένες χώρες. [Βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν το μεταναστευτικό φαινόμενο πλέον, είναι το γεγονός ότι η μετανάστευση παύει να έχει τον οργανωμένο χαρακτήρα που είχε σε παλαιότερες εποχές και η αύξηση του αριθμού των μεταναστών οφείλεται κατά κύριο λόγο στην είσοδο παράνομων μεταναστών. Παράλληλα ο αριθμός των χωρών αποστολής αυξάνεται] ενώ αυξάνονται και οι αλλοδαποί που ζητούν πολιτικό άσυλο.

[Μέσα σε αυτή τη συγκυρία η Ελλάδα, τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, από κλασική χώρα εξαγωγής εργατικού δυναμικού έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Στη μεταστροφή αυτή συντέλεσαν : η βελτίωση της οικονομίας της χώρας, η κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης μετά το 1989, η κρίση στις γειτονικές Γιουγκοσλαβία και Αλβανία, η γεωγραφική θέση της χώρας (στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων)⁵ και το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης] (ιδιαίτερα ότι είναι μέρος της συμφωνίας Σένγκεν)⁶. (Σιάδημα, 2001).

⁵ Ως κομβικό σημείο, λοιπόν, προσελκύει μετανάστες τόσο από την Ευρώπη (Ανατολική και Κεντρική), όσο και από άλλες Μεσογειακές χώρες, καθώς και από χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Η μορφολογία των ελληνικών συνόρων επίσης, μεγάλη έκταση ακτών (33 χιλιόμετρα) και περιφερειακών συνόρων (1170 χιλιόμετρα), καθιστά δύσκολη τη φύλαξή τους, διευκολύνοντας έτσι την είσοδο παράνομων αλλοδαπών (Αμίτσης & Λαζαρίδης, 2001)

⁶ Αυτό σημαίνει ότι οι μετανάστες θα μπορούν να μεταβούν σε πλουσιότερες Ευρωπαϊκές χώρες χωρίς έλεγχο μετά την πρόσβασή τους στην Ελλάδα.

[Η Ελλάδα δεν είχε τη δυνατότητα να διαχειρισθεί αποτελεσματικά το φαινόμενο της ξαφνικής συρροής μεταναστών. Ενώ άλλες χώρες βρίσκονται ήδη στην τρίτη γενιά νομοθεσίας σχετικά με τη μετανάστευση, στην Ελλάδα, οι πρώτες απόπειρες νομοθετικής ρύθμισης του φαινομένου ξεκίνησαν με το νόμο 1975/1991 ο οποίος επικεντρώθηκε σε μέτρα καταστολής και όχι ρύθμισης της μετανάστευσης. Σήμερα, δώδεκα χρόνια αργότερα, παρά την αμείωτη ένταση του φαινομένου, εξακολουθεί να υφίσταται αδυναμία των αρχών και της διοίκησης να εμποδίσουν την έλευση παράνομων μεταναστών στη χώρα. Πέραν τούτου η Ελλάδα γνωρίζει, παράλληλα, μια έξαρση ρατσιστικών αντιδράσεων ενάντια στους μετανάστες.] Όλα αυτά λαμβάνουν χώρα ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπραγματεύεται την κατάρτιση μίας ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής.

Η μετανάστευση αποτελεί ένα εξαιρετικά σύνθετο φαινόμενο, όσον αφορά τους λόγους που τη δημιουργούν, τις επιπτώσεις της στην οικονομία της χώρας υποδοχής και το βαθμό ανεκτικότητας της χώρας υποδοχής απέναντι στους μετανάστες. Τι ωθεί, όμως, τους κατοίκους μίας χώρας να μεταναστεύσουν σε μία άλλη; [Τον βασικότερο, ίσως, λόγο της μετανάστευσης αποτελεί η αναζήτηση εργασίας και καλύτερων οικονομικών συνθηκών.] Για τη χώρα υποδοχής υπάρχει ο φόβος η μετανάστευση να έχει μία σειρά αρνητικών συνεπειών, όπως ο εκτοπισμός των ημεδαπών εργαζομένων από την αγορά εργασίας, η άσκηση πίεσης στους μισθούς των ημεδαπών και η μεταφορά οικονομικού πλούτου από τη χώρα υποδοχής στη χώρα αποστολής μέσω των μεταναστευτικών εμβασμάτων. Οι φόβοι που εκφράζονται δεν είναι απαραίτητα βάσιμοι. Ίσως μάλιστα να αποτελούν απλή εκλογίκευση της άρνησης των ημεδαπών να δεχτούν την ενσωμάτωση αλλοδαπών στην κοινωνία τους. (Αμίτσης & Λαζαρίδης, 2001).

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι στη σημερινή εποχή δε μπορούν πλέον να υπάρξουν αμιγείς πολιτισμοί. Ένα είναι το βέβαιο γεγονός : οι διαρκώς αυξανόμενες μετακινήσεις και αναμίξεις πληθυσμών και πολιτισμών. Τα τελευταία χρόνια η χώρα μας χαρακτηρίζεται έντονα ως μια πολυπολιτισμική κοινωνία, στην οποία ζουν, εκπαιδεύονται, εργάζονται, συνεισφέροντας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του τόπου, πολλαπλές και διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες οι οποίες αποτελούνται από μετανάστες, τόσο παλιννοστούντες ομογενείς όσο και αλλοδαπούς.

Έχει αποδειχθεί ότι το φαινόμενο της συμβίωσης ξένων και αυτοχθόνων πληθυσμών δημιουργεί προβλήματα για τη θέση και τα δικαιώματα των ξένων. Από τη μια μεριά, οι χώρες υποδοχής, προσπαθούν να θέσουν φραγμό στην είσοδο ξένων

μεταναστών και προσφύγων, κυρίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης και ανεργίας, με την ιδέα ότι με αυτόν τον τρόπο προστατεύουν τους δικούς τους πολίτες. Από την άλλη πλευρά, οι φραγμοί αυτοί αποδείχθηκαν ανίσχυροι. Όταν σε μία χώρα διεξάγονται πολεμικές επιχειρήσεις ή υπάρχουν κίνδυνοι εξόντωσης των αντιφρονούντων ή των ατόμων διαφορετικής εθνικότητας ή φυλής, δε μπορεί παρά να δημιουργούνται προσφυγικά ρεύματα. Αλλά και όταν οι συνθήκες διαβίωσης είναι τόσο άθλιες σε ορισμένες χώρες, ώστε οι πολίτες τους να εξαναγκάζονται, απλώς για να επιβιώσουν, να καταφύγουν σε άλλες χώρες – έστω και με κίνδυνο της ζωής τους (ιδίως λόγω των άθλιων μέσων μεταφοράς κατά τη διάρκεια της οποίας όχι λίγοι χάνουν πράγματι τη ζωή τους) και της ελευθερίας τους (λόγω παράνομης μετανάστευσης) – δε μπορεί να μην υπάρξουν κύματα μεταναστών. Ο ισχυρισμός ότι έρχονται με την ελεύθερη βούληση τους, κάτω από αυτές τις περιστάσεις, δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα.

Και των δύο αυτών κατηγοριών τα άτομα (πρόσφυγες και μετανάστες) είναι δεύτερης κατηγορίας πολίτες στις χώρες που καταφεύγουν. [Σε περίπτωση μάλιστα που διαμένουν παράνομα στην ξένη χώρα, τότε γίνονται αντικείμενο οικονομικής εκμετάλλευσης, συχνά απάνθρωπης, από τους γηγενείς ιδιώτες, που επιπλέον τείνουν να τους μετατρέψουν σε αποδιοπομπαίους τράγους για όλα τα δεινά τους.] Οι μετανάστες, σε ορισμένες χώρες μάλιστα, αποτελούν δευτερογενείς πολίτες. (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, στο «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους», 1994).

2. ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Το θεσμικό πλαίσιο των αρχών της δεκαετίας του 1990

[Μέχρι πρόσφατα δε μπορούσε να γίνει σοβαρά λόγος για ελληνική μεταναστευτική πολιτική, τουλάχιστον με την έννοια μιας ρεαλιστικής και συνεκτικής μεταναστευτικής πολιτικής που να διευθετεί, όχι μόνο τους όρους εισόδου, παραμονής και εργασίας των οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα, αλλά και τις συνθήκες της πολύπλευρης ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία. (Μουσούρου, 1993 & Κούρτοβικ, 1994 & Καρύδης, 1996). Συγκεκριμένα, η Ελλάδα, μόλις στις αρχές του 1990, προέβη στην εφαρμογή ειδικής μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς τότε άρχισε να αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των μεταναστών.]

Μέχρι την περίοδο εκείνη, ο όρος λαθρομετανάστης δεν είχε μπει ακόμα στην καθημερινή ζωή της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, έως το 1991, το νομικό καθεστώς των μεταναστών που προέρχονταν από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης καθοριζόταν από το νόμο 4310 του 1929. Ένα νόμο που εισήχθηκε για να ρυθμίσει τον ερχομό των Μικρασιατών προσφύγων στην Ελλάδα. Το ως πρόσφατα ισχύον νομικό πλαίσιο κάλυπτε κυρίως ζητήματα μετανάστευσης των Ελλήνων σε άλλες χώρες, θέματα πολιτικής του ελληνικού Κράτους αναφορικά με την ελληνική διασπορά και περιπτώσεις επαναπατριsmού Ελλήνων μεταναστών και ομογενών. (Μουσούρου, 1993). Εξαιρέση φυσικά αποτελούν οι πολίτες καρτών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη βάση της αρχής της ελεύθερης κίνησης των προσώπων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που τέθηκε σε ισχύ στο πλαίσιο της Κοινής Αγοράς και παγιώθηκε με την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων και τη συνθήκη Schengen. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

[Όσον αφορά το συνταγματικό πλαίσιο, το (αναθεωρημένο) Σύνταγμα του 1975 αναγνωρίζει βεβαίως δικαιώματα σε αλλοδαπούς που κατοικούν εντός της ελληνικής επικράτειας, δεν αντιμετωπίζει ωστόσο ισότιμα Έλληνες και ξένους πολίτες.⁷ Επιπλέον, ο Αστικός Κώδικας αναγνωρίζει ίσα δικαιώματα μεταξύ Ελλήνων και ξένων πολιτών. Τέλος, οι Διεθνείς Συμφωνίες και Συμβάσεις που έχει υπογράψει και τηρεί η Ελλάδα σχετικά με τα δικαιώματα προσφύγων και μεταναστών εντός της ελληνικής επικράτειας, σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος έχουν ισχύ αντίστοιχη με το εθνικό νομικό πλαίσιο.⁸ (Παπαφιλίππου, 1996).

[Ο νόμος 1975/1991⁹ (που καθορίζει την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στον ελλαδικό χώρο) ήταν η απόρροια της διόγκωσης των μεταναστευτικών

⁷ [Αυτό φυσικά δεν αποτελεί ιδιαιτερότητα του Ελληνικού Συντάγματος και βεβαίως πάντοτε υπάρχει χώρος για τροποποιήσεις και επιπρόσθετες νομοθετικές ρυθμίσεις σε συγκεκριμένα ζητήματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, ενώ αφενός μεν το Σύνταγμα κατοχυρώνει ίσα δικαιώματα μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών όσον αφορά, π.χ., την ελευθερία προσωπικής ανάπτυξης (άρθρο 5), την ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 14), τα δικαιώματα οικογενειακού ασύλου (άρθρο 9) και νομικής εκπροσώπησης (άρθρο 7, 8, 20), το απαραβίαστο της αλληλογραφίας (άρθρο 15), την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων (άρθρο 22), ή ακόμη και το ενδεχόμενο συμμετοχής αλλοδαπών σε τοπικές εκλογές (άρθρο 102, παράγραφος 2), κ.α., δε συμβαίνει όμως το ίδιο όσον αφορά την ισότητα απέναντι στο νόμο (άρθρο 4, παράγραφος 1, 4), τη δωρεάν παιδεία (άρθρο 16, παράγραφος 2, 4), ή τα δικαιώματα ελεύθερης σύστασης συλλόγου (άρθρο 12) και ελεύθερης συνάθροισης (άρθρο 11). (Παπαφιλίππου, 1996).]

⁸ Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Σύμβαση της Γενεύης για τους Πρόσφυγες, η Σύμβαση ενάντια στα βασανιστήρια, καθώς και πολλές ρυθμίσεις και συμφωνίες στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών που προβλέπουν μια σειρά δικαιωμάτων για αλλοδαπούς εντός της επικράτειας ενός έθνους-κράτους. (Παπαφιλίππου, 1996).

ρευμάτων προς την Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Στόχος της συγκεκριμένης νομοθετικής ρύθμισης ήταν αφενός η αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και αφετέρου η προσαρμογή των εθνικών πολιτικών στη μεταναστευτική πολιτική των χωρών της Δυτικής Ευρώπης.¹⁰⁾ (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001). Τα βασικά ζητήματα που ρυθμίζει είναι οι συνοριακοί έλεγχοι, οι συνθήκες εισόδου, παραμονής, εργασίας και εξόδου των αλλοδαπών, οι διαδικασίες απέλασης καθώς και τα κριτήρια εξέτασης αιτήσεων ασύλου. Τη βασική ευθύνη σύμφωνα με το νόμο φέρει το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, αλλά προβλέπεται συνεργασία μεταξύ αυτού και των Υπουργείων Εσωτερικών, Εξωτερικών και Δικαιοσύνης, καθώς και διαφόρων δημοσίων οργανισμών (π.χ. ΟΑΕΔ) και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης).

[Ενδεικτικά αναφέρονται μερικές από τις διατάξεις του εν λόγω νόμου : α) οι συνθήκες εργασίας των αλλοδαπών, Κάθε αλλοδαπός που επιθυμεί να εργαστεί στην Ελλάδα είναι υποχρεωμένος να εξασφαλίσει τη νόμιμη διαμονή και εργασία του πριν την άφιξή του στη χώρα. β) Η απασχόληση αλλοδαπών περιορίζεται σε συγκεκριμένους εργοδότες : το συμβόλαιο εργασίας είναι απαραίτητο προκειμένου να χορηγηθεί άδεια παραμονής και εργασίας και πρέπει να είναι ορισμένου χρόνου.] γ) Καθορίζεται ανώτατο όριο αδειών παραμονής που θα χορηγούνται κάθε χρόνο, για την ανανέωση των οποίων υπεύθυνο είναι το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. δ) Οι ανεπίσημα διαμένοντες στην Ελλάδα αλλοδαποί, είτε εισήλθαν νόμιμα είτε παράνομα, είναι εξ ορισμού «παράνομοι»¹¹ και

⁹⁾ Ο Ν. 1975/91 αποτελείται από 10 κεφάλαια και 43 άρθρα και ψηφίστηκε από την ελληνική Βουλή τον Οκτώβριο του 1991, και δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, τ. 1, Ν° 184, στις 4/12/91.

¹⁰⁾ Με βάση τις αρχές του Γενικού Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με το Δίκαιο κατάστασης των αλλοδαπών, επιβάλλεται στα Κράτη η υποχρέωση της αναγνώρισης στους αλλοδαπούς ορισμένων δικαιωμάτων, που ανάγονται στην ελευθερία και ασφάλεια, την ιδιωτική περιουσία, την προσωπική δραστηριότητα, την ικανότητα δικαίου και δικαιοπραξίας και γενικότερα την προστασία αυτών από κάθε άδικη επίθεση ή επέμβαση στη ζωή τους και την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους. Σε κάθε Κράτος, ανήκει το κυριαρχικό δικαίωμα, να ρυθμίσει, δια της εσωτερικής του νομοθεσίας, την έννομη θέση των αλλοδαπών και να καθορίσει ελεύθερα τις διαδικασίες εισόδου αυτών στη χώρα του. Η Ελλάδα δια της ρήτηρας της ίσης μεταχείρισης του αλλοδαπού προς τον ημεδαπό και του όρου της αμοιβαιότητας μετά διαφόρων κρατών, έχει δεχθεί την εφαρμογή θεμελιωδών κανόνων του Διεθνούς Δικαίου για διευκόλυνση της εισόδου, της προσωρινής διαμονής και της ελεύθερης κυκλοφορίας των αλλοδαπών, μέσα στη χώρα, εκτός βέβαια των περιπτώσεων που είναι αντίθετες με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και έχουν σχέση με τη δημόσια τάξη, ασφάλεια, υγεία και τα χρηστά ήθη. (Τζιμάνης, 2003).

¹¹⁾ Σύμφωνα με τη σύγχρονη βιβλιογραφία, παράνομοι μετανάστες θεωρούνται (Reyneri & Baganha, 1999 & Tapinos, 2000) :

- εκείνοι που μπαίνουν στη χώρα ανεπίσημα, περνώντας παρανόμως χερσαία ή θαλάσσια σύνορα,
- εκείνοι που μπαίνουν νόμιμα (ως τουρίστες, ως επισκέπτες συγγενών / φίλων, ως φοιτητές κ.λ.π.) με κάποια περιορισμένης διάρκειας βίζα / άδεια παραμονής και μετά τη λήξη της, παρατείνουν τη διαμονή τους παράνομα,

γι' αυτό είναι δυνατή η άμεση σύλληψη και απέλασή τους εντός 48 ωρών. ε) Οι ανεπίσημοι (παράνομοι) αλλοδαποί δεν έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε οποιαδήποτε δημόσια υπηρεσία, με μόνη εξαίρεση την παροχή των πρώτων βοηθειών σε περίπτωση άμεσης ανάγκης. στ) Εγκαθιδρύεται ένα περισσότερο λεπτομερές σύστημα για την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας και τη χορήγηση ασύλου (εκτενής αναφορά γίνεται στο τέλος του κεφαλαίου). ζ) Προβλέπεται η κατασκευή λίστας χωρών των οποίων οι πολίτες θα κρίνονται «ανεπιθύμητου» (στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών προδιαγραφών που καθορίζει η Συνθήκη Schengen, η Ομάδα Ad Hoc και η Σύμβαση για τα Εξωτερικά Σύνορα). η) Ανακοινώνεται η ενίσχυση των αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων, καθώς και η δημιουργία νέων Σωμάτων Ασφαλείας με σκοπό τον αποτελεσματικότερο συνοριακό έλεγχο. θ) Τέλος, [επιβάλλονται πρόστιμα σε κάθε πολίτη που βοηθάει, προστατεύει, μετακινεί ή απασχολεί παράνομους αλλοδαπούς. (ΦΕΚ 184 Α' / 4/12/91).]

Ωστόσο, όσον αφορά κάποια πρόσφατα ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με την ένταξη εκείνων που αποφασίζουν να παραμείνουν μόνιμα στην Ελλάδα, ο νόμος επαναλαμβάνει τις προηγούμενες ρυθμίσεις. Η επαγένωση των οικογενειών είναι δυνατή όταν πρόκειται για οικογένειες νόμιμων μεταναστών, αλλά τα κριτήρια είναι ιδιαίτερα αυστηρά. (Μουσούρου, 1993). Αντίστοιχα, ιδιαίτερα δύσκολη είναι η χορήγηση της ελληνικής ιθαγένειας σε αλλοδαπούς, καθώς δεκτές γίνονται μονάχα αιτήσεις αλλοδαπών που είναι παντρεμένοι με Έλληνες μετά από 5 χρόνια παραμονής στη χώρα, ενώ για κάθε άλλη περίπτωση ο απαραίτητος χρόνος παραμονής ανέρχεται στα 10 χρόνια. (Lazaridis & Romaniszyn, 1998).

[Από τα παραπάνω συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι ο νόμος 1975/1991 αντανακλά την έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας και κατά συνέπεια την έλλειψη γνώσης σε ζητήματα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη μετανάστευση και τους μετανάστες. Όμως, ο έντονα αστυνομικός χαρακτήρας που τον διακρίνει, καθώς συνδέει απευθείας τη μετανάστευση με την εγκληματικότητα, δεν είναι μονάχα αποτέλεσμα της ελλιπούς ετοιμότητας των ελληνικών αρχών. Πρόκειται σαφέστατα

-
- εκείνοι που βρίσκονταν ήδη νόμιμα στη χώρα υποδοχής με κάποια άδεια παραμονής / εργασίας, αλλά μετά τη λήξη της ισχύος της παρέμειναν στη χώρα παρόλο που δεν κατάφεραν να την ανανεώσουν,
 - κάποιοι εποχικοί εργάτες σε τοπικές αγορές εργασίας (συνήθως σε αγροτικές εργασίες), που δεν έχουν εξασφαλίσει νόμιμα χαρτιά, αλλά παραμένουν μετά τη λήξη της δουλειάς.
 - Τέλος, οι αιτούντες άσυλο που βρίσκονται ήδη στη χώρα υποδοχής περιμένοντας την έγκριση της αίτησής τους, καθώς και αυτοί των οποίων η αίτηση έχει απορριφθεί και ωστόσο συνεχίζουν την παραμονή τους είτε έχουν σκοπό μόνιμης εγκατάστασης είτε σκοπεύουν να μετακινηθούν προς κάποιο άλλο κράτος.

για μία λογική επηρεασμένη και από το θεσμικό πλαίσιο και τις περιοριστικές πολιτικές μετανάστευσης των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υποστήριζαν την άποψη της «Ευρώπης – Φρούριου» (Καρύδης, 1996 & Ελευθεροτυπία, 2000). Η παράνομη μετανάστευση σε άλλες περιπτώσεις αγνοήθηκε και σε άλλες έγινε αντικείμενο καταστολής. (Λινάρδος – Ρυλμόν, 1993).

[Το γεγονός ότι ο νόμος 1975/1991 αφήνει ευρύτατα περιθώρια διακριτικής ευχέρειας στις αστυνομικές αρχές, εγκυμονεί κινδύνους αυθαιρεσίας ή αδικαιολόγητων διακρίσεων καθώς και ανάπτυξης φαινομένων διαφθοράς ή παράνομης συναλλαγής. Ο νόμος αυτός κατηγορήθηκε επίσης ότι συντελεί στην απογύμνωση του αλλοδαπού από τα θεμελιώδη δικαιώματά του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απαγόρευση του άρθρου 31 προς τις Υπηρεσίες του δημοσίου τομέα να δέχονται προς εξέταση αίτημα αλλοδαπού μη κατόχου άδειας παραμονής.] (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 1998).

Η διαδικασία έκδοσης θεώρησης εισόδου αποδείχθηκε χρονοβόρα και δυσκίνητη. Η μικρή χρονική διάρκεια ισχύος των θεωρήσεων και η απαίτηση απόδειξης οικονομικών πόρων για την είσοδο στο ελληνικό έδαφος, είναι μερικοί μόνο από τους λόγους που σε αρκετές περιπτώσεις άφησαν εκτεθειμένα τα ελληνικά προξενία σε μομφές αδιαφάνειας, μεροληψίας και διαφθοράς. Για το λόγο αυτό, το ΥΠΕΣΔΔΑ οδηγήθηκε στη λήψη μέτρων από κοινού με το Συνήγορο του Πολίτη για την εξάλειψη των παράνομων κυκλωμάτων θεωρήσεων εισόδου στη χώρα. Επιπλέον, [το γεγονός ότι η άδεια παραμονής και η ανανέωσή της εμφανίζεται αποκλειστικά συνδεδεμένη με την παροχή συγκεκριμένης εργασίας σε συγκεκριμένο εργοδότη, αποδεικνύει ότι ο αλλοδαπός αποκτά υπόσταση, μόνο μέσω της διασύνδεσής του με την αγορά εργασίας, χωρίς να θεωρείται αυτόνομος και αδιαμφισβήτητος φορέας κάθε είδους δικαιωμάτων σε ισότιμη βάση προς τον εντόπιο πληθυσμό.] (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 1999).

Οι επιχειρήσεις μαζικών απελάσεων, γνωστές ως «επιχειρήσεις-σκούπα» έγιναν αντικείμενο κριτικής για το ρατσιστικό χαρακτήρα τους, ιδίως όσον αφορά την αντιμετώπιση των Αλβανών μεταναστών. (Μπακέλας, 1998). Γενικά, ο νόμος θεωρήθηκε ότι υπέθαλψε τα ήδη εντεινόμενα ξενοφοβικά συναισθήματα του ντόπιου πληθυσμού¹² (Μπακέλας, 1998 & Ελευθεροτυπία, 2000), ενώ οι πολιτικές που

¹² Ο δικηγόρος Μπακέλας σε κείμενό του στο περιοδικό Δελτίο Θυέλλης (1998) του Δικτύου Κινήσεων για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο ηγέτης του ακροδεξιού Εθνικού Μετώπου στη Γαλλία, Ζαν Μαρί Λεπέν «παίνεψε» το νόμο 1975/1991

ακολούθησαν την εφαρμογή του χαρακτηρίστηκαν ως «μάλλον αντιδραστικές, αντί για στρατηγικές». (Lazaridis, 1996). [Γι' αυτούς τους λόγους ο νόμος έγινε αντικείμενο κριτικής σε διάφορα επίπεδα και από διάφορους φορείς, γεγονός που έκανε όλο και περισσότερο επιτακτική την ανάγκη λήψης επιπρόσθετων μέτρων που να αντιμετωπίζουν ρεαλιστικότερα το πρόβλημα.] (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Στο σημείο αυτό είναι ανάγκη να γίνει μνεία και άλλων νομοθετικών κειμένων της ίδιας περιόδου που συμπληρώνουν το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για τη μετανάστευση. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η Υπουργική Απόφαση 4803/13/8-α 1992 που καθορίζει τους όρους και τις διαδικασίες για τη χορήγηση, ανανέωση και ανάκληση των αδειών εργασίας σε αλλοδαπούς καθώς και τις ενέργειες των συναρμοδίων Υπουργείων Εργασίας, Δημόσιας Τάξης και Εξωτερικών, πριν και μετά την άφιξη αλλοδαπού στην ελληνική επικράτεια.

Στις διατάξεις αυτές, αν και παρατηρείται πάλι, όπως και στο νόμο 1975/1991, αυξημένη αρμοδιότητα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, ωστόσο αναλαμβάνει κάποιες αυξημένες αρμοδιότητες και το Υπουργείο Εργασίας μέσω των διαφόρων Υπηρεσιών του (π.χ. Επιθεώρηση Εργασίας, ΟΑΕΔ) ιδιαίτερα στον τομέα της απασχόλησης των αλλοδαπών. Επίσης, αναφέρεται σχετικά ο νόμος 2452/1996 που αφορά θέματα προσφύγων όπως επίσης και ο νόμος 2646 που αφορά σε αναβάθμιση των Υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ένα κατώτατο όριο κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας για όλους τους διαμένοντες νόμιμα στην ελληνική επικράτεια. (ΦΕΚ 283 Α' / 3/12/96).

Επιπλέον, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 σημειώθηκαν και άλλες προσπάθειες της Ελληνικής Κυβέρνησης για νομιμοποίηση αλλοδαπών, όπως η παρέμβαση για χορήγηση 30.000 εποχιακών αδειών εργασίας σε Αλβανούς. Επίσης επιχειρήθηκε η επίτευξη Συμφωνίας με την Αλβανική Κυβέρνηση για τον έλεγχο του μεταναστευτικού ρεύματος στην Ελλάδα. Μια παρόμοια συμφωνία δεν επιτεύχθηκε όμως, λόγω πολιτικών και οικονομικών παραγόντων. Από την άλλη πλευρά, το 1995 υιοθετήθηκε Σύμφωνο Συνεργασίας με τη Βουλγαρία για την εποχιακή απασχόληση των Βούλγαρων υπηκόων μέσω της χορήγησης άδειας παραμονής και εργασίας για χρονικό διάστημα τριών μηνών. Το Σύμφωνο όμως, αυτό δεν εξειδικεύτηκε με Σύμβαση που θα επικυρωνόταν από το Βουλγαρικό Κοινοβούλιο, ενώ δεν

αποκαλώντας τον «παράδειγμα προς μίμηση για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες».

περιελάμβανε την κάλυψη των μελών της οικογένειας των ενδιαφερομένων. (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001).

Αργότερα, επιτεύχθηκαν συμφωνίες εποχιακής απασχόλησης εργατικού δυναμικού μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας και Ελλάδας – Αλβανίας, οι οποίες κυρώθηκαν με τους νόμους 2407/1996 και 2482/1997 αντίστοιχα. Σύμφωνα με αυτούς, η Εθνική Υπηρεσία Απασχόλησης, λαμβάνοντας υπόψη τις κατατεθείσες αιτήσεις και βάσει συνεντεύξεων, επιλέγει τους υποψηφίους προκειμένου να εισέλθουν και να εργαστούν εποχιακά στη χώρα, καθορίζοντας και τις λοιπές νόμιμες προϋποθέσεις. (Οικονόμου, 2001).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 λαμβάνονται παράλληλα μέτρα πολιτικής για κατηγορίες μεταναστών οι οποίοι καλωσορίστηκαν από την ελληνική πολιτεία ως παλιννοστούντες και ως εκ τούτου χαίρουν διαφορετικής μεταχείρισης. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις των Ποντίων από τις νότιες δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και οι ελληνικής καταγωγής Αλβανοί (Βορειοηπειρώτες). Στις περιπτώσεις αυτές, παρά τις διαφορές μεταξύ των δύο παραπάνω κατηγοριών είναι σχετικά εύκολη η διαδικασία χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας και προβλέπονται μέτρα που βοηθούν την ένταξη των λεγόμενων παλιννοστούντων στην ελληνική κοινωνία. Για παράδειγμα, για τους Ποντίους παλιννοστούντες, το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Αποδήμων και Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (έτος ίδρυσης : 1990) διεξάγει από το 1991 ειδικό πρόγραμμα πολύπλευρης κοινωνικής ένταξης.¹³ (Τερζίδης, 1995 & Μαυρέας, 1998).

2.2 Η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το ελληνικό κράτος αρχίζει να συνειδητοποιεί ολοένα και περισσότερο τη σοβαρότητα του μεταναστευτικού φαινομένου, καθώς βλέπει ότι η χώρα αποτελεί πλέον ένα σημαντικό πόλο έλξης μεταναστών. Έτσι η Κυβέρνηση αρχίζει να σκέφτεται σοβαρά τη διεξαγωγή ενός προγράμματος εκτεταμένης νομιμοποίησης των μεταναστών, καταλήγοντας τον Ιούλιο του 1997 σε δύο Προεδρικά Διατάγματα (358/97, 359/97) που ρύθμιζαν τη

¹³ Με στόχους και δράσεις που αφορούν την υποδοχή, επαγγελματική επιμόρφωση και εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, βοήθεια για την εύρεση μόνιμης κατοικίας και επαγγελματική ένταξη – συχνά με επιδοτήσεις προς επιχειρήσεις που προτίθενται να απασχολήσουν παλιννοστούντες. (Τερζίδης, 1995 & Μαυρέας, 1998).

διαδικασία νομιμοποίησης. Αρχικά προβλεπόταν ο αποκλεισμός από τη διαδικασία νομιμοποίησης των πολιτών γειτονικών χωρών, ένα σχέδιο ξενόφοβο και ελάχιστα ρεαλιστικό, καθώς οι περισσότεροι παράνομοι μετανάστες προέρχονταν από Βαλκανικές χώρες και κυρίως από την Αλβανία. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001). Όμως οι έντονες αντιδράσεις που προκάλεσε οδήγησαν την Κυβέρνηση να αναθεωρήσει τη στάση της. (Baldwin-Edwards, 1998)

Σταδιακά, λοιπόν, αρχίζει να αλλάζει η προηγούμενη στάση της ελληνικής πολιτείας που ουσιαστικά αγνοούσε το πρόβλημα της μετανάστευσης και η πολιτική τίθεται πλέον σε διαφορετική βάση. Δύο νέα Προεδρικά Διατάγματα αντικαθιστούν τα προηγούμενα (Π.Δ. 358/97 και Π.Δ. 359/97) προκειμένου να ρυθμίσουν ζητήματα που αφορούν την καταγραφή όλων των παράνομων μεταναστών και τη διαδικασία νομιμοποίησης τους. Το όλο πρόγραμμα αποτελείται από δύο φάσεις, καθεμία από τις οποίες ρυθμίζεται από το αντίστοιχο Προεδρικό Διάταγμα. Η πρώτη φάση αφορούσε τη διαδικασία απόκτησης της Κάρτας Προσωρινής Άδειας Παραμονής (Λευκή Κάρτα) και η δεύτερη την Κάρτα Παραμονής Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας (Πράσινη Κάρτα).

Εν γένει, τα δύο Προεδρικά Διατάγματα βασίζονταν σε σχετικές διατάξεις του νόμου 1975/1991 προκειμένου να καθορίσουν : α) τη μέθοδο και τα μέσα για την καταγραφή όλων των αλλοδαπών που κατοικούν στην Ελλάδα, β) τις συνθήκες, διαδικασίες και περαιτέρω λεπτομέρειες που αφορούν αρχικά τη χορήγηση της Λευκής Κάρτας και στη συνέχεια της Πράσινης Κάρτας, γ) τα μέτρα που οι Αρχές θα πάρουν αναφορικά με τους παράνομα διαμένοντες στη χώρα αλλοδαπούς που αρνούνται να προμηθευτούν τη Λευκή Κάρτα, δ) τη χρονική διάρκεια που ισχύει κάθε Κάρτα και τους όρους και προϋποθέσεις για την ανανέωσή της και ε) τον οργανισμό που θα αναλάβει την ευθύνη για τη διεξαγωγή της διαδικασίας χορήγησης των δύο Καρτών (ΟΑΕΔ) (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Συγκεκριμένα, το Προεδρικό Διάταγμα 358/97 όριζε ότι μπορεί να χορηγηθεί στον αλλοδαπό Λευκή Κάρτα η οποία του εξασφάλιζε, έως το αργότερο 31/12/1998, νόμιμη παραμονή και εργασία, μη απέλαση τυχόν εξαρτημένων μελών της οικογένειάς του και τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τον Έλληνα εργαζόμενο (αμοιβή, συνθήκες εργασίας, ασφαλιστικά δικαιώματα κ.λ.π.). Ωστόσο, η μη υποβολή από τον αλλοδαπό μέχρι την 31/5/98 της αίτησης ή των απαιτούμενων πιστοποιητικών, συνεπάγεται τη σύλληψη και απέλασή του από τη χώρα καθώς και

τη μη χορήγηση Πράσινης Κάρτας που προβλέπεται από το δεύτερο Προεδρικό Διάταγμα. (ΦΕΚ Α' / 358/28/11/97).

Το Προεδρικό Διάταγμα 359/1997 όριζε ότι σκοπός του ήταν η αντιμετώπιση του προβλήματος της παράνομης οικονομικής μετανάστευσης με την πρόβλεψη της διαδικασίας, των όρων και προϋποθέσεων χορήγησης της Πράσινης Κάρτας. Το πεδίο εφαρμογής του περιελάμβανε μόνο τους αλλοδαπούς που είχαν υποβάλει ήδη αίτηση και τα έγγραφα του Προεδρικού Διατάγματος 358/1997 ή αυτούς στους οποίους είχε ήδη χορηγηθεί η Λευκή Κάρτα. Βασικό προαπαιτούμενο για τη χορήγηση της Πράσινης Κάρτας ήταν να προσκομίσει ο αλλοδαπός τα απαραίτητα δικαιολογητικά που να αποδεικνύουν ότι λαμβάνει εισόδημα ανειδίκευτου εργάτη που να αντιστοιχεί σε 40 τουλάχιστον εργάσιμες μέρες για το χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε από 1/1/98 έως 30/7/98.

Η Πράσινη Κάρτα ήταν διάρκειας 1-3 ετών με δυνατότητα ανανέωσής της για δύο χρόνια κάθε φορά, με βασικό προαπαιτούμενο την πραγματοποίηση από τον αλλοδαπό εισοδήματος που να αντιστοιχεί στο ήμισυ τουλάχιστον των ημερών για το χρονικό διάστημα από τη χορήγηση της Κάρτας έως την υποβολή αίτησης για την ανανέωσή της. Σε περίπτωση, όμως, που ο αλλοδαπός είχε 5ετή παραμονή στην Ελλάδα και διέθετε τους αναγκαίους πόρους για την κάλυψη των αναγκών στέγασης και συντήρησής του μπορούσε να λάβει κάρτα παραμονής μιας 5ετίας. Τέλος, η Πράσινη Κάρτα έδινε το δικαίωμα στον κάτοχό της και στα μέλη της οικογένειάς του να εξέλθουν προσωρινά από το ελληνικό έδαφος και, εφόσον ίσχυε ακόμη η Κάρτα, να επανέλθουν εντός δύο μηνών. (ΦΕΚ Α' / 359/28/11/97).

Είναι φανερό ότι τα Προεδρικά Διατάγματα 358/97 και 359/97 είχαν σαν στόχο να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της παράνομης οικονομικής μετανάστευσης, μέσω της καταγραφής και της νομιμοποίησης των αλλοδαπών που βρίσκονταν παράνομα στη χώρα, νομιμοποιώντας κυρίως αυτούς που είχαν κατορθώσει να βρουν μια «νόμιμη» εργασία καθώς η τελευταία αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την ανανέωση της άδειας παραμονής. (Χλέτσος, 2002).

Το ελληνικό κράτος, παράλληλα, προσδοκούσε ότι θα περιοριστεί η ζήτηση παράνομων εργαζομένων, καθώς οι Έλληνες εργοδότες καλούνταν να πληρώσουν στο νόμιμο μετανάστη ανώτερη αμοιβή και ένσημα, γεγονός που θα ενίσχυε τα ασφαλιστικά έσοδα, μέσω της αυξημένης συμμετοχής μεταναστών στην Κοινωνική Ασφάλιση. (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001).

Ωστόσο, δεν έλειψαν και τα προβλήματα, από την εφαρμογή της πρώτης διαδικασίας νομιμοποίησης παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα. Κατ' αρχήν το μεγαλύτερο βάρος της διαδικασίας το επωμίστηκαν οι υπηρεσίες του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). Ο ΟΑΕΔ, όμως, αποδείχθηκε ανέτοιμος να ανταποκριθεί στις αυξημένες αυτές απαιτήσεις, όπως για παράδειγμα, στον έντονο συνωστισμό που παρατηρήθηκε στα κατά τόπους γραφεία του καθώς και στα προβλήματα επικοινωνίας που συνεχώς προέκυπταν. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 1999). Οι περισσότεροι αλλοδαποί δεν ήταν σε θέση να συμπληρώσουν την αίτηση, πολλοί δε γνώριζαν καθόλου ελληνικά, άλλοι νόμιζαν ότι το δελτίο προτεραιότητας ή ακόμη και το έντυπο της αίτησης που τους δόθηκε ισοδυναμούσαν με την πολυπόθητη κάρτα. Το γεγονός αυτό εξέθρεψε φαινόμενα, όπως την εμφάνιση κάθε είδους «μεσαζόντων», κερδοσκοπών και απατεώνων που οργίαζαν, προσφέροντας «εξυπηρέτηση» που μπορούσε να συνίσταται και στην προμήθεια ενός απλού εντύπου. Μεγαλύτερη ωστόσο δυσκολία, συνοδευόμενη από ατελείωτες «ουρές» και ώρες αναμονής, αντιμετώπιζαν οι αλλοδαποί, προκειμένου να προσκομίσουν τα απαραίτητα πιστοποιητικά υγείας από κρατικά νοσοκομεία ή το ΙΚΑ. (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001).

Πέρα όμως από τα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες με τους ελληνικούς οργανισμούς, ήταν αδύνατο πολλές φορές να αποδείξουν ενώπιον των τελευταίων ορισμένα γεγονότα που απαιτεί ο νόμος, όπως την προσκόμιση στον ΟΑΕΔ των απαραίτητων ενσήμων εργασίας, δεδομένου ότι οι περισσότεροι μετανάστες απασχολούνταν παράνομα σε τομείς της λεγόμενης «μαύρης εργασίας». Για το λόγο αυτό οι αλλοδαποί δε μπορούσαν να αποδείξουν την εργασία τους παρά μόνο μέσω καταγγελίας στο ΙΚΑ, εμπλεκόμενοι έτσι σε πολύμηνη διαδικασία και κινδυνεύοντας να χάσουν τις προθεσμίες για τη νομιμοποίησή τους. Καθώς όμως ο ΟΑΕΔ, δε δεχόταν ως δικαιολογητικό την καταγγελία προς το ΙΚΑ, απέρριπτε την αίτηση, οπότε ο ενδιαφερόμενος μπορούσε, αν δικαιωνόταν από το ΙΚΑ, να προσφύγει στην Ειδική Επιτροπή¹⁴. Ταυτόχρονα, η αρχική απόρριψη συνεπαγόταν

¹⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Προεδρικού Διατάγματος 359/97 η Ειδική Επιτροπή μπορούσε, κατ' εξαίρεση, να χορηγεί την πράσινη κάρτα για λόγους ανθρωπιστικούς, ακόμη και όταν δε συνέτρεχαν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις. Με αφορμή δε μεγάλο αριθμό αναφορών διαμαρτυρομένων αλλοδαπών ο Συνήγορος του Πολίτη διαπίστωσε ότι η Ειδική Επιτροπή αιτιολογούσε τις απορριπτικές αποφάσεις της επικαλούμενη την έλλειψη βασικών τυπικών προϋποθέσεων (προθεσμία, χρόνος παραμονής, αριθμός ενσήμων κ.λ.π.), παραλείποντας να εξετάσει τους προβαλλόμενους «ανθρωπιστικούς» λόγους, αναιρώντας με αυτό τον τρόπο το βασικό λόγο ύπαρξής της. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2001).

έκπτωσή του από το καθεστώς της νόμιμης παραμονής και την ενεργοποίηση του άρθρου 31 του Νόμου 1975/91, η οποία απαγόρευε οποιαδήποτε συναλλαγή του παράνομα ευρισκόμενου στην Ελλάδα αλλοδαπού με δημόσιες υπηρεσίες. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2000).

Το 1998 έκαναν αίτηση για Λευκή Κάρτα 373.000 αλλοδαποί και για Πράσινη 228.211 (Φακιόλας, 2002), ενώ περίπου 200.000 αλλοδαποί (εκτίμηση με βάση στοιχεία που παρείχαν οργανώσεις μεταναστών) επέλεξαν να μη καταθέσουν αίτηση από άγνοια ή φόβο ότι η προσκόμιση προσωπικών στοιχείων τους στις Αρχές θα μπορούσε να σημάνει την άμεση σύλληψη και απέλασή τους. Παράλληλα, ήταν αναμενόμενο ότι ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών δε θα νομιμοποιούνταν, λόγω έλλειψης των απαραίτητων δικαιολογητικών. (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001).

Ωστόσο, το μεγαλύτερο ίσως πρόβλημα της πρώτης διαδικασίας νομιμοποίησης ήταν ο διαχωρισμός της σε δύο διακριτές φάσεις (πρώτα Λευκή και μετά Πράσινη Κάρτα). Η διαδικασία των δύο φάσεων δε μπορούσε να εγγυηθεί στους παράνομους μετανάστες ότι θα διατηρήσουν το νόμιμο καθεστώς τους ακόμα και αν αρχικά καταφέρουν να το αποκτήσουν. Επιπροσθέτως, τα δύο Προεδρικά Διατάγματα αποτέλεσαν αντικείμενο έντονης κριτικής ως προς την έλλειψη κατοχύρωσης των ενδιαφερομένων να αποκτήσουν την Πράσινη Κάρτα. (Baldwin-Edwards & Fakiolas, 1999).

Σχετικό με τα ανωτέρω είναι και το γεγονός ότι, βάσει επίσημων στοιχείων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Διεύθυνση Απασχόλησης) από τις 228.211 αιτήσεις για χορήγηση Πράσινης Κάρτας, εγκρίθηκαν οι 219.024, ενώ ακολούθησαν 84.621 αιτήσεις για ανανέωση εκ των οποίων εγκρίθηκαν περισσότερες από τις μισές (περίπου 45.700 με αντίστοιχη απόρριψη 38.921). Από τα μεγέθη αυτά παρατηρείται ότι περίπου 135.000 αλλοδαποί υπέβαλαν μεν την αρχική αίτηση όχι όμως και εκείνη για την Πράσινη Κάρτα, κυρίως για το λόγο ότι δε μπορούσαν να αποκτήσουν τα απαιτούμενα ένσημα ΙΚΑ. Μάλιστα, κατόπιν συνεντεύξεων με υπαλλήλους του ΟΑΕΔ και μετανάστες, οι περισσότεροι από αυτούς τους 135.000 παρέμειναν στην Ελλάδα και υπέπεσαν στην παρανομία. Κατόπιν των αρνητικών αυτών συνεπειών, το ΙΚΑ μείωσε το 1998 στο μισό σχεδόν τις μικτές εισφορές Κοινωνικής Ασφάλισης για την απασχόληση των αλλοδαπών ως οικιακών βοηθών. (Φακιόλας, 2002).

Συνοπτικά, η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης αντικατοπτρίζει μια σοβαρή προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της παράνομης

μετανάστευσης. Είναι γνωστό ότι όπου και αν εφαρμόστηκαν παρόμοια προγράμματα νομιμοποίησης ή «αμνηστίας», όπως χαρακτηριστικά ονομάζονται, παρείχαν στα ενδιαφερόμενα Κράτη εξαιρετικά χρήσιμες πληροφορίες για τον αριθμό των παράνομων αλλοδαπών, την κατά φυλετική καταγωγή, θρήσκευμα και φύλο σύνθεσή του πληθυσμού, τη γεωγραφική κατανομή, το είδος της απασχόλησής τους, τους λόγους που τους ωθούν στην παρανομία - στοιχεία χρήσιμα για το σχεδιασμό μεταναστευτικής πολιτικής, τη σύναψη διακρατικών συμφωνιών περί μετανάστευσης καθώς και για πολιτικές κοινωνικοπολιτικής ενσωμάτωσής τους.

Ωστόσο, η έλλειψη κατάλληλης υποδομής, ο ελλιπής συντονισμός και η αδυναμία συνεργασίας των συναρμόδιων υπηρεσιών που οδήγησαν σε αδυναμία άμεσης εξυπηρέτησης του τεράστιου πλήθους των μεταναστών, επέφεραν σημαντικά προβλήματα. Μάλιστα, η απουσία κατάλληλης μηχανοργάνωσης και διασύνδεσης των ανωτέρω υπηρεσιών μεταξύ τους σε συνάρτηση με την ανεπαρκή πληροφόρηση των υπεύθυνων υπαλλήλων, αναίρεσαν σε πολλές περιπτώσεις τη χρησιμότητα των συλλεγμένων πληροφοριών και την περαιτέρω εκμετάλλευσή τους για σχεδιασμό πολιτικών. Ενδεικτικά αναφέρεται το ιδιαίτερα προβληματικό στοιχείο της αίτησης που αφορούσε τον αριθμό των προστατευόμενων μελών, κατά το οποίο δεν παρασχέθηκαν οι αναγκαίες διευκρινίσεις από τον ΟΑΕΔ, ότι δηλαδή ως τέτοια νοούνται μόνο τα ανήλικα τέκνα αλλοδαπού, όπου και αν βρίσκονταν, ενώ ο/η σύζυγος συμπεριλαμβανόταν μόνο αν συνόδευε το άτομο που υπέβαλε την αίτηση. Έτσι εύλογα δεν ήταν κατανοητό ποια μέλη θεωρούνταν προστατευόμενα και αν έπρεπε να βρίσκονται εντός ή εκτός Ελλάδας, με αποτέλεσμα να μείνει ασυμπλήρωτο το εν λόγω στοιχείο στο 60% των περιπτώσεων και να μη μπορεί να αξιοποιηθεί κατάλληλα από τους αρμόδιους φορείς για το σχεδιασμό μακροπρόθεσμης πολιτικής ως προς την οικογενειακή συνένωση αλλοδαπών και την εκπαίδευση της δεύτερης γενιάς μεταναστών, με απώτερο σκοπό την πλήρη ενσωμάτωσή τους. (Οικονόμου, 2001).

2.3 Η δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα

[Η αποκτηθείσα εμπειρία από την πρώτη νομιμοποίηση, απέβη εξαιρετικά χρήσιμη στο σχεδιασμό ενός νέου νομικού πλαισίου με το οποίο επιχειρήθηκε ο εξορθολογισμός της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα, καθώς το ισχύον έως

τότε νομικό πλαίσιο εισόδου και παραμονής αλλοδαπών ενέτεινε μία κατάσταση ρευστότητας και αβεβαιότητας στη μεταχείριση των αλλοδαπών από το Κράτος¹⁴ (επίσημανση του Συνηγόρου του Πολίτη επί των : Ν1975/91 και Π/Δ 358/97, 359/97).

Μεθυσια δημεία αωου
[Το νέο νομικό πλαίσιο (νόμος 2910/2001)] επαναλαμβάνει τις ρυθμίσεις του νόμου 1975/1991 ως προς τον καθορισμό των επιτρεπόμενων σημείων εισόδου και εξόδου από το ελληνικό έδαφος, τον αστυνομικό έλεγχο των προσώπων που διέρχονται από τις ελληνικές μεθοριακές διαβάσεις, τη θεώρηση εισόδου (VISA) των ταξιδιωτικών εγγράφων ή διαβατηρίων αλλοδαπών, σε όσες περιπτώσεις αυτή απαιτείται, καθώς και τους λόγους για τους οποίους οι ελληνικές αρχές μπορούν να αρνηθούν την είσοδο στο ελληνικό έδαφος σε αλλοδαπούς, έστω και αν φέρουν στα διαβατήριά τους προξενική θεώρηση εισόδου. (Ενημερωτικό Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας, 2001).

Ωστόσο, ο εν λόγω νόμος [διαφοροποιείται σχετικά με το βασικό νομοθετικό κείμενο του νόμου 1975/1991]. Συγκεκριμένα οι βασικές καινοτομίες του νόμου 2910/2001 είναι οι ακόλουθες: [↓] είναι τα αιολουθα

1) Αποδесμεύεται το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης από πολλές από τις αρμοδιότητές του, κατά τρόπο, ώστε ο εν λόγω νόμος να αποκτά λιγότερο «αστυνομικό» και περισσότερο δημοκρατικό χαρακτήρα, ενώ πλέον έντονη γίνεται η παρουσία του Υπουργείου Εσωτερικών.

2) [Οι αλλοδαποί που επιθυμούν να εργασθούν στην Ελλάδα δεν έρχονται αυτόβουλα, αλλά κατευθυνόμενοι από Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας στις χώρες προέλευσής τους. Τα Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας ιδρύονται με Προεδρικό Διάταγμα και λειτουργούν στις Ελληνικές Προξενικές Αρχές, με σκοπό τον έλεγχο και την ορθολογική κατεύθυνση του ρεύματος των οικονομικών μεταναστών.] (Τζιμάνης, 2003).

3) Ο ρόλος των αστυνομικών αρχών περιορίζεται καθώς η άδεια παραμονής αλλοδαπού δε χορηγείται πλέον από τις αστυνομικές αρχές, αλλά από το Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, κατόπιν γνωμοδότησης της Επιτροπής Μετανάστευσης.¹⁵

¹⁵ Η Επιτροπή Μετανάστευσης είναι ένα συλλογικό όργανο το οποίο συνίσταται σε κάθε Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης της Περιφέρειας. Έργο της Επιτροπής Μετανάστευσης είναι η γνωμοδότηση για τη χορήγηση ή την ανανέωση της άδειας παραμονής του αλλοδαπού. Η γνώμη είναι απλή και δε δεσμεύει το Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, ο οποίος μπορεί να εκδώσει και διαφορετική απόφαση. Οι Επιτροπές Μετανάστευσης έχουν επίσης την αρμοδιότητα να καλούν

4) Πράξεις ρατσισμού και ξενοφοβίας διώκονται πλέον αυτεπάγγελα. Επίσης, εισάγονται ποινικές και διοικητικές κυρώσεις, ιδιαίτερα αυστηρές, για τους παραβάτες της θεσπιζόμενης μεταναστευτικής πολιτικής. (ΦΕΚ 91/ 2/5/01).

5) Η απέλαση προσαρμόζεται με τα διεθνώς κρατούντα. Παρέχονται δικαστικές εγγυήσεις στους υπό απέλαση αλλοδαπούς, ενώ για πρώτη φορά, ορίζεται ανώτατο όριο κράτησής τους από τις αστυνομικές αρχές. Περαιτέρω τίθενται οι όροι και οι προϋποθέσεις προκειμένου να δημιουργούνται ειδικοί χώροι κράτησης των υπό απέλαση αλλοδαπών, με σύγχρονες προδιαγραφές και καθορίζονται εγγυήσεις για το νόμιμο της κράτησής τους.

6) Εισάγονται σημαντικές ρυθμίσεις στον τομέα της ιθαγένειας.¹⁶ Δίνεται η δυνατότητα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας σε πρόσωπα που είτε την είχαν απολέσει, είτε, λόγω νομικών κωλυμάτων, δε μπορούσαν να την αποκτήσουν, μολονότι ήταν ελληνικής καταγωγής. (Τζιμάνης, 2003).

7) Ως προς τη διαδικασία χορήγησης άδειας εισόδου αλλοδαπών για λόγους εργασίας εισάγεται στο νόμο μία κατηγοριοποίηση μεταξύ εξαρτημένης¹⁷ εργασίας, ανεξάρτητης¹⁸ οικονομικής δραστηριότητας και εποχιακής εργασίας.

Η χορήγηση άδειας παραμονής σε αλλοδαπούς που παρέχουν εξαρτημένη εργασία διαφέρει από τις άλλες περιπτώσεις χορήγησης άδειας παραμονής για εργασία. Και τούτο διότι, προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος των αλλοδαπών που θα παρέχουν εξαρτημένη εργασία στη χώρα και στη συνέχεια να τους χορηγηθεί άδεια

τους αλλοδαπούς σε προσωπική συνέντευξη και να γνωμοδοτούν για την προσωπικότητά τους. Σκοπός της συνέντευξης είναι να διαπιστωθεί εάν ο αλλοδαπός έχει την πρόθεση να μείνει στην Ελλάδα, η οικονομική του επιφάνεια, η σοβαρότητά του κ.λ.π. (Τζιμάνης, 2003).

→ ¹⁶ Το Ελληνικό Δίκαιο ιθαγένειας, θεωρεί ότι κάθε πολίτης, που δεν είναι Έλληνας υπήκοος είναι αλλοδαπός. Οι αλλοδαποί διακρίνονται σε ελληνικής καταγωγής (δηλαδή ομογενείς και σε μη ελληνικής καταγωγής δηλαδή αλλογενείς). Η έννοια του ομογενούς, αναφέρεται στην ελληνική καταγωγή, ανεξάρτητα εάν αυτός είναι Έλληνας υπήκοος, ή έχει αλλοδαπή ιθαγένεια, δηλαδή ανήκει στο Ελληνικό Κράτος και συνδέεται με το Έθνος, δια κοινής γλώσσας και θρησκείας, κοινών παραδόσεων, συνείδησης και κοινωνικών ιστορικών πεπρωμένων. Αντίθετα αλλογενής, θεωρείται εκείνος που δεν είναι ελληνικής καταγωγής με την πιο πάνω έννοια, ανεξάρτητα εάν είναι αλλοδαπός ή Έλληνας υπήκοος. Η ιδιότητα επομένως κάθε ατόμου ως ομογενούς ή αλλογενούς αναλύεται σε κάθε περίπτωση, με βάση τα εθνογραφικά κριτήρια και όχι το γένος του πατέρα, και χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα από την καταγωγή, τις παραδόσεις, τη γλώσσα, τη θρησκεία και κυρίως την εθνική συνείδηση. (Τζιμάνης, 2003).

¹⁷ Εξαρτημένη εργασία εννοούμε την εργασία, η οποία παρέχεται σε συγκεκριμένο εργοδότη, σύμφωνα με τις εντολές του, για συγκεκριμένο ή μη χρόνο και έναντι συγκεκριμένου μισθού. (Τζιμάνης 2003).

¹⁸ Άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας υπάρχει όταν ο εργαζόμενος αναλαμβάνει επιχειρηματική δράση, χωρίς να εξαρτάται από κάποιον εργοδότη. (Τζιμάνης 2003).

παραμονής θα πρέπει κατ' αρχήν να ληφθεί υπόψη η εικόνα για το εργατικό δυναμικό της Ελλάδας σύμφωνα με τα στοιχεία που τηρεί ο ΟΑΕΔ. Εάν οι ανάγκες της χώρας δεν καλύπτονται από το εγχώριο εργατικό δυναμικό τότε οι κενές θέσεις μπορούν να καλυφθούν από αλλοδαπούς. Ο ΟΑΕΔ καταρτίζει στο τελευταίο τρίμηνο κάθε έτους έκθεση στην οποία καταγράφονται οι ανάγκες σε εργατικό δυναμικό στην ελληνική επικράτεια, οι οποίες μπορούν να καλυφθούν από αλλοδαπούς που διαμένουν στο εξωτερικό. Με βάση αυτή την έκθεση καθορίζονται με απόφαση των Υπουργών Εργασίας, Εσωτερικών και Εξωτερικών, ο ανώτατος αριθμός αδειών εργασίας που χορηγούνται σε αλλοδαπούς κατά έτος, ιθαγένεια, νομό, είδος και διάρκεια απασχόλησης. Η απόφαση αυτή διαβιβάζεται στις ελληνικές Προξενικές Αρχές και τα Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας στο εξωτερικό, καθώς και στις υπηρεσίες εργασίας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων. [Η άδεια παραμονής για παροχή εξαρτημένης εργασίας χορηγείται για ένα έτος και μπορεί να ανανεώνεται κάθε φορά για όσο χρόνο διαρκεί η άδεια εργασίας η οποία είναι επίσης ετήσιας διάρκειας.] (<http://www.gsee.gr/kepea/kepea/Greek/gm.htm>).

Η ίδια διαδικασία εφαρμόζεται και στην περίπτωση της άσκησης ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας με τη μόνη διαφορά ότι ο αλλοδαπός πρέπει να διαθέτει επαρκείς οικονομικούς πόρους για την άσκηση της συγκεκριμένης δραστηριότητας και παράλληλα, η τελευταία να συμβάλλει στην ανάπτυξη της Εθνικής Οικονομίας. Η άδεια παραμονής για άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας είναι διετούς διάρκειας και μπορεί να ανανεώνεται ισόχρονα. Ωστόσο, τόσο για την παροχή εξαρτημένης εργασίας όσο και για την άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας, η ανανέωση της άδειας παραμονής είναι διετούς διάρκειας, μετά την πάροδο δετούς νόμιμης παραμονής και χορηγείται από τον Υπουργό Εσωτερικών. [Μάλιστα, μετά από 10ετή συνολική παραμονή στην Ελλάδα καθίσταται δυνατή η χορήγηση άδειας παραμονής αόριστης διάρκειας, σε αντίθεση με το νόμο 1975/91, όπου προϋπόθεση απόκτησης της τελευταίας ήταν 15ετής συνολική νόμιμη παραμονή. (Τζιμάνης, 2003).

Η ίδια διαδικασία εφαρμόζεται και στην περίπτωση της εποχιακής εργασίας με τη διαφορά ότι τα περί εισόδου και παραμονής ρυθμίζονται από διμερείς ή πολυμερείς συμβάσεις, γεγονός που καταδεικνύει την τάση του νέου νομικού πλαισίου για προσέλκυση μεταναστών για περιορισμένο χρονικό διάστημα σε εποχιακές εργασίες. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

8) Σχετικά με το θέμα της οικογενειακής συνένωσης, ενώ στο νόμο 1975/91 απαιτείτο 15ετή συνολική νόμιμη παραμονή, ούτως ώστε να μπορεί ο αλλοδαπός να ζητήσει την εγκατάσταση πλησίον του των μελών της οικογένειάς του, με το νόμο 2910/01 η απαιτούμενη συνολική νόμιμη παραμονή είναι 2 χρόνια, γεγονός που συντελεί στην αποφυγή της κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης του αλλοδαπού στο νέο του περιβάλλον.

9) Ο νόμος 2910/01 επέτρεψε με μεταβατικές διατάξεις σε όσους είχαν υποβάλει το 1998 την αρχική αίτηση χωρίς (για οποιοδήποτε λόγο) να έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία νομιμοποίησης και αποδεδειγμένα παρέμειναν έκτοτε στην Ελλάδα, να υποβάλουν ξανά αίτηση για νομιμοποίηση. Το ίδιο δικαίωμα χορηγήθηκε και σε εκείνους των οποίων οι αιτήσεις ανανέωσης της Πράσινης Κάρτας είχαν απορριφθεί ή είχαν ασκήσει προσφυγή ενώπιον των αρμόδιων οργάνων του ΟΑΕΔ και παραιτήθηκαν από αυτή, προκειμένου να υπαχθούν στη διαδικασία του νόμου. (Τζιμάνης, 2003).

10) Στη δεύτερη αυτή διαδικασία νομιμοποίησης, περισσότερη σημασία έδωσε η Πολιτεία στην ενημέρωση και πληροφόρηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου τμήματος των ευρισκόμενων στην Ελλάδα αλλοδαπών, εν αντιθέσει προς την πρώτη (διαδικασία νομιμοποίησης). Προς το σκοπό αυτό το Υπουργείο Εσωτερικών απηύθυνε επανειλημμένες εκκλήσεις στους αλλοδαπούς να υποβάλουν αίτηση για νομιμοποίηση, με δηλώσεις, ανακοινώσεις στον ηλεκτρονικό τύπο και ολοσέλιδες δημοσιεύσεις στον Τύπο. (Φακιόλας, 2002). Επίσης διαβεβαίωνε ότι δε θα γίνουν απελάσεις κατά το δίμηνο της καταγραφής των αλλοδαπών, ενώ κατόπιν αποδοχής της γνωμοδότησης 328/01 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους από την Ελληνική Αστυνομία, δεν εκτελέστηκαν οι διοικητικές απελάσεις, λόγω παράνομης παραμονής και απελευθέρωσε σημαντικό αριθμό κρατουμένων, προκειμένου αυτοί να υπαχθούν στις διατάξεις του νέου νόμου και να επιδιώξουν τη νομιμοποίησή τους. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2001).

Συνεπώς, είναι εμφανές ότι το ελληνικό κράτος έχοντας επίγνωση από τα λάθη του παρελθόντος, έδωσε πλέον ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενημέρωση καθώς και στο να κερδίσει την εμπιστοσύνη των αλλοδαπών απέναντι στις πρακτικές της Πολιτείας, ώστε να υπάρξει όσο το δυνατό ευρύτερη συμμετοχή στη διαδικασία της νέας αυτής καταγραφής με ελάχιστες απώλειες.

11) Δόθηκε έμφαση στη συνοριακή φύλαξη και τον έλεγχο της μετανάστευσης με εντατικοποίηση των ελέγχων στις πόλεις και στα σύνορα.

12) Εισάγονται μέτρα για την εκπαιδευτική ένταξη της δεύτερης γενιάς μεταναστών. (ΦΕΚ 91/ 2/5/01).

13) Στη νομιμοποίηση του 2001 προβλεπόταν άδεια παραμονής 6μηνης διάρκειας και στη συνέχεια άδεια παραμονής και εργασίας, σε αντίθεση με τη Λευκή και Πράσινη Κάρτα της αντίστοιχης διαδικασίας του 1998. (Τζιμάνης, 2003).

Παρά το γεγονός, όμως, ότι στη δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης υπήρξε καλύτερη προετοιμασία της Δημόσιας Διοίκησης, τα προβλήματα δεν αποφεύχθηκαν. Τα σημαντικότερα από αυτά ήταν τα ακόλουθα :

1) Παρατηρήθηκε ανεπάρκεια υποδομών και ελλείψεις σε διοικητικό προσωπικό που, σε συνδυασμό με τον περιορισμένο χρόνο υποβολής των αιτήσεων και της πληθώρας των αιτούντων, οδήγησαν σε ταλαιπωρία, συνωστισμό και σύγχυση.

2) Σε πολλές περιπτώσεις, παρατηρήθηκαν μεγάλες καθυστερήσεις στην εξέταση των αιτήσεων για άδεια παραμονής από τις Περιφέρειες, με αποτέλεσμα να χρειάζεται η παρέλευση μέχρι και ενός έτους για την απλή έκδοση μιας άδειας παραμονής. Μάλιστα, λόγω φόρτου εργασίας η Διοίκηση εξέδιδε άδειες παραμονής των οποίων η ισχύς είχε πλέον λήξει.

3) Όπως και στην πρώτη έτσι και στη δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης, λόγω της ελληνικής διοικητικής παθογένειας, δεν έλειψαν τα κυκλώματα κερδοσκόπων που «προθυμοποιούνταν» να εξυπηρετήσουν τους αλλοδαπούς στις διεκπεραιωτικές δυσκολίες που αντιμετώπιζαν με τις δημόσιες υπηρεσίες, έναντι βέβαια οικονομικής αμοιβής. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2001).

4) Η περίοδος καταγραφής ήταν πολύ περιορισμένη (2 μόνο μήνες Ιούνιος – Ιούλιος 2001), σε αντίθεση με την πρώτη νομιμοποίηση που ήταν 5 μήνες. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003).

5) Παρά τις βελτιωτικές ρυθμίσεις του νόμου 2910/01 σχετικά με τις συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών, αυτές συνέχισαν να είναι άθλιες, γεγονός που δεν αρμόζει σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος. Ο υπερπληθυσμός στις φυλακές και η έπ' αόριστον (χωρίς ανώτατο χρονικό όριο) κράτηση των υπό απέλαση αλλοδαπών δεν αποφεύχθηκαν. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2001).

6) Το μέτρο της οικονομικής επιβάρυνσης των προς νομιμοποίηση αλλοδαπών (παράβολο) χαρακτηρίστηκε απάνθρωπο, άδικο και εξοντωτικό. (Ελευθεροτυπία, 8/11/02).

7) Αρνητικές κριτικές σημειώθηκαν ως προς ζητήματα τα οποία παρέμειναν ατελή ή άλυτα, παρά τις εξαγγελίες περί πληρότητας και επάρκειας του νέου θεσμικού πλαισίου, ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσβαση αλλοδαπών στην ανώτατη και επαγγελματική εκπαίδευση και την παραμονή ειδικών κατηγοριών αλλοδαπών που αγνοεί ο νόμος 2910/01. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003).

Από τα ανωτέρω συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα πως είναι πολύ διαφορετικός ο σχεδιασμός μίας νομοθετικής πολιτικής από τη διαδικασία έμπρακτης εφαρμογής της. Για να μην υπάρχει, λοιπόν, αυτή η διάσταση, είναι ανάγκη να αξιοποιείται καταλλήλως η εμπειρία παρόμοιων μέτρων που εφαρμόστηκαν κατά το παρελθόν στην Ελλάδα και το εξωτερικό, έχοντας πάντα υπόψη ότι η επιτυχία μίας μεταναστευτικής πολιτικής δεν εξαρτάται μόνο από την αρτιότητα των νομοθετικών ρυθμίσεων αλλά και από τον τρόπο που η διοίκηση τις ενστερνίζεται, τις ερμηνεύει και τις εφαρμόζει. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2001). Μια ρεαλιστική θεώρηση του φαινομένου δε μπορεί να αγνοήσει την πιθανότητα ότι η μετανάστευση μέσα από παράνομα κανάλια θα εξακολουθήσει να συμβαίνει. Αυτό είναι αναπόφευκτο από τι στιγμή που τα περιοριστικά μέτρα δεν αφήνουν άλλη διέξοδο στους μετανάστες προκειμένου να φθάσουν στη χώρα που εκείνοι βλέπουν ως «Γη της Επαγγελίας» ή, έστω ως ένα αναγκαστικό σταθμό στον αγώνα τους για μια καλύτερη ζωή. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Η «Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου» σε ανακοίνωσή της (18/12/00) αναφέρει : «όπως φαίνεται μέσα από το σχέδιο νόμου, ο νομοθέτης αντιμετωπίζει τη μετανάστευση στην καλύτερη περίπτωση σαν ιστορικό ατύχημα και στη χειρότερη, σαν έγκλημα». Με εντονότερο ύφος, το «Δίκτυο Κοινωνικής Υπεράσπισης Προσφύγων και Μεταναστών» σημειώνει ότι : «το τελικό κείμενο του σχεδίου νόμου διατηρεί την αντιμεταναστευτική και κατασταλτική φιλοσοφία του ισχύοντος νομικού πλαισίου, ενώ πολλές από τις θετικές ρυθμίσεις που κατά καιρούς είχαν προταθεί έχουν απαλειφθεί». (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2000).

2.4 Νεότερες εξελίξεις στον τομέα της μεταναστευτικής πολιτικής

[Τη δεύτερη διαδικασία νομιμοποίησης ακολούθησαν και κάποιες άλλες νεότερες εξελίξεις στον τομέα της μεταναστευτικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα, από τον Ιούνιο του 2002, είναι υποχρεωμένη να συμμορφωθεί στον Κανονισμό που ισχύει από τότε σε όλα τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

σύμφωνα με τον οποίο μόνο οι μετανάστες που είναι κάτοχοι διαβατηρίου ή αλλού ταξιδιωτικού εγγράφου και έχουν υποβάλλει τα προβλεπόμενα από το νόμο δικαιολογητικά, μπορούν να λάβουν την ετήσια άδεια παραμονής, έστω και αν τους έχει ήδη χορηγηθεί 6μηνη προσωρινή άδεια ή άδεια εργασίας ή πράσινη κάρτα.]

Μάλιστα, η άδεια αυτή είναι πλέον ενιαίου τύπου για όλα τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει τη μορφή αυτοκόλλητης πλαστικοποιημένης ετικέτας, η οποία επικολλάται στο διαβατήριο ή στο ταξιδιωτικό έγγραφο. Οι κάτοχοι της εν λόγω άδειας μπορούν ελεύθερα να διακινούνται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά, 10/12/02).

Κατόπιν τούτων, οι μετανάστες που έχουν μεν ενταχθεί στη διαδικασία νομιμοποίησης, χωρίς όμως να διαθέτουν διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο, βρίσκονται αντιμέτωποι με τον κίνδυνο της απέλασης, καθώς πολλές πρεσβείες κρατών της Ασίας και της Αφρικής δεν έχουν δικαίωμα έκδοσης διαβατηρίων, ενώ σε άλλες περιπτώσεις δεν υπάρχει καν πρεσβεία αυτών στην Αθήνα. Κατά συνέπεια, λόγω των νέων επιταγών του Κανονισμού, πολλοί «εξωθούνται» - όπως οι ίδιοι δηλώνουν - σε εμπόρους πλαστών εγγράφων, γεγονός που δικαιολογεί την προώθηση στη Βουλή προς ψήφιση του νέου νομοσχεδίου «Περί εκδόσεως διαβατηρίων από την Ελληνική Αστυνομία» με το οποίο περιέρχεται αυτή η αρμοδιότητα στην τελευταία από το Υπουργείο Εσωτερικών. [Επιπλέον, η Ελλάδα προβαίνει σε διακρατικές επαφές με πρεσβείες και αξιωματούχους χωρών προέλευσης των μεταναστών, προκειμένου να διευκολυνθεί η έκδοση διαβατηρίων ή ταξιδιωτικών εγγράφων για τους μη κατέχοντες] (Ελευθεροτυπία, 8/11/02).

Με το νόμο 3013/2002, παρατάθηκε η προθεσμία για την έκδοση των αδειών παραμονής αλλοδαπών, ως την 31/12/02. Από 1/1/03 όλοι οι αλλοδαποί πρέπει να διαμένουν στη χώρα νόμιμα, διαφορετικά θα απελαύνονται. (ΦΕΚ 102/ 1/5/02). Έτσι, για να προλάβουν οι ενδιαφερόμενοι μετανάστες να καταθέσουν τα απαραίτητα έγγραφα, δόθηκε και νέα παράταση μέχρι την 30/6/03. (ΦΕΚ 296/ 4/12/02).

Το Υπουργείο Εσωτερικών έχοντας ως καταληκτική ημερομηνία την 31/12/02, προχώρησε στο σχεδιασμό ενός Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος Καταγραφής και Διαχείρισης των Μεταναστών, εκτιμώντας ότι είναι επιτακτική ανάγκη να αποκτήσει το Κράτος την πλήρη γνώση και έλεγχο των μεταναστών που ζουν στη χώρα, προκειμένου να εκδοθούν, κατά υπολογισμούς του Υπουργείου Εσωτερικών περίπου 800.000 άδειες παραμονής μέχρι τέλους 2002 και

ως το τέλος της διαδικασίας συνολικά περίπου 2.000.000. (ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά, 12/11/02).

Με το Πληροφοριακό αυτό Σύστημα παρέχεται η δυνατότητα διασύνδεσης 52 Υπηρεσιών Μετανάστευσης των Περιφερειών μεταξύ τους με Online-Intranet λειτουργία, διευκολύνοντας έτσι : α) την καταγραφή σε ηλεκτρονική μορφή όλων των στοιχείων των μεταναστών, β) τον κεντρικό έλεγχο της πληρότητας των στοιχείων, γ) τη στατιστική επεξεργασία των στοιχείων των μεταναστών, δ) την έγκυρη και έγκαιρη εκτύπωση αδειών παραμονής, ε) την παροχή αξιόπιστων στοιχείων, στ) την ταχύτερη διεκπεραίωση των υποθέσεων των μεταναστών, ενώ σε ένα δεύτερο στάδιο πρόκειται να υπάρξει επέκταση σε Online-Extranet για παροχή δυνατότητας διασύνδεσης με τα εμπλεκόμενα Υπουργεία Δημόσιας Τάξης, Εξωτερικών, Εργασίας κ.λ.π. (ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά, 21/1/03).

Μάλιστα, στα πλαίσια της Προεδρίας της κατά το πρώτο εξάμηνο του 2003, η Ελλάδα έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της μετανάστευσης. Πρωταρχικός σκοπός της Ελληνικής Προεδρίας ήταν να προωθήσει ορισμένες προτάσεις σχετικά με την οικογενειακή συνένωση των μεταναστών, τη λήψη μέτρων για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω του καταμερισμού των βαρών μεταξύ των κρατών – μελών καθώς και τη λήψη μέτρων καταπολέμησης της λαθρομετανάστευσης.

[Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η Ελλάδα προσπάθησε να ακολουθήσει μια νέο-φιλελεύθερη προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου ως προς τις πολιτικές αντιμετώπισής του και ταυτόχρονα να «συμπαράσχει» και τα υπόλοιπα κράτη – μέλη στα πλαίσια της Προεδρίας της.

Όμως, η προαναφερθείσα προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου που υιοθέτησε η χώρα μας, φάνηκε ότι συνιστά τροχοπέδη στις δυνατότητες διαφοροποιήσεων μέσα σε ένα διεθνές περιβάλλον που ευνοεί τα περιοριστικά μέτρα για τη μετανάστευση] (ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά, 18/2/03 / Γαλατούλας, 2002 / Τσιαδής, 2002).

2.5 Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στην Ελλάδα

Το καθεστώς των προσφύγων στην Ελλάδα, είναι απόρροια της συμμετοχής της χώρας στους διεθνείς οργανισμούς και της υπογραφής Διεθνών Συμφωνιών και Συμβάσεων. Συγκεκριμένα, οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση της ιδιότητας του

πρόσφυγα καθορίζονται από τη Σύμβαση του ΟΗΕ που υπογράφηκε στη Γενεύη το 1951 καθώς και από το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης (1967). (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003). Σύμφωνα με τα ανωτέρω, «πρόσφυγας είναι κάθε πρόσωπο το οποίο από δικαιολογημένο φόβο διωγμού λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει, ή πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται έξω από τη χώρα της οποίας έχει την υπηκοότητα, και δε μπορεί ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να έχει την προστασία αυτής της χώρας¹⁹. (Φεραλδή, 1994).

Ο νόμος 1975/1991 ορίζει ότι ο αλλοδαπός πρέπει να υποβάλει αίτηση αναγνώρισής του ως πρόσφυγα, αμέσως, κατά την άφιξή του στο μεθοριακό σημείο ελέγχου ή σε περίπτωση παράνομης εισόδου στην πλησιέστερη αρχή στην οποία παρουσιάζεται ή από την οποία αποκαλύπτεται με την προϋπόθεση να προέρχεται απ' ευθείας από χώρα που κινδυνεύει η ζωή ή η ελευθερία του, ενώ αν ήδη βρίσκεται στην Ελλάδα, αμέσως μόλις λάβει γνώση με οποιονδήποτε τρόπο του ανωτέρω κινδύνου. (ΦΕΚ 184^Α/ 4/12/91).

Ειδικότερα, ο συγκεκριμένος νόμος (1975/91), παρά τις ατελείς ρυθμίσεις του ως προς τα ζητήματα μετανάστευσης, εισήγαγε μια νέα κατηγορία προσφύγων που αποτελείται από τα άτομα που επιτρέπεται να παραμείνουν στην Ελλάδα για ανθρωπιστικούς λόγους, χωρίς όμως να κατοχυρώνουν την ιδιότητα του πρόσφυγα και να θεμελιώνουν δικαιώματα σε κοινωνικές παροχές. (Αμίτσης & Λαζαρίδης, 2001). Εξειδίκευση και τροποποίηση διατάξεων του νόμου 1975/1991 επέφερε ο νόμος 2459/1996, ενώ επίσης διατάξεις για πρόσφυγες περιέχονται και στο νόμο 2910/2001. (Τζιμάνης, 2003).

Την περίοδο 1980-2001 οι αιτήσεις για παροχή ασύλου ανήλθαν συνολικά σε 42.782 εκ των οποίων έγιναν δεκτές οι 6.659 (δηλαδή μόνο το 15,5%). Μάλιστα, τα

¹⁹ Ν.Δ. 3989/1959 περί κυρώσεως της Πολυμερούς Συμβάσεως περί της Νομικής Κατάστασης των Προσφύγων. Σε αυτήν την κατηγορία δεν ανήκουν όλα εκείνα τα άτομα τα οποία εμείς στην Ελλάδα συνήθως αποκαλούμε πρόσφυγες. Δηλαδή κατ' αρχήν, του ελληνικού γένους ορθόδοξους πληθυσμούς του 1,5 περίπου εκατομμυρίου που έφθασαν στην Ελλάδα από τη Μικρά Ασία, κατ' εφαρμογή της Συνθήκης της Λοζάννης και της σχετικής Σύμβαςης της 30^{ης} Ιανουαρίου 1923 «περί ανταλλαγής των πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας». Και φυσικά δεν περιλαμβάνει ούτε τα κατά καιρούς παλιννοστούντα ελληνικού γένους άτομα. Και ακόμη περισσότερο, σε αυτήν την κατηγορία προσφύγων δεν ανήκουν οι οικονομικοί μετανάστες που έρχονται εδώ να βρουν μια καλύτερη μοίρα, έστω και αν οι συνθήκες διαβίωσης στη χώρα τους είναι άθλιες (π.χ. πλημμυροπαθείς του Bangladesh, Αλβανοί που εισέρχονται στην Ελλάδα). Παλαιοί πρόσφυγες στον τόπο μας ήταν όμως οι Αρμένιοι, που έγιναν δεκτοί από την Ελλάδα μετά τη σφαγή του 1915-1916. (Ειρήνη Φεραλδή (Δικηγόρος, Εκπρόσωπος του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες), στο «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους», 1994).

ποσοστά αποδοχής είναι ιδιαίτερα χαμηλά κατά την τριετία 1999 (9%), 2000 (7%), 2001 (4%).

Τα προαναφερθέντα σε συνδυασμό και με το γεγονός ότι επί σειρά δεκαετιών η Ελλάδα διέθετε ένα μόνο κρατικό κέντρο υποδοχής αιτούντων άσυλο - στο Λαύριο με μέγιστη δυνατότητα υποδοχής 300 ατόμων μόνο, το οποίο από το 1999 υπάγεται διοικητικά στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας (Π.Δ. 266/99) – είχαν σαν αποτέλεσμα να μένουν άστεγοι χιλιάδες αιτούντες άσυλο και να διαβιούν σε άθλιες συνθήκες, κατά παράβαση, μεταξύ άλλων του άρθρου 11.1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (Ν. 1532/1985). (Σιταρόπουλος, 2002).

Παρόλο που ο νόμος 1975/1991 προέβλεπε την ίδρυση και άλλων κέντρων υποδοχής, ιδρύθηκε μόνο ένα στον Άγιο Ανδρέα Αττικής. Μάλιστα, η κατάσταση είναι ιδιαίτερα δυσχερής στην Αττική, αφού στην πράξη ένας αλλοδαπός μπορεί να είναι αιτών άσυλο για μεγάλες περιόδους που κυμαίνονται από 6-18 μήνες. Επιπλέον, μια σειρά νέων κέντρων παραμονής / υποδοχής που έχουν δημιουργηθεί από Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις, με ή χωρίς τη στήριξη του Υπουργείου Υγείας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δε μπορούν, σύμφωνα με τα στοιχεία του Φεβρουαρίου 2002 να καλύψουν πάνω από 700 άτομα. Κατά συνέπεια, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία και άλλων κρατικών κέντρων υποδοχής αιτούντων άσυλο. (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2002).

Επιπροσθέτως, η Ελληνική Πολιτεία παρέχει στους πρόσφυγες δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σε ορισμένες περιπτώσεις συμβουλευτικές υπηρεσίες, σχετικά με τα επαγγελματικά δικαιώματα και τη στέγαση. Πρέπει να σημειωθεί, πάντως, ότι η οικονομική ενίσχυση των προσφύγων γίνεται σε μεγάλο βαθμό από τα κονδύλια της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες. (Αμίτσης & Λαζαρίδης, 2001).

Σε γενικές γραμμές, το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την προστασία των προσφύγων στην Ελλάδα θεωρείται ολοκληρωμένο και δε χαρακτηρίζεται από την πολυπλοκότητα και την έλλειψη ορθολογισμού του λοιπού μεταναστευτικού νομικού πλαισίου που οδηγεί σε υπέρμετρη επιβάρυνση των αρμοδίων Υπηρεσιών. Όμως, οι εγγυήσεις για δίκαιη διαδικασία ασύλου δεν τηρούνται πάντα, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, εξαιτίας της προβληματικής εφαρμογής στην πράξη του ανωτέρω νομοθετικού πλαισίου. (Στεφανάκη, 2002).

Έτσι, η έλλειψη διερμηνέων, η ελλιπής εξειδίκευση και ευαισθητοποίηση του προσωπικού που δέχεται και εξετάζει τους αιτούντες άσυλο, (Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2001) καθώς και η πλημμελής κοινοποίηση σε αυτούς των διοικητικών αποφάσεων που τους αφορούν, συνιστούν τους κύριους λόγους υπονόμευσης των εγγυήσεων της σχετικής νομοθεσίας καθώς και της συνεισφοράς της Ελλάδας στην οικοδόμηση ενός «κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου». (Στεφανάκη, 2002).

3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στο σημείο αυτό θα επιχειρηθεί μία ανάλυση των χαρακτηριστικών των μεταναστών που ζουν σήμερα στην Ελλάδα. Η πλειοψηφία των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν προέρχεται από το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης αλλοδαπών, το οποίο συνέβαλε στον περιορισμό των ανεξέλεγκτων μεταναστευτικών ροών. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι στο πρόγραμμα αυτό δεν εντάσσονται οι παλινοστούντες έλληνες και οι πρόσφυγες οι οποίοι υπάγονται σε ειδικό καθεστώς.

3.1 Μέγεθος και υπηκοότητα του μεταναστευτικού πληθυσμού

Το μέγεθος του μεταναστευτικού πληθυσμού είναι το πρώτο χαρακτηριστικό που θα εξετάσουμε. Έχει υπολογιστεί ότι κατά την περίοδο 1/1/2002 – 1/1/2003 μειώθηκε ο ρυθμός φυσικής αύξησης του πληθυσμού στην Ελλάδα. Έτσι, παρόλο που η αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας ήταν μικρή (300.000 άτομα), χωρίς την ύπαρξη των μεταναστών ο πληθυσμός της χώρας θα μειωνόταν. Ο υπολογισμός πάντως του ακριβούς μεγέθους των μεταναστών στη χώρα παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες, κυρίως εξαιτίας της εκτεταμένης ανεπίσημης μετανάστευσης. Υπολογίζεται μάλιστα ότι η αναλογία νόμιμων προς παράνομων μεταναστών είναι ένας προς έναν. (Λιανός, 2003).

Κύρια πηγή στοιχείων για τη δημογραφική σύνθεση των μεταναστών στη Ελλάδα αποτελεί η πρώτη διαδικασία υποβολής αίτησης των αλλοδαπών για κάρτα προσωρινής άδειας παραμονής (1/1/98 - 30/5/98). Από τη μελέτη των αιτήσεων

αυτών, διαπιστώνουμε ότι οι αλλοδαποί²⁰ που προσήλθαν στα γραφεία του ΟΑΕΔ ήταν 369.629. Αν και τα στοιχεία αυτά θεωρούνται πλέον παλιά, δίνουν μία εικόνα για τους μετανάστες που θα μπορούσε να φανεί σημαντική στο σχεδιασμό της μεταναστευτικής πολιτικής. (Καβουνίδη, 2001).

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, οι αλλοδαποί στην Ελλάδα υπολογίζονται γύρω στους 800.000 (βλ. πίνακα 1). Ορισμένοι συγγραφείς αναφέρουν μεγαλύτερο ακόμα αριθμό μεταναστών (έως και 1.200.000). Ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού της χώρας οι αλλοδαποί υπολογίζονται σε 7-9% και ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού υπολογίζονται σε περίπου 10-12%. (Αμίτσης & Λαζαρίδης, 2001).

Πίνακας 1 : Στοιχεία απογραφών στην Ελλάδα τα τελευταία 50 έτη

Έτος	Έλληνες υπήκοοι που ζουν στην Ελλάδα	Έλληνες υπήκοοι που ζουν στο εξωτερικό	Ξένοι που ζουν στην Ελλάδα	Πραγματικός πληθυσμός
1951	7.602.230	37.413	30.571	7.632.801
1961	8.333.817	71.925	54.736	8.388.553
1971	8.767.073	218.908	92.568	8.859.641
1981	9.568.993	98.343	171.424	9.740.417
1991	10.092.624	41.910	167.276	10.259.900
2001	10.166.987	39.608	797.093	10.964.080

Πηγή : Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο αριθμός που προκύπτει από την απογραφή του 2001-όσον αφορά στο μέγεθος του μεταναστευτικού πληθυσμού- είναι πολύ μεγαλύτερος από αυτόν που προκύπτει από τα στοιχεία του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης. Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι στην απογραφή δε γίνεται καμία διάκριση των αλλοδαπών σε οικονομικούς μετανάστες, πρόσφυγες, εργαζόμενους από άλλες χώρες – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κ.ο.κ. Επιπροσθέτως, εκτός της ομάδας των αλλογενών αλλοδαπών η οποία αποτελεί την πολυπληθέστερη μεταναστευτική ομάδα και εντάσσεται στο πρόγραμμα νομιμοποίησης, υπάρχουν και άλλες μεταναστευτικές ομάδες στη χώρα μας με σημαντικό πληθυσμό :

²⁰ Το μειονέκτημα των στοιχείων αυτών είναι ότι δεν αφορούν το σύνολο των αλλοδαπών της Ελλάδας, ούτε γνωρίζουμε εάν αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα του συνολικού πληθυσμού των αλλοδαπών. Ενδέχεται λ.χ. ένα μεγαλύτερο ποσοστό μιας εθνικότητας να είχε λόγους να μην υποβάλει αίτηση έναντι μίας άλλης. Πιθανοί λόγοι μη υποβολής αίτησης είναι : η κακή πρόσβαση στην πληροφόρηση, ο φόβος για δίωξη, η εκτίμηση των αλλοδαπών για τη δυνατότητα απόκτησης ενσήμων ή για την επίπτωση απαίτησης ενσήμων και η θέση της Ελλάδας στα μελλοντικά τους σχέδια. (Καβουνίδη, 2001).

α) Οι 155.000 περίπου Πόντιοι και οι 50.000 Βορειοηπειρώτες, οι οποίοι αποτελούν τις δύο υποομάδες των ομογενών αλλοδαπών που εισήλθαν μαζικά στην Ελλάδα μετά την κατάρρευση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Οι πολιτικές που εφαρμόζονται για τους παλιννοστούντες ομογενείς διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμό από τα μέτρα που απευθύνονται σε αλλογενείς αλλοδαπούς.

β) Οι 6.500 περίπου αναγνωρισμένοι πολιτικοί πρόσφυγες κατά την έννοια της Σύμβασης της Γενεύης και του Πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης. (Αμίτσης & Λαζαρίδης, 2001). Με βάση τα στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, ο αριθμός των αλλοδαπών που ζούσαν στη χώρα το Δεκέμβριο του 2000 με αναγνωρισμένη προσφυγική ιδιότητα, έφτανε τα 6653 άτομα, ενώ την ίδια περίοδο ο μέσος όρος των νέων αιτούντων άσυλο ήταν περίπου 250 το μήνα.

γ) Τα περίπου 20.000 άτομα που προέρχονται από άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (www.tnn.gr/meletes).

Όσον αφορά την υπηκοότητα των αλλοδαπών μεταναστών, τα στοιχεία που υπάρχουν προκύπτουν από την επεξεργασία των αιτήσεων του πρώτου σταδίου νομιμοποίησης, γιατί στο δεύτερο στάδιο το δείγμα είναι αισθητά μικρότερο.

Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι οι αλλοδαποί που βρίσκονται στην Ελλάδα προέρχονται από 120 χώρες. Παρά το γεγονός αυτό, ο μεταναστευτικός πληθυσμός δεν παρουσιάζει την αναμενόμενη πολυμορφία, αφού στη συντριπτική του πλειοψηφία (91%) προέρχεται από 10 χώρες (Πίνακας 2). (Καβουνίδη, 2001).

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, η συντριπτική πλειοψηφία του μεταναστευτικού πληθυσμού που βρίσκεται στην Ελλάδα προέρχεται από την Αλβανία, η οποία συγκεντρώνει το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό του 65%. Η εισροή μεταναστών από τη χώρα αυτή άρχισε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την κατάρρευση του πολιτικοοικονομικού συστήματος, το παράλληλο άνοιγμα των συνόρων και τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Η Αλβανία είναι το φτωχότερο κράτος της Ευρώπης με ποσοστό ανεργίας πολύ υψηλό και με ένα πολύ σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της (3/4) να βρίσκεται κάτω από το επίσημο όριο της φτώχειας. Ο μέσος μισθός και η μέση σύνταξη αντιστοιχούν περίπου στο 50% του ορίου φτώχειας για κάθε εργαζόμενο, ενώ υπολογίζεται ότι ένας εργαζόμενος στην Αλβανία δαπανά το 80% του μισθού του σε βασικά είδη διατροφής, ποσοστό που στην Ευρώπη κυμαίνεται στο 14%-15%. Οι οικονομικές αυτές συνθήκες σε συνδυασμό με τη γεωγραφική γειτνίαση με την Ελλάδα και το άνοιγμα των συνόρων της που έγινε για να δοθεί η δυνατότητα στους Βορειοηπειρώτες να γυρίσουν στην Ελλάδα, οδήγησαν

στη δημιουργία ενός μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος που αρχικά αποτελείτο κυρίως από ομοεθνείς που απέκτησαν ελληνική υπηκοότητα και αργότερα κυρίως από οικονομικούς μετανάστες. (Τέλιος, 2001).

Πίνακας 2 : Επικρατέστερες υπηκοότητες που ζουν στην Ελλάδα

Χώρα Προέλευσης	Ποσοστό Μεταναστευτικού Πληθυσμού
Αλβανία	65%
Βουλγαρία	6,8%
Ρουμανία	4,6%
Πακιστάν	2,9%
Ουκρανία	2,6%
Πολωνία	2,2%
Γεωργία	2%
Ινδία	1,5%
Αίγυπτος	1,4%
Φιλιππίνες	1,3%
Λοιποί	9,7%

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Τζένη Καβουνίδη : Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής, 2000

Δεύτερη σε σημασία χώρα αποστολής μεταναστών στην Ελλάδα εμφανίζεται η Βουλγαρία, με ποσοστό πάντως εξαιρετικά χαμηλότερο της πρώτης (6,8%). Η Ελλάδα εμφανίζεται ως δεύτερη επιλογή για τους μετανάστες από τη Βουλγαρία, ενώ πρώτες επιλογές είναι η Αμερική, η Γερμανία και η Ιταλία. (Μάρκοβα, 2001).

Τρίτη χώρα προέλευσης μεταναστών είναι η Ρουμανία με ποσοστό 4,6% του συνόλου των αλλοδαπών. Παρατηρείται δηλαδή μια πρωτοκαθεδρία των Βαλκανικών χωρών (με εξαίρεση όμως την Τουρκία και την πρώην Γιουγκοσλαβία), γεγονός που καθιστά τη γεωγραφική εγγύτητα βασικό παράγοντα. Επιπλέον η γεωγραφική εγγύτητα ενισχύει το φαινόμενο της κυκλικής μετανάστευσης ιδιαίτερα στην περίπτωση των Αλβανών υπηκόων, οι οποίοι επιστρέφουν συχνά στη χώρα καταγωγής τους για να επισκεφτούν τις οικογένειές τους. Τη δυνατότητα αυτή έχουν κατά κύριο λόγο οι νόμιμοι μετανάστες, οι οποίοι μπορούν να εισέλθουν στη χώρα

υποδοχής χωρίς δυσκολία, σε αντίθεση με τους παράνομους οι οποίοι φεύγοντας από τη χώρα υποδοχής αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να μη μπορέσουν να γυρίσουν πίσω.

Δεύτερη πολυπληθέστερη ομάδα είναι η ομάδα των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης των οποίων οι υπήκοοι συνολικά φτάνουν στο 7% του μεταναστευτικού πληθυσμού. Το μεταναστευτικό ρεύμα από την πρώην Σοβιετική Ένωση προς την Ελλάδα, ξεκίνησε από την κατάρρευση του καθεστώτος του υπαρκτού σοσιαλισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Από αυτές τις χώρες ξεχωρίζουν η Ουκρανία, η οποία καταλαμβάνει την πέμπτη θέση και η Γεωργία που καταλαμβάνει την έβδομη θέση. Τα ποσοστά των μεταναστών που προέρχονται από τις δύο αυτές χώρες φτάνουν το 2,6% και 2% αντίστοιχα. Επίσης πέρα από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης μετανάστες έχουν εισέλθει και από τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης οι οποίες υπέστησαν τις ίδιες πολιτικές ανακατατάξεις. Από τις χώρες αυτές, η μόνη που εμφανίζει αξιόλογο πληθυσμό είναι η Πολωνία (2,3%).

Επίσης οι χώρες της Ινδοπακιστανικής Χερσονήσου (Ινδία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές) φτάνουν στο 5,4% με σημαντικότερο το Πακιστάν το οποίο συγκεντρώνει το 2,9% των μεταναστών καταλαμβάνοντας την τέταρτη θέση. Μετανάστες από τις χώρες αυτές και κυρίως από το Πακιστάν έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του 1970 για να καλύψουν τις ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό που εμφάνιζε η οικονομία εκείνη την εποχή.

Τέλος η ομάδα των Αραβικών χωρών στην οποία συμπεριλαμβάνονται η Αίγυπτος, η Συρία και το Ιράκ εμφανίζει μια σχετικά αξιόλογη συμμετοχή, που όμως δεν ξεπερνά το 3,4% και για τις τρεις χώρες. Η Αίγυπτος μάλιστα όπως προαναφέρθηκε και για το Πακιστάν, τροφοδοτεί μετανάστες την Ελλάδα από το 1970. (Καβουνίδη, 2001).

Τα παραπάνω δεδομένα διαφοροποιούνται σε ένα βαθμό στις αιτήσεις για χορήγηση πράσινης κάρτας. Συγκεκριμένα παρατηρείται άνοδος του ποσοστού της Αλβανίας και μικρές μεταβολές στη σχετική κατάταξη διαφόρων χωρών (για παράδειγμα τρίτη χώρα εμφανίζεται πλέον το Πακιστάν). Οι διαφορές αυτές πιθανότατα δε σχετίζονται με πραγματικές αυξομειώσεις του μεταναστευτικού πληθυσμού, αλλά με την αδυναμία ενός τμήματος μεταναστών να συμμετάσχουν στο δεύτερο στάδιο νομιμοποίησης. (Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης : Στοιχεία αιτήσεων προσωρινής άδειας εργασίας).

Μετανάστευση και φύλο

3.2 Κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού ανά φύλο και ηλικία

[Η κατανομή των μεταναστών ανά φύλο παρουσιάζει σημαντική ασυμμετρία. Οι άντρες παρουσιάζουν σημαντική υπεροχή έναντι των γυναικών, με τις γυναίκες να φτάνουν μόλις στο 26% του συνόλου των αλλοδαπών. Αυτό που πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής είναι κυρίως η ποιοτική διάσταση του φαινομένου της γυναικείας μετανάστευσης. (Καβουνίδη, 2002).

Ενώ το 1970 η γυναικεία μετανάστευση θεωρήθηκε κυρίως αποτέλεσμα της ανδρικής μετακίνησης με εργασιακά χαρακτηριστικά απασχόλησης συμπληρωματικά του άνδρα, σήμερα μπορούμε να πούμε ότι οι γυναίκες δεν μεταναστεύουν πλέον μόνο ως προστατευόμενα μέλη, αλλά είναι και οι ίδιες συχνά αυτόνομοι οικονομικοί μετανάστες. Η μετανάστευση αποτελεί διέξοδο από τη φτώχεια, την πατριαρχία, τις κοινωνικές διακρίσεις και την οικονομική εξάρτηση στη χώρα προέλευσης. Είναι όμως γεγονός ότι και στις χώρες υποδοχής οι γυναίκες αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. (Ψημμένος, 1999).

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του κοινωνικού και στεγαστικού αποκλεισμού των γυναικών μεταναστριών που εργάζονται στη βιομηχανία του sex και εξαρτούν τη στέγασή τους πλήρως από την εργασία τους ή ζουν κοινοβιακά, ενώ είναι αποκλεισμένες από κάθε κοινοτική διαβίωση. (Ψημμένος, 1995). Ταυτόχρονα το είδος της εργασίας που προσφέρουν οι γυναίκες ενισχύει τον απομονωτισμό που παρατηρείται, αφού εργάζονται ατομικά (π.χ. οικιακές εργασίες), σε αντίθεση με τους άντρες μετανάστες οι οποίοι εργάζονται σε ομάδες (π.χ. οικοδομικές και αγροτικές εργασίες, εργασία σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις) και έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κάποια δίκτυα πληροφόρησης και αλληλοϋποστήριξης. Επιπλέον για την εργασία που οι γυναίκες μετανάστριες προσφέρουν στο σπίτι (καθάρισμα και φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων), τις περισσότερες φορές δεν προσφέρεται ασφάλιση. Το γεγονός αυτό δημιουργεί μεγάλο πρόβλημα στις μετανάστριες, αφού η νομιμοποίησή τους εξαρτάται από τη σύναψη σχέσης με κάποιο ασφαλιστικό φορέα. (Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, 2002).

Το φαινόμενο της αυτόνομης μετανάστευσης γυναικών δεν εμφανίζεται για πρώτη φορά στη χώρα μας, αλλά ήδη από τη δεκαετία του 1970 παρατηρήθηκε το φαινόμενο της γυναικείας μετανάστευσης από τις Φιλιππίνες και την Αιθιοπία που εργάζονται κατά κύριο λόγο ως οικιακοί βοηθοί.] Η αυτόνομη γυναικεία μετανάστευση φαίνεται καθαρά από την αριθμητική υπεροχή των γυναικών σε

ορισμένες υπηκοότητες. Αντίθετα στις περιπτώσεις που εμφανίζεται είτε συμμετρία στην κατανομή των δύο φύλων είτε αριθμητική υπεροχή των ανδρών, είναι πολύ δύσκολο να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. (Καβουνίδη, 2001).

Πίνακας 3 : Επικρατέστερες υπηκοότητες που ζουν στην Ελλάδα - Άνδρες

Χώρα Προέλευσης	Ποσοστό Μεταναστευτικού Πληθυσμού
Αλβανία	72,6%
Ρουμανία	4,3%
Πακιστάν	3,9%
Βουλγαρία	3,6%
Ινδία	2,4%
Αίγυπτος	1,5%
Πολωνία	1,2%
Συρία	0,9%
Μπαγκλαντές	0,7%
Γεωργία	0,6%
Λοιπές	8,3%

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Τζένη Καβουνίδη : Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής, Μάρτιος 2000

Από τους Πίνακες 3 και 4 προκύπτουν δύο πολύ σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο είναι η μεγαλύτερη διασπορά των γυναικών σε διάφορες υπηκοότητες, η οποία δεν προκύπτει από το πλήθος των χωρών προέλευσης, αλλά κυρίως από το γεγονός ότι οι γυναίκες έχουν αξιόλογη συμμετοχή σε πολλές από αυτές. Έτσι, ενώ η σημαντικότερη χώρα προέλευσης και για τα δύο φύλα είναι η Αλβανία, μόλις το 43,7% των γυναικών προέρχεται από τη χώρα αυτή, ενώ στους άνδρες το ποσοστό αυτό φτάνει το 72,6%. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται αρκετές υπηκοότητες με αξιόλογη συμμετοχή στις γυναίκες, όπως για παράδειγμα η δεύτερη επικρατέστερη υπηκοότητα, η Βουλγαρία, η οποία συγκεντρώνει ποσοστό της τάξεως του 15%, η Ουκρανία που συγκεντρώνει το 8,2% του συνόλου των γυναικών ενώ αντίστοιχα στους άνδρες η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική. Είναι ενδεικτικό ότι η δεύτερη επικρατέστερη υπηκοότητα, η Ρουμανία, συγκεντρώνει μόλις το 4,3% του ανδρικού πληθυσμού ενώ η τρίτη το Πακιστάν το 3,9%.

Πίνακας 4 : Επικρατέστερες υπηκοότητες που ζουν στην Ελλάδα - Γυναίκες

Χώρα Προέλευσης	Ποσοστό Μεταναστευτικού Πληθυσμού
Αλβανία	43,7%
Βουλγαρία	15%
Ουκρανία	8,2%
Ρουμανία	5,4%
Γεωργία	4,9%
Φιλιππίνες	4,7%
Πολωνία	3,9%
Μολδαβία	2,8%
Ρωσία	1,7%
Αρμενία	0,9%
Λουπές	8,8%

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Τζένη Καβουνίδη : Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής, Μάρτιος 2000

Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο που παρατηρείται είναι οι ανακατατάξεις στη σειρά σημασίας των υπηκοοτήτων. Ενώ και για τα δύο φύλα επικρατέστερη υπηκοότητα παραμένει η Αλβανία, στις υπόλοιπες υπηκοότητες παρατηρούνται αρκετές διαφορές. Για παράδειγμα, ενώ η Βουλγαρία είναι η τέταρτη σημαντικότερη υπηκοότητα στους άνδρες, στο σύνολο των αλλοδαπών καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση, κάτι το οποίο οφείλεται στο σημαντικό ποσοστό που έχει στο σύνολο των γυναικών. (Καβουνίδη, 2001). Από μία έρευνα που έγινε το 1996 σε δείγμα εκατό Βουλγάρων, ένας μεγάλος αριθμός γυναικών από τη Βουλγαρία τείνουν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα βασιζόμενες σε πληροφορίες που συλλέγουν από άλλες γυναίκες μετανάστριες, σύμφωνα με τις οποίες στην ελληνική αγορά υπάρχει μεγάλη ζήτηση για baby sitters, οικιακές βοηθούς και καθαρίστριες. Η δυνατότητα εύρεσης εργασίας αποτελεί μία λογική εξήγηση στο υψηλό ποσοστό που εμφανίζουν ανάμεσα στις γυναίκες μετανάστριες. (Μάρκοβα, 2001).

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει μία ασυμμετρία στην κατανομή των δύο φύλων σε αρκετές υπηκοότητες. Παρατηρώντας τον Πίνακα 5 ο οποίος παρουσιάζει την αναλογία ανδρών και γυναικών σε κάθε υπηκοότητα η

ασυμμετρία γίνεται πιο σαφής. Έτσι με εξαίρεση την Πολωνία και τη Βουλγαρία, σε πολλές υπηκοότητες εμφανίζεται υπεροχή είτε των ανδρών είτε των γυναικών.

Πίνακας 5 : Επικρατέστερες υπηκοότητες ανά φύλο

Υπηκοότητα	Αλβανία	Βουλγαρία	Ρουμανία	Πακιστάν	Ουκρανία	Πολωνία	Γεωργία	Ινδία
Ανδρες	82,6%	42,7%	69%	99,5%	19,6%	56,2%	37,1%	98,3%
Γυναίκες	17,4%	57,3%	31%	0,5%	80,4%	43,8%	62,9%	1,7%

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Τζένη Καβουνίδη : Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής, Μάρτιος 2000

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι χώρες της Ινδοπακιστανικής Χερσονήσου στις οποίες παρατηρείται σημαντική έλλειψη γυναικών. Συγκεκριμένα, το 99,5% των Πακιστανών είναι άνδρες, ενώ το ποσοστό αυτό φτάνει στο 98,3% για τους Ινδούς.

Μετανάστευση και φύλο

Από την άλλη πλευρά, [υπάρχουν υπηκοότητες στις οποίες η παρουσία γυναικών είναι ιδιαίτερα σημαντική. Είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι γύρω από την παρουσία γυναικών μεταναστριών στην Ελλάδα αναπτύσσεται μία βιομηχανία σεξουαλικών και οικιακών υπηρεσιών. (Μαρβάκης & Παρσανόγλου & Παύλου, 2001). Οι χώρες προέλευσης σε αυτήν την περίπτωση είναι κυρίως χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ξεχωρίζουν η Ουκρανία με ποσοστό γυναικών που φτάνει το 80,4% και η Γεωργία με ποσοστό της τάξεως του 62,9%.]

Η κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού στη χώρα μας παρουσιάζει με τη σειρά της εξαιρετικό ενδιαφέρον. Το φαινόμενο της πληθυσμιακής γήρανσης και της συνεπαγόμενης κρίσης του ασφαλιστικού συστήματος²¹ που πλήττει τόσο την Ελλάδα όσο και ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση έχει στρέψει το ενδιαφέρον στο ρόλο που μπορούν να παίξουν οι μεταναστευτικές ροές στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Μελέτες έχουν δείξει ότι η αναλογία των ηλικιωμένων προς τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (λόγος εξάρτησης ηλικιωμένων / old age dependency ratio) είναι πολύ πιο μικρή στον πληθυσμό των μεταναστών απ' ό,τι στους υπόλοιπους Ευρωπαίους και πως οι μετανάστες γυρίζουν πίσω στις πατρίδες τους όταν φτάσουν στη συντάξιμη ηλικία. (Μαρβάκης & Παρσανόγλου & Παύλου, 2001).

²¹ Πιθανώς η προϋπόθεση σύναψης σχέσης με ασφαλιστικό ταμείο για τη συμμετοχή των αλλοδαπών στο δεύτερο στάδιο νομιμοποίησης σχετίζεται με την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα ασφαλιστικά ταμεία στην Ελλάδα.

Αν και η Ελλάδα ανήκε στις χώρες που στις αρχές της δεκαετίας του 1980 είχαν υψηλούς δείκτες γονιμότητας αντιμετωπίζει πλέον μεγάλη μείωση γονιμότητας. Όμως, οι μεταναστευτικές εισροές οι οποίες απέκτησαν έντονο ποσοτικό χαρακτήρα, στη δεκαετία του 1990, συντελούν στην αύξηση του πληθυσμού παρά τους χαμηλούς δείκτες φυσικής αύξησης. Η ανάλυση των στοιχείων που προκύπτουν από το πρώτο ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των αλλοδαπών (84%) είναι συγκεντρωμένοι στις πιο παραγωγικές ηλικίες, μεταξύ 20 και 44 ετών και εφόσον η εργασία που προσφέρουν είναι νόμιμη, μπορούν να συμβάλλουν στην αύξηση των φορολογικών εσόδων και των ασφαλιστικών εισφορών. Ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι οι γυναίκες αλλοδαπές είναι κατά μέσο όρο μεγαλύτερης ηλικίας από τους άνδρες. (Καβουνίδη, 2001).

Πιο αναλυτικά, αν εξετάσουμε τα στοιχεία του Πίνακα 6 στον οποίο παρουσιάζονται ποσοτικά στοιχεία για το εργατικό δυναμικό το 1997 και για τους αλλοδαπούς που υπέβαλλαν αίτηση για χορήγηση λευκής κάρτας το 1998, ανά φύλο και ηλικία, παρατηρούμε τα εξής :

Στις νεαρότερες ηλικίες (15-19) εμφανίζεται σαφής υπεροχή των αλλοδαπών σε σχέση με το εργατικό δυναμικό. Το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες όταν η ανάλυση γίνεται ανά φύλο, αλλά όχι και για τις γυναίκες, όπου εμφανίζεται συμμετρία με το εργατικό δυναμικό. Στην αμέσως επόμενη κλίμακα που περιλαμβάνει τις ηλικίες (20-24), παρατηρείται και πάλι απόκλιση ανάμεσα στο εργατικό δυναμικό που φτάνει το 9,2% και των αλλοδαπών που βρίσκονται στο 21,9%. Η απόκλιση είναι πιο έντονη στους άνδρες απ' ό,τι στις γυναίκες. Στις ηλικίες (25-29) ανήκει το 12,6% του εργατικού δυναμικού, έναντι του 23,3% των αλλοδαπών. Παρόμοια ποσοστά εμφανίζονται για τους άνδρες ενώ στις γυναίκες εμφανίζεται και πάλι μία σχετική σύγκλιση. Αντίθετα στην ομάδα ηλικιών (30-44) η οποία συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά τόσο στους αλλοδαπούς όσο και στο εργατικό δυναμικό (39%) υπάρχει ταύτιση. Στις ηλικίες (45-64) συγκεντρώνεται ένα μεγάλο ποσοστό του εργατικού δυναμικού (33,7%), ενώ το ποσοστό αντίθετα στους αλλοδαπούς φτάνει μόλις το 9% για το σύνολο και 6,7% για τους άνδρες. Στην τελευταία ηλικιακή κατηγορία (65+) συγκεντρώνεται ένα πολύ μικρό ποσοστό τόσο αλλοδαπών όσο και εργατικού δυναμικού. Το γεγονός όμως αυτό δεν είναι ενδεικτικό της γήρανσης του ημεδαπού πληθυσμού, αφού το μεγαλύτερο τμήμα του αποσύρεται από την εργασία σε αυτήν την ηλικία. Αντίθετα στην περίπτωση των αλλοδαπών, τα

χαμηλά ποσοστά στις ηλικίες άνω των 45 είναι ενδεικτικά της νεανικότητας του πληθυσμού τους.

Πίνακας 6 : Κατανομή εργατικού δυναμικού και αλλοδαπών κατά ομάδες ηλικίας και φύλο

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ 1997	ΣΥΝΟΛΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ 1998	ΑΝΔΡΙΚΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ 1997	ΑΝΔΡΕΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ 1998	ΓΥΝΑΚΕΙΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ 1997	ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑΛΛΟΔΑΠΕΣ 1998
< 14	0%	0%	0%	0%	0%	0%
15-19	2,5%	6,5%	2,2%	7,6%	3%	3,6%
20-24	9,2%	21,9%	7,7%	23,8%	11,4%	16,6%
25-29	12,6%	23,3%	11,5%	24,5%	14,3%	19,8%
30-44	39%	39,1%	37,7%	37,3%	41%	44%
45-64	33,7%	9%	37,3%	6,7%	28,2%	15,8%
65+	3%	0,2%	3,6%	0,1%	2,1%	0,2%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Τζένη Καβουνίδη : Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής, Μάρτιος 2000

3.3 Κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού βάσει οικογενειακής κατάστασης και επιπέδου εκπαίδευσης

Μελετώντας και άλλα χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού πληθυσμού, όπως την οικογενειακή κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης, η εικόνα γίνεται πληρέστερη για τον πληθυσμό αυτό.

Πίνακας 7 : Οικογενειακή κατάσταση ανά φύλο

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	% ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	% ΑΝΔΡΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ	% ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΕΙΤΑΜΟΙ	51,38%	50,87%	55,28%
ΑΓΑΜΟΙ	41,8%	46,22%	28,83%
ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΙ	3,02%	0,92%	10,27%
ΧΗΡΟΙ	1,04%	0,2%	3,88%
ΔΕ ΔΗΛΩΣΑΝ	2,77%	1,79%	1,76%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%

Πηγή : Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης : Στοιχεία αιτήσεων προσωρινής άδειας εργασίας (πράσινη κάρτα), 2001

Στον Πίνακα 7 παρουσιάζεται η οικογενειακή κατάσταση των αλλοδαπών. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία αυτά, οι έγγαμοι αποτελούν την πλειοψηφία τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών, πλειοψηφία όμως που δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή, αφού μόλις που υπερβαίνει το 50%. Πολύ μικρά είναι τα ποσοστά των διαζευγμένων και των χήρων κυρίως στους άνδρες, ενώ στις γυναίκες το ποσοστό των διαζευγμένων είναι αισθητά υψηλότερο και φτάνει το 10% περίπου. Στους άγαμους το ποσοστό είναι αρκετά υψηλό και φτάνει στο 42% περίπου στο σύνολο των αλλοδαπών, αλλά στις γυναίκες φτάνει μόλις το 29%.

Από την κατηγορία των έγγαμων ένα ιδιαίτερα χρήσιμο στοιχείο είναι ο αριθμός των προστατευόμενων μελών. Προστατευόμενα μέλη θεωρούνται τα ανήλικα τέκνα και ή συνοδευούσα σύζυγος. Στον Πίνακα 8, παρουσιάζεται το ποσοστό των έγγαμων που έχουν προστατευόμενα μέλη. Ένα μεγάλο ποσοστό (33,7%) δήλωσε ότι δεν έχει προστατευόμενα μέλη ή δεν απάντησε στην ερώτηση. Ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό δήλωσε δύο μέλη (25,5%) ενώ σαφώς χαμηλότερο ήταν το ποσοστό όσων δήλωσαν ένα ή τρία μέλη. Το ποσοστό τέλος των έγγαμων που δήλωσαν τέσσερα και πλέον μέλη είναι ιδιαίτερα χαμηλό (1,5% δήλωσε τέσσερα μέλη και 0,95% άνω των πέντε). (Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης, 2001).

Πίνακας 8 : Προστατευόμενα μέλη

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΜΕΛΩΝ	% ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΓΓΑΜΩΝ
0 Ή ΛΕ ΔΗΛΩΣΑΝ	33,76%
1	18,81%
2	25,47%
3	14,52%
4	4,95%
5	1,53%
>5	0,95%
ΣΥΝΟΛΟ	100%

Πηγή : Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης : Στοιχεία αιτήσεων προσωρινής άδειας εργασίας (πράσινη κάρτα), 2001

Το επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικό στοιχείο από πολιτιστική και οικονομική άποψη καθώς

δίνει πληροφορίες για τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους. Από τα στοιχεία των αιτήσεων για χορήγηση πράσινης κάρτας που παρουσιάζονται στον Πίνακα 9 προκύπτει ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό (1,64%) του συνόλου των αλλοδαπών είναι αναλφάβητοι. Αντίθετα το 50,6% του συνόλου έχει λάβει δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι γυναίκες εμφανίζονται περισσότερο μορφωμένες από τους άνδρες αφού το 73% των γυναικών έχει λάβει τουλάχιστον δευτεροβάθμια εκπαίδευση έναντι του 57% των ανδρών. Το ποσοστό πάντως των αλλοδαπών που έχουν λάβει τριτοβάθμια εκπαίδευση φτάνει μόλις το 9,3%, ενώ αντίθετα το ποσοστό των αλλοδαπών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα μεγάλο.

Πίνακας 9 : Επίπεδο εκπαίδευσης ανά φύλο

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	% ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΑΝΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	% ΑΝΔΡΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ	% ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ	1,64%	1,77%	1,03%
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ	33,77%	37,72%	22,65%
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	50,63%	50,14%	54,69%
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ	9,33%	6,96%	17,76%
ΔΕ ΔΗΛΩΣΑΝ	4,63%	3,41%	3,86%
ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%

Πηγή : Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης : Τα δεδομένα που παρουσιάζονται στον Πίνακα αυτό προέρχονται από επεξεργασία των στοιχείων που προκύπτουν από τις αιτήσεις προσωρινής άδειας εργασίας (πράσινη κάρτα), 2001

Πίνακας 10 : Επίπεδο εκπαίδευσης ανά κλίμακα ηλικίας

ΚΛΙΜΑΚΑ ΗΛΙΚΙΑΣ	ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ	ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
<14	2,3%	29,23%	52,3%	-
15-19	1,8%	72,96%	21,7%	-
20-24	1,37%	47,8%	45,36%	1,82%
25-29	1,5%	32,5%	56,24%	6,07%
30-44	1,7%	30,5%	52,03%	11,35%
45-64	1,8%	30,09%	45,66%	17,91%
65+	5,26%	33,7%	39%	18,26%

Πηγή : Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης : Στοιχεία αιτήσεων προσωρινής άδειας εργασίας (πράσινη κάρτα), 2001

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η εξέταση του εκπαιδευτικού επιπέδου των αλλοδαπών ανά κλίμακα ηλικίας. Βάσει των στοιχείων²² του Πίνακα 10 το μεγαλύτερο ποσοστό των αναλφάβητων (5,6%) συγκεντρώνεται στις ηλικίες άνω των 65 ετών. Επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει η συντριπτική πλειοψηφία των αλλοδαπών ηλικίας 15-19 ετών (73%). Το γεγονός όμως αυτό δε σημαίνει απαραίτητα ότι τα άτομα της ηλικίας αυτής δεν έχουν περάσει στο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ενδέχεται να μην είναι κάτοχοι του τίτλου λόγω ηλικίας. Άρα είναι πιθανό τα στοιχεία να μην είναι απόλυτα ακριβή όσον αφορά στις μικρές ηλικίες, καθώς δεν είναι σαφείς οι προϋποθέσεις βάσει των οποίων κάποιος εντάσσεται στο ένα ή στο άλλο επίπεδο σπουδών. Συνυπολογίζοντας παράλληλα το γεγονός ότι πρόκειται για άτομα τα οποία δε μιλούν καλά τη γλώσσα, οι πιθανότητες λάθους αυξάνονται αισθητά. Με αυτή την επιφύλαξη εξετάζονται και τα δεδομένα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπου βρίσκεται η πλειοψηφία των αλλοδαπών. Τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφανίζονται εδώ στις ηλικίες κάτω των 14, 25-29 και άνω των 65 ετών και κυμαίνονται γύρω στο 50%. Τριτοβάθμια εκπαίδευσης τέλος έχουν λάβει κυρίως άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, δηλαδή άνω των 45 ετών με ποσοστό κοινό και για τις δύο ηλικιακές ομάδες που φτάνει το 18%. Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα μεγάλο και επομένως δεν πρέπει να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό, αφενός γιατί το δείγμα είναι ιδιαίτερα μικρό και αφετέρου διότι ενδέχεται να υπάρχει σύγχυση ως προς το περιεχόμενο των ερωτήσεων.

3.4 Η χωροθέτηση του μεταναστευτικού πληθυσμού

Τα στοιχεία που αναφέρονται σε αυτή την ενότητα, προέρχονται από το πρώτο στάδιο του προγράμματος νομιμοποίησης των αλλοδαπών. Από την εξέταση των δεδομένων που προκύπτουν από τις αιτήσεις για τη χορήγηση λευκής κάρτας, συνάγεται το συμπέρασμα ότι αν και εμφανίζεται διασπορά του μεταναστευτικού πληθυσμού σε όλες τις περιφέρειες της χώρας, υπάρχει ιδιαίτερα μεγάλη συγκέντρωση στην περιφέρεια της Αττικής. Πιο συγκεκριμένα η περιφέρεια Αττικής εμφανίζει ποσοστό αλλοδαπών της τάξεως του 44,3% του συνόλου (συγκεκριμένα το 39,5% των αλλοδαπών συγκεντρώνεται στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και το

²² Τα ποσοστά αναφέρονται στο σύνολο των ατόμων που αναφέρονται σε συγκεκριμένη κλίμακα ηλικιών. Δεν αθροίζουν όμως στο 100% διότι στο δείγμα υπάρχει ένα ποσοστό αλλοδαπών που δε δήλωσαν επίπεδο εκπαίδευσης.

4,8% στο υπόλοιπο Αττικής), ενώ αντίστοιχα το ποσοστό του εργατικού δυναμικού βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο (37,3%). (Καβουνίδη, 2001). Σε σύγκριση με το ποσοστό του συνολικού πληθυσμού της χώρας που συγκεντρώνεται στην περιφέρεια Αττικής και φτάνει το 32%, η συγκέντρωση των μεταναστών είναι ακόμα μεγαλύτερη. Καταλυτικό ρόλο για την προτίμηση που εμφανίζεται στην περιφέρεια Αττικής παίζει η πρωτεύουσα, η οποία προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης, μεγαλύτερη ανωνυμία και άρα μικρότερο κίνδυνο απέλασης. (ΕΣΥΕ, 1998).

Αναφορικά με το φύλο, μεγαλύτερη συγκέντρωση στην Αττική παρουσιάζουν οι γυναίκες μετανάστριες, η οποία φτάνει το 56% του πληθυσμού τους, ενώ το ποσοστό αυτό στους άνδρες φτάνει το 40% περίπου. Η μεγάλη συγκέντρωση των γυναικών μεταναστριών στην περιφέρεια Αττικής οφείλεται κυρίως στο μεγάλο ποσοστό που εμφανίζουν στην περιοχή της πρωτεύουσας (52,8% του συνόλου των αλλοδαπών γυναικών της χώρας). Στην περιοχή της πρωτεύουσας ο τομέας των υπηρεσιών προσφέρει περισσότερες θέσεις εργασίας απ' ό,τι στο υπόλοιπο Αττικής και όπως είναι γνωστό ο γυναικείος πληθυσμός απασχολείται ως επί το πλείστον στον τομέα αυτό. Αντίθετα στο υπόλοιπο Αττικής που υπάρχει έντονη γεωργική δραστηριότητα και περιορισμένη τουριστική, εμφανίζεται μεγάλο ποσοστό ανδρών.

Σε σχέση με τις υπηκοότητες στην περιφέρεια Αττικής, η Αλβανική εξακολουθεί να είναι η επικρατέστερη, με μικρότερο όμως ποσοστό, κάτι που γίνεται ακόμη πιο φανερό αν δει κανείς το ποσοστό των γυναικών το οποίο φτάνει μόλις το 22%, έναντι του 43,7% στο σύνολο των γυναικών της χώρας. Αναφορικά με τις υπόλοιπες υπηκοότητες υπάρχουν αρκετές ανακατατάξεις σε σχέση με το σύνολο της χώρας οι οποίες εμφανίζονται λόγω της μονομερούς συγκέντρωσης ορισμένων υπηκοοτήτων στην περιφέρεια Αττικής και κυρίως στην περιοχή της πρωτεύουσας. Συγκεκριμένα, η μονομερής συγκέντρωση στην περιφέρεια Αττικής ισχύει γενικά για τις Ασιατικές και Αφρικανικές υπηκοότητες (με την εξαίρεση των Ινδών οι οποίοι έχουν έντονη παρουσία στους νομούς Εύβοιας και Βοιωτίας). Διαπιστώνεται μάλιστα μια αντίστοιχη πόλωση διαφόρων υπηκοοτήτων ως προς τη γεωγραφική τους κατανομή με αυτή που παρατηρήθηκε ως προς την αναλογία των δύο φύλων. Συγκεκριμένα, για όσες υπηκοότητες παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση στην περιφέρεια Αττικής, εμφανίζεται αντίστοιχα μεγάλη δυσαναλογία ως προς τα φύλα με μεγάλη συγκέντρωση ανδρών (Πακιστάν, Αίγυπτος, Μπαγκλαντές, Ιράκ, Νιγηρία) ή γυναικών (Φιλιππίνες, Αιθιοπία, Σρι Λάνκα). Τα ποσοστά που συγκεντρώνουν αυτές

οι υπηκοότητες στην πρωτεύουσα φτάνουν το 98,9% για την Αιθιοπία, 98,1% για το Ιράκ, 92,7% για τις Φιλιππίνες, 92,6% για το Πακιστάν κοκ. Αλλοδαποί από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και την πρώην Σοβιετική Ένωση έχουν σχετικά μικρή συγκέντρωση στην Αττική και συγκεκριμένα στην πρωτεύουσα. Η μόνη ευρωπαϊκή υπηκοότητα που προσεγγίζει τα ποσοστά των Αφρικανών και Ασιατών στην περιφέρεια Αττικής είναι η Πολωνική, η οποία φτάνει το 85%. Τέλος πρέπει να σημειωθεί πως όλες οι υπηκοότητες συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού τους στην πρωτεύουσα με εξαίρεση τις Γεωργία και Γιουγκοσλαβία που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερό τους ποσοστό στην Κεντρική Μακεδονία και την Κρήτη αντίστοιχα

Μια αρκετά λεπτομερής εικόνα της δημογραφικής κατάστασης μεταναστών που ζουν στην περιφέρεια Αττικής δίδεται από τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί μέσω του ερευνητικού προγράμματος «Παγκοσμιοποίηση της Οικονομίας» (Χτούρης, Ψημμένος, 1998). Από τα δεδομένα αυτά προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών της Αττικής συγκεντρώνεται στην ηλικιακή ομάδα 21-30, στη μεγάλη τους πλειοψηφία επίσης είναι άνδρες με επικρατέστερη υπηκοότητα την Αλβανική – στοιχεία που είναι άλλωστε γνωστά και από το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης – και η επικρατέστερη θρησκεία είναι η μουσουλμανική, ενώ ακολουθεί η χριστιανική άλλου δόγματος και ορθόδοξη με κοντινά ποσοστά. Σχετικά με την οικογενειακή τους κατάσταση παρατηρείται μια μικρή υπεροχή των έγγαμων σε σχέση με τους άγαμους, ενώ τα μέλη της οικογένειάς τους κυμαίνονται συνήθως στα 3-6 άτομα στη χώρα προέλευσης και 1-2 μόνο στη χώρα υποδοχής. Από αυτό συνάγεται το συμπέρασμα ότι ένα μεγάλο τμήμα της οικογένειας των μεταναστών παραμένει στη χώρα προέλευσης. Στην ερώτηση τέλος αν επιθυμούν την επανένωση της οικογένειάς τους στην Ελλάδα, το 54,1% των μεταναστών που ζουν στην Αττική απάντησε θετικά.

Όσον αφορά στη συγκέντρωση αλλοδαπών στις υπόλοιπες περιφέρειες παρατηρείται μεγάλη απόκλιση σε σχέση με την Αττική. Η μεγάλη συγκέντρωση των αλλοδαπών στην περιφέρεια Αττικής είναι και ο λόγος που το βάρος της ανάλυσης πέφτει σε αυτή την περιφέρεια. Η δεύτερη πιο σημαντική περιφέρεια, από την άποψη της συγκέντρωσης αλλοδαπών είναι η Κεντρική Μακεδονία με ποσοστό που φτάνει μόλις το 15%. Ακολουθούν η περιφέρεια Πελοποννήσου (6,7%) και η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας (6,5%).

Πίνακας 11 : Κατανομή εργατικού δυναμικού και αλλοδαπών κατά περιφέρειες και φύλο

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ		ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ		ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	
	ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ 1997	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ 1998	ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ 1997	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ 1998	ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ 1997	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ 1998
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
ΑΤΤΙΚΗΣ	37,3%	44,2%	36,8%	39,7%	38%	56%
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	18%	15%	18%	16,2%	18,1%	11,4%
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	7%	6,1%	7,1%	7,1%	6,8%	3,3%
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	5,9%	2,1%	5,7%	2,3%	6,2%	1,6%
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	5,9%	5,3%	6%	5,9%	5,8%	3,6%
ΚΡΗΤΗΣ	5,3%	5,7%	5,1%	5,4%	5,7%	6,4%
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	5,3%	6,8%	5,3%	6,9%	5,2%	6,6%
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	4,3%	6,5%	4,5%	7,4%	4%	4%
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	2,8%	2,4%	3%	3%	2,6%	1,1%
ΗΠΕΙΡΟΥ	2,6%	1,5%	2,6%	1,7%	2,5%	0,8%
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	2,4%	2%	2,5%	1,8%	2,1%	2,8%
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	1,9%	1,6%	1,8%	1,7%	1,9%	1,5%
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	1,4%	0,9%	1,6%	0,9%	1,1%	1%

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Τζένη Καβουνίδη : Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής, Μάρτιος 2000

Η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ για την περίοδο 1993-1998 εμφάνισε ρυθμό αύξησης του πληθυσμού της μεγαλύτερου του εθνικού μέσου όρου (3,13% έναντι 1,56% του εθνικού μέσου όρου) και υπερδιπλάσιο σε σχέση με το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πολύ σημαντική επίδραση στο γεγονός αυτό είχαν οι μεταναστευτικές ροές προς την περιφέρεια. Όπως προαναφέρθηκε το 15% του συνόλου των αλλοδαπών συγκεντρώνεται στην Κεντρική Μακεδονία και κατά κύριο λόγο στο νομό Θεσσαλονίκης (δεύτερος νομός σε κατάταξη) με ποσοστό που φτάνει το 7,2%, βάσει πάντα των στοιχείων του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης. Η μεγάλη συγκέντρωση του μεταναστευτικού πληθυσμού στη Θεσσαλονίκη αποδεικνύει για μια ακόμη φορά την προτίμηση στα

αστικά κέντρα. Εξετάζοντας την κατανομή ανά φύλο, παρατηρείται μικρή παρουσία των αλλοδαπών γυναικών στην περιφέρεια, ενώ για τον ανδρικό πληθυσμό εντύπωση προκαλεί η πολύ μικρή ποικιλία που παρουσιάζει στις υπηκοότητες που τον συνθέτουν, γεγονός που πηγάζει από τη μεγάλη υπεροχή της Αλβανικής υπηκοότητας κάτι που δεν είναι τόσο ορατό στην περίπτωση των γυναικών, όπου εμφανίζεται μεγαλύτερη ισομέρεια. Ένα στοιχείο τέλος που αξίζει να σημειωθεί είναι η έντονη παρουσία των Γεωργιανών στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας οι οποίοι αποτελούν τη δεύτερη επικρατέστερη υπηκοότητα.

Εξετάζοντας τις περιφέρειες από το τέλος προκύπτει ότι τελευταία στην κατάταξη είναι η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (0,9%), ενώ ακολουθεί η περιφέρεια Ηπείρου (1,5%). Και οι δύο προαναφερθείσες περιφέρειες υστερούν οικονομικά και έχουν ορεινή μορφολογία. Απασχολούν επίσης μικρό ποσοστό του εργατικού δυναμικού (1,4% και 2,6% αντίστοιχα), οπότε η απόκλιση ανάμεσα στα δύο μεγέθη (ποσοστό εργατικού δυναμικού και αλλοδαπών) δεν είναι τόσο μεγάλη.

Αντίθετα υπάρχουν περιοχές όπου η συγκέντρωση μεταναστευτικού πληθυσμού είναι αναλογικά μεγαλύτερη από αυτή του εργατικού δυναμικού. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 11 τέτοια παραδείγματα πέραν της Αττικής που είναι το πιο σημαντικό, είναι η Πελοπόννησος και η Στερεά Ελλάδα, οι οποίες συγκεντρώνουν ποσοστά 6,8% και 6,5% αντίστοιχα στο σύνολο του μεταναστευτικού πληθυσμού, ενώ το ποσοστό του εργατικού δυναμικού τους φτάνει το 5,3% και 4,3%.

Συγκρίνοντας τις κατανομές του εργατικού δυναμικού και των αλλοδαπών ανά φύλο, διαπιστώνονται μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις στις κατανομές των γυναικών. Η απόκλιση εμφανίζεται πολύ πιο έντονη στην περιφέρεια Αττικής, όπου το ποσοστό των αλλοδαπών γυναικών φτάνει το 56,2% του πληθυσμού τους έναντι του 38% του γυναικείου εργατικού δυναμικού. Στους άντρες αντίθετα, ενώ παρουσιάζεται μεγαλύτερη συγκέντρωση του πληθυσμού των αλλοδαπών από αυτή του εργατικού δυναμικού στην περιφέρεια Αττικής, η απόκλιση των ποσοστών είναι αρκετά μικρότερη. Τέλος, η μόνη περιφέρεια όπου παρατηρείται σύγκλιση των δύο ποσοστών στις γυναίκες είναι η Στερεά Ελλάδα, ενώ στους άντρες η περιφέρεια με κοινή κατανομή εργατικού δυναμικού και αλλοδαπών είναι η Δυτική Μακεδονία.

3.5 Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Από όσα προαναφέρθηκαν σχετικά με τα χαρακτηριστικά των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα :

Το μέγεθος του μεταναστευτικού πληθυσμού αναδεικνύεται ως το πλέον βασικό χαρακτηριστικό καθώς μπορεί να συμβάλλει σε ένα σημαντικό βαθμό στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος και της κρίσης του ασφαλιστικού συστήματος. Από την άλλη πλευρά η ανεξέλεγκτη εισροή παράνομων μεταναστών, οδηγεί στη χάραξη μεταναστευτικών πολιτικών (Πρόγραμμα Νομιμοποίησης των Αλλοδαπών) που ως στόχο έχουν τον έλεγχο αυτής της ροής αλλά και τη συλλογή χρήσιμων στοιχείων για τον πληθυσμό αυτό.

Η υπηκοότητα είναι επίσης ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο στη μελέτη του μεταναστευτικού πληθυσμού. Από τα δεδομένα προκύπτει ότι η πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από Βαλκανικές χώρες με επικρατέστερη την Αλβανία που συγκεντρώνει ποσοστό της τάξεως του 65% των αλλοδαπών που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής. Τα αίτια αυτής της επικράτησης της Αλβανικής υπηκοότητας πρέπει να αναζητηθούν αφενός στη γειτνίασή της με την Ελλάδα και αφετέρου στη δεινή οικονομική κατάσταση της Αλβανίας. Σημαντικό επίσης ρόλο διαδραμάτισε και η πολιτική που ακολουθήθηκε από την Ελλάδα σχετικά με τον επαναπατρισμό των Βορειοηπειρωτών. Οι ομάδες χωρών που ακολουθούν με αξιόλογα ποσοστά συμμετοχής, είναι οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, της Ινδοπακιστανικής Χερσονήσου και οι Αραβικές χώρες.

[Ενδιαφέρον επίσης χαρακτηριστικό των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα αποτελεί και το φύλο. Από τα δεδομένα προκύπτει ότι η κατανομή των αλλοδαπών ανά φύλο δεν είναι ισομερής αφού οι άντρες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία του συνόλου των αλλοδαπών με ποσοστό 76%. Από την άλλη πλευρά το φαινόμενο της γυναικείας μετανάστευσης αποκτά ποιοτικά χαρακτηριστικά που δεν είχε στο παρελθόν. Οι γυναίκες απασχολούνται κατά κύριο λόγο σε θέσεις του τριτογενούς τομέα αποτελώντας αφενός ένα κατεξοχήν ελαστικό εργατικό δυναμικό και αφετέρου αυτόνομες οικονομικές μετανάστριες, αποκομμένες συχνά από τα οικογενειακά και μεταναστευτικά δίκτυα. Αξιοσημείωτη είναι και η ανισομέρεια στην κατανομή του φύλου που παρουσιάζουν κάποιες υπηκοότητες. Η ανισομέρεια αυτή είναι πιο έντονη σε πληθυσμούς μεταναστών που κατάγονται από χώρες της Ινδοπακιστανικής Χερσονήσου και των Αραβικών χωρών καθώς στις χώρες αυτές

Μετανάστευση και φύλο

αναφορά σε trafficking και βιομηχανία του sex

κυριαρχούν πατριαρχικά πρότυπα με αποτέλεσμα ο πληθυσμός τους να αποτελείται αποκλειστικά σχεδόν από άντρες. Από την άλλη πλευρά, υπεροχή του γυναικείου πληθυσμού έναντι του ανδρικού εμφανίζεται είτε σε υπηκοότητες από την πρώην Σοβιετική Ένωση είτε από υπηκοότητες που επαγγελματικά σχετίζονται με την παροχή οικιακών υπηρεσιών. Γύρω από τις μετανάστριες αυτές δημιουργείται μια ολόκληρη βιομηχανία μεταφοράς εργατικού δυναμικού.]]

Η ηλικιακή δομή του μεταναστευτικού πληθυσμού όπως και το μέγεθος, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη δημογραφική κατάσταση της χώρας. Από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν είναι ολοφάνερο ότι η συντριπτική πλειοψηφία του μεταναστευτικού πληθυσμού ανήκει στις πλέον παραγωγικές ηλικίες. Σε σύγκριση μάλιστα με το εργατικό δυναμικό της χώρας παρουσιάζεται πολύ πιο νεανικός.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών. Από τα στοιχεία που υπάρχουν απορρέει ότι ο μεταναστευτικός πληθυσμός είναι ως επί το πλείστον υψηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου απ' ό,τι οι Έλληνες εργοδότες πιστεύουν, με κριτήριο τη σχέση εκπαιδευτικού επιπέδου μεταναστών και είδους απασχόλησής τους. Έτσι η πλειοψηφία των μεταναστών που εργάζονται στη χώρα μας, ακόμη και αυτοί που είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας αλλά και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, απασχολούνται σε τομείς που απαιτούν χαμηλότερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο από αυτό που έχουν. [Οι άντρες μετανάστες απασχολούνται κατά κύριο λόγο στον αγροτικό τομέα ή ως ανειδίκευτοι εργάτες ενώ οι γυναίκες στον τριτογενή τομέα.]

Η εξέταση της οικογενειακής κατάστασης του μεταναστευτικού πληθυσμού δείχνει μία υπεροχή των έγγαμων έναντι των άγαμων μεταναστών. Αναφορικά με τον αριθμό των προστατευόμενων μελών η επικρατέστερη τιμή είναι το δύο. Συγκρίνοντας την τιμή αυτή με τον αριθμό των μελών της οικογένειας στη χώρα προέλευσης (βάσει των δεδομένων για τη δημογραφική κατάσταση των μεταναστών στην Αττική), προκύπτει ότι αυτός κυμαίνεται στα τρία με έξι άτομα. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την εκτεφρασμένη επιθυμία επανένωσης των οικογενειακών μελών των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, αλλά και με το δικαίωμα εργασίας που προβλέπει ο Νόμος 2910/2001 στα μέλη των οικογενειών των νόμιμων μεταναστών, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε νέες μεταναστευτικές ροές.

Η χωροθέτηση τέλος του μεταναστευτικού πληθυσμού οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για έναν αστικό πληθυσμό. Η συγκέντρωση μάλιστα που

παρουσιάζει στην περιφέρεια Αττικής φτάνει το 44,3% και είναι δυσανάλογα μεγάλη τόσο σε σχέση με τη συγκέντρωση του εργατικού δυναμικού (37,3%), όσο και με τη συγκέντρωση του πληθυσμού της χώρας (32%). Μεγαλύτερη συγκέντρωση στην περιφέρεια Αττικής και κυρίως στην περιοχή της πρωτεύουσας εμφανίζουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες και κυρίως υπηκοότητες που εμφάνισαν ανισομέρεια και ως προς την κατανομή των φύλων (ασιατικές και αφρικανικές υπηκοότητες). Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τόσο οι γυναίκες όσο και οι υπήκοοι των παραπάνω χωρών δεν απασχολούνται στον αγροτικό τομέα. Βασικότεροι τύποι απασχόλησης στην Αθήνα εμφανίζονται να είναι ο οικοδομικός τομέας, οι μικρές επιχειρήσεις και ο οικιακός τομέας. Δεύτερη περιφέρεια σε συγκέντρωση μεταναστευτικού πληθυσμού αναδεικνύεται η Κεντρική Μακεδονία κυρίως λόγω της Θεσσαλονίκης που αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της χώρας. Τελευταίες εμφανίζονται οι περιφέρειες Ηπείρου και Βορείου Αιγαίου, οι οποίες διακρίνονται τόσο για την ορεινή τους μορφολογία, όσο και για την οικονομική τους υστέρηση.

Λαμβάνοντας υπ' όψη όλα τα παραπάνω μπορούμε να πούμε ότι το κυρίαρχο προφίλ του μετανάστη που ζει στην Ελλάδα σήμερα συνθέτουν τα εξής στοιχεία : άνδρας, έγγαμος, βαλκανικής προέλευσης, ηλικίας 20-44 ετών, οικονομικός μετανάστης, υπερεκπαιδευμένος σε σχέση με την εργασία που προσφέρει, απασχολούμενος είτε ως ανεidίκευτος εργάτης είτε στον αγροτικό τομέα και με ιδιαίτερη προτίμηση στα αστικά κέντρα και κυρίως στην περιοχή της πρωτεύουσας.

[Η ανάλυση των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν το μεταναστευτικό πληθυσμό αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμη στη χάραξη μεταναστευτικών πολιτικών οι οποίες δε θα αντιμετωπίζουν το μεταναστευτικό πληθυσμό σαν ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο, αλλά θα λαμβάνουν υπ' όψη τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν στους κόλπους του και θα υιοθετούν τα κατάλληλα μέτρα κατά περίπτωση. Η γνώση των επιμέρους χαρακτηριστικών των μεταναστών μπορεί επίσης να συμβάλλει στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων σε σχέση με την επίδραση που έχουν οι μεταναστευτικές ροές τόσο σε δημογραφικά όσο και σε οικονομικά μεγέθη. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ζώντας σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, όπως εμφανίζεται να είναι πλέον η ελληνική, η βαθύτερη γνώση του «άλλου» που στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για τους μετανάστες, οδηγεί στην κατανόηση και την προσέγγιση των δύο πλευρών.]

ΣΤΙΤΙΠΟΓΩΣ

4. ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κομμάτι εισαγωγής στο 1^ο κεφάλαιο

[Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα εμπειρικά ευρήματα που αφορούν στις συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, θα γίνει εκτεταμένη αναφορά στις επιστημονικές έρευνες περί εργασίας μεταναστών στον ελλαδικό χώρο. Πρέπει να τονιστεί ότι οι εν λόγω έρευνες δεν είναι ιδιαίτερα πολυάριθμες καθώς το μεταναστευτικό θέμα άρχισε να απασχολεί τη χώρα μας μόλις από τις αρχές της δεκαετίας του 1990.]

4.1 (3) Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα

Όσοι δεν διαθέτουν λευκή ή ιθαγενή δουλειά
Βασιλιά, χαρμυζη, αλκοολισμός, αλλοδαπών: παρανομία, υποαπασχόληση, αστάθεια, ανασφάλεια, ανασφάλεια, ανασφάλεια, ανασφάλεια

Το παρόν κείμενο παρουσιάζει ορισμένες σκέψεις γύρω από τα αποτελέσματα πέντε διαδοχικών ερευνών για την εργασία των ανεπίσημων μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας. Η πρώτη έρευνα, με τίτλο «Μετανάστευση από τα Βαλκάνια» (1991-1995), εξέταζε τη δημιουργία περιφρακτικών χώρων διαβίωσης και εργασίας στις περιοχές Ομόνοιας – Βάθης. (Ψημμένος, 1995). Η δεύτερη έρευνα με τίτλο «Μουσουλμανική Φωνή»²³ (1996-1998), επικεντρωνόταν στις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των μειονοτήτων και των μεταναστών. Η εν λόγω έρευνα προσέγγισε : το ρόλο του αστικού χώρου επάνω στους μετανάστες, την αύξηση της άτυπης εργασίας και τη «φυλετικοποίηση» της αγοράς εργασίας. (Chtouris & Psimmenos, 1997). Η τρίτη έρευνα είχε τίτλο «Παιδική εργασία»²⁴ (1997) και κατέγραψε τις κοινωνικές επιπτώσεις της εργασίας του δρόμου σε ανήλικους μετανάστες, παρουσιάζοντας την αξιολόγηση περιπτώσεων παιδιών στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας. (Κασιμάτη, 1998). Η τέταρτη έρευνα με τίτλο «Μεταναστευτικές ομάδες στην Αθήνα»²⁵ (1997-1998), επικεντρώθηκε στην οριοθέτηση του ρόλου της

²³ Επιστημονικός υπεύθυνος της μελέτης για την Ελλάδα ήταν ο καθηγητής Σ. Χτούρης και η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, Πρόγραμμα Targeted Socio-Economic Research (TSER). Στην έρευνα συμμετείχαν η Αγγλία, η Ελβετία, η Ιταλία, η Γερμανία και η Ολλανδία.

²⁴ Επιστημονικοί υπεύθυνοι ήταν οι Ι. Ψημμένος και Σ. Γεωργούλας. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ).

²⁵ Επιστημονικός υπεύθυνος της μελέτης ήταν ο καθηγητής Σ. Χτούρης και η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από τη Νομαρχία Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

παγκοσμιοποίησης και των κοινωνικών δικτύων των μεταναστών στην Αθήνα, καταγράφοντας τις δημογραφικές τάσεις ανάμεσα στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς της πόλης που υπέβαλλαν αίτηση άδειας παραμονής στη χώρα. (Χτούρης & Ψημμένος, 1998). Τέλος, η πέμπτη έρευνα που είχε τίτλο «Μετανάστευση και εργασία στην Ευρώπη»²⁶ (1999) επικέντρωσε το ενδιαφέρον της σε τρεις τομείς. Αυτοί είναι : η θεωρητική προσέγγιση της μετανάστευσης σήμερα, η ιστορική διαχρονικότητα και τέλος η διαμόρφωση ενός παγκόσμιου πλαισίου μεταφοράς και χρήσης του νέου εργατικού δυναμικού στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Η σύνθεση και των τριών τομέων αποτέλεσε μέρος μιας σειράς θεωρητικών μελετών και πρακτικών εφαρμογών του Κέντρου Διαπολιτισμικής Αγωγής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. (Ψημμένος, 1999).

Στο διάστημα 1991-1999, υπήρχαν βασικά μόνο δύο επίσημες απογραφές του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού και δημοσιευμένες μελέτες οι οποίες παρουσίαζαν, χρησιμοποιώντας δείγμα του μεταναστευτικού δυναμικού, τις δημογραφικές του τάσεις.²⁷ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία το 44,3% όλων των αλλοδαπών (που υπέβαλλαν αίτηση νομιμοποίησης της εργασίας και διαμονής τους στο διάστημα 1-1-1998 έως 31-5-1998), φαίνεται να συγκεντρώνεται στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής.

Προσωρινή - Ανεπίσημη - Υποβοηθητική εργασία
 Σ.Ο.Σ. → Το εργασιακό προφίλ των μεταναστών, στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής, μεταναστών
 όπως προκύπτει από την τελευταία απογραφή, αναδεικνύει δύο πλευρές κοινωνικής
 οργάνωσης της εργασίας: αυτό της αποειδίκευσης και αυτό της «χαμηλόεργου»
 αποσυλλογικοποίησης της εργασιακής δραστηριότητας. Αναλύοντας τα δεδομένα του
 Πίνακα 12 μπορεί κανείς να διακρίνει ότι η ανειδίκευτη εργασία των μεταναστών
 φαίνεται περισσότερο να συνδέεται με νέους τομείς εργασιακής δραστηριότητας και
 με νέες μορφές απασχόλησης, παρά με το αν οι μετανάστες είχαν ειδικευτεί σε
 «χαμηλόεργου»
 «από την χώρα αλλοδαπών»
 «στο χώρο»
 «ΑΡΑ: ως προς τα
 «από την χώρα αλλοδαπών»
 «στο χώρο»
 «ΑΡΑ: ως προς τα
 «από την χώρα αλλοδαπών»
 «στο χώρο»

²⁶ Επιστημονικός υπεύθυνος της μελέτης ήταν ο Γ. Π. Μάρκου και η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και την Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια του Β' ΚΠΣ (ΕΠΕΑΕΚ), 1994-1999.

²⁷ Η πρώτη επίσημη μελέτη (1998) είναι του ΟΑΕΔ και του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας, όπου επεξεργάζεται τα στοιχεία του ΟΑΕΔ από το σύνολο των μεταναστών που υπέβαλλαν αίτηση για άδεια εργασίας και διαμονής την περίοδο 1-1-1998 έως 31-5-1998. Οι επιστημονικές μελέτες που στηρίχθηκαν σε δείγμα πληθυσμού για την απογραφή του μεταναστευτικού δυναμικού ή συγκεκριμένης εθνικής ομάδας είναι : Κασμάτη (1992, 1998), Κουλιάρη (1997), Iosifides & King (1998), Markova & Sarris (1997), Petronoti (1995), Πετρονάκη & Ζαρκιά (1998), Anderson & Phizacklea (1997), Chtouris & Psimmenos (1997), Χτούρης & Ψημμένος (1998), Ψημμένος (1995), Βάιου & Χατζημιχάλης (1997). → Τίτλος εργασιών

κάποια τέχνη πριν την απασχόλησή τους στην Ελλάδα. Παρά το ότι τη στιγμή που είχε ολοκληρωθεί η διεξαγωγή της έρευνας, δεν υπήρχε η δυνατότητα επεξεργασίας και στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων του ΟΑΕΔ για την πορεία απασχόλησης των μεταναστών στην Ελλάδα, τα στοιχεία του Πίνακα 12 δείχνουν μια συλλογική μετατόπιση της εργασίας των μεταναστών.

Πίνακας 12 : Οικονομική δραστηριότητα μεταναστών στη χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής

Εργασία στη χώρα προέλευσης	Εργασία στη χώρα υποδοχής
Ράφτης	Baby sitter
Φοιτητής	Οικιακή βοηθός
Φοιτητής ιατρικής	Χειριστής ταινίας
Καθηγητής	Σοβατζής
Καθηγητής ιστορίας σε γυμνάσιο	Επιλοποιός
Καθηγητής χημείας	Φροντίζει οικογένεια
Καθηγητής χημείας	Κηπουρός
Φοιτητής	Βοηθός σερβιτόρου
Εργάτρια σε χωράφι	Καθαρίστρια
Υπάλληλος σε Οργανισμό Τηλεπικοινωνιών	Βάζει σκαλωσιές
Ηλεκτρολόγος	Καθαρίζει σπίτια
Γεωπόνος	Εργάτης
Ορυχεία	Πατωματζής
Μηχανολόγος Ηλεκτρολόγος	Αχθοφόρος
Κτηνίατρος	Ψήστης
Κτηνίατρος	Baby sitter
Αστυνομικός	Φτιάχνει τζάκια
Οικονομολόγος	Ελαιοχρωματιστής
Φοιτητής	Βοηθός μογατζή
Πολιτικός μηχανικός	Βάζει βενζίνη
Μηχανικός αυτοκινήτων	Μαρμαράς
Καθηγήτρια πιάνου	Σερβιτόρα
Μαθητής	Οικιακή βοηθός
Μαθητής	Στρώνει τσιμέντο
Έφτιαχνε ταβάνια	Άνεργος

Πηγή : Χτούρης & Ψημμένος 1998, Ερευνητικό Πρόγραμμα : Παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και μεταναστευτικά δίκτυα στο μεσογειακό χώρο

Αυτή η μετατόπιση σπρώχνει τους μετανάστες σε τομείς που χαρακτηρίζονται από την αστάθεια και την υποβοηθητική εργασία, η οποία και ασκείται πολλές φορές άτυπα και σε δραστηριότητες που δεν έχουν ούτε επαγγελματικό αντίκρισμα ούτε συγκεκριμένο αντικείμενο εργασίας. Η αστάθεια της εργασίας, τόσο στη μελέτη του

1995 όσο και σε πιο πρόσφατες μελέτες όπως αυτή των Iosifides & King (1998), φαίνεται να συνδέεται άμεσα με τη διάρκεια απασχόλησης από ένα συγκεκριμένο εργοδότη και σε ένα τομέα δραστηριότητας.

Όπως τονίζουν οι παραπάνω μελέτες υπάρχει μία προς τα κάτω κινητικότητα απασχόλησης των μεταναστών. Αυτή σπρώχνει τους τελευταίους προς εργασιακές δραστηριότητες «χαμηλότερου κύρους», ανειδίκευτης εργασίας, οικονομικής περιθωριοποίησης (Κόντης, 1997), αλλά πάνω απ' όλα τους σπρώχνει προς μία εργασιακή δραστηριότητα που έχει προσωρινό χαρακτήρα ως προς τη διάρκεια αλλά και ως προς το αντικείμενο εργασίας. Σύμφωνα δε, με τη μελέτη των Χτούρη & Ψημμένου (1998), το 75% του μεταναστευτικού δυναμικού στην Αθήνα στην τελευταία απογραφή, εμφανίζεται να εργάζεται σε τομείς που διαρκούν λιγότερο από έξι συνεχόμενες ημέρες και μόνο το 15% του εργατικού δυναμικού έχει εξασφαλίσει συνεχόμενη ροή της εργασίας επί εβδομαδιαίας βάσης. Επιπλέον, το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού, φαίνεται να αλλάζει εργοδότη και αντικείμενο εργασίας σε ημερήσια σχεδόν βάση και η απασχόλησή του είναι μεταφερόμενη και ασταθής όσον αφορά στον τόπο εργασιακής δραστηριότητας. (Ψημμένος, 1998). Η αστάθεια αυτή εμφανίζεται και στις διαφορές ανάμεσα στα ημερομίσθια, τα οποία όχι μόνο παρουσιάζουν σοβαρές διακυμάνσεις ανάμεσα σε διαφορετικές μεταναστευτικές ομάδες και ανάμεσα σε διαφορετικούς εργοδότες, αλλά το 62,2% του εργατικού δυναμικού δηλώνει ότι το 1998 οι ημερήσιες απολαβές κυμαινόντουσαν μεταξύ πέντε και δέκα χιλιάδων δραχμών. Οικονομική περιθωριοποίηση και κοινωνική διάκριση εκ μέρους των

S.O.S → Την ίδια χρονική περίοδο, το 21,5% του εργατικού δυναμικού δηλώνει ότι το ημερομίσθιό του κυμαινόταν κάτω των πέντε χιλιάδων δραχμών από διάφορες εργασίες, ενδεικτικό της οικονομικής περιθωριοποίησης, αλλά ταυτόχρονα και της κοινωνικής διάκρισης που συντελείται σε βάρος των μεταναστών. Παρόμοιες μελέτες στο χώρο της αγοράς εργασίας τοποθετούν αυτή τη διάκριση (όσον αφορά στα ημερομίσθια) περίπου στο ήμισυ του εργατικού κόστους απ' ό,τι «κοστίζει» το ντόπιο δυναμικό (Fakiolas, 1997), δημιουργώντας έτσι μία οικονομική και αριθμητική ελαστικοποίηση της εργασίας που εξασφαλίζει άμεσα κέρδη στους Έλληνες επιχειρηματίες (Lazaridis & Theotoky, 1999). ←

S.O.S → Ένα άλλο στοιχείο που αξίζει να αναφερθεί είναι η υπερεκπαίδευση των αλλοδαπών σε σχέση με την οικονομική τους δραστηριότητα. Οι υπερεκπαιδευόμενοι άνδρες αλλοδαποί φτάνουν το 63% και οι γυναίκες το 68%. Το αντίστοιχο ποσοστό για τους Έλληνες κυμαίνεται στο 42% για τους άνδρες και 32% για τις γυναίκες.

(Λιανός, 2003). Μια αρκετά χαρακτηριστική εικόνα για την υπερεκπαίδευση των μεταναστών σε σχέση με την οικονομική τους δραστηριότητα δίνεται από τον Πίνακα 12, όπου παρουσιάζεται η εργασία τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής. Οι μετανάστες απασχολούνται στο λεγόμενο δευτερογενές τμήμα της αγοράς εργασίας και η εργασία τους είναι συμπληρωματική της διαδικασίας παραγωγής και διακίνησης προϊόντων και ως εκ τούτου εύκολα μπορούν να αντικατασταθούν από άλλους εργάτες. Βάσει της μελέτης που πραγματοποιήθηκε από τον Ιορδάνη Ψημμένο «Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα», το ποσοστό ανεργίας στους μετανάστες εμφανίζεται αρκετά υψηλό και φτάνει το 7,7% στους άνδρες και το 17,4% στις γυναίκες σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά 6,7% και 15,3% που ισχύουν για τους Έλληνες. (Ψημμένος, 2001).

Είδος απασχόλησης μεταναστών

Σ.Ο.Σ → Από τον Πίνακα 12 προκύπτει ότι η πολυπληθέστερη επαγγελματική κατηγορία αλλοδαπών περιλαμβάνει τους ανειδίκευτους εργάτες, τους χειρώνακτες και τους μικροεπαγγελματίες. Ακολουθεί η κατηγορία των ειδικευμένων γεωργών, κτηνοτρόφων, αλιέων και δασοκόμων, ενώ τρίτη σημαντικότερη είναι η κατηγορία των ειδικευμένων τεχνιτών. Η κατάταξη αυτή παραμένει σταθερή ανεξάρτητα από το εάν πρόκειται για αναλφάβητους ή άτομα πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. (Λιανός, 2003). Αντίθετα στην περίπτωση των ατόμων που έχουν λάβει τριτοβάθμια εκπαίδευση η κατάταξη διαφοροποιείται ελαφρά χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να αντανakλά τα προσόντα τους. Η πρώτη κατηγορία είναι και πάλι οι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες, ακολουθούν οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε υπαίθριες αγορές, ενώ τρίτη κατηγορία είναι και πάλι οι ειδικευμένοι τεχνίτες. Εμφανίζεται πάντως και μια τέταρτη κατηγορία η οποία συμπεριλαμβάνει πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα, η οποία είναι περισσότερο συμβατή με το μορφωτικό τους επίπεδο. Στις γυναίκες τέλος, η κατάταξη όσον αφορά στις τρεις πρώτες κατηγορίες, αλλάζει μόνο ως προς τους ειδικευμένους τεχνίτες. Στη θέση τους μπαίνει η κατηγορία των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών και των πωλητών σε υπαίθριες αγορές. (Χτούρης & Ψημμένος, 1998). Τα βασικά πάντως χαρακτηριστικά της απασχόλησης των αλλοδαπών, έτσι όπως προκύπτουν από τη μελέτη του Ιορδάνη Ψημμένου «Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα», είναι η παρανομία, η υποαπασχόληση, η αστάθεια και η απουσία κοινωνικών δικαιωμάτων. (Ψημμένος, 2001). ←

περιλαμβάνουν μια πλειοψηφία ανεπίσημων εργαζομένων. (Bilshottow et al., 1984, Cornelius, 1982).

Για να ελεγχθούν και να ξεπεραστούν οι δυσκολίες της συγκεκριμένης μεθοδολογίας, επιχειρήθηκε μία όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διασπορά των αρχικών επαφών με τους μετανάστες και επιπλέον έγινε προσπάθεια για να καλυφθεί ερευνητικά, τουλάχιστον ως ένα βαθμό, η ανομοιογένεια και η ποικιλία των εμπειριών των μεταναστών από τη συμμετοχή τους στην αθηναϊκή αγορά εργασίας. [Με την εν λόγω μέθοδο συγκεντρώθηκαν 141 συνεντεύξεις από μετανάστες στην Αθήνα] περίπου ισότιμα κατανομημένες στις τρεις μεταναστευτικές ομάδες που συμμετείχαν στην έρευνα.

Μεταξύ των μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν ήταν επίσης η συμμετοχική παρατήρηση σε περιοχές εργασιακά περιβάλλοντα, κατοικίες και χώρους ψυχαγωγίας και αναψυχής μεταναστών στην Αθήνα καθώς και οι εκτεταμένες και σε βάθος συνεντεύξεις με εργοδότες αλλοδαπών, με κοινοτικούς και συνδικαλιστικούς ηγέτες μεταναστών (κυρίως στην περίπτωση των συμμετεχόντων από τις Φιλιππίνες) και με στελέχη μη κυβερνητικών οργανώσεων που εργάζονται με μετανάστες. Οι εν λόγω μέθοδοι έδωσαν τη δυνατότητα να αντληθούν επιπρόσθετες πληροφορίες για τις συνθήκες ζωής και εργασίας των μεταναστών στην Αθήνα, με βασικό στόχο να συμπληρωθούν και κυρίως να διασταυρωθούν οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από τα ερωτηματολόγια.

Του ερωτηματολογίου η έρευνα;

[Μερικά από τα πιο σημαντικά ερευνητικά αποτελέσματα της εν λόγω επιστημονικής μελέτης έχουν να κάνουν με το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών, τον τύπο απασχόλησης, τις οικονομικές αποδοχές, την εργασιακή αστάθεια και την εργασιακή ανασφάλεια, έννοιες οι οποίες θα διασαφηνιστούν στη συνέχεια.]

Το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών που έλαβαν μέρος στη συγκεκριμένη έρευνα, φαίνεται από τον Πίνακα 13. Συγκεκριμένα, προκύπτουν σημαντικές διαφορές στο εκπαιδευτικό επίπεδο μεταξύ των τριών μεταναστευτικών ομάδων οι οποίες μάλλον οφείλονται στα διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα και στις διαφορετικές κοινωνικο-οικονομικές δομές των χωρών προέλευσής τους. [Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που ανακύπτει από τον Πίνακα 13 είναι ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών έχει πολύ μικρή σχέση με το είδος των εργασιών που αναλαμβάνουν στην Αθήνα.]

Μετανοίστες και
εισιτωτές

Επιπλέον πρέπει να επισημανθεί ότι περίπου τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων μεταναστών δήλωσαν ότι η εργασιακή τους κατάσταση στη χώρα αποστολής χαρακτηριζόταν από ανεργία ή υποαπασχόληση και αυτός ήταν ένας από τους σημαντικότερους λόγους που τους οδήγησαν στη μετανάστευση. Το βασικό χαρακτηριστικό της απασχόλησης των μεταναστών στην Αθήνα ήταν οι συνεχείς εναλλαγές μεταξύ πλήρους απασχόλησης, μερικής απασχόλησης, εποχικής απασχόλησης, υποαπασχόλησης για μεγάλα χρονικά διαστήματα ή ανεργίας.]

Πίνακας 13 : Εκπαιδευτικό επίπεδο και κατάρτιση στη χώρα προέλευσης

Εκπαίδευση	Αλβανοί	Αιγύπτιοι	Φιλιππινέζοι	Άλλοι	Σύνολο
Μη επίσημη εκπαίδευση	8	15	-	3	26
Πρωτοβάθμια	21	11	13	1	46
Δευτεροβάθμια	11	12	12	2	37
Τριτοβάθμια	1	1	14	-	16
Τεχνική / Άλλη	5	9	2	-	16
Σύνολο	46	48	41	6	141

Πηγή : Ιωσηφίδης, 1997

Μεταναστευτές και είδος απασχόλησης
[Ο τύπος των εργασιών στις οποίες απασχολούνταν οι μετανάστες που έλαβαν μέρος στην έρευνα φαίνεται από τον Πίνακα 14. Οι μεγαλύτερες ομοιότητες αναφορικά με τον τύπο απασχόλησης αφορούν τους Αλβανούς και τους Αιγυπτίους (στη συντριπτική πλειοψηφία τους άνδρες). Σημαντική θέση και για τις δύο ομάδες μεταναστών καταλαμβάνει ο οικοδομικός τομέας (ιδιωτικός οικοδομικός τομέας και δημόσια έργα) και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (κυρίως εστιατόρια, διάφορες βιοτεχνίες, μεταφορικές εταιρίες κ.λ.π.). Υπάρχουν όμως και δύο σημεία διαφοροποίησης. Το πρώτο αφορά την πολύ περιορισμένη απασχόληση των Αιγυπτίων στην καθαριότητα και το δεύτερο την παντελή απουσία των Αλβανών στον τομέα της αυτοαπασχόλησης (μικρεμπόριο και συναφείς δραστηριότητες). Συγκεκριμένα, η βασικότερη αιτία για την τελευταία αυτή διαφοροποίηση μπορεί να εντοπιστεί στα οικονομικο-κοινωνικά χαρακτηριστικά των χωρών αποστολής, όπως είναι η παντελής έλλειψη ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην Αλβανία και η μεγάλη παράδοση που έχει στο εμπόριο και στο μικρεμπόριο η Αίγυπτος.]

Από την άλλη πλευρά, τα εργασιακά χαρακτηριστικά των Φιλιππινέζων (στη συντριπτική πλειοψηφία τους γυναίκες) είναι εντελώς διαφορετικά από αυτά των άλλων δύο μεταναστευτικών ομάδων. Οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες εργάζονται είτε στον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών (φύλαξη παιδιών, περιποίηση ηλικιωμένων κ.λ.π.), είτε ως οικιακοί βοηθοί, διαμένοντας ταυτόχρονα στις οικίες των εργοδοτών τους ως «εσωτερικές».

Πίνακας 14 : Τύπος απασχόλησης στην Αθήνα²⁸

Τύπος απασχόλησης	Αλβανοί	Αιγύπτιοι	Φιλιππινέζοι	Άλλοι	Σύνολο
Οικοδομικός τομέας	22	18	1	-	41
Καθαριότητα	10	1	1	-	12
Μικρές επιχειρήσεις	13	15	1	2	31
Μικρεμπόριο	-	13	-	2	15
Ναυτικά επαγγέλματα	-	1	2	-	3
Οικιακός τομέας	-	-	28	-	28
Προσωπικές υπηρεσίες	-	-	8	-	8
Δεν εργάστηκε ποτέ	1	-	-	2	3
Σύνολο	46	48	41	6	141

Πηγή : Ιωσηφίδης, 1997

Μετατρέπεται και αποδοχές
[Οι τάσεις σχετικά με τις εισοδηματικές απολαβές των μεταναστών που έλαβαν μέρος στην έρευνα φαίνονται στον Πίνακα 15. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι τιμές που αναφέρονται σε αυτόν τον Πίνακα διασταυρώθηκαν με διάφορους τρόπους και κυρίως μέσω εργοδοτών.

²⁸ Οι απαντήσεις αφορούν την παρούσα εργασία (κατά τη χρονική περίοδο διεξαγωγής της έρευνας) ή, στην περίπτωση έλλειψης εργασίας κατά την περίοδο εκείνη, την αμέσως προηγούμενη εργασία.

Πίνακας 16 : Αλλαγές στους τομείς απασχόλησης³⁰

Αλλαγή	Αλβανοί	Αιγύπτιοι	Φιλιππινέζοι	Σύνολο
Δύο φορές	15	8	3	26
Τρεις φορές	7	2	-	9
Σύνολο	22	10	3	35

Πηγή : Ιωσηφίδης, 1997

Πίνακας 17 : Χρόνος απασχόλησης στην παρούσα εργασία³¹

Χρόνος	Αλβανοί	Αιγύπτιοι	Φιλιππινέζοι	Άλλοι	Σύνολο
1-3 μήνες	20	11	2	-	33
3-6 μήνες	8	4	2	-	14
6-12 μήνες	9	10	2	2	23
1-2 χρόνια	5	9	7	2	23
2-4 χρόνια	-	10	7	-	17
Πάνω από 4 χρόνια	-	-	2	-	2
Σύνολο	42	44	22	4	112

Πηγή : Ιωσηφίδης, 1997

Οι Αλβανοί σε σχέση με τις άλλες δύο μεταναστευτικές ομάδες χαρακτηρίζονταν σε μεγαλύτερο βαθμό από εργασιακή αστάθεια και ανασφάλεια ενώ στο άλλο άκρο οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες χαρακτηρίζονταν από τη μεγαλύτερη εργασιακή σταθερότητα, κυρίως λόγω της φύσης των εργασιών στις οποίες εξειδικεύονται. Περισσότερο από τα δύο τρίτα των Αλβανών που πήραν μέρος στην έρευνα απασχολήθηκαν σε δύο τουλάχιστον διαφορετικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια παραμονής τους στην Αθήνα ως την ημερομηνία που η έρευνα έλαβε χώρα ενώ περίπου οι μισοί κατείχαν τη συγκεκριμένη θέση εργασίας για λιγότερο από τρεις μήνες. [Αυτό μπορεί να αποδοθεί τόσο σε χαρακτηριστικά των τομέων στους οποίους απασχολούνται όσο και σε κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που έχουν επικρατήσει για τους Αλβανούς.]

³⁰ Ο Πίνακας περιλαμβάνει μόνο τους μετανάστες που είχαν εμπειρία αλλαγής τομέα απασχόλησης κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην Αθήνα και κατά το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας.

³¹ Ο Πίνακας περιλαμβάνει μόνο τους μετανάστες που ήρθαν στην Ελλάδα και στην Αθήνα μετά το 1990 ώστε τα δεδομένα να είναι περισσότερο συγκρίσιμα.

Πίνακας 18 : Οι μετανάστες στην αγορά εργασίας στην Αθήνα *Στοιχεία για συνέντευξη*

Χαρακτηριστικό	Αλβανοί	Αιγύπτιοι	Φιλιππινέζοι
Εκπαίδευση	Σχετικά χαμηλού επιπέδου		Υψηλότερη
Ποσοστό ανεργίας πριν από τη μετανάστευση	48%	69%	85%
Απασχόληση στην Αθήνα	Οικοδομές, καθαριότητα	Οικοδομές, μικρές επιχειρήσεις, μικρεμπόριο	Οικιακός τομέας, προσωπικές υπηρεσίες
Εργασιακή σταθερότητα	Αστάθεια	Μικτή κατάσταση	Περισσότερη σταθερότητα
Εργασιακή ασφάλεια	Λιγότερη	Μεσαία / Μικτή	Περισσότερη
Τρόπος ανεύρεσης εργασίας	Μέσω κοινωνικών δικτύων, προσωπική αναζήτηση		Γραφεία εργασίας στις Φιλιππίνες, αγγελίες
Νομική κατάσταση	Ανεπίσημοι		Νόμιμοι και ανεπίσημοι
Ώρες ημερήσιας εργασίας	9,8	9	10
Τρόπος πληρωμής	Μηνιαίως / ημερησίως / εβδομαδιαίως	Μηνιαίως / εβδομαδιαίως / με το κομμάτι	Μηνιαίως
Ικανοποίηση	Γενική ικανοποίηση	Μεγαλύτερη ικανοποίηση	Γενική ικανοποίηση
Μικτό εισόδημα	Χαμηλότερο	Υψηλότερο	Μεσαίο
Καθαρό εισόδημα	Χαμηλότερο	Μεσαίο	Υψηλότερο

Πηγή : Ιωσηφίδης, 1997

Τέλος, ο Πίνακας 18 δίνει ένα συνοπτικό περίγραμμα των εργασιακών χαρακτηριστικών των τριών εθνικών μεταναστευτικών ομάδων που συμμετείχαν στην έρευνα. Τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται αποτελούν τις κυρίαρχες τάσεις ή αναφέρονται σε μέσους όρους και κατά προσέγγιση. (Ιωσηφίδης, 1997).

4.3 Η παρουσία των Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η έρευνα της συμπεριφοράς και της απόδοσης των παράνομων και νόμιμων Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και της τάσης ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία.

Η μετανάστευση είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο στη Βουλγαρία. Πριν το 1989, η μετανάστευση εργατών ελεγχόταν εξ ολοκλήρου από το κράτος, ακολουθώντας την ιδεολογία της κρατικής εξωτερικής πολιτικής. Η εποχιακή μετανάστευση προς την Ελλάδα εντατικοποιήθηκε το 1990. Σύμφωνα με ανεπίσημα στοιχεία του Βουλγαρικού Υπουργείου Εσωτερικών περίπου 33.000 Βούλγαροι πολίτες μετανάστευσαν στην Ελλάδα ως εποχιακοί εργάτες γης. (Μάρκοβα, 2001).

Πριν, όμως, αναφερθούν τα εμπειρικά ευρήματα της μελέτης της Ευγενίας Μάρκοβα για την παρουσία των Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας και στην ελληνική κοινωνία, είναι σκόπιμο να γίνει μία περιληπτική έκθεση της σχετικής προϋπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Η προϋπάρχουσα έρευνα σχετικά με την οικονομική πτυχή της διεθνούς μετανάστευσης εργατών αφορούσε στο σύνολό της τη νόμιμη μετανάστευση. Η έρευνα για την παράνομη μετανάστευση είναι πιο περιορισμένη και πιο πρόσφατη και επιπλέον το μεγαλύτερο μέρος αυτής είναι θεωρητικής φύσης εξαιτίας της εύλογης έλλειψης κατάλληλων στοιχείων.

Τα ευρήματα του Chiswick (1986) δείχνουν ότι οι άνδρες παράνομοι μετανάστες εργάζονται σε εργοδότες οι οποίοι τους προσφέρουν λιγότερη εξειδικευμένη επαγγελματική μαθητεία. Αυτό όμως δεν τους οδηγεί σε επαγγελματικό αδιέξοδο. Αντιθέτως, τους παρέχει ευκαιρίες για οικονομική πρόοδο και επαγγελματική κινητικότητα ακόμα και σε ανειδίκεντους παράνομους μετανάστες.

Η Venturini (1994) παρατηρεί την οικονομική δραστηριότητα των μεταναστών στις νότιες ευρωπαϊκές χώρες, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ο οικονομικός ρόλος που υιοθετείται από τους ξένους ακολουθεί ένα μοντέλο διαφοροποίησης με βάση την εθνικότητα. Παρομοίως ο Djajic (1995) ισχυρίζεται ότι οι παράνομοι αλλοδαποί απασχολούνται σε εργασίες που θεωρούνται κοινωνικά απαξιωμένες και απαράδεκτες για τους γηγενείς εργάτες ορισμένων χωρών.

Οι Merkle & Zimmermann (1992) ισχυρίζονται ότι σε γενικές γραμμές οι εργασίες που προσφέρονται στους αλλοδαπούς δεν προϋποθέτουν εργασιακή

εξειδίκευση, παρέχοντας λίγες ευκαιρίες για την απόκτηση τέτοιας εξειδίκευσης. Αν οι μετανάστες πετύχουν καλύτερη εργασιακή εκπαίδευση και ειδίκευση, τότε το πιθανότερο είναι να μην επιστρέψουν στην πατρίδα τους καθότι οι πιθανότητες σταθερής εργασιακής προόδου θα είναι μεγαλύτερες γι' αυτούς στο εξωτερικό.

Η μελέτη της Ευγενίας Μάρκοβα για την παρουσία των Βούλγαρων μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας βασίστηκε σε στοιχεία που συλλέχθηκαν από δύο έρευνες που διενεργήθηκαν, κυρίως, στην περιοχή της Αθήνας και σε ένα μικρό ποσοστό στο χωριό Μοίρες στην Κρήτη. Η πρώτη έρευνα διενεργήθηκε το καλοκαίρι του 1996, όταν 100 Βούλγαροι μετανάστες ερωτήθηκαν λεπτομερώς σχετικά με το μεταναστευτικό τους ιστορικό και τις τρέχουσες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης. Η δεύτερη έρευνα πραγματοποιήθηκε την άνοιξη του 1999 με 153 Βούλγαρους μετανάστες που ερωτήθηκαν κυρίως για τη συμμετοχή τους στη διαδικασία νομιμοποίησης, η οποία πρακτικά ξεκίνησε από την ελληνική κυβέρνηση στις 2 Ιανουαρίου 1998, ενώ στις 31 Μαΐου 1998 ολοκληρώθηκε η αποκαλούμενη φάση καταγραφής.

Δύο τύποι ερωτηματολογίου σχεδιάστηκαν ως εργαλεία για τις παραπάνω έρευνες. Ένα ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε για τους παράνομους Βούλγαρους μετανάστες που εξετάστηκαν το 1996 και άλλα δύο ερωτηματολόγια σχεδιάστηκαν για τους Βούλγαρους που ερωτήθηκαν το 1999. Το ερωτηματολόγιο τύπου Α σχεδιάστηκε για Βούλγαρους μετανάστες που εξετάστηκαν για πρώτη φορά, ώστε να αντληθούν πληροφορίες σχετικά με τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα νομιμοποίησης. Το ερωτηματολόγιο τύπου Β σχεδιάστηκε για αυτούς που είχαν ήδη ερωτηθεί το 1996.

Στην πρώτη έρευνα του 1996 συμμετείχαν 100 Βούλγαροι μετανάστες εκ των οποίων οι 75 ήταν γυναίκες και οι 25 άνδρες. Το αποτέλεσμα ακολουθεί τη γενική εντύπωση ότι κυρίως γυναίκες από τη Βουλγαρία μεταναστεύουν στην Ελλάδα λόγω πληροφοριών ότι υπάρχει μεγάλη ζήτηση για ξένες οικιακές βοηθούς και baby sitters στην ελληνική αγορά εργασίας. Οι περισσότερες γυναίκες ήταν μέσης ηλικίας και υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης. Τελευταία τους απασχόληση ήταν στο δημόσιο τομέα βουλγαρικών πόλεων. Ένα μεγάλο μέρος των μεταναστών άνηκε στην κατηγορία ειδικευμένου εργατικού δυναμικού όσο καιρό βρισκόταν στη Βουλγαρία. Ανάμεσά τους υπήρχαν οικονομολόγοι, λογιστές, ορκωτοί λογιστές, κομμωτές, ηλεκτρολόγοι, ακόμη και γιατροί.

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των μεταναστών, τα αποτελέσματα της έρευνας διαφέρουν από αυτά της κλασικής «μεταναστευτικής βιβλιογραφίας», όπου οι μετανάστες παρουσιάζονται ως επί το πλείστον άνδρες νεαρής ηλικίας. Διαφορές υπάρχουν και με τα αποτελέσματα των Lianos & Sarris & Katseli (1996). Στην έρευνα αυτή, οι παράνομοι μετανάστες που εξέτασαν ήταν άνδρες, νέοι σε ηλικία με τεχνική ή δημοτική εκπαίδευση. Η έρευνα αφορούσε μετανάστες απασχολούμενους στον αγροτικό τομέα, όπου οι περισσότεροι ήταν Αλβανοί εργαζόμενοι στην Ελλάδα.

Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι γυναίκες είχαν σχετικά σταθερές δουλειές. Όπως προαναφέρθηκε, συνήθως εργάζονταν ως «εσωτερικές» οικιακές βοηθοί, baby sitters ή φρόντιζαν άτομα τρίτης ηλικίας. Η εργασιακή κινητικότητα για τις γυναίκες ήταν πολύ μικρή. (Μάρκοβα, 2001). Οι άνδρες αποδείχτηκε ότι ήταν αναγκασμένοι, λόγω διαφόρων παραγόντων, να αλλάζουν συχνότερα δουλειά από τις γυναίκες. (Elliot, 1991) Αυτοί εργάζονταν σε σποραδική βάση ή αυτοαπασχολούμενοι στον κατασκευαστικό τομέα και στις μικρές βιομηχανίες ή υπηρεσίες. (Μάρκοβα, 2001). Η μεγαλύτερη κινητικότητα εργασίας στους άνδρες δεν οδήγησε σε βελτιώσεις όσον αφορά στις εργασιακές τους ευκαιρίες ακόμα και όταν η διαμονή τους ήταν μακρόχρονη. (Chiswick, 1986). Επιπλέον, οι εργασίες που προορίζονταν για τους μετανάστες προσέφεραν λίγες δυνατότητες για απόκτηση ειδικότητας, αποτέλεσμα το οποίο επιβεβαιώνει πειστικά τις θεωρίες των Merkle & Zimmermann (1992). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπήρχαν προφανείς διαφορές μεταξύ της απασχόλησης των μεταναστών και των πραγματικών τους ικανοτήτων.

Οι ημερήσιες απολαβές των παράνομων Βούλγαρων μεταναστών ήταν χαμηλές και διέφεραν ανάλογα με το είδος της εργασίας που προσέφεραν και τη διάρκεια παραμονής τους στην Ελλάδα. Ως μέση ημερήσια αποζημίωση, αναφέρθηκε από τους Βούλγαρους, το ποσό των 5.000 δραχμών. Παρόλο που η συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν παράνομοι, αρκετοί έλαβαν από την εργασία τους διάφορες παροχές, όπως τρόφιμα και στέγη. Υπήρχαν μερικοί μετανάστες εργαζόμενοι στον κατασκευαστικό τομέα, οι οποίοι διέθεταν άδεια εργασίας και είχαν απολαβές από 8.000 έως 13.000 δραχμές την ημέρα. Επιπρόσθετα, ένα μικρό ποσοστό παράνομων μεταναστών κέρδιζε πάνω από 13.000 δραχμές την ημέρα.

Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες (νόμιμοι και παράνομοι) πίστευαν ότι οι Έλληνες εργαζόμενοι πετυχαίνουν υψηλότερες απολαβές από τους μετανάστες για την ίδια δουλειά. Υπολογίζεται ότι η διαφορά ξεπερνά το 40%. (Μάρκοβα, 2001). Τα

αποτελέσματα συμφωνούν με τις διαπιστώσεις των Lianos & Sarris & Katseli (1996) για τις αποδοχές των μεταναστών και των Ελλήνων στην ελληνική αγορά εργασίας.

Η άγνοια της γλώσσας και οι εξαιρετικά άσχημες συνθήκες που αντιμετώπισαν κατά την πρώτη περίοδο της παραμονής τους στην Ελλάδα, δεν επέτρεπαν στους μετανάστες να διαπραγματευτούν τους όρους εργασίας τους. Όσο αυξάνει ο χρόνος παραμονής τους στη χώρα, οι περισσότεροι από αυτούς μαθαίνουν τη γλώσσα, αποκτούν περισσότερη αυτοπεποίθηση και εντάσσονται ολοένα και περισσότερο στην ελληνική κοινωνία και κατ' επέκταση στην ελληνική αγορά εργασίας απαιτώντας από τους εργοδότες τους καλύτερες συνθήκες και ικανοποιητικότερους όρους εργασίας.

Οι Βούλγαροι μετανάστες και κυρίως οι γυναίκες, φαίνεται πως ανταγωνίζονταν τους Έλληνες εργαζομένους, που απασχολούνταν σε ανειδίκευτες δουλειές στον τομέα των προσωπικών υπηρεσιών. Το ίδιο διαπιστώθηκε και για τους παράνομους άνδρες μετανάστες, οι οποίοι εργάζονταν ως χειρώνακτες εργάτες στον κατασκευαστικό τομέα ή γενικότερα στην ανερχόμενη παραοικονομία της Ελλάδας. (Μάρκοβα, 2001). Τα συμπεράσματα επιβεβαιώνουν το επιχείρημα του Djajic (1995) ότι οι μετανάστες εργάζονταν σε τομείς που θεωρούνταν ανεπιθύμητοι από τους ντόπιους.

Το 80% του δείγματος, επειδή εργάζονταν και παρέμεναν παράνομα στην Ελλάδα, αισθάνονταν μεγάλη ανασφάλεια για το χρόνο παραμονής τους στη χώρα. (Μάρκοβα, 2001). Συνεπώς, κατανάλωναν λιγότερο, αποταμίευαν περισσότερο από τους ντόπιους και χρησιμοποιούσαν όλο το χρόνο τους για να εργαστούν σκληρά, όπως υποστηρίζει και ο Stark (1991).

Πολλοί μετανάστες δήλωσαν ότι οι αρχές δεν τους ενοχλούσαν. Σε περίπτωση συλλήψεων, κάποιοι Βούλγαροι ομολόγησαν μια πολύ ανεκτική συμπεριφορά των αστυνομικών, ενώ λίγοι ήταν αυτοί που μίλησαν για σκληρή συμπεριφορά των αρχών. Κλείνοντας με την έρευνα του 1996, πρέπει να αναφερθεί ότι οι Βούλγαροι μετανάστες είχαν πολύ φιλική συμπεριφορά προς τους ντόπιους και τους εργοδότες τους. (Μάρκοβα, 2001).

Στη δεύτερη έρευνα του 1999 συμμετείχαν 153 Βούλγαροι μετανάστες οι οποίοι, όπως προαναφέρθηκε, ερωτήθηκαν λεπτομερώς σχετικά με το ιστορικό της μετανάστευσής τους, τις τρέχουσες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης και τη συμμετοχή τους στη διαδικασία νομιμοποίησης.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είχαν πάρει μέρος στην πρώτη φάση της νομιμοποίησης, στη φάση της καταγραφής, ενώ ένα μικρό ποσοστό δεν κατάφερε να προσκομίσει τα απαραίτητα δικαιολογητικά στην τελική φάση για την έκδοση της Πράσινης Κάρτας. Το βασικό κριτήριο σε αυτή τη φάση ήταν η πληρωμή των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Δεν ήταν όμως όλοι οι εργοδότες διατεθειμένοι να πληρώσουν για την ασφάλιση των μεταναστών, με άμεσο αποτέλεσμα, αρκετοί αλλοδαποί να καταφύγουν στην αναζήτηση άλλου εργοδότη που θα τους δήλωνε.

Κάποιοι εργοδότες πλήρωσαν όλο το ποσό των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης των μεταναστών. Άλλοι μετανάστες συμφώνησαν με τους εργοδότες τους να τις πληρώσουν οι ίδιοι. Άλλοι μοιράστηκαν την πληρωμή με τους εργοδότες τους, όπως προβλέπεται από τη νομοθεσία.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα του 1999 δεν πλήρωσε κανέναν για την έκδοση κάποιου δικαιολογητικού. Ένα μικρότερο ποσοστό Βούλγαρων πλήρωσε κάποιο ποσό σε δικηγόρο για να εκδοθεί ταχύτερα το πιστοποιητικό από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ποσό το οποίο κυμαινόταν από 15.000 έως 30.000 δραχμές.

Στο πρόγραμμα νομιμοποίησης μεταναστών δεν κατάφεραν να πάρουν μέρος όλοι οι ερωτηθέντες για το λόγο ότι εισήλθαν στην Ελλάδα μετά τη λήξη της προθεσμίας εγγραφής. Οι περισσότεροι Βούλγαροι μετανάστες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα νομιμοποίησης δήλωσαν ως πρωταρχικό τους κίνητρο καταγραφής την επιθυμία τους να ζήσουν και να εργαστούν νόμιμα στην Ελλάδα, χωρίς το φόβο της απέλασης. Ως δεύτερο λόγο ανέφεραν τη δυνατότητα που τους παρέχεται μέσα από την καταγραφή να ταξιδεύουν όποτε το επιθυμούν στη Βουλγαρία. Επιπροσθέτως, κάποιοι μετανάστες, ως επί το πλείστον νεαρής ηλικίας και υψηλού μορφωτικού επιπέδου, προέβαλλαν ως βασικό κίνητρο εγγραφής, την πιθανότητα να τους δοθεί η ευκαιρία να καταξιωθούν κοινωνικά και επαγγελματικά στη χώρα υποδοχής.

Ένας σημαντικός αριθμός Βούλγαρων μεταναστών δεν ανέφερε αλλαγή της θέσης του στην αγορά εργασίας, μετά τη νομιμοποίησή τους. Αντιθέτως, οι περισσότεροι εξακολούθησαν να εργάζονται στην ίδια εργασία με τον ίδιο εργοδότη και με την ίδια αμοιβή. Η μόνη σημαντική αλλαγή που αναφέρθηκε από τους συμμετέχοντες ήταν η κοινωνική και ιατρική ασφάλιση.

Πιο σημαντικές ήταν οι αλλαγές σε κοινωνικό επίπεδο και λιγότερο σε εργασιακό. Η νομιμοποίηση έδωσε σε πολλούς μετανάστες την ευκαιρία να

επιστρέψουν σπίτι τους για πρώτη φορά ύστερα από πολλά χρόνια απουσίας καθώς και να ανοίξουν τραπεζικούς λογαριασμούς σε ελληνικές τράπεζες.

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες που απέκτησαν τελικά την Πράσινη Κάρτα ή το πιστοποιητικό για την Κάρτα δήλωσαν ότι επιθυμούν καλύτερη ποιότητα ζωής στην Ελλάδα τόσο για τους ίδιους όσο και για τις οικογένειές τους και επιπλέον να κερδίζουν περισσότερα χρήματα με στόχο την αγορά σπιτιού για τα παιδιά τους.

Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό Βούλγαρων μεταναστών (90%) ανέφερε ότι θα επιθυμούσε να παραμείνει στην Ελλάδα στο άμεσο μέλλον, ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 80% περίπου εξέφρασε την επιθυμία του να επιστρέψει μακροπρόθεσμα στη Βουλγαρία. Το υπόλοιπο 20% δήλωσε αβεβαιότητα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Στην ερώτηση που τους τέθηκε σχετικά με το ποια είναι τα σχέδια τους σε περίπτωση που επιστρέψουν στη Βουλγαρία, η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε ότι θα προσπαθούσε να ξεκινήσει τη δική της επιχείρηση συνεταιρικά με ελληνική εταιρεία, ενώ ένα μικρό ποσοστό απάντησε ότι θα επιθυμούσε να βρει δουλειά με υψηλότερες αποδοχές. Υπήρξαν και μετανάστες που εξέφρασαν την επιθυμία να επιστρέψουν στις παλιές τους δουλειές, κυρίως καθηγητές γυμνασίων, χωρίς όμως να κρύψουν την ανησυχία τους για το γεγονός ότι σταδιακά θα υπάρχουν όλο και λιγότερα παιδιά στη Βουλγαρία, λόγω των υψηλών ποσοστών μετανάστευσης και της υπογεννητικότητας.

4.4 Η παρουσία της φιλιππινέζικης κοινότητας στην Ελλάδα

Στο παρόν κείμενο θα αναφερθούμε στην παρουσία της φιλιππινέζικης κοινότητας στην Ελλάδα στο τέλος του 20^{ου} αιώνα. (Canēte, 1998).³² Πριν παρουσιαστούν τα αποτελέσματα των λιγοστών μελετών που έχουν γίνει για αυτή τη

³² Οι πρωτογενείς πηγές αυτής της εργασίας είναι οι σημειώσεις του συγγραφέα από την έρευνα πεδίου στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής του η οποία πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από το Φεβρουάριο έως τον Ιούλιο του 1998 και από τις επαφές του με Φιλιππινέζες που ζουν στη Θεσσαλονίκη όπου κατοικεί και ο ίδιος. Οι σημειώσεις πεδίου συμπληρώνονται με συνεντεύξεις από άτομα κλειδιά της φιλιππινέζικης κοινότητας. Ως δευτερογενής πηγή χρησιμοποιήθηκε η επιστημονική βιβλιογραφία, η οποία έχει συγκεντρωθεί τόσο στις Φιλιππίνες όσο και στην Ελλάδα.

Στην ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας ο συγγραφέας διαπίστωσε μία έλλειψη μελετών με θέμα τη φιλιππινέζικη κοινότητα στην Ελλάδα. Η βιβλιογραφία που συγκεντρώθηκε από το Κέντρο Μετανάστευσης Σκαλαμπρίνι περιλαμβάνει μόνο 25 μελέτες πάνω στη φιλιππινέζικη μετανάστευση στην Ευρώπη για την περίοδο 1975-1995 και δεν περιλαμβάνει καμία που να πραγματεύεται ιδιαίτερα το θέμα των Φιλιππινέζων μεταναστών στην Ελλάδα (Scalabrini Migration Center, 1996). Ωστόσο, υπάρχουν λίγες μελέτες οι οποίες ασχολούνται με το ευρύτερο φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ελλάδα όπου οι Φιλιππινέζοι αποτελούν ένα μέρος.

μικρή αλλά ορατή κοινότητα στην Ελλάδα, θα πρέπει να οριστεί η έννοια της «κοινότητας».

Σύμφωνα με τον Fitzpatrick (1966), «κοινότητα» σημαίνει μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι ακολουθούν ένα τρόπο ζωής διαφορετικό από αυτόν που ακολουθεί μία άλλη κοινότητα ή ευρύτερη κοινωνία στην οποία ζουν ή από την οποία προέρχονται. Μιλούν μεταξύ τους την ίδια γλώσσα, ίσως έχουν την ίδια θρησκευτική πίστη, τείνουν να κάνουν παρέα μεταξύ τους και να επιδεικνύουν αλληλοβοήθεια και αλληλοϋποστήριξη. Επιδιώκουν να οικοδομήσουν σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ τους όπως και να δημιουργήσουν και τις δικές τους μεθόδους κοινωνικού ελέγχου.

Η θέση των Φιλιπινέζων γυναικών και ανδρών στην Ελλάδα τοποθετείται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο μιας μεγάλης και αναπτυσσόμενης μεταναστευτικής κοινότητας στην Ελλάδα. Η μετανάστευση από τις Φιλιππίνες ξεκίνησε στην αρχή του 20^{ου} αιώνα και στο τέλος του ίδιου αιώνα εξακολουθεί να παραμένει μία πραγματικότητα.

Πίνακας 19 : Αριθμός Φιλιπινέζων εργατών στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και στον κόσμο με αφετηρία τη χώρα προέλευσης (1990-1995)

Έτος	Ελλάδα	Ευρώπη	Παγκόσμια
1990	2.103	6.853	334.883
1991	2.488	13.156	489.260
1992	1.828	15.439	549.655
1993	846	14.429	550.872
1994	824	12.568	565.226
1995	658	10.279	488.621
Σύνολο	8.747	72.724	2.978.517

Πηγή : Φιλιπινέζικο Πρακτορείο Απασχόλησης Εξωτερικού

Το Φιλιπινέζικο Πρακτορείο Απασχόλησης Εξωτερικού (Philippine Overseas Employment Agency) που υπάγεται στο Υπουργείο Εργασίας και Απασχόλησης, δηλαδή η κυβερνητική μονάδα που επιβλέπει την απασχόληση στην αλλοδαπή προς όφελος των πολιτών, δημοσιεύει συχνές μετρήσεις των Φιλιπινέζων εργατών στο εξωτερικό. Τα στοιχεία του Πρακτορείου – βλ. Πίνακα 19 – περιλαμβάνουν μόνο εκείνους τους μετανάστες που δηλώθηκαν, πριν την αναχώρησή τους. Οι σχετικά χαμηλοί αριθμοί του Πίνακα 19 είναι επίσης αποτέλεσμα των

περιοριστικών αποφάσεων των ελληνικών Υπουργείων Εργασίας και Δημόσιας Τάξης αναφορικά με την απασχόληση καλλιτεχνών από την Ασία, την Αφρική και τη Νότιο Αμερική.

Με βάση τους αριθμούς που δόθηκαν από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και άλλες δημοσιευμένες μελέτες, το Εργατικό Κέντρο Αθήνας εκτιμά ότι το 1993 οι Φιλιππινέζοι ανεπίσημοι μετανάστες στην Ελλάδα ήταν η τρίτη πολυπληθέστερη κατά σειρά μεταναστευτική ομάδα με 9.200 άτομα μετά τους ανεπίσημους μετανάστες από τη Ρωσία (11.700) και από την Πολωνία (11.560) – όπως παρατίθεται στο Shugart (1996).

Πίνακας 20 : Αριθμός αδειών παραμονής που εκδόθηκαν για αλλοδαπούς και Φιλιππινέζους στην Ελλάδα (1989-1994)

Έτος	Αλλοδαποί	Φιλιππινέζοι	Ποσοστό Φιλιππινέζων επί Αλλοδαπών (υπολογισμός του συγγραφέα)
1989	85.849	3.509	4,09%
1990	85.307	4.252	4,98%
1991	87.660	4.791	5,47%
1992	85.328	4.340	5,09%
1993	70.146	3.117	4,44%
1994	25.702	1.075	4,18%
Σύνολο	439.992	21.084	4,79%

Πηγή : Ελληνικό Υπουργείο Δημόσιας Τάξης (παρατίθεται στο Fakiolas 1995)

Από τα στοιχεία που παρατίθενται στον Πίνακα 20 γίνεται εμφανής μία φθίνουσα τάση σε άδειες παραμονής που εκδόθηκαν για Φιλιππινέζους για διάστημα έξι ετών. Ενώ οι Φιλιππινέζες και Φιλιππινέζοι έρχονται στην Ελλάδα νόμιμα, για διάφορους λόγους και κάτω από διάφορες περιστάσεις επιλέγουν να μείνουν παραπάνω και να κρύβονται από τις ελληνικές μεταναστευτικές αρχές. Το 1991 απελάθηκαν από την Ελλάδα 64 Φιλιππινέζες, αλλά δεν έγιναν άλλες απελάσεις τα χρόνια που ακολούθησαν. Μεταξύ του 1991 και του 1994 δεν έχουν καταγραφεί Φιλιππινέζοι για παράνομη είσοδο στην Ελλάδα. (Fakiolas, 1995). Η Εθνική

Συνομοσπονδία Ελλήνων Ερευνητών και Ερευνητικών Κέντρων, βάσει των δεδομένων που συγκέντρωσε από διάφορες οργανώσεις για ξένους υπηκόους, υπολόγισε ότι το 1992 υπήρχαν 16.000 Φιλιππίνες και Φιλιππίνες στην Ελλάδα, κυρίως γυναίκες και κατά κανόνα παράνομα εργαζόμενες. (Lianos & Sarris & Katseli, 1996). Οι ίδιοι ερευνητές (Lianos κ.α., 1996), επεξεργάστηκαν τα στατιστικά στοιχεία που δημοσίευσε το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και κατέληξαν ότι το 1994 υπήρχαν 6.204 Φιλιππίνες και Φιλιππίνες των οποίων οι άδειες παραμονής είχαν λήξει, αλλά συνέχιζαν να ζουν στη χώρα. Ο αριθμός αυτός αποτελεί το 13% του συνόλου των ξένων υπηκόων που χαρακτηρίζονται ως παράνομοι και οι οποίοι παρέτειναν τη διαμονή τους.

Από τα ελληνικά Υπουργεία Δημόσιας Τάξης, Εργασίας και Εξωτερικών υπολογίστηκε ότι το 1993 ο αριθμός των Φιλιππίνων εργαζομένων στην Ελλάδα είναι μεταξύ 40.000 και 60.000, εκ των οποίων το 60% είναι ναυτικοί και οι υπόλοιποι δουλεύουν στην ξηρά. Όμως, η Φιλιππινέζικη Πρεσβεία διορθώνει αυτούς τους αριθμούς. Υποστηρίζει ότι ο αριθμός των Φιλιππίνων γυναικών και ανδρών στην Ελλάδα είναι 65.000, συμπεριλαμβάνοντας και τους ναυτεργάτες, από τους οποίους οι 25.000 είναι στην ξηρά. Οι περισσότεροι από τους τελευταίους βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή της μητροπολιτικής Αθήνας, ενώ οι υπόλοιποι είναι διασκορπισμένοι στη Θεσσαλονίκη, Κρήτη, Κέρκυρα, Ρόδο, Πάτρα και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Από τους 25.000 Φιλιππίνους εργαζομένους που υπολογίζεται ότι βρίσκονται στην Ελλάδα, περίπου το 75% είναι γυναίκες και το 25% άνδρες. Γύρω στο 40% είναι ηλικίας 30-39 ετών, το 30% ανήκει στην ομάδα μεταξύ 18-29 ετών και περίπου το 20% είναι ηλικίας 40-49 ετών. Οι περισσότεροι μετανάστες από τις Φιλιππίνες (85%) εργάζονται στην Ελλάδα ως οικιακοί βοηθοί και ένα πολύ μικρότερο ποσοστό εργάζεται σε νοσοκομεία, εργοστάσια και γραφεία (βλ. Πίνακα 21).

Το 50% περίπου των μεταναστών από τις Φιλιππίνες που εργάζονται στην Ελλάδα είναι ανύπαντροι, το 40% είναι παντρεμένοι και το υπόλοιπο 10% είναι είτε χωρισμένοι είτε χήροι. Όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο το 50% έχουν λάβει δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 35% έχουν τελειώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 10% έχουν λάβει κάποια επαγγελματική κατάρτιση μετά το τέλος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 5% έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό. (Canēte, 1998). Σύμφωνα

με τον Ιωσηφίδη (1997), οι Φιλιππινέζες που εργάζονται στην Ελλάδα είναι άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και πολλές μιλούν αγγλικά.

Οι ποικίλες ελληνικές και φιλιππινέζικες πηγές αναφορικά με τον υπολογισμό των Φιλιππινέζων που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα συνήθως δεν περιλαμβάνουν τα παιδιά, με άμεσο αποτέλεσμα να είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προσδιοριστεί ο αριθμός των παιδιών σχολικής ηλικίας από τις Φιλιππίνες που κατοικούν στην Ελλάδα.

Πίνακας 21 : Φιλιππινέζες γυναίκες και άνδρες στην Ελλάδα κατά κατηγορία (1995, κατ' εκτίμηση)

Κατηγορία	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1. Στη στεριά			
α) Οικιακοί βοηθοί	1.500	21.000	22.500
β) Νοσοκ./ Εργ./ Γραφεία	15	20	35
Υποσύνολο	1.515	21.020	22.535
2. Στη θάλασσα			
α) Διερχόμενοι	2.500	50	2.550
β) Εν πλω	1.000	150	1.150
Υποσύνολο	3.500	200	3.700
Σύνολα	5.015	21.220	26.235

Πηγή : Φιλιππινέζικη Πρεσβεία στην Ελλάδα

Στον Πίνακα 22 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας ανεπίσημης έρευνας που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της Επιτροπής των Φιλιππινέζων του Εξωτερικού από τις φιλιππινέζικες αρχές στην Ελλάδα, για τον προσδιορισμό του αριθμού των παιδιών σχολικής ηλικίας από τις Φιλιππίνες που ζουν στην περιοχή της Αθήνας. Για το ακαδημαϊκό έτος 1997-1998 γράφτηκαν στην πρώτη τάξη 19 παιδιά από τις Φιλιππίνες, εκ των οποίων τα 8 ήταν κορίτσια και τα 11 αγόρια. Μερικά από αυτά τελείωσαν το νήπιο στις Φιλιππίνες. Σήμερα, υπάρχουν τρία κέντρα που λειτουργούν στην Αθήνα : το Φιλιππινέζικο Κέντρο Μάθησης, το Μούντιν Ναγιόν (Munting Nayon) και το σχολείο της φιλιππινέζικης κοινότητας. Από την ανεπίσημη αυτή έρευνα προέκυψε επίσης ότι υπάρχουν 30 μαθητές που παρακολουθούν το ελληνικό δημοτικό σχολείο, ενώ τα υπόλοιπα παιδιά μένουν σε κάποιο σπίτι, το οποίο λειτουργεί ως κέντρο φύλαξης παιδιών.

Πίνακας 22 : Παιδιά από τις Φιλιππίνες στην Αθήνα (1997)

Ηλικιακή ομάδα	Αριθμός
κάτω των 5 ετών	75
5-6 ετών	25
6-7 ετών	35
8-12 ετών	30
Σύνολο	165

Πηγή : Φιλιππινέζικη Πρεσβεία στην Ελλάδα

Η κατεξοχήν «επαγγελματική ειδικότητα» των Φιλιππινέζων εργαζομένων στην Ελλάδα είναι η οικιακή εργασία. (King, 1988). Στην Ελλάδα η σύνδεση αυτής της ειδικότητας με τη Φιλιππινέζα μετανάστρια έχει γίνει πλέον τόσο αυτονόητη και δεδομένη, ώστε να περιλαμβάνεται και σε λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας.³³

Η Φιλιππινέζα μετανάστρια ως οικιακή βοηθός αποδεικνύεται ότι είναι κάτι δεδομένο όχι μόνο στη συνείδηση των Ελλήνων εργοδοτών αλλά και των Ιταλών και Ισπανών.³⁴ (Canēte, 1998). Η Chell (1997) εξέφρασε την ανησυχία της για την πολύ μεγάλη συμμετοχή των γυναικών μεταναστριών στα οικιακά και στον τομέα φροντίδας ως μορφές απασχόλησης, οι οποίες έχει επικρατήσει να θεωρούνται δευτερευούσης σημασίας εργασίες λόγω των σεξιστικών και ρατσιστικών προτύπων. Τα διεθνή στερεότυπα αναφορικά με τη γυναικεία και την ανδρική εργασία είναι φανερά ήδη από τις χώρες εξαγωγής μεταναστευτικής εργασίας (όπως οι Φιλιππίνες) έως τις χώρες εισαγωγής εργασίας. Η Chell αναφέρει επίσης ότι τα στερεότυπα αυτά

³³ Φιλιππινέζα (η) [χωρ. γεν. πληθ.] 1. Η γυναίκα που κατάγεται από τις Φιλιππίνες. 2. (ειδικοτ.-καθημ.) (α) η οικιακή βοηθός από τις Φιλιππίνες : δε μπορώ να κάνω όλες τις δουλειές μόνη μου, χρειάζομαι μία ~ (β) (μτφ.) πρόσωπο που χρησιμοποιείται σε βοηθητικές ή δευτερεύουσας σημασίας δουλειές : η ασκούμενη δικηγόρος είναι η ~ του γραφείου, κάνει όλες τις δουλειές, εκτός από το να δικηγорεί. (Μπαμπινιώτης 1997, σελ 1907).

Ο όρος Φιλιππινέζα στα ελληνικά δε σημαίνει μόνο γυναίκα από τις Φιλιππίνες, αλλά επίσης μία οικιακή βοηθό από τις Φιλιππίνες ή ένα άτομο που εκτελεί βοηθητικά θελήματα. Ένα γράμμα σε αθηναϊκή εφημερίδα ασκεί κριτική σε αυτόν τον ορισμό του λεξικού. (Canēte, 1998). Είναι εντελώς άδικος εάν τον εξετάσει κανείς κάτω από το πρίσμα της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης στην Ελλάδα όπου οι Φιλιππινέζες εργάζονται κυρίως ως οικιακοί βοηθοί. Το γράμμα ανέλυε μια θύελλα διαμαρτυριών από τις Φιλιππίνες με πρώτη τη διαμαρτυρία του προέδρου των Φιλιππινών Joseph Estrada. Κάποιοι Φιλιππινέζοι νομοθέτες εξέφρασαν την περιφρόνησή τους γι' αυτό τον ορισμό, καλώντας την ελληνική κυβέρνηση να ζητήσει συγνώμη, ανακαλώντας τον Πρέσβη των Φιλιππινών στην Ελλάδα και υποβιβάζοντας την εκπροσώπηση της χώρας σε απλό γραφείο υποθέσεων.

³⁴ Σε μια τυχαία επιθεώρηση βιβλίων της σύγχρονης βρετανικής μυθιστοριογραφίας ο Canēte (1998) βρήκε έντοπες αναφορές στις Φιλιππινέζες ως οικιακές βοηθούς (Brenton 1989, 47, Brown 1996, 143, Carson 1990, 9, 45, 94, Gordon 1996, 10). Μια αναφορά στο ίδιο θέμα βρίσκεται επίσης και σε άλλο υλικό (de la Billiere 1992, 50, 125). Αυτό έρχεται να συμπληρώσει τις ελληνικές αναφορές στη Φιλιππινέζα ως οικιακή βοηθό οι οποίες ήταν ουσιαστικά προφορικές - μέχρι την έκδοση του λεξικού του Μπαμπινιώτη.

όχι μόνο επηρεάζουν τη στρατολόγηση ατόμων με βάση το φύλο μέσα σε μια χώρα, αλλά περιορίζει και την επιλογή χωρών – όπως οι Φιλιππίνες – στην οικιακή εργασία σε σχέση με άλλα έθνη τα οποία εξάγουν εργασία.

Η φιλιππινέζικη κοινότητα στην Ελλάδα έχει αποδεχτεί το γεγονός ότι η μόνη διαθέσιμη απασχόληση για τις Φιλιππινέζες είναι αυτή της οικιακής βοηθού, καθώς δεν έχουν καμία πιθανότητα να ανταγωνιστούν ισότιμα τους άλλους εργαζομένους που απασχολούνται σε χειρωνακτικές δουλειές ή σε εργασίες γραφείου. Αυτή η πραγματικότητα αποδεικνύει ότι στην ελληνική κοινωνία επικρατούν ακόμη και σήμερα βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις και προκαταλήψεις σε σχέση με τους ρόλους που πρέπει να ασκεί το γυναικείο φύλο. Είναι απαραίτητο να γίνει μία κριτική θεώρηση αυτών των προκαταλήψεων και των διακρίσεων ούτως ώστε να βελτιωθούν οι σχέσεις ανάμεσα στην φιλιππινέζικη κοινότητα και την ελληνική κοινωνία. (Canēte, 1998).

Ένα επιπλέον πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Φιλιππινέζοι έχει να κάνει με το καθεστώς παραμονής τους στην Ελλάδα, γεγονός που έχει μεγάλο αντίκτυπο στις συνθήκες διαβίωσής τους στη χώρα. Παρόλο που οι παράνομοι μετανάστες από τις Φιλιππίνες συμμορφώθηκαν με το νόμο περί καταγραφής για τη νομιμοποίησης της παραμονής τους, ταυτόχρονα εξέφρασαν έντονο προβληματισμό για την ίδια τη διαδικασία. Ο προβληματισμός αυτός είχε να κάνει με τις χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες οι οποίες ήταν αναπόφευκτες για τη συγκέντρωση των απαραίτητων δικαιολογητικών που θα τους έδινε τη δυνατότητα να προωθήσουν την αίτησή τους για Πράσινη Κάρτα. (Canēte, 1998). Τα διαδικαστικά προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Φιλιππινέζοι για να κερδίσουν την πολυπόθητη νομιμοποίηση, έθεταν σε κίνδυνο τη μελλοντική τους παραμονή στην Ελλάδα καθώς και τις ευκαιρίες για επανένωση των οικογενειών τους. (Paredes, 1990).

Κλείνοντας είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι οι συνθήκες ζωής και εργασίας της φιλιππινέζικης κοινότητας στον ελλαδικό χώρο δεν πρέπει να είναι αντικείμενο δράσης αποκλειστικά της ίδιας της κοινότητας, ούτε άλλων κοινοτήτων μεταναστών, αλλά είναι ένα θέμα το οποίο πρέπει επίσης να απασχολήσει και την ίδια την ελληνική κοινωνία. Η διαδικασία νομιμοποίησης, παρόλα της τα προβλήματα, ήταν απλώς ένα μικρό διστακτικό βήμα προς το μέλλον. (Canēte, 1998).

4.5 Συνθήκες εργασίας των Αλβανών μεταναστών στη Θεσσαλονίκη

Στο παρόν κείμενο θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα ευρήματα μίας ιδιαίτερα ενδιαφέρουσας έρευνας πεδίου που πραγματοποιήθηκε στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου – Ιουλίου 2000 στο νομό Θεσσαλονίκης από τους Λαμπριανίδη & Brahimi. Στην εν λόγω έρευνα ως μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε το «νοικοκυριό», δηλαδή, οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στα σπίτια των μεταναστών έτσι ώστε να υπάρχει άνεση χρόνου και κυρίως να μην υπάρχουν εξωτερικές επιρροές κατά τη διατύπωση της άποψης των ερωτώμενων (κυρίως στις ποιοτικές ερωτήσεις).

Το εμπειρικό υλικό συνίστατο σε 500 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, ενώ παράλληλα διεξήχθησαν συνεντεύξεις σε βάθος με πρόσωπα κλειδιά της Αλβανικής κοινότητας αλλά και με γνώστες των γενικότερων ζητημάτων που αφορούν τη μετανάστευση των Αλβανών στην Ελλάδα.

Τα ερωτηματολόγια διακινήθηκαν από την Brikena Brahimi³⁵, που όντας και η ίδια Αλβανίδα μπορούσε ευκολότερα να κερδίσει την εμπιστοσύνη των ερωτώμενων πείθοντάς τους για τις θετικές προθέσεις της Ερευνητικής Ομάδας και επιπλέον με δεδομένη τη γνώση της γλώσσας και της κουλτούρας τους να πετύχει καλύτερη επικοινωνία μαζί τους.

Τα 500 ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν έχουν στοιχεία για 1297 άτομα: 407 οικογένειες που έχουν 496 παιδιά (1,2 παιδιά ανά οικογένεια). Τα ερωτηματολόγια αυτά επικεντρώθηκαν μόνο στους Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην πόλη της Θεσσαλονίκης και όχι και στις αγροτικές της περιοχές όπου αναμφίβολα τα δεδομένα είναι πολύ διαφορετικά. Οι ερευνητές στόχευαν με αυτό τον τρόπο σε ένα στατιστικά σημαντικό δείγμα που θα τους επέτρεπε ορισμένες γενικεύσεις περί Αλβανών μεταναστών που ζουν στα αστικά κέντρα. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Ως προς το προφίλ των Αλβανών του δείγματος μπορούμε να πούμε ότι σε γενικές γραμμές εντοπίστηκαν οι εξής τάσεις :

α) Παρατηρήθηκε σαφής βελτίωση των συνθηκών ζωής τους με το πέρασμα των χρόνων. Το δείγμα είναι «ώριμο» μια και η μέση διάρκεια παραμονής ανδρών στην Ελλάδα είναι 6,2 χρόνια και για τις γυναίκες 5,1 χρόνια.

³⁵ Οικονομολόγος (Τίρανα 1994), Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Οικονομικών (1997) και υποψήφια διδάκτωρ οικονομικών (Πανεπιστήμιο Μακεδονίας).

β) Ανεξάρτητα από τον τρόπο που μπήκαν στη χώρα οι περισσότεροι είναι πλέον νόμιμοι στην Ελλάδα καθώς μόνο το 18% του δείγματος ήταν χωρίς «χαρτιά». Παρόλα αυτά οι συλλήψεις από την αστυνομία είναι σχετικά συχνές.

γ) Προκειμένου να πετύχουν ομαλότερη ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας και κοινωνία, αρκετοί από αυτούς αλλάζουν ή μετατρέπουν ελαφρώς το όνομά τους ώστε να ακούγεται «ελληνικότερο».

δ) Οι περισσότεροι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ενώ ελάχιστοι είναι οι αναλφάβητοι.

ε) Αν και αυξάνεται το ποσοστό των ανδρών που μεταναστεύουν μόνοι, η πλειοψηφία των μεταναστών ζει με την οικογένειά της.

στ) Τα δίκτυα υποστήριξης και η προηγούμενη εγκατάσταση φίλων ή συγγενών προσφέρουν σημαντική βοήθεια κυρίως στο πρώτο στάδιο της άφιξης.

ζ) Αν και στην αρχή πολλοί θεωρούσαν την Ελλάδα ως ενδιάμεσο σταθμό, σταδιακά τείνουν να την αντιμετωπίζουν ως τελικό τους προορισμό.

η) Η συντριπτική τους πλειοψηφία μαθαίνει να χειρίζεται την ελληνική γλώσσα σε ικανοποιητικό επίπεδο, αλλά μόνο όσον αφορά στην προφορική επικοινωνία μια και στη γραπτή αντιμετωπίζουν σημαντικό πρόβλημα. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Σχετικά με τις συνθήκες κατοικίας και διαβίωσης των Αλβανών του δείγματος προέκυψαν ορισμένα πολύ σημαντικά ευρήματα τα οποία και θα αναφερθούν ευθείς αμέσως.

Πίνακας 23 : Συνθήκες κατοικίας Αλβανών μεταναστών (1997-2000)

Συνθήκες κατοικίας	Χρονική στιγμή			
	2000	1999	1998	1997
Ενοικίαση	468	317	114	22
Φιλοξενούμενοι	6	12	14	2
Κατοικία από εργοδότη	26	62	56	12
Άστεγοι	0	7	1	2
Σύνολο	500	398	185	38

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Στον Πίνακα 23 παρουσιάζονται οι συνθήκες κατοικίας των συμμετεχόντων στην έρευνα μεταξύ του 1997 και του 2000. Προκειμένου οι Αλβανοί μετανάστες να

αντεπεξέλθουν στις δυσκολίες της πρώτης περιόδου παραμονής τους στην Ελλάδα, επιλέγουν να φιλοξενηθούν από συμπατριώτες τους. Το ποσοστό όμως αυτών των Αλβανών είναι πολύ περιορισμένο (1,2%). Ένα επίσης μικρό ποσοστό (5,2%) επιλέγει να μείνει σε χώρους που προσφέρονται από τον εργοδότη (π.χ. σε κάποιο χώρο μέσα στο εργοστάσιο που δουλεύουν). Η παραχώρηση στέγης από τον εργοδότη ήταν σε όλες τις περιπτώσεις δωρεάν, όπως και η χρήση άλλων παροχών (νερό, ηλεκτρισμός, θέρμανση κ.λ.π.) με αντάλλαγμα την υπερωριακή απασχόληση του μετανάστη.

Άστεγοι δεν εντοπίστηκαν μια και η μετανάστευση Αλβανών ήταν τη χρονική στιγμή που διεξήχθη η έρευνα ένα φαινόμενο δεκαετούς διάρκειας, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πλέον τόσο ακραία προβλήματα στέγασης.

Πίνακας 24 : Προορισμός διακοπών

Διακοπές	Απόλυτα μεγέθη	Ποσοστό
ΝΑΙ	227	45,4%
ΟΧΙ	273	54,6%
Σύνολο	500	100%
Προορισμός διακοπών		
Αλβανία	59	26%
Ελλάδα	125	55%
Αλβανία και Ελλάδα	41	18,1%
Αλβανία, Ελλάδα και Άλλο	2	0,9%
Σύνολο	227	100%

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahim (2000)

Αποκαλυπτικό των συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών είναι και η δυνατότητά τους να κάνουν διακοπές. Τα σχετικά δεδομένα εμφανίζονται στον Πίνακα 24. Το 45,4 % των ερωτηθέντων πηγαίνει διακοπές. Το εντυπωσιακό όμως είναι ότι η πλειοψηφία των Αλβανών δεν επιστρέφουν στην Αλβανία για διακοπές, αλλά πηγαίνουν κάπου αλλού στην Ελλάδα (55%) ή μοιράζουν τις διακοπές τους ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Αλβανία, ίσως και κάπου αλλού (19%). Το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό (26%) των Αλβανών που πάνε διακοπές στη χώρα τους προκύπτει επειδή στο δείγμα υπάρχουν και μετανάστες που ζουν παράνομα στην Ελλάδα και δε θέλουν να διακινδυνεύσουν να φύγουν και να μη μπορούν να επιστρέψουν και

επιπλέον επειδή στην Αλβανία επικρατούν δύσκολες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.

Πίνακας 25 : Χρονικό διάστημα παραμονής στην Αλβανία

Χρονικό διάστημα παραμονής στην Αλβανία	Απόλυτοι αριθμοί			Ποσοστά συνόλου %		
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Δεν έφυγαν	156	134	290	32,6	41,1	36,1
<1 εβδομάδα	31	20	51	6,5	6,1	6,3
1-2 εβδομάδες	84	50	134	17,6	15,3	16,7
2-3 εβδομάδες	110	74	184	23	22,7	22,9
3 εβδομάδες – 1 μήνα	57	38	95	11,9	11,7	11,8
1-2 μήνες	22	4	26	4,6	1,2	3,2
2-3 μήνες	3	1	4	0,6	0,3	0,5
>3 μήνες	15	5	20	3,1	1,5	2,5
Σύνολο	478	326	804	100	100	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahim (2000)

Πίνακας 26 : Παιδιά και σύστημα εκπαίδευσης

	Σε νηπιαγωγείο		Σε σχολείο	
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό
ΝΑΙ	34	30,9	137	91,4
ΟΧΙ	76	69,1	13	8,6
Σύνολο	110	100	150	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahim (2000)

Πιο συγκεκριμένα στον Πίνακα 25 φαίνεται το χρονικό διάστημα που παραμένουν οι Αλβανοί μετανάστες στη χώρα τους. Αναλυτικότερα, το 32,6 των ανδρών του δείγματος δεν πήγαν καθόλου στην Αλβανία, το 24,1% πήγαν μέχρι 14 ημέρες, το 23% από 14-21 ημέρες και μόνο το 20,2% πήγαν για περισσότερες από 21 ημέρες.

Ένα άλλο σημαντικό εύρημα της έρευνας αφορά τον αριθμό των παιδιών των Αλβανών που πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο και στο σχολείο. Τα σχετικά ποσά παρουσιάζονται στον Πίνακα 26. Το ποσοστό των νηπίων που πηγαίνουν στο νηπιαγωγείο είναι της τάξεως του 30,9%, ενώ το 91,4% των παιδιών πηγαίνουν στο

σχολείο. Η εικόνα αυτή διαφέρει κατά πολύ από εκείνη που παρουσιάζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Όμως, η εικόνα αυτή είναι απόλυτα σύμφωνη με την παράδοση της Αλβανίας, η οποία παρουσίαζε εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά αναλφαριθμητισμού. Το ποσοστό των παιδιών που δεν πηγαίνουν σχολείο είναι 8,6%. Η αποχή αυτή από το σχολείο μπορεί να είναι αποτέλεσμα της νομικής κατάστασης των γονέων ή της ανάγκης των συγκεκριμένων παιδιών να εργάζονται για να βοηθήσουν τους γονείς τους (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Πίνακας 27 : Εργασιακή εμπειρία στην Αλβανία

	Βιομηχανία	Υπάλληλος	Γεωργία / Κτηνοτροφία	Επαγγελματίας	Τεχνίτης	Μοικονομική	Σχολείο	Άνεργος	Άλλη	Σύνολο
Άνδρας	121	70	46	14	77	-	95	28	23	474
Γυναίκα	68	103	36	11	14	34	70	17	11	364
Παιδιά	1	6	1	0	2	76	63	3	0	152
Παππούς	4	4	5	1	-	11	-	-	1	-
Γιαγιά	3	1	4	1	2	-	-	-	1	-
Σύνολο	197	184	92	27	95	121	228	48	36	1028

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Πίνακας 28 : Απασχόληση των ανδρών Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα (1997-2000)

Επάγγελμα	Χρονική στιγμή			
	2000	1999	1998	1997
Οικοδόμος / Μπιογατζής	144	95	19	3
Εργάτης σε βιοτεχνία	115	71	17	5
Βοηθός τεχνίτης	43	39	9	-
Σερβιτόρος	4	16	5	-
Μεταφορές	32	15	7	-
Διανομές fast food	2	4	-	-
Λαντζιέρης	1	2	2	-
Καθαριστής	6	4	1	-
Γεωργός	15	43	46	9
Κτηνοτρόφος	3	8	1	1
Άνεργος	8	2	2	-
Ασταθής	10	24	13	2
Άλλο	90	33	13	2
Σύνολο	474	356	135	22

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Εν συνεχεία θα αναλυθούν ορισμένα πολύ σημαντικά πορίσματα της έρευνας που αφορούν στη θέση των Αλβανών μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας.

Στον Πίνακα 27 δίνεται μία εικόνα σχετικά με την εργασιακή εμπειρία των Αλβανών στη χώρα τους. Συγκεκριμένα, μόνο το 9,7% των ανδρών και το 9,9% των γυναικών απασχολούνταν στη γεωργία. Τα ποσοστά των ανέργων ανδρών και γυναικών ήταν 5,9% και 4,7% αντίστοιχα. Επίσης, το 29,1% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν είχαν καμία απολύτως εργασιακή εμπειρία στη χώρα τους.

Στον Πίνακα 28 παρουσιάζονται τα ευρήματα που αφορούν το είδος της απασχόλησης των ανδρών Αλβανών μεταναστών στην ελληνική αγορά εργασίας. Η συντριπτική πλειοψηφία των ανδρών του δείγματος ασχολούνται ως οικοδόμοι / μογατζήδες (30,3%), ως εργάτες σε βιοτεχνία (24%) και ως βοηθοί τεχνίτες (9%), ενώ είναι ελάχιστοι οι άνεργοι (2%) και αυτοί με ασταθή εργασία (2,1%). Το πολύ μικρό ποσοστό ανεργίας (2%) που προέκυψε θα πρέπει να αποδοθεί στον κορεσμό της αγοράς από το εργατικό δυναμικό που προσφέρουν οι Αλβανοί μετανάστες.

Η πλειονότητα των Αλβανών του δείγματος (91,9%) εργάζεται σε τρίτους ενώ μόνο το 8,1% είναι αυτοαπασχολούμενοι, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά των Ελλήνων που ζουν στα αστικά κέντρα ήταν το 1991 σχεδόν αντίστροφα (32,9% και 67,1%). (ΕΣΥΕ, 1998).

Πίνακας 29 : Χρόνος εργασίας Αλβανών και Ελλήνων (άνδρες)

Ωρες	Ωρες εργασίας Ελλήνων στην ίδια εργασία (κατά τους μετανάστες)								Σύνολο
	< 7	7	8	9	10	11	12	13	
< 7	2								2
7		7							7
8			201						201
9			3	4					7
10		1	9	1	13				24
11						1			1
12			1				8		9
13								1	1
Όταν ζητηθεί (μεταφορείς κ.λ.π.)									27

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahim (2000)

Πίνακας 30 : Αμοιβές Αλβανών (άνδρες)

Ημερομίσθιο μεταναστών (δρχ)	Αριθμός περιπτώσεων	Ποσοστό %
2.500 – 3.500	3	0,7
4.000 – 4.500	7	1,7
5.000	9	2,2
5.000 – 5.800	29	7
6.000	26	6,3
6.500 – 7.800	117	28,3
8.000	69	16,7
8.000 – 10.000	114	27,5
10.000 – 15.000	40	9,7
Σύνολο	414	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Από τον Πίνακα 29 φαίνεται ότι μόλις το 6% των Αλβανών μεταναστών εργάζονται περισσότερες ώρες από τους αντίστοιχους Έλληνες συναδέλφους τους στην ίδια επιχείρηση.

Από τον Πίνακα 30 προκύπτει ότι ένα ελάχιστο ποσοστό των ανδρών του δείγματος (4,6%) έχει ημερομίσθιο μέχρι 5.000 δραχμές, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία (72,5%) λαμβάνει από 6.500 – 10.000 δραχμές.

Αν και η επικρατούσα αντίληψη ή αίσθηση είναι ότι οι Έλληνες αμείβονται πολύ καλύτερα από τους Αλβανούς, η έρευνα αυτή του 2000 έδειξε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πλέον απόλυτο. Στον Πίνακα 31 βλέπουμε ότι το 69,5% των μεταναστών του δείγματος παίρνουν χαμηλότερη αμοιβή σε σχέση με τους Έλληνες συναδέλφους τους, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξεως του 13,2% που αμείβεται περισσότερο από τους Έλληνες που κάνουν την ίδια δουλειά στον ίδιο εργοδότη. Οι περιπτώσεις αυτές πρέπει να αποδοθούν στο ότι οι συγκεκριμένοι εργοδότες αναγνωρίζουν ότι οι Αλβανοί είναι πιο παραγωγικοί απ' ό,τι οι Έλληνες.

Από τον Πίνακα 32 γίνεται αντιληπτό ότι οι μικρές επιχειρήσεις είναι αυτές που κατά κύριο λόγο απασχολούν μετανάστες. Έτσι το 93,1% των μικρών επιχειρήσεων - με σύνολο εργαζομένων 1-5 άτομα - αποτελούνται σε ποσοστό μεγαλύτερο του 91% από μετανάστες. Το 62,6% των μεγάλων επιχειρήσεων - με σύνολο εργαζομένων πάνω από 20 άτομα - απασχολούν πολύ μικρό ποσοστό μεταναστών το οποίο δεν ξεπερνά το 10%. Όταν οι μεγάλες επιχειρήσεις απασχολούν μετανάστες τους πληρώνουν κανονικά και για αυτό τους προτιμούν για δύσκολες δουλειές που οι Έλληνες αρνούνται να κάνουν.

Πίνακας 31 : Σύγκριση ημερομισθίων Αλβανών και Ελλήνων (άνδρες)

Ημερομίσθια Αλβανών (δρχ)	Ημερομίσθια Ελλήνων (δρχ)	Αριθμός περιπτώσεων	Ποσοστό %
4.000 – 4.500	7.000 – 8.000	3	1,5
5.000	7.000 – 16.000	9	4,6
5.500 – 5.700	5.500 – 5.700	2	1
5.300 – 5.800	8.000 – 10.000	5	2,5
6.000	6.000	2	1
6.000	7.000 – 13.000	24	12,2
6.500 – 7.500	6.500 – 7.500	8	1,5
6.500 – 7.800	7.300 – 15.000	44	22,3
7.500 – 7.600	7.300 – 7.500	2	1
8.000	6.000 – 7.000	2	1
8.000	8.000	20	10,2
8.000	8.500 – 16.000	47	1,5
10.000 – 13.000	10.500 – 15.000	5	2,5
11.000 – 15.000	8.500 – 13.000	22	11,2
12.000	12.000	2	1
Σύνολο		197	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Πίνακας 32 : Ποσοστό Αλβανών μεταναστών σε σύνολο εργαζομένων κατά μέγεθος επιχειρήσεων σύμφωνα με την απασχόληση (άνδρες)

Ποσοστό Αλβανών σε σύνολο εργαζομένων (%)	Μέγεθος επιχειρήσεων (συνολική απασχόληση)					Σύνολο (%)
	1-5	6-10	11-20	21-50	> 50	
1-10	0	0	37,5	31,3	31,3	100
11-20	27,8	38,9	19,4	11,1	2,8	100
21-30	13,6	22,7	27,3	31,8	4,5	100
31-40	30,4	32,6	23,9	10,9	2,2	100
41-50	48,6	22,9	17,1	8,6	2,9	100
51-60	46,7	33,3	20	0	0	100
61-70	30,6	41,7	8,3	16,7	2,8	100
71-80	17,6	17,6	17,6	35,3	11,8	100
81-90	0	72,7	9,1	18,2	0	100
91-100	93,1	5	0	2	0	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Η συγκεκριμένη έρευνα ακυρώνει, τουλάχιστον σε κάποιο σημαντικό βαθμό, και μία άλλη διαδεδομένη αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι μετανάστες

εργαζόμενοι ευθύνονται για τη μείωση των θέσεων εργασίας σε βάρος των Ελλήνων. Από τον Πίνακα 33 προκύπτει ότι η πλειοψηφία των θέσεων εργασίας που κατέλαβαν Αλβανοί προϋπήρχε (75,2%). Παράλληλα, είναι σημαντικό και το ποσοστό των θέσεων που δημιουργήθηκαν (15%). Η πλειοψηφία των προκατόχων των θέσεων εργασίας που κατελήφθησαν από μετανάστες άνηκε σε Έλληνες εργαζόμενους (62,4%). Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν ότι πολλοί Έλληνες εργαζόμενοι έχουν αρχίσει να αποσύρονται από τις χαμηλά αμειβόμενες θέσεις, τις οποίες τις καταλαμβάνουν κατά κύριο λόγο μετανάστες.

Πίνακας 33 : Κατάληψη και δημιουργία θέσεως εργασίας (άνδρες)

Υπαρξη θέσεως εργασίας πριν τη πρόσληψη του μετανάστη			Ποιος κατείχε τη θέση πριν την πρόσληψη του μετανάστη	
	Απόλυτα μεγέθη	(%)		
Ναι	335	75,2	Έλληνας	153
Όχι	71	15	Αλλοδαπός	84
Δε γνωρίζω	46	9,8	Έλληνας και αλλοδαπός	8
Καμία απάντηση	28		Δε γνωρίζω	110
Σύνολο	500	100	Σύνολο	355

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahim (2000)

Αναφορικά με τις Αλβανίδες, η έρευνα έδειξε ότι υπάρχει μία σταδιακή βελτίωση της επαγγελματικής τους κατάστασης στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, μειώθηκε το ποσοστό των απασχολούμενων ως οικιακοί βοηθοί και των εργατριών στον αγροτικό τομέα, ενώ παράλληλα υπήρξε μία αύξηση των επαγγελματιών στα οποία απασχολούνται. Ο Πίνακας 34 δείχνει ότι η πλειοψηφία των Αλβανίδων απασχολείται σε τρία κυρίως επαγγέλματα : ως οικιακή βοηθός (27%), ως εργάτρια σε βιοτεχνία (16,6%) και ως καθαρίστρια (9,7%). Το εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των Αλβανίδων στην Ελλάδα είναι «νοικοκυρές» (28%), μια πολυτέλεια την οποία δε μπορούσαν να απολαύσουν παλαιότερα. Τα αποτελέσματα, όμως, είναι σε γενικές γραμμές αναμενόμενα μια και οι περισσότερες Αλβανίδες εργάζονται σε «χαμηλού κύρους» δουλειές οι οποίες είναι ανεπιθύμητες από τις Ελληνίδες. Ωστόσο, υπάρχουν και κάποιες εξαιρέσεις, όπως οι μεταφράστριες, ενώ στην κατηγορία «άλλο» συμπεριλαμβάνονται ζωγράφος, λογίστριες και νοσοκόμες. Το ποσοστό ανεργίας (5,2%) ήταν πολύ χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο.

Πίνακας 34 : Απασχόληση των Αλβανίδων μεταναστριών στην Ελλάδα

Επάγγελμα	2000	1999	1998	1997
Οικιακή βοηθός	95	43	12	2
Εργάτρια σε βιοτεχνία	58	26	5	1
Σερβιτόρα	4	8	2	
Λαντζέρα	2	4	1	
Καθαρίστρια	34	11	2	
Εργάτρια	2	2	1	
Νοικοκυρά	98	8	2	
Μεταφράστρια	2	1	0	
Άνεργη	18	5	3	
Ασταθής	10	1	0	
Άλλο	27	7	0	1
Σύνολο	350	116	28	4

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Πίνακας 35 : Οι δύο κύριοι λόγοι για τους οποίους θεωρούν οι μετανάστες ότι προσλήφθηκαν από τον εργοδότη τους

	Πρώτος λόγος (%)	Δεύτερος λόγος (%)
Χαμηλή αμοιβή	73,8	12,5
Υψηλότερη παραγωγικότητα	15,2	26,8
Μη επιθυμητή εργασία	3,4	20,6
Δύσκολη εργασία	3,4	30
Σπάνια ειδικότητα	1,7	0,8
Επικίνδυνη εργασία	0,4	1,9
Άλλο	2,1	3,9
Υποσύνολο	100	100
N =	473	257
Καμία απάντηση	27	243

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Ο Πίνακας 35 δείχνει ότι ο πρώτος λόγος για τον οποίο οι μετανάστες θεωρούν ότι προσλήφθηκαν από τον εργοδότη τους είναι η χαμηλότερη αμοιβή (73,8%), η υψηλότερη παραγωγικότητα (15,2%) και η χαμηλού κύρους και συνάμα μη επιθυμητή από τους Έλληνες εργασία (3,4%). Ο δεύτερος λόγος είναι ότι επιλέγονται για εργασία σκληρή και δύσκολη (30%), η υψηλότερη παραγωγικότητα (26,8%) και η χαμηλού κύρους απασχόληση (20,6%). Συνυπολογίζοντας τους λόγους αυτούς,

μπορούμε να πούμε ότι οι Αλβανοί επιλέγονται από τους εργοδότες τους για το λόγο ότι πρόκειται για ένα εργατικό δυναμικό με μεγάλη «προσαρμοστικότητα».

Πίνακας 36 : Ημερομίσθιο Αλβανίδων και Ελληνίδων

Ημερομίσθιο Αλβανίδων (δρχ)	Ημερομίσθιο Ελληνίδων (δρχ)	Αριθμός περιπτώσεων	Ποσοστό (%)
1.800 – 3.900	Καμία απάντηση	13	5,5
4.000 – 5.600	7.000 – 8.000	5	2,1
4.000 – 5.600	Καμία απάντηση	37	15,5
5.700 – 7.400	5.700 – 7.400	12	5,1
5.700 – 7.700	Καμία απάντηση	67	29
6.000 – 8.000	7.000 – 12.000	38	16,2
10.000	14.000	1	0,4
8.000 – 9.800	8.000 – 9.800	9	4
8.000 – 10.000	Καμία απάντηση	34	14,5
10.000 – 18.000	10.000 – 18.000	4	1,7
10.500 – 12.000	Καμία απάντηση	4	1,7
Καμία απάντηση	Καμία απάντηση	10	4,3
Σύνολο		234	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahim (2000)

Αναφορικά με τις αποδοχές των Αλβανίδων, υπάρχει ακόμη και σήμερα μία μικρή διαφοροποίηση εις βάρος τους. Πιο συγκεκριμένα, από τον Πίνακα 36 προκύπτει ότι στο 63,7% των περιπτώσεων οι Ελληνίδες εργαζόμενες αμείβονται καλύτερα από τις Αλβανίδες στην ίδια θέση. Ωστόσο, και πάλι οι διαφοροποιήσεις είναι μικρότερες από τις αναμενόμενες.

Η σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της επιχείρησης και στην απασχόληση μεταναστών ισχύει και για τις γυναίκες με τον ίδιο τρόπο που ισχύει για τους άνδρες. Τα σχετικά στοιχεία παρουσιάζονται στον Πίνακα 37. Το 99,2% των μικρών επιχειρήσεων – με σύνολο εργαζομένων 1-5 άτομα - απασχολούν προσωπικό το οποίο στη συντριπτική του πλειοψηφία (πάνω από 91%) αποτελείται από μετανάστριες. Αντιθέτως, το 62,5% των μεγάλων επιχειρήσεων - με σύνολο εργαζομένων 21-50 άτομα – απασχολούν προσωπικό το οποίο περιλαμβάνει ποσοστό μεταναστών που δεν ξεπερνά το 10%.

Πίνακας 37 : Ποσοστό Αλβανίδων σε σύνολο εργαζομένων κατά μέγεθος επιχειρήσεων σύμφωνα με την απασχόληση

Ποσοστό Αλβανίδων σε σύνολο εργαζομένων	Μέγεθος επιχειρήσεων (συνολική απασχόληση)					
	1-5	6-10	11-20	21-50	> 50	Σύνολο (%)
1-10	0	12,5	12,5	62,5	12,5	100
11-20	29,4	29,4	29,4	11,8	0	100
21-30	18,8	50	25	6,3	0	100
31-40	25	50	18,8	6,3	0	100
41-50	58,3	41,7	0	0	0	100
51-60	33,3	16,7	50	0	0	100
61-70	33,3	50	0	16,7	0	100
71-80	100	0	0	0	0	100
81-90	0	100	0	0	0	100
91-100	99,2	0	0	0,8	0	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Πίνακας 38 : Μέθοδοι εύρεσης εργασίας Αλβανών

	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό (%)
Φίλοι	127	148	275	33,2
Συγγενείς	73	79	152	18,3
«Στέκια»	82	0	82	9,9
Εφημερίδα	6	6	12	1,4
ΟΑΕΔ	0	0	0	0
Προσωπική αναζήτηση	159	18	177	21,4
Φίλοι + άλλο (συνδυασμός)	24	5	29	3,5
«Στέκια» + προσωπική αναζήτηση	5	0	5	0,6
Καμία απάντηση	4	94	98	11,8
Σύνολο	479	350	829	100

Πηγή : Λαμπριανίδης & Brahimi (2000)

Το τελευταίο εύρημα της εν λόγω έρευνας που θα αναφερθεί αφορά στις μεθόδους εύρεσης εργασίας των μεταναστών του δείγματος. Στον Πίνακα 38 αναγράφονται τα σχετικά δεδομένα. Έτσι, η εύρεση εργασίας των Αλβανών επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο άτυπα. Το 33% των ανδρών βρίσκει εργασία μετά από προσωπική αναζήτηση, το 27% από φίλους και το 15,2% από συγγενείς. Σημαντικό ρόλο εξακολουθούν να παίζουν και τα «στέκια» (17%). Ο όρος «στέκια» περιγράφει τη συγκέντρωση μεταναστών σε συγκεκριμένους δημόσιους χώρους («πιάτσες»), από

όπου οι εργοδότες επιλέγουν τους καταλληλότερους εργάτες (κυρίως για οικοδομές) και οι μετανάστες με τη σειρά τους ανταλλάσσουν πληροφορίες για εργασιακά θέματα. Από την άλλη, μόνο το 5,1% των γυναικών αναζητούν μόνες τους δουλειά, ενώ η αναζήτηση εργασίας μέσα από τα «στέκια» δε θεωρείται κατάλληλος τρόπος για μια γυναίκα. Έτσι, οι κυρίαρχοι τρόποι αναζήτησης εργασίας για τις Αλβανίδες είναι μέσω φίλων (42,6%) και συγγενών (22,6%). Επιπλέον, κανένας μετανάστης, άνδρας ή γυναίκα, δεν αναζητεί εργασία μέσω του ΟΑΕΔ, κάτι που είναι αναμενόμενο, εξαιτίας του νομικού κωλύματος πολλών μεταναστών αλλά και της επιφυλακτικότητας που οι τελευταίοι επιδεικνύουν έναντι των δημοσίων υπηρεσιών. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

4.6 Συνοριακοί έλεγχοι στις χώρες της Νοτιοανατολικής Μεσογείου : Η περίπτωση της Ελλάδας

Η Ελλάδα λόγω της γεωπολιτικής και τοπογραφικής της θέσης (μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και χώρα της Νοτιοανατολικής Μεσογείου), αντιμετωπίζει μία σειρά από προβλήματα τα οποία δυσχεραίνουν τόσο τη δυνατότητα ελέγχου των συνόρων όσο και την εφαρμογή των συνθηκών για την τήρηση των κανόνων ασφαλείας. Τέτοιου είδους προβλήματα αποτελούν : α) η μη γειτνίαση με άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β) η γειτονία με ένα πλήθος χωρών με διαφορετικές παραδόσεις (π.χ. Αλβανία, Βουλγαρία, Τουρκία κ.λ.π.) και θρησκευτικές πεποιθήσεις (π.χ. Μουσουλμάνοι), οι οποίες αποτελούν χώρες αποστολής μεταναστών, γ) η πλειάδα των ελληνικών νησιών που δημιουργούν αυξημένες ανάγκες για τη διαφύλαξη των συνόρων και, δ) η γειτονία με την Τουρκία, με την οποία υπάρχουν πολιτικά και στρατιωτικά προβλήματα στο θέμα της ασφάλειας των συνόρων και του ελέγχου των μεταναστών. (Αλεξιάς, 2000).

Στην έρευνα που θα αναλυθεί (Κοσκινάς & Αλεξιάς & Μαντόγλου & Παπακωνσταντής & Βαφέας, 2000) δόθηκε έμφαση στη σχέση μεταξύ μεταναστών και συνοριακών φυλάκων. Η εν λόγω έρευνα έχει σαν στόχο να μελετηθεί και να κατανοηθεί το ζήτημα του ελέγχου των συνόρων (λόγω των αυξημένων αναγκών που ανακύπτουν στην Ελλάδα για τον έλεγχο των μεταναστών), έτσι ώστε τα

συμπεράσματα που θα προκύψουν να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.³⁶

Η μελέτη των μορφών ελέγχου των μεταναστών (ιδιαίτερα των λαθρομεταναστών) απαιτεί την ανάδειξη των κατηγοριών – ομάδων που συγκροτούν τη σχέση ελέγχου, δηλαδή των μεταναστών και των φυλάκων. Πιο συγκεκριμένα, τόσο η ομάδα των μεταναστών όσο και εκείνη των συνοριακών φυλάκων, έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, τα οποία τη συγκροτούν ως ξεχωριστή ομάδα. Προκειμένου να συντελεστεί η μεταξύ τους διαντίδραση σε ένα όσο το δυνατόν πιο ομαλό και ελεγχόμενο περιβάλλον, είναι απαραίτητο να έρθουν στην επιφάνεια τα στοιχεία που αποτελούν τον πυρήνα της κάθε ομάδας.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν κατά το συνοριακό έλεγχο, καθίσταται αναγκαία η εξομάλυνση της σχέσης των συνοριακών φυλάκων με τους μετανάστες. Με άλλα λόγια, για να μπορέσουμε να ασχοληθούμε με τα πρακτικά ζητήματα του ελέγχου των συνόρων, πρέπει προηγουμένως να γίνει κατανοητό τι σημαίνει μετανάστης για το φύλακα ως εικόνα, καθώς και τι ο φύλακας για το μετανάστη.

Η μέχρι σήμερα πρακτική έχει δείξει ότι στο θεσμικό πεδίο έχουν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα. Στην πράξη, όμως, η απρόβλεπτη συμπεριφορά, τόσο των φυλάκων όσο και των μεταναστών, δυσχεραίνει σημαντικά τη διαδικασία ελέγχου των συνόρων. Για παράδειγμα, προβλήματα που έχουν να κάνουν με τον έλεγχο της ταυτότητας, απορρέουν από τη συμπεριφορά των μεταναστών ενώ, προβλήματα που αφορούν στην τήρηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, προκύπτουν ως επί το πλείστον από την αυθαίρετη συμπεριφορά των συνοριακών φυλάκων απέναντι στους μετανάστες.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίλυση ή εξομάλυνση τέτοιων προβλημάτων αποτελεί η μελέτη της ομάδας τόσο των φυλάκων όσο και των μεταναστών. Πρέπει να γίνει κατανοητή η κοσμοαντίληψη που διέπει την κάθε ομάδα και η οποία κατευθύνει τη συμπεριφορά της μίας απέναντι στην άλλη, η οποία με τη σειρά της προσλαμβάνεται ως ο «εχθρός», («εκείνος που θέλει να μπει στη χώρα

³⁶ Ας μην ξεχνάμε άλλωστε, ότι η λειτουργία των συνόρων, όπως προκύπτει από τη Συνθήκη του Σένγκεν, είναι κοινή για τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεπώς, εφόσον καταργούνται τα εσωτερικά σύνορα των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα σύνορα της Ελλάδας γίνονται ταυτόχρονα και σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετατρέποντας το πρόβλημα των ελληνικών συνόρων, σε πρόβλημα των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Αλεξιάς, 2000)

μου» από την πλευρά των φυλάκων, «εκείνος που με εμποδίζει» από την πλευρά των μεταναστών). (Αλεξιάς, 2000).

Το σημαντικό, λοιπόν, στοιχείο της σχέσης φυλάκων – μεταναστών είναι η κοινωνική αναπαράσταση την οποία έχει η κάθε ομάδα τόσο για τον εαυτό της όσο και για την «αντίπαλη» ομάδα. (Παπαστάμου & Μαντόγλου, 1995). Με άλλα λόγια, για να γίνει εφικτή η διαμόρφωση ενός ενιαίου πλαισίου ομαλής λειτουργικότητας των συνοριακών ελέγχων, πρέπει προηγουμένως να είναι απόλυτα σαφές και από τις δύο εμπλεκόμενες ομάδες (φύλακες και μετανάστες), αφενός ποια είναι η ταυτότητά τους και αφετέρου, ποια νομίζουν ότι είναι η ταυτότητα του «άλλου». (Αλεξιάς, 2000).

Πιο συγκεκριμένα, οι συνοριακοί φύλακες αντιμετωπίζουν, μεταξύ άλλων, τους μετανάστες ως «εξαθλιωμένη ομάδα», εν δυνάμει ικανή να προκαλέσει εγκληματική³⁷ ή παρεκκλίνουσα συμπεριφορά.³⁸ Αυτή η κοινωνική αναπαράσταση, αφενός στηρίζεται σε στερεότυπα και προκαταλήψεις και αφετέρου εντείνεται από το γεγονός ότι οι μετανάστες είναι «οικονομικοί» μετανάστες, αντιμετωπίζουν δηλαδή οικονομικά προβλήματα και έχουν εξαθλιωμένη εμφάνιση, η οποία επιδεινώνει και ενδυναμώνει τα αρνητικά στερεότυπα και την προκατειλημμένη στάση των συνοριακών φυλάκων απέναντί τους. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες αντιμετωπίζουν τους φύλακες ως μία ομάδα η οποία καταπατά τα δημοκρατικά δικαιώματα και ασκεί βία αυθαίρετα και χωρίς λόγο.

Από τα παραπάνω συνεπάγεται ότι η εξέταση και ανάλυση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των ομάδων που εμπλέκονται στο συνοριακό έλεγχο είναι πολύ σημαντική για την ανάδειξη του πλαισίου πάνω στο οποίο συγκροτείται η μεταξύ τους σχέση. Για το λόγο αυτό, θεωρήθηκε χρήσιμη η διεξαγωγή μίας έρευνας για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις αυτών των δύο ομάδων στην Ελλάδα. Η εν λόγω έρευνα (Κοσκινάς & Αλεξιάς & Μαντόγλου & Παπακωνσταντής & Βαφέας, 2000) αποσκοπεί στην ανάδειξη των βασικών κατηγοριών και εννοιών πάνω στις οποίες γεννάται η εικόνα, η αντίληψη της κάθε ομάδας, τόσο για τον εαυτό της όσο και για την άλλη ομάδα.

³⁷ Brie C. (1995), Νόμοι οι οποίοι κατασκευάζουν παρανόμους, "Le Monde Diplomatique", vol. 6, σελ. 33.

³⁸ Tonry M. (1997), "Ethnicity, Crime and Immigration", Chicago Press. Για την Κοινωνική Κατασκευή των μεταναστών ως εγκληματίες και τις συνέπειες, Καρύδης Β. (1996), «Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα, Παπαζήση, σελ. 118-162.

Η έρευνα αποτελείται από ανώνυμα ερωτηματολόγια (διαφορετικά για μετανάστες και για αστυνομικούς) τα οποία μεταφράστηκαν (των μεταναστών) σε τέσσερις γλώσσες (Πολωνικά, Κουρδικά, Αλβανικά, Αγγλικά). Η χρήση αυτών των ερωτηματολογίων αποσκοπεί στη διερεύνηση των στάσεων και των αξιών, οι οποίες κατευθύνουν την εκάστοτε συμπεριφορά. Η συγκρότηση του ερωτηματολογίου στηρίχθηκε στην επεξεργασία του υλικού που συγκεντρώθηκε από τη διεξαγωγή ανώνυμων, ημι-δομημένων συνεντεύξεων με άτομα και των δύο ομάδων έρευνας. Με τις ανώνυμες συνεντεύξεις, δόθηκε η δυνατότητα στους ερωτώμενους μετανάστες να προβάλλουν οι ίδιοι με το δικό τους τρόπο, χωρίς το φόβο να αντιμετωπίσουν αντίποινα, την κατάσταση που βίωσαν όταν προσπάθησαν να εισέλθουν στην Ελλάδα, καθώς και την κατάσταση που βιώνουν σήμερα.

Στην περίπτωση των φυλάκων, μέσω των συνεντεύξεων έγινε προσπάθεια να προβληθεί η εικόνα που έχουν ανακατασκευάσει για τον εαυτό τους ως ομάδα (ομαδοποίηση), καθώς και για τους μετανάστες. Παρουσιάστηκαν μια σειρά από στοιχεία, όπως η σχέση των συνοριακών φυλάκων με τα σώματα ασφαλείας γενικά, η αξιολόγηση του ρόλου τους, η γνώμη τους για τους μετανάστες, η αντίληψή τους για την τήρηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, η γνώση ή μη των θεσμικών διατάξεων κ.λ.π. Επιπλέον, από τις συνεντεύξεις αυτές προέκυψαν διάφορες πολύ σημαντικές πληροφορίες, όπως για παράνομα κυκλώματα εκμετάλλευσης μεταναστών, αγοραπωλησίες αδειών εισόδου, οργανωμένους παρακρατικούς μηχανισμούς, αυθαιρεσίες των συνοριακών φυλάκων, βιαιοπραγίες, καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.λ.π.

Η γνώση και τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τις συνεντεύξεις, προσέφεραν το υλικό βάσει του οποίου συντάχθηκαν τα δύο ερωτηματολόγια της έρευνας, ένα για τους φύλακες και ένα για τους μετανάστες. Τα ερωτηματολόγια αυτά, με τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων τεχνικών (κλίμακες μέτρησης στάσεων και αξιών), επιχειρούν να διερευνήσουν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις αυτών των ομάδων. (Αλεξιάς, 2000).

Στην έρευνα συμμετείχαν 700 περίπου αστυνομικοί, ηλικίας 19 έως 53 ετών. Μετά από συνεννόηση και έγκριση σχετικής άδειας από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, το ερωτηματολόγιο των αστυνομικών στάλθηκε ταχυδρομικά στις αρμόδιες Αστυνομικές διευθύνσεις. Επίσης, ερευνητική ομάδα μοίρασε επί τόπου ερωτηματολόγια σε διάφορες αστυνομικές μονάδες. Η κατανομή του δείγματος των αστυνομικών έχει ως εξής :

4% Αχαΐα
 4,4% Λάρισα
 3,7% Κιλκίς
 8,6% Φλώρινα
 7,6% Θεσπρωτία
 3% Σάμος
 1,3% Αθήνα (Υπουργείο Δημόσιας Τάξης)
 3% Αθήνα (Αεροδρόμιο)
 1,8% Αθήνα (Αλλοδαπών)
 3% Αθήνα (Άμεση Δράση)
 4,1% Κομοτηνή
 4,1% Ορεστιάδα
 5,3% Χανιά
 20,1% Ρέθυμνο
 18,2% Ιωάννινα
 3,3% Έβρος
 4,3% Δωδεκάνησα

Το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος των αστυνομικών έχει ως εξής :

12% Δημοτικό – Γυμνάσιο
 80% Λύκειο
 8% Πανεπιστήμιο

Αναφορικά με τον τόπο γέννησης και διαμονής, το 70 % των συμμετεχόντων αστυνομικών γεννήθηκαν σε μικρές πόλεις μέχρι 20.000 κατοίκους. Οι περισσότεροι μένουν σε πόλεις των 2.000 – 20.000 κατοίκων. Η επαγγελματική προϋπηρεσία των ερωτηθέντων είναι η ακόλουθη :

31% Μέχρι 5 χρόνια προϋπηρεσίας
 31% 6-15 χρόνια προϋπηρεσίας
 33% 16-25 χρόνια προϋπηρεσίας
 5% 26-32 χρόνια προϋπηρεσίας

Η θέση των αστυνομικών του δείγματος στην ιεραρχία κατανέμεται ως εξής :

12% Ανώτεροι Αξιωματικοί
 88% Αστυνομικοί

Τέλος, το 41% των συμμετεχόντων αστυνομικών είχαν προϋπηρεσία στον έλεγχο των συνόρων, ενώ το 59% όχι.

Η επαφή με το δείγμα των μεταναστών έγινε μέσω μη κυβερνητικών οργανώσεων (N.G.Os), κυρίως παράνομων (και λίγων νόμιμων) : περιοδικά, εφημερίδες, σύλλογοι. Η διανομή του ερωτηματολογίου έγινε από ερευνητές και συνεργάτες / μετανάστες (key persons) σε χώρους όπως σπίτια, καφεενία, λέσχες, εκκλησίες, συλλόγους και επαγγελματικούς χώρους.

Στην έρευνα συμμετείχαν περίπου 1.800 μετανάστες, ηλικίας 19-60 ετών. Από αυτούς το 66% ήταν άνδρες και το 34% γυναίκες. Η κατανομή του δείγματος των μεταναστών έχει ως εξής :

386 Πολωνοί

956 Αλβανοί

400 Κούρδοι

100 Αφρικανοί

55 Φιλιππινέζοι

Το μορφωτικό τους επίπεδο είναι :

0,8% Αγράμματοι

6,6% Δημοτικό

20,6% Γυμνάσιο

45,3% Λύκειο

26,7% Πανεπιστήμιο – Μεταπτυχιακό

Επιπλέον το 61,2% των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα δηλώνει ότι έχει ένα σταθερό επάγγελμα, ενώ το 38,8% δηλώνει ότι έχει ένα προσωρινό επάγγελμα. Το ποσοστό των ερωτηθέντων μεταναστών που ήταν κάτοχος κάρτας ανεργίας ήταν της τάξεως του 58%. Η οικογενειακή τους κατάσταση έχει ως εξής :

51,5% Παντρεμένοι

44,1% Ανύπαντροι

4,5% Διαζευγμένοι – Χήροι / ες

Επίσης, το 58,9% των μεταναστών του δείγματος μένουν στην Ελλάδα χωρίς οικογένεια, ενώ το 41,1% μένουν στην Ελλάδα με την οικογένειά τους. Τέλος, το 25% δηλώνει ότι πέρασε τα σύνορα παράνομα σε αντίθεση με το 75% που δηλώνει ότι πέρασε τα σύνορα νόμιμα. (Μαντόγλου, 2000).

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, τόπος γέννησης και κατοικίας) και των δύο ομάδων που συμμετέχουν στην έρευνα (μεταναστών και αστυνομικών) απεικονίζουν την πραγματική τους διασπορά στο σύνολο του πληθυσμού. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών στην έρευνα είναι μέρος ενός

ενεργού εργατικού δυναμικού (μεταξύ 25 και 45 ετών) και ζει σε μεγάλες πόλεις χωρίς συγγενείς ή μέλη της οικογένειας μαζί τους. Επίσης, οι περισσότεροι ερωτηθέντες μετανάστες ήταν Αλβανοί (απεικονίζοντας την πραγματική διασπορά των εθνοτήτων στην Ελλάδα) και αναφέρουν ότι έχουν κυρίως σταθερή δουλειά στην Ελλάδα, καθώς και ότι δουλεύουν πάνω από 8 ώρες την ημέρα. Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος των μεταναστών προέρχονται από τα Βαλκάνια και έχουν επιλέξει εξαρχής την Ελλάδα σαν τη χώρα μετανάστευσης στην οποία και επιθυμούν να παραμείνουν μόνιμα.

Όσον αφορά στην είσοδό τους στην Ελλάδα, οι περισσότεροι μετανάστες (75%) αναφέρουν ότι πέρασαν τα σύνορα νόμιμα, κυρίως με λεωφορείο συνοδευόμενοι από κάποιον άλλο. Ακόμα τονίζουν την ύπαρξη οργανωμένων δικτύων (στα οποία συμπεριλαμβάνονται και Έλληνες) που βοηθούν τους μετανάστες να διασχίσουν τα σύνορα.

Οι αστυνομικοί πιστεύουν ότι υπάρχουν πολλά προβλήματα στον έλεγχο των συνόρων, υπογραμμίζοντας ότι τα τεχνικά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους δεν είναι επαρκή και ότι η συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και χωρών προέλευσης μεταναστών δεν είναι αποτελεσματική. Οι μετανάστες από την άλλη θεωρούν ότι δεν υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες στο να διασχίσουν τα σύνορα και στην πλειονότητά τους έχουν θετική εμπειρία από τη συμπεριφορά των αστυνομικών κατά τον έλεγχο των ταυτοτήτων στα σύνορα. Υπάρχουν και κάποιες περιπτώσεις μεταναστών που αναφέρουν ότι έχουν αντιμετωπίσει άσχημη συμπεριφορά από αστυνομικούς (βίαιη συμπεριφορά, προσβολή, ύψωμα φωνής κ.λ.π.), κάτι το οποίο και οι ίδιοι οι αστυνομικοί αποδέχονται. Ένα άλλο στοιχείο στο οποίο συμφωνούν και οι δύο ομάδες είναι ότι η παρουσία ενός ανώτερου αξιωματικού επηρεάζει τη συμπεριφορά των αστυνομικών. Επιπλέον, οι αστυνομικοί υποστηρίζουν ότι ελέγχουν μετανάστες πολύ συχνά και ότι τους συμπεριφέρονται τυπικά (όπως και στο ντόπιο πληθυσμό), άποψη την οποία οι μετανάστες αντικρούουν λέγοντας ότι ένα μεγάλο ποσοστό μεταναστών δεν έχουν ελεγχθεί ποτέ, ενώ αυτοί που έχουν ελεγχθεί αντιμετωπίστηκαν από τους αστυνομικούς με περιφρόνηση και καχυποψία.

Από την έρευνα προκύπτει επίσης ότι οι αστυνομικοί δε θέλουν να έχουν κάποιο μετανάστη για φίλο τους, ενώ το 12% των οικογενειών τους έχουν εργασιακές σχέσεις με μετανάστες. Το 12% των μεταναστών ζουν σε συνθήκες γκέτο και δεν έχουν καμία σχέση με Έλληνες. Αν και οι δύο ομάδες της έρευνας βλέπουν τους μετανάστες ως οικονομικούς μετανάστες, ωστόσο οι αστυνομικοί θεωρούν τους

τελευταίους ως πιθανούς εγκληματίες υποστηρίζοντας ότι πρέπει να απελαθούν. Οι μετανάστες θεωρούν σαν βασική αιτία της παράνομης μετανάστευσης στην Ελλάδα, την έλλειψη παγκόσμιου ελέγχου, την έλλειψη αυστηρού ελέγχου και το οργανωμένο εμπόριο και προτείνουν σαν λύση την παγκόσμια διάσταση της μετανάστευσης (εφαρμογή της Συνθήκης Σένγκεν, παγκόσμιος έλεγχος κ.λ.π.). Από την άλλη πλευρά, οι αστυνομικοί υποστηρίζουν ότι για να είναι αποτελεσματικός ο έλεγχος των συνόρων πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους επαρκή τεχνικά μέσα.

Οι αστυνομικοί αξιολογούν θετικά τις πράξεις και την προσωπικότητά τους, δίνοντας έμφαση στην κοινωνική πλευρά της δουλειάς τους και τονίζουν ότι δεν είναι γραφειοκράτες αλλά άνθρωποι οι οποίοι προστατεύουν τους πολίτες κάτω από δύσκολες συνθήκες εργασίας που επηρεάζουν την προσωπική τους ζωή. Αν και οι μετανάστες έχουν ως επί το πλείστον θετική εικόνα για τους αστυνομικούς, αναφέρουν ότι οι τελευταίοι είναι γραφειοκράτες, καχύποπτοι και κάποιες φορές σκληροί απέναντί τους.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι ενώ οι μετανάστες έχουν θετική αντίληψη για τους αστυνομικούς, οι τελευταίοι έχουν αρνητική εικόνα για αυτούς. Πιο συγκεκριμένα, οι αστυνομικοί απορρίπτουν την επιθυμία των μεταναστών να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία υποστηρίζοντας ότι πρέπει να επιστρέψουν στις πατρίδες τους, κυρίως οι μετανάστες από τις Βαλκανικές χώρες οι οποίοι προκαλούν τα περισσότερα προβλήματα στην Ελλάδα. Η άσχημη εικόνα που έχουν οι αστυνομικοί για τους μετανάστες επηρεάζεται κυρίως από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Επιπλέον οι αστυνομικοί θεωρούν ότι και οι υπόλοιποι Έλληνες έχουν αρνητική εικόνα για το μεταναστευτικό πληθυσμό που ζει στη χώρα, τον οποίο και μεταχειρίζονται άσχημα (τον εκμεταλλεύονται, τον υποπεύονται, τον αποφεύγουν κ.λ.π.).

Από τη μεριά τους οι μετανάστες έχουν θετική εικόνα για τους Έλληνες, αν και πιστεύουν ότι οι τελευταίοι τους εκμεταλλεύονται και τους συμπεριφέρονται άδικα. Πιστεύουν επίσης ότι έχουν πολλά κοινά στοιχεία με τους Έλληνες και την ελληνική κουλτούρα και γι' αυτό άλλωστε επιλέγουν συνειδητά την Ελλάδα σαν χώρα μετανάστευσης. Η χώρα προέλευσής τους εκλαμβάνεται αρνητικά συγκρινόμενη με την Ελλάδα. Τέλος, στην ερώτηση για το ποια θεωρούν ότι είναι τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, οι αστυνομικοί απαντούν την εγκληματικότητα, την παράνομη μετανάστευση και την ανεργία, ενώ οι

μετανάστες τις απεργίες και την παράνομη μετανάστευση. (Κοσκινάς & Αλεξιάς & Μαντόγλου & Παπακωνσταντής & Βαφέας, 2000).

4.7 Έρευνα για την κοινωνική και οικονομική ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα

Στην έρευνα πεδίου που παρουσιάζεται (Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς, 2003) διερευνώνται μεταξύ άλλων το πλαίσιο μετάβασης των μεταναστών στην Ελλάδα, η απασχόλησή τους στην Ελλάδα καθώς και οι συνθήκες της ζωής τους σε αυτήν. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα έρχεται να συμπληρώσει την έρευνα των χαρακτηριστικών των μεταναστών (παρουσιάστηκε στο 3^ο κεφάλαιο) η οποία βασίστηκε στις αιτήσεις που υποβλήθηκαν για τη λευκή και την πράσινη κάρτα. (Καβουνίδη, 2002). Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διευρύνει τις γνώσεις για το νέο-νομιμοποιημένο μεταναστευτικό πληθυσμό.

Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας, κρίθηκε ως πιο κατάλληλη μέθοδος η έρευνα πεδίου με δομημένο ερωτηματολόγιο συνεντεύξεων, το οποίο απευθύνθηκε σε αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού των αιτούντων της πράσινης κάρτας. Η δειγματοληψία της έρευνας σχεδιάστηκε με τρόπο ώστε να προσφέρει μια αντιπροσωπευτική εικόνα του πληθυσμού των μεταναστών που έλαβαν πράσινη κάρτα και πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της τεχνικής των ποσοτώσεων (quota sampling) σύμφωνα με τις αναλογίες του φύλου και της υπηκοότητας των μεταναστών που υπέβαλαν τις σχετικές αιτήσεις.

Παρουσίαση του προφίλ των μεταναστών
[Η πλειοψηφία των μεταναστών της έρευνας είναι Αλβανοί και συγκεκριμένα το 58,1% (Πίνακας 39). Ακολουθούν οι υπήκοοι της Βουλγαρίας (7,4 %), του Πακιστάν (4,3%), της Ρουμανίας (4%), της Πολωνίας (3,2%), της Αιγύπτου (3,1%), της Ινδίας (2,9%), των Φιλιππίνων (2,9%), της Ουκρανίας (2,8%) και της Γεωργίας (2,5%). Ως προς το φύλο, το δείγμα αποτελείται από άνδρες στο 74,3% και γυναίκες στο 25,7% (Πίνακας 40). Οι μετανάστες της έρευνας πεδίου εμφανίζουν εντυπωσιακά νεανική ηλικιακή δομή, όπως και ο πληθυσμός της πράσινης κάρτας. Συγκεκριμένα, το 42% των μεταναστών του δείγματος ήταν κάτω των 30 ετών, το 47% από 30 μέχρι 44 ετών, ενώ μόνο το 11% ήταν πάνω από 45 ετών (Πίνακας 41).]

Πίνακας 39 : Κατανομή υπηκοοτήτων (N = 1074)

Χώρα υπηκοότητας	N	%
Αλβανία	624	58,1
Αίγυπτος	33	3,1
Βουλγαρία	80	7,4
Γεωργία	27	2,5
Ινδία	31	2,9
Ουκρανία	30	2,8
Πακιστάν	46	4,3
Πολωνία	34	3,2
Ρουμανία	43	4
Φιλιππίνες	31	2,9
Άλλη	95	8,8

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Πίνακας 40 : Κατανομή φύλου (N = 1074)

Φύλο	N	%
Άνδρες	798	74,3
Γυναίκες	276	25,7

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Πίνακας 41 : Κατανομή Ομάδων Ηλικιών κατά Φύλο (N = 1052)

Ομάδες Ηλικιών	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
15-19 ετών	16	2,1	8	2,9	24	2,3
20-24 ετών	108	13,9	38	13,9	146	13,9
25-29 ετών	224	28,8	41	15	265	25,2
30-34 ετών	196	25,2	50	18,2	246	23,4
35-44 ετών	173	22,2	78	28,5	251	23,9
45-64 ετών	61	7,8	58	21,2	119	11,3
65+	-	-	1	0,4	1	0,1

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Μετανάστες κι εκπαίδευση
 [Εξχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία για τα εκπαιδευτικά προσόντα των μεταναστών. Οι μετανάστες που συμμετείχαν στην έρευνα εμφανίζουν πολύ υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Από το σύνολο των μεταναστών που κατείχαν πράσινη κάρτα ελάχιστοι ήταν αυτοί που είχαν σπουδάσει στην Ελλάδα. Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα είχαν αποκτήσει τα εκπαιδευτικά τους προσόντα πριν την άφιξή τους στην Ελλάδα. Όπως θα φανεί όμως κατά την εξέταση των στοιχείων που αφορούν τα επαγγέλματα που ασκούν οι μετανάστες στην Ελλάδα, τα εκπαιδευτικά τους προσόντα παραμένουν ως επί το πλείστον αναξιοποίητα.

Έτσι λοιπόν το 12% των μεταναστών της έρευνας δηλώνουν πτυχιούχοι ανώτατης εκπαίδευσης ενώ ένα ακόμη 10% πτυχιούχοι ανώτερης εκπαίδευσης. Επίσης, το 54% είναι κάτοχοι απολυτηρίου μέσης εκπαίδευσης. Το 17% έχει φοιτήσει σε τρεις τουλάχιστον τάξεις της μέσης εκπαίδευσης, χωρίς όμως να έχει πάρει απολυτήριο, ενώ μόνο το 7% του δείγματος δηλώνει ότι δεν είχε ολοκληρώσει τουλάχιστον τρεις τάξεις της μέσης εκπαίδευσης (Πίνακας 42).

Επειδή η δομή των εκπαιδευτικών συστημάτων των χωρών αποστολής των μεταναστών δεν είναι κοινή και συνεπώς άμεσα συγκρίσιμη, θεωρήθηκε σκόπιμο να αναφέρουν οι ερωτώμενοι και τον αριθμό των ετών που είχαν φοιτήσει στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας τους. Σύμφωνα με τις απαντήσεις στην ερώτηση αυτή, ένα εκπληκτικό 30% του δείγματος έχει συμπληρώσει 13 ή περισσότερα έτη εκπαίδευσης, το 40% 12 έτη και μόλις το 29% του δείγματος 11 ή λιγότερα έτη (Πίνακας 43).

Κατά την ανάλυση των αιτήσεων των μεταναστών για την πράσινη κάρτα, διαπιστώθηκε ότι οι γυναίκες έχουν υψηλότερο επίπεδο γενικής εκπαίδευσης απ' ό,τι οι άνδρες. Το ίδιο ισχύει για το δείγμα μεταναστών της έρευνας πεδίου. Συγκεκριμένα, το 16% των γυναικών, σε σύγκριση με το 10% των ανδρών είχε πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης, ενώ το 15% των γυναικών σε σχέση με το 8% των ανδρών είχε πτυχίο ανώτερης εκπαίδευσης. Αντίστοιχα, όσον αφορά την ερώτηση για τα έτη εκπαίδευσης, το 40% των γυναικών, σε σχέση με το 27% των ανδρών, είχαν συμπληρώσει 13 ή περισσότερα χρόνια εκπαίδευσης (Πίνακας 42).

Πίνακας 42 : Κατανομή Επιπέδου Γενικής Εκπαίδευσης κατά Φύλο (N = 1061)

Επίπεδο Γενικής Εκπαίδευσης	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Δεν πήγε σχολείο	4	0,5	-	-	4	0,4
Ορισμένες τάξεις Δημοτικού	8	1	4	1,5	12	1,1
Απολυτήριο δημοτικού	47	6	9	3,3	56	5,3
Τουλάχιστον τρεις τάξεις μέσης εκπαίδευσης	150	19,1	36	13,1	186	17,5
Απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης	434	55,1	139	50,7	573	54
Πτυχιούχος ανώτερης εκπαίδευσης	65	8,3	41	15	106	10
Πτυχιούχος ανώτατης εκπαίδευσης	79	10	45	16,4	124	11,7

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Πίνακας 43 : Κατανομή Ετών Εκπαίδευσης κατά Φύλο (N = 1061)

Έτη Εκπαίδευσης	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Μέχρι 11 έτη	238	30,1	74	27,4	312	29,4
12 έτη	341	43,1	88	32,6	429	40,4
13 έτη ή περισσότερα	212	26,8	108	40	320	30,2

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Τα στοιχεία της έρευνας πεδίου σε αιτούντες της πράσινης κάρτας επιβεβαιώνουν τις εκτιμήσεις που μέχρι τότε είχαν διατυπωθεί σχετικά με τα επαγγέλματα στα οποία απασχολούνται οι μετανάστες στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, επιβεβαιώνεται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών εκτελούν χειρωνακτικές εργασίες, αν και πολλοί κατέχουν υψηλά εκπαιδευτικά και τεχνικά προσόντα.

Από τον Πίνακα 44 προκύπτει ότι μόνο το 3% των μεταναστών ασκούσαν, τη στιγμή της έρευνας, επαγγέλματα επιστημονικά, καλλιτεχνικά και τεχνολογικά. Το

Μετανάστες και
είδη απασχόλησης

ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλό αν λάβει κανείς υπόψη του ότι το 22% των συμμετεχόντων στην έρευνα ήταν πτυχιούχοι ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης. Αξίζει να τονισθεί ότι από τους μετανάστες που κατατάχθηκαν στην επαγγελματική αυτή ομάδα, σχεδόν οι μισοί είχαν απασχόληση ως τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί. Επιπλέον, πρέπει να αναφερθεί ότι στην επαγγελματική ομάδα «διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη» δεν ανήκει ούτε ένα άτομο της έρευνας.

Ως υπάλληλοι και πωλητές εμφανίστηκε το 9% των μεταναστών. Συγκεκριμένα, το 7% εμφανίστηκε ως πωλητές, είτε σε καταστήματα, υπαίθριους ή ως πλανόδιοι, ενώ το 2,2% των μεταναστών ήταν υπάλληλοι γραφείου ή εξυπηρέτησης πελατών. Παρατηρείται ακόμα πως το 25% των μεταναστών απασχολούνταν στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού. Ανάμεσα στα επαγγέλματα που συμπεριλαμβάνονται στην ομάδα αυτή είναι οι οικιακοί βοηθοί, οι καθαριστές γραφείων, ξενοδοχείων και άλλων χώρων εκτός οικιών, οι μάγειροι και οι σερβιτόροι, οι παιδοκόμοι και οι βοηθοί ηλικιωμένων.

Όπως αναμενόταν μεγάλο ήταν και το ποσοστό των μεταναστών που εργάζονταν στα επαγγέλματα οικοδομής. Συγκεκριμένα, το ένα τρίτο περίπου – το 34% – των συμμετεχόντων εργάζονταν σε επαγγέλματα οικοδομής και άλλων δομικών έργων. Τα επιμέρους επαγγέλματα που σημειώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά είναι εκείνα των κτιστών (8,3%) και των ελαιοχρωματιστών (5,6%).

Αξιόλογο ποσοστό των μεταναστών – το 17,9% – απασχολούνταν ως τεχνίτες και εργάτες βιοτεχνίας – βιομηχανίας ή ως χειριστές μεταφορικών μέσων. Από τα επαγγέλματα της ομάδας αυτής, πιο σημαντικά ως προς την απασχόληση μεταναστών είναι : των ανειδίκευτων εργατών μεταποίησης (5%), των μηχανικών, συντηρητών μηχανών και ηλεκτρικού ή ηλεκτρονικού εξοπλισμού (3,6%), των τεχνιτών υφαντουργίας και ειδών ένδυσης (3,2%) και τέλος οι οδηγοί που ήταν κυρίως οδηγοί ταξί (2,4%).]

Μετανάστες, είδος απασχόλησης και φύλο
[Σημαντικά συμπεράσματα προκύπτουν από την εξέταση των επαγγελμάτων των μεταναστών της έρευνας πεδίου κατά φύλο (Πίνακας 44), όπου διαπιστώνεται εξαιρετικά έντονη επαγγελματική διαφοροποίηση ανάμεσα στις γυναίκες και τους άνδρες.

Οι άνδρες λοιπόν συγκεντρώνονται ως επί το πλείστον στα επαγγέλματα της οικοδομής και δομικών έργων, σε ποσοστό της τάξεως του 44%. Το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών – όσον αφορά τους άνδρες – εμφανίζεται στα επαγγέλματα βιοτεχνίας και βιομηχανίας (22%).

Οι γυναίκες αντίθετα, συνωστιζονται σε μία και μόνο επαγγελματική ομάδα, συγκεκριμένα σε εκείνη των απασχολούμενων στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού. Το εκπληκτικό 80% του συνόλου των γυναικών της έρευνας απασχολούνται στα επαγγέλματα αυτά. Το 42% του συνόλου των γυναικών εκτελούν το επάγγελμα της οικιακής βοηθού, ενώ ένα 18% ακόμα εργάζονται ως καθαρίστριες γραφείων, ξενοδοχείων και άλλων χώρων εκτός οικιών. Επιπλέον τα επαγγέλματα των μαγειρών και σερβιτόρων συγκεντρώνουν ένα 4% περίπου το καθένα, ενώ αυτά των παιδοκόμων και βοηθών ηλικιωμένων ένα 5,4% και 3,6% αντίστοιχα.]

Έντονη επαγγελματική διαφοροποίηση των μεταναστών παρατηρείται, όμως, όχι μόνο κατά φύλο αλλά και κατά υπηκοότητα. Κατ' αρχάς στους άνδρες των διαφόρων υπηκοοτήτων παρατηρείται μεγάλη διακύμανση ως προς την απασχόληση στα επαγγέλματα οικοδομής και δομικών έργων. Η επαγγελματική αυτή κατηγορία αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, την πολυπληθέστερη στους άνδρες αφού συγκεντρώνει ποσοστό της τάξεως του 44%. Το ποσοστό όμως απασχόλησης στα επαγγέλματα αυτά ποικίλει από 0% μέχρι 67% ανάλογα με την υπηκοότητα. Οι Ρουμάνοι εμφανίζουν το μεγαλύτερο ποσοστό (67%) και ακολουθούν οι Πολωνοί (56%), οι Αλβανοί (51%) και οι Ουκρανοί (50%) (Πίνακας 45). Το χαμηλότερο ποσοστό (0%) ανήκει στους Φιλιππίνους, αν και στο δείγμα της έρευνας πεδίου (όπως άλλωστε και της πράσινης κάρτας) είναι ελάχιστοι οι άνδρες της υπηκοότητας αυτής.³⁹ Το επίσης πολύ χαμηλό ποσοστό του 8% ανήκει στους Πακιστανούς, ενώ συγκριτικά χαμηλά ποσοστά στην οικοδομή εμφανίζουν ακόμα οι Ινδοί (24%) και οι Αιγύπτιοι (30%). Συνεπώς, ως προς την παρουσία στην οικοδομή, με βάση τον Πίνακα 45 διακρίνονται δύο ομάδες : από τη μια πλευρά, οι άνδρες των πρώην σοσιαλιστικών χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης οι οποίοι έχουν έντονη παρουσία στην οικοδομή και από την άλλη πλευρά οι άνδρες της Ασίας (του Πακιστάν, της Ινδίας, των Φιλιππινών) και της Αφρικής (Αιγύπτου), οι οποίοι έχουν μικρή συμμετοχή στην οικοδομή.

Η δεύτερη πιο σημαντική για τους άνδρες επαγγελματική κατηγορία είναι εκείνη των τεχνιτών και εργατών βιοτεχνίας – βιομηχανίας και χειριστών μεταφορικών μέσων. Ενώ στην κατηγορία αυτή απασχολείται το 22% των ανδρών, για τους Πακιστανούς το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 55%. Μεγάλη παρουσία στην ομάδα αυτή, σε σχέση με άλλες υπηκοότητες, έχουν και οι Ουκρανοί και οι

39

Μόνο τρεις.

Ινδοί με ποσοστά της τάξεως του 33% και 32% αντίστοιχα. Η μικρότερη συμμετοχή (0%) αφορά και πάλι τους Φιλιππινέζους για τον ίδιο λόγο που αναφέρθηκε πιο πάνω. Από τις υπόλοιπες υπηκοότητες μικρή σχετικά παρουσία στη βιοτεχνία – βιομηχανία εμφανίζουν οι Γεωργιανοί (13%) και οι Αλβανοί (17%).

Αντιθέτως, στην επαγγελματική ομάδα των υπαλλήλων και των πωλητών δεν παρατηρείται ιδιαίτερα μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα στους άνδρες ως προς την υπηκοότητα. Η μεγαλύτερη παρουσία ανήκει στην κατηγορία «άλλη υπηκοότητα».

Οι απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού αποτελούν το 9% των ανδρών. Και οι τρεις Φιλιππινέζοι άνδρες της έρευνας απασχολούνται σε αυτήν την επαγγελματική κατηγορία, ενώ αξιόλογα ποσοστά παρουσιάζουν και οι Γεωργιανοί και οι Αιγύπτιοι. Τέλος, στην ομάδα των επιστημόνων, καλλιτεχνών και τεχνολόγων ανήκει μόλις το 3% των ανδρών.

Σε σχέση με τους άνδρες, για τις γυναίκες παρατηρείται πολύ μικρότερη διαφοροποίηση ως προς την υπηκοότητα. Ο λόγος είναι ότι η συντριπτική πλειοψηφία κάθε υπηκοότητας γυναικών απασχολείται στα επαγγέλματα παροχής προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού. Αν εξαιρέσουμε την κατηγορία «άλλη υπηκοότητα» που εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό (57%), το ποσοστό των γυναικών που απασχολείται σε επαγγέλματα αυτής της κατηγορίας διακυμαίνεται από το εκπληκτικό 96% που είναι για τις Φιλιππινέζες, μέχρι το «χαμηλό» 71% που είναι για τις Ρουμάνες (Πίνακας 46). Στις υπόλοιπες κατηγορίες επαγγελμάτων όπου εμφανίζονται γυναίκες τα ποσοστά όπως φαίνεται στον Πίνακα 46 είναι πολύ μικρά.

[Σχετικά με το ωράριο εργασίας των μεταναστών, τα στοιχεία της έρευνας επιβεβαιώνουν ότι οι μετανάστες εργάζονται ιδιαίτερα πολλές ώρες, πέραν του συνηθισμένου ωραρίου εργασίας. Συγκεκριμένα, το 36% των συμμετεχόντων εργάζονται μέχρι και 40 ώρες την εβδομάδα στη μοναδική ή την κύρια απασχόλησή τους.⁴⁰ Το 34% των μεταναστών εργάζονται 41-50 ώρες την εβδομάδα, το 18% 51-60 ώρες και το 12% από 61 ώρες και πάνω (Πίνακας 47). Τις λιγότερες ώρες εργασίας φαίνεται να καταβάλλουν όσοι ανήκουν στην ομάδα επιστημόνων, καλλιτεχνών και τεχνολόγων. Αντίθετα, τις περισσότερες ώρες εργασίας φαίνεται να καταβάλλουν οι υπάλληλοι και οι πωλητές.]

Μετανάστες και
ωράριο εργα-
σίας

ΥΠΕΡΕΡΓΑΣΙΑ

⁴⁰ Τα στοιχεία για τις ώρες εργασίας που παρουσιάζονται εδώ αφορούν την κύρια απασχόληση του μετανάστη και όχι τις συνολικές ώρες εργασίας. Πρέπει να τονιστεί ότι το 4,9% των μεταναστών είχε δύο ή περισσότερες εργασίες.

Πίνακας 44 : Κατανομή Επαγγέλματος (αναλυτικά) κατά Φύλο (N = 961)

Επάγγελμα	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Επιστήμονες, Καλλιτέχνες, Τεχνολόγοι κ.λ.π.	21	2,9	8	3,6	29	3
Αρχιτέκτονες, Μηχανικοί	2	0,3	-	-	2	0,2
Βιολόγοι, Γιατροί	1	0,1	2	0,9	3	0,3
Εκπαιδευτικοί	2	0,3	2	0,9	4	0,4
Οικονομολόγοι, Κοινωνιολόγοι	2	0,3	-	-	2	0,2
Γλύπτες, Ζωγράφοι, Μουσικοί, Χορευτές, Ηθοποιοί	3	0,4	2	0,9	5	0,5
Τεχνολόγοι, Τεχνικοί βοηθοί	11	1,5	2	0,9	13	1,4
Υπάλληλοι, Πωλητές	74	9,9	15	6,7	89	9,2
Υπάλληλοι γραφείου	6	0,8	2	0,9	8	0,8
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	9	1,2	4	1,8	13	1,4
Πωλητές σε καταστήματα	35	4,7	9	4	44	4,6
Πωλητές σε υπαίθριους πάγκους	12	1,6	-	-	12	1,2
Πλανόδιοι πωλητές	12	1,6	-	-	12	1,2
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού	67	9,1	178	80,3	245	25,5
Βοηθοί ηλικιωμένων	2	0,3	8	3,6	10	1
Μάγειροι	34	4,6	6	2,7	40	4,2
Σερβιτόροι	22	3	15	6,8	37	3,9
Παιδοκόμοι	-	-	12	5,4	12	1,2
Οικιακοί βοηθοί	1	0,1	93	41,9	94	9,8
Καθαριστές γραφείων, ξενοδοχείων και άλλων χώρων (εκτός οικιών)	5	0,7	41	18,5	46	4,8
Λαντζιέρηδες	3	0,4	3	1,4	6	0,6
Απασχολούμενοι σε οικοδομές και άλλα δομικά έργα	327	44	2	0,9	329	34,1
Κτίστες	80	10,8	-	-	80	8,3
Μπετατζήδες	29	3,9	-	-	29	3
Ξυλουργοί, Μαραγκοί	7	0,9	-	-	7	0,7
Υδραυλικοί	12	1,6	-	-	12	1,2
Ηλεκτρολόγοι	18	2,4	-	-	18	1,9
Άλλοι ειδικευμένοι τεχνίτες οικοδομών	58	7,8	-	-	58	6
Ελαιοχρωματιστές, Βαφείς	54	7,3	-	-	54	5,6
Ανειδίκεντοι εργάτες οικοδομών	69	9,3	2	0,9	71	7,4
Τεχνίτες, Εργάτες βιοτ-βιομ. και Χειριστές μεταφορικών μέσων	160	21,5	13	6,1	173	17,9
Μηχανικοί, Συντηρητές μηχανών και Ηλεκτρολόγοι εξοπλισμού	35	4,7	-	-	35	3,6
Τεχνίτες επεξεργασ. τροφίμων, ποτού και καπνού	13	1,8	1	0,5	14	1,5
Τεχνίτες επεξεργασ. ξύλου, Επιπλοποιοί	12	1,6	-	-	12	1,2
Τεχνίτες υφαντουργίας και ειδών ένδυσης	26	3,5	5	2,3	31	3,2
Τεχνίτες ταπετσαρίας	7	0,9	1	0,5	8	0,8

Χειριστές μηχανών παραγωγής κλωστοϋφαντουργίας	1	0,1	1	0,5	2	0,2
Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποίησης	43	5,8	5	2,3	48	5
Οδηγοί	23	3,1	-	-	23	2,4
Διάφοροι ανειδίκευτοι	71	9,6	4	1,9	75	7,9
Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, αλιείας	14	1,9	1	0,5	15	1,6
Φορτοεκφορτωτές, Λιμενεργάτες	14	1,9	-	-	14	1,5
Άλλοι ανειδίκευτοι	43	5,8	3	1,4	46	4,8
Απασχολούμενοι σε άλλα επαγγέλματα	18	2,4	2	1	20	2,1
Πρακτικοί νοσοκόμοι κατ' οίκον	-	-	1	0,5	1	0,1
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφ., αλιείς	1	0,1	-	-	1	0,1
Άλλοι ειδικευμένοι τεχνίτες	14	1,9	-	-	14	1,5
Άλλοι απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικής φροντίδας	1	0,1	1	0,5	2	0,2
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών Προστασίας	2	0,3	-	-	2	0,2
Δε μπορεί να ενταχθεί	1	0,1	-	-	1	0,1

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Πίνακας 45 : Άνδρες : Κατανομή Επαγγέλματος (συνολικά) * κατά Υπηκοότητα (N = 739)

	Επιστήμονες, Καλλιτέχνες, Τεχνολόγοι κ.λ.π.		Υπάλληλοι, Πωλητές		Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού		Απασχολούμενοι σε οικοδομές και άλλα δομικά έργα		Τεχνίτες, Εργάτες βιοτ-βιομ. και Χειριστές μεταφορικών μέσων		Διάφοροι ανειδίκευτοι		Απασχολούμενοι σε άλλα επαγγέλματα	
Χώρα υπηκοότητας	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Αλβανία	14	2,8	46	9,2	44	8,8	256	51,1	86	17,2	43	8,6	12	2,4
Αίγυπτος	-	-	3	10	6	20	9	30	6	20	5	16,7	1	3,3
Βουλγαρία	-	-	2	6,7	6	6,7	13	43,3	8	26,7	4	13,3	1	3,3
Γεωργία	2	25	-	-	2	25	3	37,5	1	12,5	-	-	-	-
Ινδία	1	4	3	12	3	12	6	24	8	32	4	16	-	-
Ουκρανία	-	-	-	-	1	16,7	3	50	2	33,3	-	-	-	-
Πακιστάν	-	-	5	12,5	-	-	3	7,5	22	55	8	20	2	5
Πολωνία	1	5,6	2	11,1	-	-	10	55,6	4	22,2	-	-	1	5,6
Ρουμανία	-	-	-	-	1	3,7	18	66,7	6	22,2	1	3,7	1	3,7
Φιλιππίνες	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	-	-	-	-
Άλλη	4	7,8	13	25,5	5	9,8	6	11,8	18	35,3	5	9,8	-	-
Σύνολο	22	3	74	10	67	9,1	327	44,2	161	21,8	70	9,5	18	2,4

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

* Βλ. Πίνακα 44 για τα επαγγέλματα που περιλαμβάνονται στην κάθε κατηγορία

Πίνακας 46 : Γυναίκες : Κατανομή Επαγγέλματος (συνοπτικά) * κατά Υπηκοότητα (N = 222)

	Επιστήμονες, Καλλιτέχνες, Τεχνολόγοι κ.λ.π.		Υπάλληλοι, Πωλητές		Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού		Απασχολούμενοι σε οικοδομές και άλλα δομικά έργα		Τεχνίτες, Εργάτες βιοτ-βιομ. και Χειριστές μεταφορικών μέσων		Διάφοροι ανειδίκευτοι		Απασχολούμενοι σε άλλα επαγγέλματα	
Χώρα υπηκοότητας	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Αλβανία	2	3,6	6	10,9	42	76,4	-	-	4	7,3	1	1,8	-	-
Αίγυπτος	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Βουλγαρία	-	-	-	-	38	86,4	1	2,3	2	4,5	1	2,3	2	4,5
Γεωργία	-	-	2	12,5	13	81,3	1	6,3	-	-	-	-	-	-
Ινδία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ουκρανία	-	-	2	8,7	20	87	-	-	1	4,3	-	-	-	-
Πακιστάν	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Πολωνία	2	14,3	-	-	12	85,7	-	-	-	-	-	-	-	-
Ρουμανία	1	7,1	-	-	10	71,4	-	-	2	14,3	1	7,1	-	-
Φίλιππίνες	-	-	-	-	26	96,3	-	-	1	3,7	-	-	-	-
Άλλη	3	10,3	17,2	17,2	17	58,6	-	-	3	10,3	1	3,4	-	-
Σύνολο	8	3,6	6,8	6,8	178	80,2	2	0,9	13	5,9	4	1,8	2	0,9

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

* Βλ. Πίνακα 44 για τα επαγγέλματα που περιλαμβάνονται στην κάθε κατηγορία

Πίνακας 47 : Κατανομή Ωρών Εργασίας κατά Επάγγελμα (συνοπτικά) * (N = 955)

	Μέχρι 40 ώρες		41-50 ώρες		51-60 ώρες		61 ώρες και πάνω	
Σημερινό επάγγελμα	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστήμονες, Καλλιτέχνες, Τεχνολόγοι κ.λ.π.	16	57,1	7	25	4	14,3	1	3,6
Υπάλληλοι, Πωλητές	25	28,4	26	29,5	24	27,3	13	14,8
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού	99	40,6	60	24,6	48	19,7	37	15,2
Απασχολούμενοι σε οικοδομές και άλλα δομικά έργα	96	29,3	153	46,6	51	15,5	28	8,5
Τεχνίτες, Εργάτες βιοτ-βιομ. και Χειριστές μεταφορικών μέσων	64	37	51	29,5	35	20,2	23	13,3
Διάφοροι ανειδίκευτοι	33	44,6	24	32,4	6	8,1	11	14,9
Απασχολούμενοι σε άλλα επαγγέλματα	12	60	3	15	3	15	2	10
Σύνολο	345	36,1	324	33,9	171	17,9	115	12

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

* Βλ. Πίνακα 44 για τα επαγγέλματα που περιλαμβάνονται στην κάθε κατηγορία

Μεταναστες και εισόδημα

[Σχετικά λίγα στοιχεία έχουν προκύψει μέχρι σήμερα για τα μισθολογικά δεδομένα των μεταναστών. Τα περισσότερα από τα υπάρχοντα δεδομένα αφορούν συγκεκριμένες υπηκοότητες ή συγκεκριμένες περιοχές της Ελλάδας. Η πρώτη διαπίστωση από τα στοιχεία της έρευνας πεδίου για το καθαρό μηνιαίο εισόδημα των μεταναστών είναι ότι υπάρχει εντυπωσιακή ποικιλία στα εισοδήματα. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τα συγκεκριμένα στοιχεία που θα παρουσιαστούν αφορούν το εισόδημα από τη μοναδική ή την κύρια απασχόληση των μεταναστών και όχι το συνολικό εργασιακό εισόδημα.

Από την έρευνα πεδίου, λοιπόν, προκύπτει ότι το 19% των μεταναστών είχαν καθαρό εισόδημα κάτω από 150.000 δραχμές το μήνα ενώ το 21% είχε εισόδημα πάνω από 250.000 δραχμές το μήνα (Πίνακας 48). Όταν προστεθούν οι δύο μεσαίες κατηγορίες στις δύο άκρες της κατανομής, προκύπτει ότι περίπου οι μισοί μετανάστες είχαν εισόδημα κάτω από 200.000 δραχμές το μήνα και άλλοι μισοί από 200.000 δραχμές και πάνω.]

Μεταναστες, εισόδημα και φύλο

[Αν ληφθεί όμως υπόψη το φύλο, φαίνεται καθαρά ότι στις χαμηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες ανήκουν οι γυναίκες ενώ στις υψηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες οι άνδρες. Έτσι, το 58% των ανδρών αλλά μόνο το 14% των γυναικών αμείβονται από 200.000 δραχμές και πάνω. Επιπλέον, το 47% των γυναικών και μόνο το 11% των ανδρών έχουν εισόδημα χαμηλότερο των 150.000 δραχμών το μήνα. Στην κατηγορία με καθαρές αποδοχές από 250.000 δραχμές και πάνω βρίσκεται το 4% των γυναικών σε σχέση με το 27% των ανδρών ενώ στην κατηγορία με εισόδημα από 200.000 μέχρι 249.000 δραχμές βρίσκεται το 10% των γυναικών και το 32% των ανδρών (Πίνακας 48).

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι τα επαγγέλματα που εμφανίζουν τα μεγαλύτερα εισοδήματα είναι εκείνα που στελεχώνονται κυρίως από άνδρες ενώ εκείνα όπου κυριαρχούν οι γυναίκες έχουν μικρά σχετικά εισοδήματα. Έτσι, η επαγγελματική ομάδα με το χαμηλότερο εισόδημα είναι εκείνη των προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού. Η ομάδα αυτή εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό - το 37% - στη χαμηλότερη ομάδα εισοδήματος, δηλαδή μέχρι 150.000 δραχμές το μήνα (Πίνακας 49). Αντίθετα, η επαγγελματική ομάδα της οικοδομής και των δομικών έργων ανήκει στην υψηλότερη ομάδα εισοδήματος, με το 37% να κερδίζει πάνω από 250.000 δραχμές το μήνα και μόνο το 6% της ομάδας αυτής να κερδίζει λιγότερο από 150.000 δραχμές το μήνα. Πρέπει να σημειωθεί ότι μια ακόμα ομάδα επαγγελματιών

με καλές σχετικά αποδοχές είναι εκείνη των τεχνιτών και των εργατών βιοτεχνίας – βιομηχανίας και των χειριστών μεταφορικών μέσων.]

Πίνακας 48 : Κατανομή Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος από Κύρια Απασχόληση κατά Φύλο
(N = 962)

Καθαρό μηνιαίο εισόδημα	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Λιγότερο από 150.000 δραχμές	83	11,2	104	46,8	187	19,4
150.000-199.000 δραχμές	227	30,7	87	39,2	314	32,6
200.000- 249.000 δραχμές	233	31,5	22	9,9	255	26,5
Άνω των 250.000 δραχμών	197	26,6	9	4,1	206	21,4

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Πίνακας 49 : Κατανομή Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος από Κύρια Απασχόληση κατά Επάγγελμα
(συνολικά)* (N = 958)

Σημερινό επάγγελμα	Λιγότερο από 150.000 δραχμές		150.000-199.000 δραχμές		200.000-249.000 δραχμές		Άνω των 250.000 δραχμών	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Επιστήμονες, Καλλιτέχνες, Τεχνολόγοι κ.λ.π.	6	20,7	9	31	10	34,5	4	13,8
Υπάλληλοι, Πωλητές	22	24,7	38	42,7	17	19,1	12	13,5
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών και καθαρισμού	91	7,3	95	38,9	33	13,5	25	10,2
Απασχολούμενοι σε οικοδομές και άλλα δομικά έργα	18	5,5	68	20,7	122	37,2	120	36,6
Τεχνίτες, Εργάτες βιο- βιομ. και Χειριστές μεταφορικών μέσων	27	15,5	59	33,9	51	29,3	37	21,3
Διάφοροι ανειδίκεντοι	19	25,7	30	40,5	19	25,7	6	8,1
Απασχολούμενοι σε άλλα επαγγέλματα	2	10	14	70	2	10	2	10
Σύνολο	185	19,3	313	32,7	254	26,5	206	21,5

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

* Βλ. Πίνακα 44 για τα επαγγέλματα που περιλαμβάνονται στην κάθε κατηγορία

Ως προς την οικογενειακή κατάσταση των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα προκύπτει ότι ανύπαντροι είναι το 39% των ανδρών και μόνο το 20% των γυναικών (Πίνακας 50). Παντρεμένοι είναι το 58% των ανδρών και το 55% των γυναικών. Σημειώνεται συμπληρωματικά πως το 2% των ανδρών και το 3% των γυναικών συζούσαν σαν παντρεμένοι. Διαζευγμένο είναι μόνο το 0,8% των ανδρών αλλά ένα εντυπωσιακό 16,5% των γυναικών. Σε κατάσταση χηρείας βρίσκεται το 0,4% των ανδρών και το 3,7% των γυναικών. Αν προστεθούν οι έγγαμοι, οι διαζευγμένοι και οι χήροι, διαπιστώνεται ότι το 59% των ανδρών σε σύγκριση με το 74% των γυναικών έχουν συνάψει γάμο.⁴¹

Πίνακας 50 : Κατανομή Οικογενειακής Κατάστασης κατά Φύλο (N = 1062)

Οικογενειακή Κατάσταση	Ανδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ανύπαντρος/η	308	39	56	20,5	364	34,3
Παντρεμένος/η	456	57,8	151	55,3	607	57,2
Συζούν σαν παντρεμένοι	14	1,8	7	2,6	21	2
Σε διάσταση	2	0,3	4	1,5	6	0,6
Διαζευγμένος/η	6	0,8	45	16,5	51	4,8
Χήρος/α	3	0,4	10	3,7	13	1,2

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

Οι μετανάστες της έρευνας πεδίου ρωτήθηκαν και σχετικά με τις προθέσεις παραμονής τους στην Ελλάδα. Σχεδόν το ένα τρίτο των μεταναστών (31%) δήλωσε ότι σχεδιάζει να μείνει στην Ελλάδα «για πάντα», ενώ σχεδόν άλλο ένα τρίτο των μεταναστών (31%) αποκρίθηκε ότι δεν ξέρει ή «εξαρτάται». Το υπόλοιπο 38% δήλωσε διάφορους χρονικούς ορίζοντες για την παραμονή του στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, το 6% σχεδίαζε να μείνει λιγότερο από ένα χρόνο, το 16% για ένα διάστημα από 1-4 χρόνια, το 8% από 5-9 χρόνια ενώ το 8% δήλωσε ότι σχεδιάζει να μείνει για 10 ή περισσότερα χρόνια αλλά όχι για πάντα (Πίνακας 51).

⁴¹ Σημειώνεται πως υπάρχει ένα επιπλέον 1,5% των γυναικών σε σχέση με το 0,3% των ανδρών που βρίσκονταν σε διάσταση τη στιγμή της έρευνας.

Πρέπει να σημειωθεί ότι φαίνεται πως αρκετοί από τους μετανάστες που δήλωσαν ότι δεν ξέρουν πόσο θα μείνουν ή ότι «εξαρτάται», είχαν πρόθεση να παραμείνουν μακροπρόθεσμα εφόσον μπορούσαν να εξασφαλίσουν ικανοποιητική εργασία και τις σχετικές άδειες. Οι μετανάστες που έδωσαν τις απαντήσεις αυτές, εν συνεχεία ρωτήθηκαν από τι εξαρτάται η απόφασή τους. Οι πιο συχνές απαντήσεις ήταν πρώτον ότι εξαρτάται από την εργασία ή και την ασφάλιση της εργασίας, δεύτερον ότι εξαρτάται από τις ελληνικές άδειες που αφορούν τον/την ίδιο/α ή το/τη σύζυγο ή τα παιδιά τους, τρίτον από οικογενειακά δεδομένα, τέταρτον από τις συνθήκες στην πατρίδα, πέμπτον από τις κάρτες και τις άδειες άλλων χωρών (δηλαδή χωρών όπου επιθυμούν να μεταναστεύσουν και όχι της χώρας προέλευσης) και έκτον από την επίτευξη κάποιου οικονομικού στόχου.

Η εξέταση των στοιχείων για την πρόθεση παραμονής στην Ελλάδα κατά υπηκοότητα οδηγεί μεν σε ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις αλλά όχι σε ξεκάθαρα συμπεράσματα ως προς το ποιες υπηκοότητες σκοπεύουν να παραμείνουν για μεγαλύτερη ή μικρότερη χρονική διάρκεια στη χώρα (Πίνακας 51). Για παράδειγμα, η Φιλιπινέζικη υπηκοότητα εμφανίζει από τη μια το χαμηλότερο ποσοστό ως προς την πρόθεση διαμονής στην Ελλάδα στην κατηγορία «για πάντα» αλλά ταυτόχρονα το χαμηλότερο ποσοστό στην κατηγορία που αφορά τους μετανάστες που δήλωσαν ότι δεν ξέρουν ή ότι εξαρτάται. Όμως ταυτόχρονα εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό όλων των υπηκοοτήτων στην κατηγορία «για δέκα ή περισσότερα χρόνια αλλά όχι για πάντα».

Πάντως πρέπει να τονιστεί ότι τα δεδομένα για την πρόθεση διαμονής των μεταναστών στην Ελλάδα θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με επιφύλαξη. Όπως δείχνει η διεθνής εμπειρία, οι προθέσεις και τα σχέδια των μεταναστών πολύ συχνά δεν υλοποιούνται λόγω ακριβώς της αλλαγής ή και της ανατροπής των δεδομένων του πλαισίου λήψης αποφάσεων για τη μετανάστευση, είτε τα δεδομένα αφορούν καταστάσεις στη χώρα αποστολής είτε στη χώρα υποδοχής. Από την έρευνα πεδίου διαπιστώνεται κατ' αρχάς ότι οι περισσότεροι που συμμετείχαν στο πρώτο Ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης που ξεκίνησε την 1^η Ιανουαρίου του 1998 δεν ήταν νέο-αφιγθέντες αλλά είχαν παραμείνει για κάποια χρόνια στην Ελλάδα. Οι μισοί περίπου μετανάστες είχαν φτάσει στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 1993 ενώ λιγότερο από το ένα τρίτο είχε φτάσει μόλις τα δύο χρόνια που προηγήθηκαν της έναρξης της διαδικασίας. Παρατηρούνται όμως αξιοσημείωτες διαφορές κατά φύλο και

Πίνακας 51 : Κατανομή Προβλεπόμενου Χρόνου Διαμονής στην Ελλάδα κατά Υπηκοότητα
(N = 1046)

	Λιγότερο από ένα χρόνο		1-4 χρόνια		5-9 χρόνια		Δέκα χρόνια ή περισσότερα αλλά όχι για πάντα		Για πάντα		Δεν ξέρει, εξαρτάται	
Χώρα υπηκοότητας	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Αλβανία	44	7,2	97	15,9	49	8	51	8,4	182	29,8	187	30,7
Αίγυπτος	1	3	5	15,2	1	3	2	6,1	14	42,4	10	30,3
Βουλγαρία	6	8	15	20	5	6,7	4	5,3	22	29,3	23	30,7
Γεωργία	-	-	4	15,4	1	3,8	4	15,4	9	34,6	8	30,8
Ινδία	1	3,3	4	13,3	5	16,7	1	3,3	9	30	10	33,3
Ουκρανία	-	-	7	24,1	1	3,4	3	10,3	8	27,6	10	34,5
Πακιστάν	5	10,9	4	8,7	3	6,5	6	13	15	32,6	13	28,3
Πολωνία	3	9,1	5	15,2	1	3	1	3	11	33,3	12	36,4
Ρουμανία	3	7	9	20,9	2	4,7	4	9,3	12	27,9	13	30,2
Φιλιππίνες	1	3,4	6	20,7	5	17,2	7	24,1	5	17,2	5	17,2
Άλλη	3	3,3	10	10,9	8	8,7	5	5,4	34	37	32	34,8
Σύνολο	67	6,4	166	15,9	81	7,7	88	8,4	321	30,7	323	30,9

Πηγή : Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς (2003)

υπηκοότητα. Οι άνδρες εμφανίζουν μεγαλύτερο χρονικό «βάθος» στη σχέση τους με την Ελλάδα αν και η υπηκοότητα με το μεγαλύτερο χρονικό βάθος στην Ελλάδα είναι η γυναικοκρατούμενη υπηκοότητα των Φιλιππίνων. Το μικρότερο χρονικό βάθος εμφανίζει η επίσης γυναικοκρατούμενη υπηκοότητα της Ουκρανίας ενώ μικρό σχετικά βάθος εμφανίζουν και κάποιες άλλες υπηκοότητες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και συγκεκριμένα της Γεωργίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας. Η Αλβανία αποτελεί μία ξεχωριστή και ιδιόζουσα περίπτωση εφόσον η άφιξη των μεταναστών στην Ελλάδα που έχουν την υπηκοότητα αυτή πραγματοποιήθηκε σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (μεταξύ του 1991 και 1993), ενώ τα ποσοστά τόσο της «παλαιάς μετανάστευσης» (μέχρι το 1990) όσο και της «πρόσφατης μετανάστευσης» (από το 1996) είναι σχετικά περιορισμένα.

Τα δεδομένα της έρευνας πεδίου αποκαλύπτουν ότι η πλειοψηφία των μεταναστών που έχουν δημιουργήσει οικογένεια βρίσκονται στην Ελλάδα συνοδεία του/της συζύγου όπως και των παιδιών τους. Παρατηρούνται όμως εκπληκτικές

διαφοροποιήσεις στον πληθυσμό των μεταναστών ως προς το «οικογενειακό καθεστώς» της μετανάστευσης ανάλογα με το φύλο και την υπηκοότητα. Όσον αφορά το φύλο, οι γυναίκες συχνότερα απ' ό,τι οι άνδρες αφήνουν πίσω σύζυγο και παιδιά στην πατρίδα τους. Όσον αφορά την υπηκοότητα, η συντριπτική πλειοψηφία των Αλβανών μεταναστών – τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες – βρίσκονται στην Ελλάδα μαζί με το/τη σύζυγο, εφόσον είναι παντρεμένοι, και με τα παιδιά τους, εφόσον είναι γονείς. Η οικογενειακή σύνθεση της μετανάστευσης χαρακτηρίζει επίσης τους Πολωνούς. Αντίθετα, οι μετανάστες από την Ασία και την Αφρική αφήνουν συχνά πίσω τους το/τη σύζυγο και όλα ή ορισμένα από τα παιδιά τους. Όσον αφορά τις Ευρωπαϊκές υπηκοότητες της Βουλγαρίας, της Γεωργίας και της Ουκρανίας, παρατηρείται διχοτόμηση των εμπειριών κατά φύλο : οι έγγαμες γυναίκες πολύ συχνά μεταναστεύουν χωρίς να συνοδεύονται από το σύζυγο ενώ οι περισσότεροι έγγαμοι άνδρες βρίσκονται στην Ελλάδα μαζί με τη σύζυγο.

Άμεση σχέση με το «οικογενειακό καθεστώς» διαμονής φαίνεται να έχουν οι πρακτικές αποστολής εμβασμάτων που διαπιστώθηκαν στην έρευνα. Παρατηρείται ότι οι Αλβανοί και οι Πολωνοί, που σε μεγάλα ποσοστά βρίσκονται στην Ελλάδα με σύζυγο και παιδιά, έχουν μειωμένα, σε σχέση με τις άλλες υπηκοότητες, ποσοστά αποστολής εμβασμάτων στις πατρίδες τους.

Μετανάστες και εύρεση εργασίας
[Αλλά σημαντικά στοιχεία της έρευνας που αφορούν τη μετάβαση και τον κοινωνικό περίγυρο της διαμονής στην Ελλάδα είναι αυτά που έχουν να κάνουν με τα κοινωνικά δίκτυα των μεταναστών. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι οι μισοί περίπου μετανάστες είχαν ήδη κάποιο συγγενή στην Ελλάδα πριν την άφιξή τους σε αυτήν, ενώ εάν προστεθούν σε αυτούς όσοι είχαν φίλο ή γνωστό (και όχι συγγενή) τότε προκύπτει ότι σχεδόν τα τρία τέταρτα των μεταναστών της έρευνας είχαν κάποιο δικό τους πρόσωπο εγκατεστημένο στην Ελλάδα όταν ήρθαν σε αυτήν.]

Η σημασία των κοινωνικών δικτύων των μεταναστών αναδείχτηκε και από τα στοιχεία που συλλέχτηκαν για τον τρόπο εύρεσης εργασίας. Η μεγάλη πλειοψηφία των μεταναστών και συγκεκριμένα το 61%, είχε βρει την εργασία που δήλωσε στην έρευνα από συγγενή ή φίλο. Αντίθετα, η ανεύρεση εργασίας μέσω γραφείου ή πρακτορείου αφορούσε πολύ μικρό ποσοστό των μεταναστών.] Μετανάστες και ασφάλιση

[Ως γνωστό, σημαντικό εμπόδιο στη συμμετοχή των μεταναστών στη διαδικασία νομιμοποίησης στάθηκε η δυσκολία εύρεσης νόμιμης εργασίας με ένσημα που ήταν προϋπόθεση συμμετοχής στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας στο οποίο υποβλήθηκε η αίτηση για την «πράσινη κάρτα». Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις,

πολλοί εργοδότες ήταν απρόθυμοι να νομιμοποιήσουν τις σχέσεις εργασίας με τους αλλοδαπούς που απασχολούσαν την εποχή που ανακοινώθηκε το πρόγραμμα νομιμοποίησης. Ενδέχεται βέβαια ορισμένοι μετανάστες να δίστασαν να νομιμοποιήσουν τις σχέσεις εργασίας τους εφόσον ο τρόπος διακανονισμού της ασφάλισης με τον εργοδότη θα είχε αρνητική επίπτωση στις «καθαρές» τους αποδοχές από την εργασία.

Έτσι στην έρευνα πεδίου εξετάστηκαν οι τρόποι με τους οποίους οι μετανάστες που προχώρησαν και υπέβαλλαν αίτηση για την «πράσινη κάρτα» είχαν κανονίσει την ασφάλισή τους. Από την εξέταση των αποτελεσμάτων προέκυψε ότι τα δύο τρίτα των μεταναστών ασφαλίστηκαν με τον εργοδότη που είχαν την εποχή που ξεκίνησε το πρόγραμμα νομιμοποίησης και ο εργοδότης αυτός ανέλαβε όλα τα έξοδα της ασφάλισης. Σε άλλες περιπτώσεις ασφαλίστηκαν με τον τότε εργοδότη αλλά οι μετανάστες ανέλαβαν όλα τα σχετικά έξοδα ενώ σε άλλες περιπτώσεις τα μοιράστηκαν από κοινού. Διαπιστώθηκε επίσης πως αρκετοί μετανάστες που δεν κατέληξαν σε συμφωνία με τον τότε εργοδότη κατέφυγαν σε εναλλακτικές «λύσεις» όπως την ασφάλιση με τον ΟΓΑ, την καταγραφή τους στην πράσινη κάρτα συζύγου ή γονιού, ή την εικονική ασφάλιση με το ΙΚΑ.

Τέλος, ένα ακόμη πρόβλημα που αναδείχθηκε ως εξαιρετικά σοβαρό για τους μετανάστες της έρευνας και που σχετίζεται και αυτό με την παραμονή των μεταναστών στη νομιμότητα είναι εκείνο της μεγάλης γραφειοκρατικής διαδικασίας που συνεπάγεται η έκδοση ή ανανέωση των σχετικών αδειών. Ως γνωστό, η συλλογή και προσκόμιση των σχετικών εγγραφών και πιστοποιητικών από τις διάφορες εμπλεκόμενες υπηρεσίες απαιτεί όχι μόνο χρόνο αλλά συχνά και χρήμα, εφόσον έχει ως επίπτωση χαμένα μεροκάματα ή ακόμη και απώλεια της εργασίας λόγω απουσιών. Συνεπώς, με τις πολλαπλές και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες, δημιουργούνται ισχυρά αντικίνητρα στο να συνεχίσουν απρόσκοπτα οι μετανάστες την πορεία τους στη νομιμότητα. Άρα, η παραμονή στη νομιμότητα καθίσταται δαπανηρή υπόθεση. Θεωρείται έτσι απαραίτητη η απλούστευση των διαδικασιών που απαιτούνται για την έκδοση των σχετικών αδειών και ανανεώσεων όπως και η καλύτερη πληροφόρηση και εξυπηρέτηση των μεταναστών σχετικά με τις διαδικασίες αυτές, ώστε να μειωθεί το «κόστος» της νομιμότητάς.

Η εφαρμογή της πολιτικής της νομιμοποίησης αλλοδαπών ήταν ένα πολύ σημαντικό βήμα στην αντιμετώπιση των νέων δεδομένων της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής μεταναστών. Δεν επαρκεί όμως από μόνη της ως απάντηση στη μεγάλη

πρόκληση που θέτει η μετανάστευση. Επείγει ο σχεδιασμός και η εφαρμογή πολιτικών όχι μόνο στον τομέα της αγοράς εργασίας αλλά και σε άλλους τομείς σημαντικούς για την επιτυχή οικονομική και κοινωνική ένταξη των νομιμοποιημένων μεταναστών. Από τις πολιτικές αυτές θα κριθεί σε μεγάλο βαθμό η έκβαση της πρόκλησης της μετανάστευσης. (Καβουνίδη & Γναρδέλλης & Αλεξιάς, 2003).

4.8 Οργανωμένο έγκλημα, παράνομοι μετανάστες και αδήλωτη εργασία

Στην παρούσα έρευνα (Κοσκινάς & Παπαστάμου & Αλεξιάς, 2002) εξετάστηκε η σχέση μεταξύ «οργανωμένου εγκλήματος» (organized crime), «παράνομων μεταναστών» (illegal immigrants) και «αδήλωτης εργασίας» (undeclared labor). Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε σε μια εμπειρική περιγραφική στατιστική ανάλυση ποιοτικής φύσης ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος του πληθυσμού που περιλαμβάνει μετανάστες, αστυνομικούς, δικαστικούς και δημοσιογράφους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις ποιοτικές ομοιότητες ή/και διαφορές των απόψεων και στάσεων, μεταξύ των μεταναστών, αστυνομικών, δικαστικών και δημοσιογράφων, που αφορούν τη σχέση μεταξύ «οργανωμένου εγκλήματος», «παράνομων μεταναστών» και «αδήλωτης εργασίας» στην Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία και Κύπρο. Η βασική υπόθεση της έρευνας στηρίχθηκε στην αξίωση ότι τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα υιοθετούν ένα νέο επιχειρηματικό (business-like) τύπο οργάνωσης ο οποίος έχει πολλές ομοιότητες με τις μοντέρνες επιχειρήσεις και είναι πολύ πιο διαφορετικός από τον παλιό, παραδοσιακό τύπο οργάνωσης τον οποίο αυτά τα γκρουπ ενστερνίζονταν στο παρελθόν (οικογενειακό τύπο οργάνωσης, βλ. Μαφία).

Για την εν λόγω έρευνα συγκεντρώθηκαν 3081 ερωτηματολόγια - 2431 από τους μετανάστες, 593 από τους αστυνομικούς, 43 από τους δημοσιογράφους και 14 από τους δικαστικούς. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν από τα ερωτηματολόγια έγινε στη βάση δεδομένων SPSS – με τη χρήση της τεχνικής των ποσοστρώσεων.

Σύμφωνα με τους Κοσκινά & Παπαστάμου & Αλεξιά (2002), η μάχη ενάντια στο οργανωμένο έγκλημα είναι η μάχη του 21^{ου} αιώνα. Ένα βασικό στοιχείο όλων των ειδών του οργανωμένου εγκλήματος και ένα «ειδικό» είδος από μόνο του, είναι το ξέπλυμα χρήματος. Το οργανωμένο έγκλημα μπορεί επίσης να εκμεταλλευτεί τα διεθνή οικονομικά δίκτυα των υπολογιστών (international computerized financial

networks) ώστε να ξεπλύνει γρήγορα χρήματα από παράνομες δραστηριότητες καθιστώντάς το ακόμη πιο δύσκολο να εντοπιστεί. Σύντομα, το οργανωμένο έγκλημα μπορεί να εισχωρεί παράνομα μέσω δικτύου υπολογιστών σε οργανισμούς / εταιρείες και να αποσπά εμπιστευτικές και ιδιόκτητες πληροφορίες και μετά να χρησιμοποιεί εκβιαστικές μεθόδους. Είναι ξεκάθαρο ότι σε όλο τον κόσμο υπάρχει μεγάλη συνεργασία μεταξύ του «κλασικά» οργανωμένου εγκλήματος (Mafia, Triads, κ.λ.π.) που δουλεύουν μαζί σε ένα παγκόσμιο δίκτυο. Παρ' όλα αυτά, ειδικά στην ανατολική Μεσόγειο, νέες εγκληματικές ομάδες δημιουργούν οργανωμένα δίκτυα που ξεκινούν από όλα τα είδη του εγκλήματος και κατά τη διάρκεια της λειτουργίας τους προσπαθούν να δημιουργήσουν νόμιμους οργανισμούς. Θα δουλέψουν σε όποια χώρα βρουν κοινωνικές συνθήκες ή νομικές ή γραφειοκρατικές «τρύπες». Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οργανωμένο έγκλημα είναι ένα σοβαρό πεδίο συνεργασίας στην εφαρμογή του νόμου και στη δικαιοσύνη. Παρ' ότι όλες οι ευρωπαϊκές χώρες πολεμούν το οργανωμένο έγκλημα, δεν αντιμετωπίζουν όλοι τα ίδια προβλήματα.

Συνοψίζοντας, οι γενικές παρατηρήσεις στις οποίες καταλήγει η έρευνα είναι οι εξής :

α) Το 75% των μεταναστών έχει σταθερή δουλειά και το 67% έχει κάρτα εργασίας.

β) Το 60% των μεταναστών ζουν με τις οικογένειές τους στις χώρες υποδοχής.

γ) Το 19% των μεταναστών απελάθηκαν από τις χώρες υποδοχής και το 45% έχει απελαθεί πάνω από μία φορά.

δ) Οι μετανάστες επιθυμούν να γίνουν ένα σταθερό και αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας που τους «υποδέχεται». Τείνουν να μεταναστεύουν μαζί με τις οικογένειές τους παρότι διασχίζουν μόνοι τους τα σύνορα. Εν συνεχεία φέρνουν μαζί τις οικογένειές τους (γυναίκες και παιδιά) και βρίσκουν μια νόμιμη και σταθερή δουλειά. Οι περισσότεροι από τους μετανάστες που συλλαμβάνονται και απελαύνονται λόγω παράνομης εισόδου στη χώρα υποδοχής, αργότερα επιστρέφουν πίσω σε αυτήν.

ε) Συγκρινόμενη με άλλες χώρες, η Ελλάδα φαίνεται να έχει το μικρότερο ποσοστό παράνομης εισόδου στα σύνορά της (Ελλάδα 24,8%, Ιταλία 43,2%, Ισπανία 33,3%).

στ) Το 25% των μεταναστών πέρασαν παράνομα τα σύνορα (Αφρικανοί – Ασιάτες 50%). Οι μισοί από τους μετανάστες χρησιμοποίησαν βοήθεια για να

διασχίσουν τα σύνορα (Αφρικανοί – Ασιάτες 75%), ειδικά στην Ελλάδα και την Ιταλία, ενώ το 37% χρησιμοποίησαν οργανωμένα δίκτυα για να διασχίσουν τα σύνορα (Αφρικανοί – Ασιάτες 60,1%). Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι Αφρικανοί και οι Ασιάτες τείνουν, περισσότερο από κάθε άλλη εθνότητα, να χρησιμοποιούν παράνομα οργανωμένα δίκτυα κατά την είσοδό τους στη χώρα υποδοχής. Θα ήταν σκόπιμο η περίπτωση των Αφρικανών και Ασιατών να γίνει αντικείμενο μίας ξεχωριστής έρευνας από την οποία είναι πολύ πιθανό να προκύψουν νέα στοιχεία για το παράνομα οργανωμένο έγκλημα και τον τρόπο που αυτό δρα.

ζ) Οι άνθρωποι που προσέφεραν βοήθεια κατά την παράνομη είσοδο ήταν ντόπιοι σε ποσοστό που ανέρχεται στο 50%.

η) Τα παράνομα δίκτυα είναι ιδιαίτερα έμπειρα στο ανθρώπινο εμπόριο, στο εμπόριο ναρκωτικών και την πορνεία. Ιδιαίτερα η πορνεία είναι η κύρια ενασχόληση αυτών των δικτύων.

θ) Τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα πιστεύεται ότι έχουν σταθερό τύπο οργάνωσης. Οι μετανάστες τείνουν να το πιστεύουν σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τις άλλες τρεις ομάδες (αστυνομικοί, δημοσιογράφοι, δικαστικοί).

ι) Τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα αποτελούνται από πάνω από τέσσερα άτομα (κυρίως φίλοι και οικεία πρόσωπα – 85%) διαφορετικών εθνοτήτων και λειτουργούν σε διεθνές επίπεδο. Την άποψη αυτή ενστερνίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό οι μετανάστες και οι δικαστικοί.

κ) Τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα είναι οργανωμένα σαν μοντέρνες επιχειρήσεις που δε θυμίζουν σε τίποτα τον παλιό, παραδοσιακό τύπο οργάνωσης (π.χ. Μαφία).

λ) Τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα «κυβερνώνται» από έναν αρχηγό και λειτουργούν κυρίως σαν διεθνείς πολυεθνικές εταιρείες (σαν εταιρείες 70%, Μαφία 10%) όντας εχθρικές και ανταγωνιστικές προς άλλα δίκτυα.

μ) Τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα έχουν μεγάλη επέκταση στις χώρες υποδοχής (60%) και πιστεύεται ότι θα επεκταθούν ακόμη περισσότερο – αυτό το πιστεύει το 34% των μεταναστών ενώ οι άλλες τρεις ομάδες (αστυνομικοί, δημοσιογράφοι, δικαστικοί) θεωρούν ότι το ποσοστό αυτό είναι διπλάσιο ή τριπλάσιο από αυτό των μεταναστών.

ν) Παράνομα δίκτυα φέρνουν παράνομους μετανάστες στις χώρες υποδοχής προσφέροντάς τους όλα τα απαραίτητα πλαστά χαρτιά χωρίς όμως να τους προσφέρουν δουλειά. Αυτά τα δίκτυα δε φαίνεται να είναι συνδεδεμένα με την

εργατική εκμετάλλευση των μεταναστών. Την άποψη αυτή ενστερνίζονται οι αστυνομικοί, οι δημοσιογράφοι και οι δικαστικοί τρεις φορές περισσότερο απ' ό,τι οι μετανάστες.

ξ) Τα παράνομα δίκτυα που φέρνουν παράνομους μετανάστες στις χώρες υποδοχής πληρώνονται στην αρχή του ταξιδιού και οι δουλειές που βρίσκουν κυρίως στους μετανάστες είναι στη νυχτερινή διασκέδαση, στις οικοδομές και στη γεωργία.

ο) Το 88% του δείγματος πιστεύει ότι, για την καταπολέμηση του παράνομου οργανωμένου εγκλήματος, θα πρέπει να θεσπιστεί μια πιο αυστηρή νομοθεσία. Την άποψη αυτή έχουν κυρίως οι μετανάστες και οι δικαστικοί.

π) Το 55% πιστεύει ότι οι δημοσιογράφοι ενδιαφέρονται για το κυνήγι της είδησης χωρίς να νοιάζονται για τον ανθρώπινο πόνο. Την άποψη αυτή ενστερνίζονται οι Αλβανοί σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι μετανάστες άλλων υπηκοοτήτων, ενώ οι δικαστικοί και οι αστυνομικοί την ενστερνίζονται ακόμη περισσότερο και από τους μετανάστες. Συγκεκριμένα, οι δικαστικοί και οι αστυνομικοί υποστηρίζουν ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παρουσιάζουν τα θέματα που αφορούν τους μετανάστες με προκατάληψη.

ρ) Οι αστυνομικοί, οι δημοσιογράφοι και οι δικαστικοί πιστεύουν ότι τα παράνομα οργανωμένα δίκτυα έχουν σταθερό, ορθολογιστικό και συνειδητό τύπο οργάνωσης. Από την άλλη, οι μετανάστες πιστεύουν ότι αυτά τα οργανωμένα δίκτυα λειτουργούν κατά περίπτωση και δεν είναι σταθερά. Εν κατακλείδι, οι μετανάστες έχουν λιγότερο απόλυτη γνώμη και στάση για τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσης των εν λόγω δικτύων, απ' ό,τι οι άλλες τρεις συμμετέχουσες ομάδες της έρευνας (αστυνομικοί, δημοσιογράφοι και δικαστικοί).

ς) Παρότι οι μετανάστες πιστεύουν ότι οι σχέσεις μεταξύ των παράνομων οργανωμένων δικτύων είναι εχθρικές και ανταγωνιστικές, οι άλλες τρεις ομάδες (αστυνομικοί, δημοσιογράφοι, δικαστικοί) θεωρούν ότι οι σχέσεις μεταξύ αυτών των δικτύων είναι περισσότερο φιλικές και ότι συνεργάζονται, υπονοώντας την ύπαρξη ισχυρής σχέσης μεταξύ των παράνομων δικτύων.

τ) Επιπλέον, οι μετανάστες πιστεύουν ότι και οι σχέσεις μεταξύ των μελών των παράνομων οργανωμένων δικτύων είναι εχθρικές και ανταγωνιστικές, ενώ οι αστυνομικοί, οι δημοσιογράφοι και οι δικαστικοί θεωρούν ότι τις εν λόγω σχέσεις τις χαρακτηρίζει ένα κλίμα οργάνωσης, φιλίας και συνεργασίας.

υ) Οι μετανάστες και οι δημοσιογράφοι πιστεύουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, σε σχέση με τους αστυνομικούς και τους δικαστικούς, ότι υπάρχει μία

παράνομη σχέση μεταξύ των παράνομων οργανωμένων δικτύων και των κρατικών αξιωματούχων.

φ) Οι αστυνομικοί, οι δημοσιογράφοι και οι δικαστικοί πιστεύουν, σε μικρό όμως βαθμό, ότι υπάρχει σχέση μεταξύ των παράνομων οργανωμένων δικτύων και των πολιτών. Οι μετανάστες, ωστόσο, δεν πιστεύουν καθόλου την ύπαρξη της παραπάνω σχέσης.

χ) Τέλος, παρότι η συντριπτική πλειοψηφία των αστυνομικών και δικαστικών αρνείται την ύπαρξη συνεργασίας μεταξύ μελών παράνομων οργανωμένων δικτύων και κρατικών αξιωματούχων, αστυνομικών και πολιτικών - οι μετανάστες και οι δημοσιογράφοι πιστεύουν το ακριβώς αντίθετο. (Κοσκινάς & Παπαστάμου & Αλεξιάς, 2002).

4.9 Άλλες εμπειρικές έρευνες περί μεταναστών στην Ελλάδα

Οι Αμίτσης & Λαζαρίδη (2001) αφού πρώτα επισημαίνουν την έλλειψη ερευνητικών δεδομένων για την απασχόληση των μεταναστών, αναφέρουν ως σημαντικότερα αποτελέσματα των λιγοστών μελετών που υπάρχουν τα εξής :

α) Από έρευνα για τους μετανάστες στη Βόρεια Ελλάδα (Lianos & Sarris & Katseli, 1996) προκύπτει ότι οι περισσότεροι μετανάστες έχουν μερική απασχόληση ή εποχική εργασία. Μεγαλύτερη συμμετοχή παρουσιάζουν οι παράνομοι μετανάστες στην αγροτική μισθωτή απασχόληση (σε ποσοστό 31%), αλλά καθόλου ευκαταφρόνητο δεν είναι το ποσοστό τους και στη μισθωτή μη-αγροτική ανειδίκευτη εργασία (12,2%). Οι αμοιβές τους είναι σημαντικά χαμηλότερες (σε ποσοστό που συχνά ξεπερνά διαφορά της τάξης του 40%). Εμφανίζουν μεγάλη κινητικότητα στην εργασία αλλά συνήθως παραμένουν στην ίδια περιοχή. Το 33% έχουν τεχνική εκπαίδευση ή εκπαίδευση ανώτερη της βασικής αλλά μόνο το 7% έχουν απορροφηθεί σε ειδικευμένη εργασία. Η παραγωγικότητα των αλλοδαπών, σύμφωνα με τη μελέτη αυτή, εμφανίζεται κατά 40-60% υποδεέστερη εκείνης των Ελλήνων. Τα ευρήματα της έρευνας αυτής υποστηρίζουν ότι μόνο εν μέρει οι παράνομοι μετανάστες υποκαθιστούν Έλληνες εργαζόμενους, καθώς σε πολλές περιπτώσεις η εργασία των μεταναστών δε θα γινόταν από Έλληνες εργαζόμενους.

β) Οι Sarris & Zografakis (1997) προσπαθούν να απαντήσουν το ιδιαίτερα απαιτητικό ερώτημα της συνολικής επίδρασης των μεταναστών στην οικονομική ευημερία, στους μισθούς και στη διανομή του εισοδήματος (στο ερώτημα αυτό δεν

είχαν καταφέρει να απαντήσουν οι προγενέστερες έρευνες για το λόγο ότι εστιάστηκαν σε συγκεκριμένες αγορές εργασίας). Χρησιμοποιώντας ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας βρίσκουν ότι η μετανάστευση έχει σαφώς ευεργετική επίδραση στην επίδοση της οικονομίας, καθώς συνεισφέρει σε αύξηση του ΑΕΠ κατά το εντυπωσιακό ποσοστό του 1,5%, σε αύξηση των συνολικών ιδιωτικών επενδύσεων κατά 0,9% (με πολύ μικρότερη αύξηση της πραγματικής ιδιωτικής κατανάλωσης) και σε μείωση του δείκτη τιμών καταναλωτή. Επιπλέον, υποστηρίζουν ότι η μετανάστευση συμβάλλει στην αύξηση της απασχόλησης, καθώς μόνο κατά 1/3 εκτοπίζει ντόπιους εργαζομένους και κατά τα 2/3 δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, ενώ όλοι οι κλάδοι και τομείς οικονομικής δραστηριότητας (πλην του δημοσίου) αυξάνουν το προϊόν τους (σε ποσοστό που ποικίλει). Ταυτόχρονα, ασκείται πιωτική πίεση στο επίπεδο του μέσου πραγματικού μισθού. Όπως είναι αναμενόμενο, σημειώνεται σοβαρή μείωση των αμοιβών των ανειδίκευτων εργαζομένων τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό τομέα, ενώ σημαντική αύξηση σημειώνεται στις αποδοχές των ειδικευμένων και ημι-ειδικευμένων εργαζομένων. Το γενικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν οι συγγραφείς είναι ότι στην Ελλάδα, υπάρχει συγκέντρωση των αλλοδαπών στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας. Αυτό θεωρείται από τους ερευνητές ότι μπορεί να μειώνει το διαθέσιμο εισόδημα των φτωχών και μεσαίων νοικοκυριών και ακόμη περισσότερο των ανειδίκευτων εργατών.

γ) Οι Βάϊου & Χατζημιχάλης (1997), εξετάζοντας δύο ανεπτυγμένες αγροτικές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, τους νομούς Πέλλας και Ημαθίας, υποστηρίζουν ότι σημαντικός αριθμός μεταναστών εργατών του αγροτικού τομέα έρχονται στην περιοχή στις περιόδους έντασης της απασχόλησης στη γεωργία. Ο βασικότερος λόγος για την εποχική «εισροή» μεταναστών εργατών στην περιοχή είναι η αναζήτηση φτηνότερου εργατικού δυναμικού. Έτσι, στην αρχή χρησιμοποιήθηκαν ως εργάτες στη γεωργία κυρίως οι μουσουλμάνοι της Θράκης, αυτοί στη συνέχεια (γύρω στις αρχές με μέσα της δεκαετίας του '80) αντικαταστάθηκαν από Πολωνούς και Βούλγαρους, οι οποίοι με τη σειρά τους αντικαταστάθηκαν (από τις αρχές της δεκαετίας του '90) από Αλβανούς. Τέλος, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι αλλοδαποί έχουν ενταχθεί στο άτυπο σύστημα εργασιακών σχέσεων της Ανατολικής Μακεδονίας με αποτέλεσμα συγκεκριμένες ομάδες αλλοδαπών να αποτελούν δομικό στοιχείο στην ελληνική ύπαιθρο.

Η Σιαδήμα (2001) θίγει το πολύ ευαίσθητο θέμα της «απασχόλησης» αλλοδαπών γυναικών στο «χώρο του θεάματος», υποστηρίζοντας ότι ουσιαστικά

πρόκειται για διακίνηση και εκμετάλλευση γυναικών από κυκλώματα μαistroπείας. Το 80% των γυναικών αυτών προέρχονται από τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ και κατά κύριο λόγο πρόκειται για ανήλικα κορίτσια. Ένα σχετικά μικρό ποσοστό (23%) γνωρίζουν εκ των προτέρων για ποιο λόγο μεταφέρονται στην Ελλάδα, ενώ πολλές δεν γνωρίζουν καν σε ποια πόλη βρίσκονται.⁴² Η συγγραφέας αναφέρει ότι η αστυνομία σε πολλές περιπτώσεις εθελotuφλεί, ενώ τα κενά που υπάρχουν στη νομοθεσία αφήνουν τα κυκλώματα αυτά ανenόχλητα.

Η Πετρινώτη (1993) υποστηρίζει ότι η απασχόληση των αλλοδαπών στην Ελλάδα λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς την απασχόληση των ημεδαπών, με μόνη εξαίρεση την εργασία των ανειδίκευτων εργατών και αγροτών όπου η απασχόληση των αλλοδαπών λειτουργεί ανταγωνιστικά ως προς αυτή των ημεδαπών.

Μία έρευνα της Unicef (2001) για την εκμετάλλευση των παιδιών των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα έδειξε ότι :

α) Η πλειοψηφία των ερωτώμενων μεταναστών (65,5%) συμφωνεί πως τα παιδιά των μεταναστών πέφτουν συχνά θύματα εκμετάλλευσης.

β) Η καταναγκαστική / παράνομη εργασία εμφανίζεται ως η κυριότερη μορφή παιδικής εκμετάλλευσης στην κοινότητα των μεταναστών, σε ποσοστό 67,8% έναντι της παιδικής πορνείας που εμφανίζεται ως δεύτερη μορφή παιδικής εκμετάλλευσης, σε ποσοστό 16,1%.

γ) Τα χρήματα που κερδίζουν τα εργαζόμενα παιδιά των μεταναστών προορίζονται κυρίως για την οικονομική ενίσχυση της οικογένειάς τους, σε ποσοστό 38,5%.

δ) Τα κυριότερα προβλήματα αναφορικά με τις συνθήκες εργασίας των παιδιών των μεταναστών φαίνεται να είναι τα εξής : για το 43,4% η υπερωριακή απασχόληση, για το 20,2% η επικινδυνότητα της εργασίας (τραυματισμοί, ατυχήματα) και για το 13,1% οι ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας (μολύνσεις, ασθένειες).

ε) Οι απαιτήσεις των γονέων μεταναστών από το ελληνικό κράτος, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της εκμετάλλευσης των παιδιών τους είναι : να βοηθήσει οικονομικά ώστε να μη χρειάζεται να εργάζονται τα παιδιά τους (35,2%) και να φροντίσει ώστε όλα τα παιδιά των μεταναστών να πηγαίνουν στο σχολείο (22,7%).

⁴² Pouloupoulos I. (2000), "Trafficking in Women and Children : Greece, a Country of Destination and Transit, όπως αναφέρεται στη Siadima, 2001.

στ) Σύμφωνα με τις απαντήσεις των γονέων μεταναστών, το 37,9% των εργαζομένων παιδιών τους δεν πηγαίνουν καθόλου στο σχολείο.

ζ) Σε ό,τι αφορά τις συνθήκες εργασίας των παιδιών τους, το 51,7% των μεταναστών δηλώνουν ότι τα παιδιά τους εργάζονται πολλές ώρες. (<http://www.unicef.gr/oldpress/2001/45-2001.htm>).

Μία πολύ πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το ΤΕΙ Πειραιά, το ΕΒΕ Ξάνθης, την European Profiles και την αναπτυξιακή σύμπραξη ΚΕ.Μ.ΜΕ.ΠΑΠ.-ΗΦΑΙΣΤΟΣ, εστίασε το ενδιαφέρον της στη μελέτη της επαγγελματικής ζωής των παλιννοστούντων, των μεταναστών και των προσφύγων στο νομό Ξάνθης.

Πρώτο βήμα της έρευνας ήταν η συγκέντρωση στοιχείων για το ποια είναι η θέση τους στην αγορά εργασίας. Διαπιστώθηκε ότι οι παλιννοστούντες (πολίτες με ελληνική καταγωγή) στο νομό Ξάνθης ασχολούνται κατά πλειοψηφία σε βιομηχανικές επιχειρήσεις ως εργάτες, οδηγοί, τεχνίτες και ακολουθεί η απασχόληση στην οικοδομική δραστηριότητα. Οι μετανάστες βρίσκουν διέξοδο απασχόλησης στην οικοδομή, τη γεωργία και τις προσωπικές υπηρεσίες.

Η απεικόνιση της απασχόλησης σε 36 αντιπροσωπευτικές επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα έδειξε ότι η προσφορά εργασίας επηρεάζεται άμεσα από τις διαθέσεις των επιχειρηματιών να προσλάβουν παλιννοστούντες ή ξένους, όπως και από τις ανάγκες της τοπικής αγοράς εργασίας σε τεχνικά επαγγέλματα. Από τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για τη ζήτηση στις διάφορες ειδικότητες και τη σύγκρισή τους με τα προσωπικά προσόντα των παλιννοστούντων και των μεταναστών, προκύπτει η κλίμακα στην οποία βρίσκονται τόσο οι παλιννοστούντες όσο και οι μετανάστες, καθώς και οι εν δυνάμει απειλές για κοινωνική περιθωριοποίηση που αντιμετωπίζουν λόγω χαμηλών εισοδημάτων και ανεργίας.

Οι παλιννοστούντες και οι ξένοι εργάτες κάνουν εμφανή την παρουσία τους στην τοπική αγορά εργασίας της ακριτικής Ξάνθης. Παλιννοστούντες και μετανάστες, αντιπροσωπεύουν το 15% των εργαζομένων και σε ό,τι αφορά το μορφωτικό τους επίπεδο, συνήθως είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Οι παλιννοστούντες και οι μετανάστες, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 52, ασχολούνται κυρίως σε δουλειές όπως : ηλεκτρολόγοι, μηχανολόγοι, συντηρητές μηχανών, πλέκτες, γαζωτές, υφαντές, σφαγείς, επεξεργαστές κρέατος, ψυκτικοί, θερμαστές, υδραυλικοί, τροχιστές, σιδηρουργοί, ξυλουργοί, τεχνικοί καπνού και αποθηκάριοι. (Γιάννου, 2003).

Πίνακας 52 : Απασχόληση παλιννοστούντων και μεταναστών στην Ξάνθη

Κλάδος δραστηριότητας	Αριθμός επιχειρήσεων	Απασχολούμενοι παλιννοστούντες	Απασχολούμενοι μετανάστες + πρόσφυγες
Κλάδος ένδυσης	3	200	20 (Αλβανία)
Κουφώματα αλουμινίου	2	-	1 (Αλβανία)
Πλαστικά προϊόντα	4	96	-
Κλωστοϋφαντουργία	2	7	-
Κλάδος τροφίμων	7	120	13 (Αλβανία) 2 (Βουλγαρία) 1 (Αρμενία)
Έπιπλα	2	11	1 (Αρμενία)
Παραγωγή σκυροδέματος	1	8	-
Παραγωγή καλωδίων	1	5	-
Μάρμαρα	2	5	-
Σφαγείο	1	12	-
Παραγωγή χρωμάτων	1	5	-
Δομικά υλικά	1	-	-
Υποδήματα	1	10	-
Ιστοί τηλεοράσεων	1	4	2 (Αρμενία)
Κατασκευή μηχανημάτων	1	2	-
Κράματα μετάλλου	1	30	4 (Αλβανία)
Ξήρανση σόγιας	1	-	-
Προϊόντα χάρτου	1	3	5 (Αλβανία)
Προϊόντα καπνού	1	40	-
Παραγωγή μπαταριών	1	8	1 (Ουκρανία) 2 (Αρμενία)
Υγραέρια	1	2	-
Σύνολο	36	568	52

Πηγή : (Γιάννου, 2003)

5. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΑΡΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Είναι κοινά αποδεκτό ότι η είσοδος και παραμονή μεγάλων μεταναστευτικών πληθυσμών σε μια χώρα έχει τόσο οικονομικές όσο και κοινωνικές διαστάσεις, στο πλαίσιο των οποίων αναδεικνύονται πτυχές που αφορούν δυνατότητες αρμονικής συνύπαρξης κοινωνικών κατηγοριών που διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς τα οικονομικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά.

Εξισωτικές αποαχόλησης μεταναστών

[Η δυνατότητα αποφυγής κοινωνικών κραδασμών εξαιτίας της εισόδου και παραμονής σε μια χώρα οικονομικών μεταναστών, εξαρτάται, αφενός από την οικονομική δυναμική του κοινωνικού σχηματισμού και συνεπώς την ικανότητα απορρόφησης τους από την αγορά εργασίας, αφετέρου από την αρμονική συνύπαρξη ή όχι, διαφορετικών φυλετικών – πολιτισμικών τρόπων ζωής και συμπεριφορών.

Επομένως, η όποια πολιτική νομιμοποίησης των μεταναστών είναι αναγκαίο να συνοδεύεται από κατάλληλες κοινωνικές πολιτικές, οι οποίες θα λαμβάνουν υπόψη τη διαφορετικότητα του κοινωνικού προφίλ και θα εξασφαλίζουν την κοινωνική και οικονομική ένταξη των αλλοδαπών. (Κολλιάς & Κατσορίδας, 2002).]

Ο Χλέτσος (2002) αναφέρει ότι οι περισσότερες μελέτες που έχουν εκπονηθεί, δε στηρίζουν τους φόβους που συχνά εκφράζονται για τις αρνητικές συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η απασχόληση των αλλοδαπών σε μια οικονομία. Αντίθετα, [για την Ελλάδα, οι συνέπειες της μετανάστευσης συχνά περιγράφονται ως πολύ θετικές για την οικονομία της χώρας. Μια πλευρά της μετανάστευσης που αρχικά γοήτευσε τις ανεπτυγμένες δυτικές κοινωνίες έχει να κάνει με το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης στις χώρες αυτές. Λόγω της χαμηλής γεννητικότητας, παρατηρείται στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες μία άνιση αύξηση του «απόμαχου» εργατικού δυναμικού έναντι των ενεργών εργαζομένων. Επειδή οι άνθρωποι μεγάλης ηλικίας τείνουν να έχουν και τις μεγαλύτερες ανάγκες σε παροχές (φάρμακα, περίθαλψη) το κόστος τους για την οικονομία μίας χώρας δε μπορεί να καλυφθεί από τις εισφορές του νέου εργατικού δυναμικού στα ασφαλιστικά ταμεία. Οι μετανάστες θεωρήθηκε ότι θα μπορούσαν να αποτελέσουν την ένεση που χρειάζεται το σύστημα του Κράτους Πρόνοιας. Οι υπολογισμοί ωστόσο έχουν δείξει πως πρέπει να εισρεύσουν στις χώρες αυτές αρκετά εκατομμύρια μετανάστες για να διατηρηθεί η σημερινή κοινωνική ευημερία, με την προϋπόθεση, όμως, ότι όλοι αυτοί οι μετανάστες θα νομιμοποιηθούν για να πληρώνουν ασφαλιστικές εισφορές.]

Στο σημείο αυτό ενδιαφέρει παρουσιάζει η παράθεση στοιχείων που αφορούν στην κατάταξη των αλλοδαπών βάσει του φορέα στον οποίο είναι ασφαλισμένοι. Από τον Πίνακα 53 φαίνεται η ξεκάθαρη υπεροχή του ΙΚΑ (47,21%) έναντι του ΟΓΑ (26,06%) και του ΤΕΒΕ (0,93%). (Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης, 2001). Πρέπει, όμως, να τονιστεί ότι και στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ακόμα και οι νόμιμοι μετανάστες υφίστανται διακρίσεις. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των ειδικών ταμείων (ταμείο Νομικών, ΤΣΑΥ, ΤΣΜΕΔΕ, ΝΠΠΔΔ και Δημοσίου) που αρνούνται να ασφαλίσουν μετανάστες (ακόμα

και νόμιμους) διότι δεν κατέχουν την ελληνική ιθαγένεια και του ΙΚΑ το οποίο δεν ασφαλίζει αλλοδαπούς που εργάζονται σε εταιρείες ξένων κεφαλαίων. Κατρούγκαλος (2001).

Πίνακας 53 : Ασφαλιστικός Φορέας και μετανάστες

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ	% ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ
ΙΚΑ	47,21%
ΟΓΑ	26,06%
ΤΕΒΕ	0,93%
ΔΕΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΤΑΙ	25,8%
ΣΥΝΟΛΟ	100%

Πηγή : Εθνικό Παρατηρητήριο

Οι Λυμπεράκης και Πελαγίδης (2000) υποστηρίζουν ότι οι οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης διαφέρουν ανάλογα με την εποχή και την περιοχή. [Ειδικά για την Ελλάδα, όπως διαφαίνεται και από τα στοιχεία που έχουν ήδη παρατεθεί, η εργασία των μεταναστών τείνει να λειτουργεί συμπληρωματικά προς την εργασία των ημεδαπών. Έτσι, η οικονομία δέχεται μία «ένεση» εργαζομένων με νέες διαφορετικές δεξιότητες δημιουργώντας «δυνατότητες νέων συνδυασμών μεταξύ επιχειρήσεων και εργαζομένων που γεννούν νέους τρόπους αλληλεπίδρασης».]

[Αναφορικά με τους μισθούς οι συγγραφείς αναφέρουν ότι η επίδραση των μεταναστών στο ύψος των μισθών είναι αρνητική – παρατηρείται μείωση στους μισθούς των ημεδαπών, κυρίως των ανειδίκευτων εργαζομένων στον αστικό και τον αγροτικό τομέα, ενώ σε ορισμένες μόνο ειδικότητες οι ημεδαποί αντικαθιστούνται από αλλοδαπούς. Παράλληλα, όμως, σημειώνεται σημαντική αύξηση στις αποδοχές των ημι-ειδικευμένων και ειδικευμένων ημεδαπών εργαζομένων. Ένα συνηθισμένο επιχείρημα που αναφέρεται στις αρνητικές συνέπειες της μετανάστευσης είναι ότι τα χρήματα που κερδίζουν οι αλλοδαποί καταλήγουν μέσω των μεταναστευτικών εμβασμάτων σε ξένες οικονομίες.⁴³ Για το συγκεκριμένο θέμα οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι όσα χρήματα και να εξοικονομούνται από τους μετανάστες, πολλά

⁴³ Πολλοί, όμως, δε συνυπολογίζουν ότι μεγάλο μέρος του οικονομικού πλούτου της χώρας διαρρέει και από τους ίδιους τους Έλληνες μέσω των χρημάτων που αποστέλλονται για σπουδές μεγάλου αριθμού Ελλήνων στο εξωτερικό.

μένουν στη χώρα υποδοχής για έξοδα στέγασης, διατροφής, ρουχισμού και ανακυκλώνονται στην οικονομία. Οι μετανάστες συχνά κατοικούν σε ισόγεια και υπόγεια διαμερίσματα των οποίων η αξία σταθερά θα απαξιωνόταν. [Σχετικά, ο Χλέτσος (2002) υποστηρίζει ότι οι μετανάστες αγοράζουν ακόμα και μεταχειρισμένα αντικείμενα δίνοντας νέα αξία σε κάτι που ήδη έχει κάνει τον κύκλο του στην οικονομία της χώρας υποδοχής. *Πονητιές συνδυασίες μετανάστευσης*

[Ο Ναξάκης (2002) θεωρεί ως αρνητική συνέπεια της παράνομης διαμονής και απασχόλησης των αλλοδαπών το γεγονός ότι διογκώνεται ένα μέρος του ΑΕΠ που δεν καταγράφεται και έτσι η ελληνική οικονομία χάνει φορολογικά έσοδα. Άλλες αρνητικές συνέπειες που επισημαίνει ο συγγραφέας είναι : η επιβράδυνση του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της παραγωγής (όταν η βιομηχανία χρησιμοποιεί φθηνά εργατικά χέρια καθυστερεί τον εκσυγχρονισμό της) και η απώλεια ποσών από τα ασφαλιστικά ταμεία λόγω της παραοικονομίας.]

Σύμφωνα με τον Κατρούγκαλο (2001), η επιτυχία των νόμων στις περισσότερες χώρες είναι περιορισμένη επειδή η νομοθεσία είναι υπερβολικά αυστηρή, είτε επειδή η ένταξη των αλλοδαπών στην αγορά εργασίας δε συνοδεύεται από αντίστοιχη ένταξή τους στην κοινωνία είτε επειδή, όπως ισχύει και [στην Ελλάδα, *ελλείπονται και ασφαλιστικά* «η παραοικονομία προσφέρει πρόσφορο έδαφος για την υπερεκμετάλλευση παράνομων αλλοδαπών».

Η Ελλάδα κατέχει μία αρνητική πρωτιά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία έχει να κάνει με την έκταση της παραοικονομίας. Οι εργοδότες που απασχολούν αλλοδαπούς παράνομα δεν πλήττονται από τη νομοθεσία τόσο όσο οι μετανάστες. (INE/ΓΣΕΕ, 2000). Ο Χλέτσος (2002) αναφέρει σχετικά ότι οι μετανάστες χρησιμοποιούνται για να εξασφαλίζει η ελληνική, ειδικά η μικρή εργοδοσία (αγρότες, εστιάτορες, μικροξενοδόχοι, βιοτέχνες) φθηνή εργασία. Η πολιτεία, γνωρίζοντας ότι η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από το Κράτος δεν επαρκεί, εθελotuφλεί, έτσι ώστε τα νοικοκυριά να χρησιμοποιούν παράνομους μετανάστες για οικοδομικές και οικιακές εργασίες (για τις οποίες δε θα είχαν να καταβάλλουν το ποσό).]

[Ο Κούζης (2002) επισημαίνει ότι τα εργασιακά χαρακτηριστικά των *μεταναστών και αλλοδαπών* μεταναστών, ιδιαίτερα αυτών που απασχολούνται στον άτυπο και ανεπίσημο τομέα της οικονομίας, οδήγησαν στις ευρύτατα διαδεδομένες πλέον ευέλικτες μορφές εργασίας, όπως είναι η μερική απασχόληση, η ανεξάρτητη εργασία κ.α. Η ταύτιση της έννοιας της εργασίας με τη μισθωτή εργασία δεν υφίσταται πλέον. Η σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από την «εκμετάλλευση της δεύτερης αγοράς εργασίας, την

καταστρατήγηση της εργατικής νομοθεσίας, την απορύθμιση στις εργασιακές σχέσεις και την απογύμνωση της εργασίας από οποιοδήποτε είδος πολιτικής και κοινωνικής ρύθμισης».

Η Κοίλιαρη (1997) στο «Μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη» παραθέτει ορισμένες πολύ σημαντικές παρατηρήσεις :

Κατ' αρχήν επισημαίνει ότι οι μετανάστες στην Ελλάδα, είτε ομογενείς είτε αλλοδαποί, δεν είναι ευπρόσδεκτοι, αλλά απλά η ελληνική κοινωνία τους ανέχεται, επειδή πουλούν φθηνά την εργατική τους δύναμη. Οι περισσότεροι μετανάστες εργαζόμενοι ζουν με το άγχος της απόλυσης, συνιστώντας έτσι ένα υπερεκμεταλλευόμενο εργατικό δυναμικό, το οποίο πολύ συχνά είναι θύμα εργατικών ατυχημάτων, λόγω των επικίνδυνων εργασιών που τους ανατίθενται και των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν στη γλώσσα. Η αστάθεια στις οικονομικοκοινωνικές συνθήκες ζωής τους στη χώρα, τους δημιουργεί όχι μόνο μία αίσθηση εγκατάλειψης, αποξένωσης, απομόνωσης και αβεβαιότητας για το μέλλον αλλά και ένα αίσθημα πικρίας προς το κοινωνικό και εργασιακό περιβάλλον που δεν είναι φιλικό και δίκαιο απέναντί τους. Ανακυκλώνεται με αυτόν τον τρόπο μία αμοιβαία αντιπάθεια που μπορεί βέβαια να καταλήγει σε μία αμοιβαία ανοχή-εξαιτίας των όρων της αγοράς, αλλά δεν επιτρέπει να δημιουργηθούν σχέσεις αμοιβαίας αποδοχής και κοινωνικής αλληλεγγύης.]

MME και μετανάστες

[Η συγγραφέας κάνει αναφορά και στο ρόλο που διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην αναπαραγωγή αρνητικών στερεοτύπων εις βάρος των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στον ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η δημιουργία και αναπαραγωγή από τα ΜΜΕ αρνητικών εθνικών στερεοτύπων δυσχεραίνει τις σχέσεις της ελληνικής κοινωνίας με τους μετανάστες, οξύνοντας το αρνητικό κλίμα που επικρατεί και, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις οποιεσδήποτε θετικές υποκειμενικές απόψεις που κατά καιρούς μπορεί να εκφράζονται. Ως επί το πλείστον παρουσιάζονται θέματα τα οποία δίνουν στο ευρύ κοινό την αίσθηση ότι οι μετανάστες μόνο προβλήματα προκαλούν στην ελληνική κοινωνία, την οποία μάλιστα υποστηρίζεται συχνά ότι την απειλούν άμεσα. Παράλληλα, παρατηρείται και στην ειδησεογραφία η διάκριση μεταξύ ομογενών και αλλοδαπών. Όταν πρόκειται για εγκληματικές ενέργειες, οι δράστες καταχωρούνται λόγω του διαβατηρίου τους ως «Αλβανού» ή «ρώσικη μαφία» και σπάνια αναφέρονται ως «ομογενείς», ενώ όταν πρόκειται για περιπτώσεις θετικών ενεργειών,

με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τους ομογενείς ολυμπιονίκες, η ιδιότητα «ομογενής» διακηρύσσεται.]

Μεταναστεύει η ελληνική

[Αναφορικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στη χρήση γλώσσα της ελληνικής γλώσσας, δυσκολίες οι οποίες με τη σειρά τους δυσχεραίνουν την ομαλή κοινωνική τους ένταξη, η συγγραφέας υποστηρίζει τα εξής : «Η διαφοροποιημένη χρήση της γλώσσας, όσο και αν δεν εμποδίζει την κατανόηση του ομιλητή, δε γίνεται αποδεκτή από τη γλωσσική πλειοψηφία και αποβαίνει σε βάρος του μετανάστη στιγματίζοντάς τον ως ξένο και αποδίδοντάς του στερεότυπα χαρακτηριστικά που δεν έχουν σχέση με την προσωπικότητά του αλλά με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που διαμορφώνουν τη σχέση του με την κοινωνική πλειοψηφία... Η γλώσσα λειτουργεί τελικά ως μέσο επικοινωνίας αλλά περισσότερο ως μέσο εξαναγκασμού για την εναρμόνιση και την ενσωμάτωση του μετανάστη στην κοινωνία υποδοχής».

Σύμφωνα με τη συγγραφέα, τα βασικά επιχειρήματα, που διατυπώνονται συχνά και ποικιλοτρόπως, ενάντια στην παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα είναι συνολικά δύο : η αύξηση της ανεργίας και η αύξηση της εγκληματικότητας. Όπως προαναφέρθηκε, ο Τύπος αλλά και τα ηλεκτρονικά Μέσα Ενημέρωσης κατακλύζουν την κοινή γνώμη από ειδήσεις και πληροφορίες που ενισχύουν τις παραπάνω απόψεις. Ταυτόχρονα, είναι ελάχιστα τα δημοσιεύματα, αλλά ευτυχώς υπάρχουν και αυτά πλέον, που με στοιχεία καταρρίπτουν την ανακρίβεια αυτών των πληροφοριών και αποδεικνύουν ότι όλοι μαζί οι αλλοδαποί ευθύνονται για τη διάπραξη μόνο του 1,4% του συνόλου των πλημμελημάτων και κακουργημάτων, παρόλο που αποτελούν το 5% του πληθυσμού. Απλά τα αδικήματα που διαπράττουν έχουν διαφορετική ποινική αντιμετώπιση και κοινωνική προβολή. Όσο για τη ανεργία, οι ξένοι έχουν υποκαταστήσει τους Έλληνες μόνο στο 5,8% των θέσεων εργασίας και μάλιστα σε τομείς που οι Έλληνες δεν επιθυμούν πλέον να εργαστούν, κυρίως στη γεωργία και την οικοδομή.

Οι Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη (2001) συνοψίζουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στη χώρα υποδοχής ως εξής :

«Είναι εύκολο να κατανοήσει κάποιος γιατί στο δημόσιο διάλογο γύρω από το πολιτικά ευαίσθητο θέμα της μετανάστευσης διεθνώς έχουν σε μεγάλο βαθμό κυριαρχήσει τα οικονομικά επιχειρήματα. Αυτό που είναι ίσως λιγότερο ευεξήγητο είναι το γιατί φαίνεται να κυριαρχεί μία συγκεκριμένη προκατάληψη στον τρόπο που

αναπτύσσονται τα οικονομικά επιχειρήματα γύρω από τη μετανάστευση. Οι φωνές που ακούγονται δυνατότερα είναι εκείνες που εντοπίζουν το πρόβλημα στις αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην εγχώρια αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τον κυρίαρχο λόγο, οι εγχώριοι εργαζόμενοι εμφανίζονται απειλούμενοι καθώς κινδυνεύουν να χάσουν θέσεις εργασίας που καταλαμβάνονται από ξένους και επιπλέον βλέπουν το επίπεδο των αμοιβών να συμπίεζεται εξαιτίας του αθέμιτου ανταγωνισμού που ασκούν οι νεοαφιχθέντες ανταγωνιστές τους.

Πολύ μικρότερη σημασία αποδίδεται στα δυνητικά οφέλη της μετανάστευσης. Συνοψίζοντας σχηματικά τα σχετικά επιχειρήματα, οι οικονομικοί μετανάστες ενδέχεται να λειτουργήσουν συμπληρωματικά ως προς ορισμένους εγχώριους συντελεστές παραγωγής με αποτέλεσμα να αυξήσουν το συνολικό επίπεδο ευημερίας της οικονομίας. Μικρή έως μηδενική σημασία επίσης αποδίδεται στο ερώτημα πώς οι μετανάστες επηρεάζουν την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Τούτο είναι παράξενο, αν σκεφτεί κανείς ότι ο απόηχος της μνήμης από ιστορικά προηγούμενα είναι ακόμα ζωντανός στις κοινωνίες μας : η δημιουργία της μεγάλης εσωτερικής αγοράς των ΗΠΑ στη στροφή του αιώνα θα ήταν αδιανόητη χωρίς μετανάστες. Το ίδιο και η ανοικοδόμηση της Γερμανικής οικονομίας μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αλλά και η οικοδόμηση του κράτους του Ισραήλ. (Friedberg & Hunt, 1995). Ασφαλώς τα ιστορικά αυτά προηγούμενα (και τεκταινόμενα, ως ένα βαθμό) δεν επαρκούν για να δοθεί οριστική και γενικής ισχύος απάντηση γύρω από τα οικονομικά αποτελέσματα της μετανάστευσης στην οικονομία υποδοχής. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι τα αποτελέσματα είναι συνολικά θετικά. Είναι λοιπόν περίπου αυτονόητη η διαπίστωση ότι αυτά τα δυνητικά αποτελέσματα μοιραία θα ποικίλουν και θα εξαρτώνται από μία σειρά παράγοντες, σημαντικότεροι από τους οποίους είναι η κατάσταση της οικονομίας υποδοχής αλλά και τα χαρακτηριστικά των ίδιων των μεταναστών.

Αλλά ασφαλώς έτσι δεν κλείνει το ζήτημα. Όσο σημαντικό ρόλο παίζουν οι συνθήκες της οικονομίας υποδοχής και τα χαρακτηριστικά των μεταναστών, άλλο τόσο σημαντικό ρόλο παίζει και η πολιτική, οι επιλογές και οι συμπεριφορές της κοινωνίας και της οικονομίας. Ούτε οι οικονομικές συνθήκες ούτε και οι μετανάστες αποτελούν αναλλοίωτες και δεδομένες κατηγορίες : επηρεάζουν ασφαλώς την έκβαση της ιστορίας αλλά ταυτόχρονα επηρεάζονται από την πολιτική – από τη συνειδητή δηλαδή επέμβαση με στόχο την αύξηση των ωφελειών και τη μείωση των ζημιών. Η άσκηση πολιτικής δεν είναι μία ουδέτερη και τεχνική διαδικασία που

κρίνεται αυστηρά στη βάση μετρήσιμων υπολογισμών και πυκνότητας διατύπωσης παραπόνων. Εκείνοι που φωνάζουν δυνατότερα δεν είναι πάντα οι περισσότεροι θιγόμενοι.

Από τη συζήτηση που προηγήθηκε συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι πολιτικές για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της μετανάστευσης δεν αφορούν αποκλειστικά ή κυρίως τη «μεταναστευτική πολιτική» αλλά αφορούν ευρύτερες όψεις της οικονομικής πολιτικής, της πολιτικής απασχόλησης και της κοινωνικής πολιτικής. Και τούτο συμβαίνει επειδή ντόπιοι και ξένοι εργαζόμενοι και άνεργοι, «εντός και εκτός» βρίσκονται και κατοικούν στους ίδιους κόσμους. Και εδώ, όπως και σε τόσα άλλα θέματα ισχύει αυτονόητα ότι εκεί που τελειώνει η οικονομική ανάλυση με τις υποθέσεις και τις αμφιβολίες της, εκεί ακριβώς αρχίζουν τα πραγματικά δύσκολα : οι προτεραιότητες, οι επιλογές και οι στοχεύσεις. Εντέλει οι κοινωνίες και οι οικονομίες θα είναι σε θέση να επωφεληθούν από τις ευεργετικές επιδράσεις της οικονομικής μετανάστευσης διατηρώντας ταυτόχρονα κοινωνική συνοχή και ανθρώπινες συνθήκες κοινωνικής συνύπαρξης μόνον εφόσον το επιθυμούν πραγματικά και είναι διατεθειμένες να πάρουν μέτρα σε αυτή την κατεύθυνση. Οι ευκαιρίες υπάρχουν. Η βούληση;».

6. ΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΛΛΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

6.1 Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική

Οι πολιτικές που αφορούν τη μετανάστευση, τη χορήγηση βίζας, ιθαγένειας κ.λ.π. θεωρούνται ότι άπτονται της αρχής της εθνικής κυριαρχίας και της αυτονομίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει αρχίσει σταδιακά να αναπτύσσεται μία πολιτική συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών για μία σειρά από ζητήματα που σχετίζονται με τη μετανάστευση. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Σύμφωνα με τον Butt-Phillip (1994), η ουσιαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών για θέματα που αφορούν τη μετανάστευση στη γηραιά ήπειρο, ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του '80 με την κατοχύρωση των «τεσσάρων θεμελιωδών ελευθεριών» : την ελεύθερη κίνηση κεφαλαίων, αγαθών, υπηρεσιών και ανθρώπων. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Baldwin-Edwards (1997), η Ευρωπαϊκή

«μεταναστευτική πολιτική» εισάγεται ουσιαστικά με τη Συνθήκη του Maastricht (1992), ενώ διαμορφώνεται ακόμη πιο συγκεκριμένα με τη Συνθήκη του Schengen. Μέχρι την περίοδο εκείνη η μεταναστευτική πολιτική αποτελούσε μέρος γενικότερων πολιτικών που διαπραγματεύονταν άλλα θέματα, όπως για παράδειγμα, το ζήτημα της τρομοκρατίας ή των διασυνοριακών εγκληματικών ενεργειών. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001). Αξίζει, παρ' όλα αυτά μία σύντομη ιστορική αναδρομή στην ιστορία της Ευρώπης όσον αφορά στο ζήτημα της μετανάστευσης. Η Malgesini (1995) διακρίνει τέσσερα στάδια στην εξέλιξη των σχετικών με τη μετανάστευση πολιτικών :

Στο πρώτο στάδιο (1955-1973) φιλελευθεροποιούνται οι συνοριακοί έλεγχοι και παράλληλα τίθεται σε ισχύ η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Η πολιτική για θέματα μετανάστευσης που εισάγεται, αρχίζει να συμπεριλαμβάνει και την έννοια του μετανάστη ως «εργαζομένου» και όχι μόνο ως «πολίτη», που ίσχυε μέχρι τότε. (Μουσούρου, 1993 και Malgesini, 1995).

Με τη Συνθήκη Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) το 1957 στη Ρώμη ήδη τίθεται ανάμεσα στα άλλα και το ζήτημα της «ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εργαζομένων». Μέσα στη διάχυτη ατμόσφαιρα του ψυχρού πολέμου ήταν φυσικό να μην τίθεται εκ των πραγμάτων ζήτημα παράνομης μετανάστευσης, αφού η μόνη περίπτωση που προσομοίαζε με κάτι τέτοιο ήταν οι αιτήσεις πολιτικού ασύλου από κατοίκους των χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Το πρώτο «πετρελαϊκό σοκ» του 1973-1974 συμπίπτει με την απόφαση των κύριων ευρωπαϊκών χωρών (Δ. Γερμανία, κατόπιν Γαλλία) να σταματήσουν την αθρόα μετανάστευση εργαζομένων χωρίς εξειδίκευση. Η σκλήρυνση της πολιτικής της νόμιμης μετανάστευσης σε συνδυασμό με την αυξημένη ανεργία σε όλη τη δεκαετία του 1970, θα δημιουργήσουν εκρηκτικά προβλήματα σε περιοχές με, ήδη, εγκατεστημένους μεταναστευτικούς πληθυσμούς (Μ. Βρετανία). (Le Monde, 10/6/02).

Στο δεύτερο στάδιο (1973-1985), λόγω των συνθηκών οικονομικής κρίσης και αναδιάρθρωσης, η μαζική και «νόμιμη» μετανάστευση τελειώνει. Η ΕΟΚ διευρύνεται σε 12 χώρες ευνοώντας τις μετακινήσεις ανάμεσά τους. Παρ' όλα αυτά, μέχρι την εφαρμογή της Συνθήκης του Schengen οι πολίτες μη ευρωπαϊκών κρατών οι οποίοι κατοικούσαν μόνιμα σε κάποια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δε μπορούσαν, αν δεν είχαν βίζα, να μετακινηθούν σε άλλο κράτος – μέλος. Την περίοδο αυτή ενθαρρύνεται η επιστροφή των μεταναστών στις εστίες τους, προβλέπονται μέτρα για την ένταξη

της δεύτερης γενιάς μεταναστών και σταδιακά προωθείται η επανένωση των οικογενειών τους. Παράλληλα, όμως, αρχίζουν να εφαρμόζονται πιο αυστηροί περιορισμοί απέναντι σε καινούργιους μετανάστες, στις οικογένειές τους καθώς και στους αιτούντες άσυλο. Πρόκειται για την περίοδο κατά την οποία αρχίζει πλέον να γίνεται λόγος για το φαινόμενο της παράνομης ή ανεπίσημης μετανάστευσης. Από τότε άρχισε να δίνεται πλέον μεγάλη έμφαση στον έλεγχο των νεοαφιχθέντων μεταναστών. Το 1970 καθιερώνεται η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία που ασχολείται γενικά με θέματα εξωτερικής πολιτικής, μέρος της οποίας αποτελεί και το ζήτημα της μετανάστευσης. Το 1976 δημιουργείται η ομάδα TREVI⁴⁴, η οποία είχε την αρμοδιότητα να προστατέψει την εσωτερική ασφάλεια της Κοινότητας ενάντια στην τρομοκρατία και στο οργανωμένο έγκλημα (ιδιαίτερα στο εμπόριο ναρκωτικών). Τέλος, το 1977 υπογράφεται μεταξύ των χωρών Ισπανίας, Πορτογαλίας, Τουρκίας, Σουηδίας και Ολλανδίας, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Νομικό Καθεστώς των Μεταναστών Εργατών, που είχε σκοπό την άμεση αντιμετώπιση μεταναστευτικών ζητημάτων, δίνοντας και πάλι έμφαση στον έλεγχο των μεταναστών.

Το τρίτο στάδιο (1985-1992) που σημαδεύτηκε από την κατάργηση των οικονομιών του λεγόμενου «ανατολικού μπλοκ», αρχίζει ουσιαστικά με τη Λευκή Βίβλο (1985) η οποία εγκαθιδρύει και στην πράξη την Κοινή Αγορά⁴⁵ καθιερώνοντας την ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων, αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων. Το 1986 με την Ενιαία Πράξη τίθεται σε ισχύ το θεσμικό πλαίσιο που εγκαινιάζει την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων και την παράλληλη ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων με άμεσο στόχο την διαφύλαξη της Ευρώπης ως πολιτικής και οικονομικής οντότητας. Πρέπει, ωστόσο, να τονιστεί ότι με την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων κατέστη αναγκαία η εναρμόνιση της πολιτικής των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σχετικά, πρώτον, με τη χορήγηση βίζας σε αλλοδαπούς που προέρχονται από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Κοινότητας και, δεύτερον, με την ενίσχυση των εσωτερικών ελέγχων για τους μη Ευρωπαίους πολίτες. (Butt-Phillip, 1994).

Λόγω της εντατικοποίησης των ελέγχων μετά την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων, ακολούθησε η υπογραφή μίας σειράς συμφωνιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο

⁴⁴ Αποτελείται από τους Υπουργούς Εξωτερικών και/ή Δικαιοσύνης των κρατών μελών. Μετά το 1993 ενσωματώθηκε στην ομάδα Schengen.

⁴⁵ Η εφαρμογή της Κοινής Αγοράς είχε προβλεφθεί για την 1/1/93.

και η σύσταση οργανισμών που είναι υπεύθυνοι για διάφορα ζητήματα, μεταξύ των οποίων και για το θέμα της μετανάστευσης, από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έχουμε λοιπόν :

α) Την Ομάδα Ad Hoc για τη μετανάστευση (Ad Hoc Group on Immigration),⁴⁶ που προέκυψε από την Ομάδα TREVI και δεν είναι υπόλογη σε κανένα ευρωπαϊκό θεσμό. Στόχος της εν λόγω ομάδας είναι η αντιμετώπιση του διεθνούς εγκλήματος, της παράνομης μετανάστευσης και των αιτούντων άσυλο. Οι μέθοδοι για να πετύχει το στόχο της είναι μεταξύ άλλων οι παρακάτω : εσωτερικοί και εξωτερικοί έλεγχοι (εξακρίβωση στοιχείων των αιτούντων άσυλο κ.λ.π.), συνεργασία για την πάταξη της πλαστογράφησης διαβατηρίων, συντονισμός των πολιτικών χορήγησης βίζας καθώς και των πολιτικών με σκοπό τον περιορισμό τυχόν καταχρηστικών αιτήσεων για παροχή του δικαιώματος ασύλου κ.α.

β) Τη Συνθήκη Schengen (1985)⁴⁷ η οποία τέθηκε σε εφαρμογή το 1995⁴⁸ με βασικό στόχο, μεταξύ άλλων, την εγκαθίδρυση του χώρου ελεύθερης κυκλοφορίας των ανθρώπων μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Εξαιτίας λοιπόν της κατάργησης των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα κρίθηκε αναγκαία η μετατόπιση του κέντρου βάρους

⁴⁶ Διακυβερνητικό σώμα αποτελούμενο από Υπουργούς Δικαιοσύνης και Εξωτερικών και από ανώτατους δημοσίους υπαλλήλους. Δημιούργησε δύο δίκτυα πληροφοριών, το CIREA και το CIREFI, για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικών με τη διάβαση των συνόρων, τη μετανάστευση και το άσυλο. Από το 1993 ενσωματώθηκε στο Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών και Δικαιοσύνης, όπως προβλεπόταν από τη Συνθήκη του Maastricht.

⁴⁷ Υπογράφηκε το 1985 από τη Γαλλία, τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Ελβετία και το Λουξεμβούργο και αργότερα από την Ιταλία (1990), την Ισπανία και την Πορτογαλία (1991), την Ελλάδα (1992) και την Αυστρία (1995), ενώ η Σουηδία και η Φινλανδία προσχώρησαν το 1996 ως παρατηρητές.

⁴⁸ Η εφαρμογή της Συνθήκης Schengen παρακολουθείται από το Συμβούλιο των Υπουργών και οι καθημερινές της δραστηριότητες συντονίζονται από την Ομάδα Κεντρικής Διαπραγμάτευσης (Central Negotiation Group), που δε λογοδοτούν ούτε στο ευρωπαϊκό ούτε στα εθνικά Κοινοβούλια. Οι λειτουργίες της Συνθήκης έχουν ανατεθεί σε τέσσερις ομάδες εργασίας : ασφάλεια και αστυνόμευση, κυκλοφορία προσώπων, άσυλο και βίζες, εμπόριο ναρκωτικών, εξωτερικά σύνορα.

Τα σημεία της Συνθήκης που έχουν περισσότερο ενδιαφέρον αναφορικά με τη μετανάστευση είναι (Τούση 1993, Καρύδης 1996, Baldwin-Edwards, 1997) : α) Η δημιουργία κοινών κανόνων για τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων όλων των χωρών μελών της Συνθήκης, μέσα από τη συνεργασία τους σε αστυνομικό, δικαστικό και τελωνειακό επίπεδο. β) Η σύγκλιση των συνθηκών που καθορίζουν τα σχετικά με τη διάβαση των συνόρων και τη χορήγηση βίζας. γ) Οι κυρώσεις σε αεροπορικές εταιρείες που μεταφέρουν ανθρώπους χωρίς να διαθέτουν τα απαραίτητα πιστοποιητικά. δ) Τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία θα χορηγείται άσυλο (έχει καταρτιστεί και διαρκώς ενημερώνεται κατάλογος χωρών, οι προερχόμενοι από τις οποίες χαιρούν δικαιώματος ασύλου). Τέλος, ο εσωτερικός έλεγχος δεν εγκαταλείπεται βέβαια εντελώς, αλλά μετακινείται το κέντρο βάρους με τη δημιουργία του Συστήματος Πληροφοριών Schengen (SIS), ενός δικτύου επικοινωνίας για την ταχύτατη ανταλλαγή πληροφοριών σχετικών με τους αιτούντες άσυλο και με αυτούς που θεωρούνται γενικά ύποπτοι, το οποίο στηρίζεται σε μια κοινή βάση δεδομένων (SIRENE). Από το 1993 αποτελεί τμήμα της Επιτροπής K4 με την προοπτική να μετασχηματιστεί σε Ευρωπαϊκό Σύστημα Πληροφοριών (EIS).

των ελέγχων στην εντατικοποίησή τους στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1990 υπογράφηκε η Σύμβαση του Δουβλίνου (Dublin Convention) με σκοπό αφενός, την αποφυγή πολλαπλών⁴⁹ και καταχρηστικών⁵⁰ αιτήσεων για άσυλο και αφετέρου, τη λύση του προβλήματος των «περιπλανώμενων προσφύγων» (“refugees in orbit”), δηλαδή των αιτούντων άσυλο τους οποίους κανένα κράτος δεν αναγνωρίζει ως πρόσφυγες. Επιπλέον, η Συνθήκη αυτή προβλέπει την ανταλλαγή πληροφοριών για τους αιτούντες άσυλο και τις οικογένειές τους.

γ) Τη Σύμβαση για τη Διάβαση των Εξωτερικών Συνόρων (Convention for the Crossing of External Borders) που συνιστά ένα σύνολο κανόνων για το συντονισμό των ευρωπαϊκών πολιτικών χορήγησης βίζας και των συνοριακών ελέγχων. Καλύπτει μία σειρά αξόνων πολιτικής αναφορικά με την αμοιβαία αναγνώριση από όλα τα κράτη της βίζας που χορηγήθηκε από συγκεκριμένο κράτος μέλος. Παράλληλα, ορίζει ότι δεν απαιτείται βίζα για τους μη Ευρωπαίους πολίτες που διαμένουν νόμιμα σε κάποιο κράτος μέλος και επιθυμούν να επισκεφτούν κάποιο άλλο για χρονική περίοδο μικρότερη των τριών μηνών.

Το τέταρτο στάδιο (1992 μέχρι σήμερα) σημαδεύτηκε από τη Συνθήκη του Maasticht (7 Φεβρουαρίου 1992 – θέση σε ισχύ 1 Νοεμβρίου 1993), η οποία σε γενικές γραμμές, διεύρυνε τον πολιτικό χαρακτήρα της Κοινότητας προβλέποντας κοινές ή σχετικώς εναρμονισμένες πολιτικές για μια σειρά ζητημάτων που ξεφεύγουν από τη σφαίρα της οικονομίας. Οι «τρεις πυλώνες» της Συνθήκης του Maasticht προδιαγράφουν, μεταξύ άλλων, μια κοινή και συντονισμένη πολιτική για τη μετανάστευση.⁵¹ Ο «πρώτος πυλώνας» αφορά τα «Κοινοτικά Θέματα» και διαπραγματεύεται την πολιτική χορήγησης βίζας και τον προσδιορισμό των κρατών, οι πολίτες των οποίων πρέπει να έχουν βίζα σε περίπτωση που επιθυμούν να εισέλθουν σε κάποιο κράτος μέλος. Ο «τρίτος πυλώνας» που αφορά τη «Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις» διαπραγματεύεται την πολιτική ασύλου, τη διάβαση των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και τις συνθήκες εισόδου, διαμονής, κυκλοφορίας και απασχόλησης των μεταναστών, επανένωσης των

⁴⁹ Αιτήσεις για άσυλο από το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα σε περισσότερα από ένα κράτη μέλη.

⁵⁰ Αιτήσεις απόμων που προφανώς δε μπορούν να τύχουν του δικαιώματος του ασύλου.

⁵¹ Ο «δεύτερος πυλώνας», αναφέρεται στην «Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας» και παρόλο που δεν ασχολείται άμεσα με τη μετανάστευση, προδιαγράφει : « ...Η κυκλοφορία προσώπων όλο και περισσότερο συνδέεται με ευρύτερα πολιτικά ζητήματα και ζητήματα ασφαλείας, όπως αποκάλυψαν οι πρόσφατες ανησυχίες σχετικά με μετακινήσεις πληθυσμών εξαιτίας της σύρραξης στη Γιουγκοσλαβία». (Collinson, 1993.).

οικογενειών τους και αντιμετώπισης της παράνομης μετανάστευσης. Παράλληλα, προβλέπεται η σύσταση ενός ενιαίου σώματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα ασχολείται με ζητήματα δικαιοσύνης, μετανάστευσης, ασύλου, ασφάλειας και αστυνομικής συνεργασίας (EUROPOL).

Το 1997 έλαβε χώρα στο Άμστερνταμ η αναθεώρηση της Συνθήκης του Maasticht η οποία επέτρεψε τη θέσπιση ορισμένων επιπρόσθετων ρυθμίσεων σχετικά με το θέμα της μετανάστευσης. Οι εν λόγω ρυθμίσεις είναι οι παρακάτω :

α) Η Συνθήκη του Schengen ενσωματώνεται στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Γραμματεία του Schengen στη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρώπης και οι ομάδες TREVI και Ad Hoc ενσωματώνονται με τη σειρά τους στην Επιτροπή Κ4.

β) Εισάγεται μία γενική πολιτική ενάντια στις διακρίσεις, αναφορικά με το φύλο, τη φυλή, την εθνική καταγωγή, τη θρησκεία και τα θρησκευτικά πιστεύω, την ηλικία και τις σεξουαλικές επιλογές. Ωστόσο, η πολιτική αυτή δεν εφαρμόστηκε αξιοκρατικά, όσον αφορά στους μη Ευρωπαίους πολίτες.

γ) Εισάγεται στη Συνθήκη ένας νέος τίτλος : Ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, άσυλο και μετανάστευση.

δ) Διευρύνεται το πλαίσιο του «τρίτου πυλώνα» της Συνθήκης του Maasticht , της Συνθήκης του Schengen και της Επιτροπής Κ4. Ο προσανατολισμός της προαναφερθείσας διεύρυνσης ήταν καθαρά αστυνομικός και κατασταλτικός και τούτο φάνηκε από την έντονη βαρύτητα που δόθηκε στα ζητήματα της διακίνησης προσώπων και ναρκωτικών, της δικαστικής και εγκληματολογικής συνεργασίας, της ανταλλαγής δεδομένων και πληροφοριών, των απελάσεων και του ρόλου της EUROPOL. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνειδητοποιώντας την ανάγκη μιας περισσότερο κοινής πολιτικής στο ζήτημα της μετανάστευσης κατέληξαν τον Οκτώβριο του 1999 στο Tampere της Φινλανδίας σε ορισμένες βασικές αρχές : Τη δημιουργία μιας περισσότερο συνεκτικής πολιτικής που θα λαμβάνει υπόψη της την εξισορρόπηση ανθρωπιστικών και οικονομικών παραμέτρων, αναφορικά με το ζήτημα της μετανάστευσης, την προώθηση της ανάπτυξης σχέσεων συνεργασίας με τις χώρες προέλευσης του φαινομένου που θα περιλαμβάνουν και επενδυτικές προσπάθειες για την αποτροπή ανεξέλεγκτων μεταναστευτικών ροών και μία κοινή πολιτική ασύλου. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laecken (2000) επανατέθηκαν οι αρχές του Συμβουλίου του Tampere και ασκήθηκε έντονη κριτική για τις εμφανείς

καθυστερήσεις στο ζήτημα της εφαρμογής αυτών των αρχών.
(http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/immigration/wai/fsj_immigration_intro_en).

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες εισήγαγαν, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laecken (14-15 Δεκεμβρίου 2001), το ζήτημα του ελέγχου των μεταναστευτικών ροών στην κοινή εξωτερική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναβαθμίζοντάς το σημαντικά. Για μία ακόμη φορά έμφαση δόθηκε στον καλύτερο και αποτελεσματικότερο έλεγχο των εξωτερικών συνόρων και στην αποδοτικότερη συνεργασία των διοικητικών φορέων των κρατών μελών της Κοινότητας για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και της τρομοκρατίας. (http://www.europa.eu.int/comm/news/laecken_council/en/conclusions.htm). Είναι φανερό ότι η παρουσίαση στο ίδιο επίπεδο συζήτησης του προβλήματος της παράνομης μετανάστευσης και της τρομοκρατίας σηματοδοτεί μία νέα αντίληψη των Ευρωπαίων ηγετών, ίσως και υπό την πίεση του διεθνούς κλίματος ανασφάλειας και αγωνίας (ιδιαίτερα μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ και την έξαρση του ισλαμικού φονταμενταλισμού).⁵²

Τέλος, υπάρχουν και συγκεκριμένες συμφωνίες ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε τρίτες χώρες με διακανονισμούς που αφορούν τη συνεργασία για τον έλεγχο της μετανάστευσης και τη χορήγηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων για διαμονή, εργασιακές συνθήκες, κοινωνική πρόνοια και πρόσβαση στην αγορά εργασίας για τους πολίτες αυτών των χωρών [π.χ. σχετικές συμφωνίες έχουν υπογραφεί με την Τουρκία και με τις Χώρες του Μαγκρέμπ (Μαρόκο, Τυνησία και Αλγερία)]. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001). «Ωστόσο, ο γενικός προσανατολισμός, όσον αφορά στους μετανάστες από τρίτες χώρες, φαίνεται να είναι ο αυστηρός έλεγχος και η καταστολή, παρόλο που ακόμη δε μπορούμε να μιλάμε για μια ενιαία και συνεκτική μεταναστευτική πολιτική σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Collinson 1993, Butt-Phillip 1994, Malgesini 1995, Καρύδης 1996 και Baldwin-Edwards 1997).

⁵² ισλαμικός φονταμενταλισμός = α) κίνηση, συμπεριφορά ή στάση που δίνει έμφαση στην αυστηρή και σχολαστική προσκόλληση σε ένα πλαίσιο βασικών αρχών, β) συντηρητική και αντιδραστική θρησκευτική τάση, που αρνείται κάθε νεωτερισμό στη θρησκεία. (Τεγόπουλος & Φυτράκης, 1996).

6.2 Συνθήκες διαμονής και εργασίας των μεταναστών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες χωρίς νόμιμα έγγραφα, προερχόμενοι από την Αφρική, την ανατολική Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή, την κεντρική και τη νοτιοανατολική Ασία και την Κίνα προσπαθούν να περάσουν κάθε χρόνο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως από τα χερσαία ανατολικά σύνορά της και από τη Μεσόγειο Θάλασσα, στο νότο.

Ακολουθούν ταξινομημένα ανά χώρα τα διαθέσιμα στοιχεία για τη λαθρομετανάστευση και τις αιτήσεις ασύλου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Αυστρία : Το 2001 οι λαθρομετανάστες υπολογίζονταν σε 48.569 και οι αιτούντες άσυλο σε 24.513. Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών της χώρας, το 2001 οι περισσότερες αιτήσεις ασύλου είχαν υποβληθεί από Αφγανούς, Ιρακινούς, Ιρανούς και Ινδούς. Το συνηθέστερο σημείο εισόδου ήταν τα σύνορα με την Ουγγαρία.

Βέλγιο : Οι λαθρομετανάστες υπολογίζονται σε 90.000 και αποτελούν το 10% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα, βάσει στοιχείων αντιρατσιστικής οργάνωσης του Βελγίου. Το 2001 στο βελγικό λιμάνι Ζεεμπρούγκε βρίσκονταν υπό κράτηση περίπου 4.500 παράνομοι μετανάστες. Τον ίδιο χρόνο, είχαν υποβάλει αίτηση ασύλου 24.549 άτομα. Τη μεγαλύτερη εθνική ομάδα ανάμεσά τους αποτελούσαν οι Ρώσοι (2.424) και ακολουθούσαν οι Αλγερινοί (1.709) και οι πολίτες της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό, πρώην βελγικής αποικίας (1.371).

Βρετανία : Σύμφωνα με εκτιμήσεις εμπειρογνομόνων της συνδικαλιστικής ένωσης της Υπηρεσίας Μετανάστευσης, οι μετανάστες που ζουν στη χώρα χωρίς νόμιμα έγγραφα πλησιάζουν το 1.000.000. Υπολογίζεται επίσης ότι κάθε μήνα άλλοι 800 μετανάστες αποπειρώνται να περάσουν στη βρετανική επικράτεια. Από τις 72.000 αιτήσεις ασύλου που υποβλήθηκαν μέσα στο 2001, οι περισσότερες προέρχονταν από Αφγανούς και Ιρακινούς. Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες υπολογίζει ότι ζουν στη χώρα 169.354 πρόσφυγες, αριθμός που αντιστοιχεί στο 1% του παγκόσμιου προσφυγικού πληθυσμού.

Γαλλία : Οι λαθρομετανάστες που βρίσκονται στη χώρα υπολογίζονται σε 400.000. Το 2001 υποβλήθηκαν 47.000 αιτήσεις ασύλου, 8.000 περισσότερες απ' ότι το 2000. Το 2000 οι περισσότεροι αιτούντες άσυλο ήταν Κινέζοι και ακολουθούσαν οι Κούρδοι από την Τουρκία.

Γερμανία : Στη χώρα ζουν 500.000 έως 1.500.000 λαθρομετανάστες και κάθε χρόνο προστίθενται άλλοι 100.000 περίπου, όπως υπολογίζει το συνδικαλιστικό όργανο των αστυνομικών. Οι περισσότεροι μπαίνουν στη χώρα από τα σύνορα με την Τσεχία και την Πολωνία. Το 2001 ζήτησαν άσυλο περίπου 90.000 άνθρωποι, ενώ το 2000 γύρω στα 80.000 άτομα. Από αυτούς οι 17.000 προέρχονταν από το Ιράκ, οι 10.000 από την Τουρκία – κυρίως Κούρδοι – και οι 5.800 από το Αφγανιστάν. Τη δεκαετία 1990-2000 η Γερμανία δέχτηκε πάνω από το 43% των αιτήσεων ασύλου που είχαν υποβληθεί συνολικά στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δανία : Το 2001 υποβλήθηκαν 12.512 αιτήσεις ασύλου, οι περισσότερες από Ιρακινούς και Αφγανούς. Μέσα στο ίδιο έτος δόθηκε άδεια παραμονής σε περίπου 6.200 άτομα. Η Δανία δέχεται κάθε χρόνο το μεγαλύτερο, αναλογικά με τον πληθυσμό της, αριθμό αιτήσεων ασύλου, μετά τον Καναδά, την Τουρκία και την Εσθονία, σύμφωνα με στοιχεία της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες.

Ελλάδα : Υπολογίζεται ότι οι λαθρομετανάστες ξεπερνούν το 1.000.000, αποτελώντας σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού. Σύμφωνα με δημογραφικές εκτιμήσεις της Eurostat για την Ελλάδα το 2001, ανά 1.000 κατοίκους ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά 3 άτομα, τα 2 από τα οποία ήταν μετανάστες. Οι περισσότεροι από αυτούς κατάγονται από την Αλβανία, το Ιράκ και τη Ρουμανία. Βάσει των διαθέσιμων επίσημων στοιχείων, το 1999 εισήλθαν παράνομα στη χώρα 88.819 Αλβανοί, 3.843 Ιρακινοί και 1.535 Ρουμάνοι. Σύμφωνα με επίσημη εκτίμηση του 2002, η χώρα δέχεται ετησίως την πίεση 250.000 λαθρομεταναστών. Ως προς τους πρόσφυγες, σύμφωνα με το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης στις 31/12/2000 ζούσαν στη χώρα 6.653 άτομα με αναγνωρισμένη την προσφυγική ιδιότητα, ενώ την ίδια περίοδο ο μέσος όρος των νέων αιτούντων άσυλο ήταν περίπου 250 το μήνα. Τα κύρια σημεία εισόδου των προσφύγων είναι η μεθόριος με την Τουρκία και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου.

Ιρλανδία : Η αστυνομία υπολογίζει ότι οι μετανάστες που εργάζονται στη χώρα χωρίς νόμιμα έγγραφα είναι πάνω από 10.000. Οι αιτήσεις ασύλου το 2001 ήταν 10.325 και οι περισσότερες προέρχονταν από Νιγηριανούς και Ρουμάνους.

Ισπανία : Μέσα στους τρεις πρώτους μήνες του 2002, συνελήφθησαν σχεδόν 1.600 λαθρομετανάστες που είχαν φθάσει με πλοία στη Φουερτεβεντούρα και το γειτονικό νησί Λανσαρότε, ενώ ο αντίστοιχος αριθμός για την ίδια χρονική περίοδο του 2001 ήταν περίπου ο διπλάσιος. Το 2001 απελάθηκαν ή εμποδίστηκαν να

εισέλθουν στη χώρα 44.841 λαθρομετανάστες και υποβλήθηκαν 9.358 αιτήσεις ασύλου. Συνολικά, οι λαθρομετανάστες ή οι μετανάστες με ληγμένα έγγραφα προέρχονται από το Μαρόκο, τη Νιγηρία και την Κολομβία.

Ιταλία : Σύμφωνα με την ανθρωπιστική οργάνωση της καθολικής εκκλησίας Caritas (οργάνωση η οποία συνεργάζεται με μετανάστες), οι παράνομοι μετανάστες στη χώρα είναι περίπου 300.000. Βάσει κυβερνητικών στοιχείων, το 2001 είχαν υποβληθεί τουλάχιστον 10.000 αιτήσεις ασύλου. Οι ιταλικές ακτές αποτελούν ελκυστικό προορισμό για πλοία που μεταφέρουν μετανάστες από την Ασία και τη Βόρεια Αφρική. Μετά την άφιξη 1.000 Κούρδων προσφύγων σε λιμάνι της Σικελίας τον Ιούνιο του 2002, η ιταλική κυβέρνηση κήρυξε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Ολλανδία : Οι λαθρομετανάστες που ζουν στη χώρα υπολογίζονται ανάμεσα σε 46.000 και 111.000. Οι αιτήσεις ασύλου το 2001 – μειωμένες σε σχέση με το 2000 – έφθασαν τις 32.579 και προέρχονταν κυρίως από πολίτες της Αγκόλας, του Αφγανιστάν και της Σιέρα Λεόνε.

Πορτογαλία : Υπάρχουν περίπου 60.000 εργαζόμενοι χωρίς νόμιμα έγγραφα. Οι περισσότεροι λαθρομετανάστες προέρχονται από την Αλγερία και εισέρχονται στη χώρα μέσω της Ισπανίας. Το 2001 υπέβαλαν αίτηση ασύλου 234 άτομα, οι περισσότεροι από την Αγκόλα, που είναι πρώην πορτογαλική αποικία.

Σουηδία : Το 2001 υπέβαλαν αίτηση ασύλου περίπου 23.500 άτομα. Η μεγαλύτερη ομάδα μεταξύ των αιτούντων είναι οι Ιρακινοί – φθάνουν τους 6.206 – και ακολουθούν οι πολίτες της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Φινλανδία : Μέσα στο 2001, οι περιπτώσεις μεταναστών που προσπάθησαν να εισέλθουν παράνομα στη χώρα και έγιναν αντιληπτοί από τις αρχές υπολογίζονται σε 300-400. Η πλειονότητα από αυτούς ήταν Ρώσοι και πολίτες των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών. Το 2001 υπέβαλαν αίτηση ασύλου 1651 άτομα, κυρίως πολίτες του Ιράν, του Ιράκ, της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της πρώην Γιουγκοσλαβίας. (<http://www.tnn.gr/meletes/metanastesprosfygesee.htm>).

Από τα παραπάνω μεγέθη γίνεται σαφές ότι στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το φαινόμενο της μετανάστευσης παρουσίασε τα τελευταία χρόνια σημαντική αύξηση. Για την ανοικοδόμηση των χωρών αυτών χρησιμοποιήθηκαν μετανάστες από πρώην αποικίες ή στρατολογήθηκαν μετανάστες ως φθηνά εργατικά χέρια. (Γαβρόγλου, 2002). Ποιες είναι, όμως, οι συνθήκες εργασίας και διαμονής όλων αυτών των μεταναστών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με άλλα λόγια, τι παρέχουν και τι τους παρέχεται από τις χώρες υποδοχής;

Σχεδόν σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι οικονομίες στηρίζονται κατά πολύ επάνω σε αυτό που ονομάζουμε «άτυπη εργασία», η οποία σχεδόν εξ' ολοκλήρου βασίζεται στην οικονομική δραστηριότητα των νέων μεταναστών οι οποίοι κατά το πλείστον είναι ανειδίκευτοι εργάτες. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, το ποσοστό των ατόμων που απασχολούνταν στη λεγόμενη «άτυπη εργασία» ήταν περίπου στο 25-30%, δηλαδή, περίπου ένας εργάτης στους τέσσερις απασχολείται άτυπα, χωρίς ειδίκευση, καθορισμένα επίπεδα μισθολογίου και αναγνωρισμένες συνθήκες εργασιακών σχέσεων. (Cordova, 1986 και Marshall, 1987). Μέσα σε αυτή την άτυπη εργασία, δημιουργείται ένας ξεχωριστός χώρος για τους απασχολούμενους, που βασικά στηρίζεται στην πλήρη αποξένωση του εργάτη από την εργασία, το προϊόν αλλά και την υπόλοιπη κοινωνία. (Ψημμένος, 1995).

Το κεντρικό στοιχείο στη στροφή των ευρωπαϊκών οικονομιών προς την άτυπη εργασία, από κοινωνική πλευρά, θα λέγαμε ότι είναι ακριβώς η προϋπόθεση δημιουργίας ενός κοινωνικού χώρου αποκλεισμένου από τις κρατικές οριοθετήσεις επάνω στο όλο θέμα εργασία, όπως : τα θέματα της υγιεινής και ασφάλειας, άδειες εργασίας, επιδόματα, νομικές παρεμβάσεις και κανόνες εργασιακών σχέσεων. Επίσης, απ' ό,τι τουλάχιστον προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία, ο χώρος που περιβάλλει την άτυπη εργασία, είναι ένας κοινωνικός χώρος απόκλισης από κάθε κοινωνικοπολιτική δραστηριότητα ανάπτυξης των δημοκρατικών θεσμών λειτουργίας της κοινωνίας, ξεκομμένος από κάθε συνδικαλιστικό κίνημα αλλά και από κάθε δυνατότητα πληροφόρησης, αναζήτησης και διεκδίκησης κοινωνικών δικαιωμάτων, έστω και αν ορισμένα από αυτά έχουν καθιερωθεί στην ευρύτερη κοινωνία. (Gordon & Sassen, 1992). Για παράδειγμα, στη Βρετανία, η ερευνητική εμπειρία δείχνει μια συγκεκριμένη τάση, σε ατομικό και θεσμικό επίπεδο, εξαίρεσης μειονοτήτων και μεταναστών από συλλογικά κοινωνικά όργανα και κινήματα, όπως το συνδικαλιστικό κίνημα. (Brown, 1992).

Κύρια χαρακτηριστικά της παγκόσμιας αναδιοργάνωσης της οικονομίας αποτελούν : η μερική απασχόληση, το χαμηλόμισθο εργατικό δυναμικό και η ολοκληρωτική ή κατά το ήμισυ απελευθέρωση των συνθηκών εργασίας από κανόνες και δικαιώματα. (Fainstein, 1992). Μέσα στα πλαίσια αυτά, οι οικονομίες με την ανάπτυξη των προσωπικών υπηρεσιών προς την ανερχόμενη οικονομικά εργατική τάξη και τη δημιουργία οικογενειακών μικρών επιχειρήσεων, επικεντρώνονται σε συστήματα εργασίας, των οποίων το κύριο στελεχικό δυναμικό προέρχεται από τις πιο αδύναμες οικονομικά και κοινωνικά εξαθλιωμένες τάξεις. (Braham & Ratansi,

1992). Σήμερα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυτό το στελεχικό δυναμικό δεν είναι άλλο από τους νέους μετανάστες, τα ανήλικα παιδιά και τις ανύπαντρες μητέρες. Αυτό το στελεχικό δυναμικό αρχίζει πλέον, ιδίως στις μητροπόλεις του κόσμου, όπως τη Νέα Υόρκη και το Λονδίνο, να ξεχωρίζει σαν μια ιδιαίτερη «τάξη» ανθρώπων, ξεκομμένη από την τεχνολογική εξέλιξη, την κοινωνική πρόοδο, την επίσημη αγορά εργασίας και την κοινωνική και ηθική οργάνωση της κοινωνίας (όπως οικογένεια, επικοινωνία με διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, συμμετοχή στα κοινά). (Murray, 1993). Αυτή η ιδιαίτερη «τάξη» ανθρώπων αποτελεί το χαμηλότερο επίπεδο κοινωνικής διαστρωμάτωσης όπου η εργασία αποτελεί το πλέον σημαντικό στοιχείο αποκοπής των μεταναστών από την ιδιοποίηση πολιτικών και οικονομικών αγαθών της κοινωνίας. Το κράτος, οι υπηρεσίες μεταναστών, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, μέσα από τις πολιτικές ελαστικής εργασίας, τις μεταναστευτικές πολιτικές και την ελαχιστοποίηση ή ρευστοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων, την ξενοφοβία ή το θεσμοθετημένο εθνο-ρατσισμό, έμμεσα ή άμεσα συμβάλλουν στην αναπαραγωγή ενός κόσμου, όπως οι νέοι μετανάστες, αποξενωμένου από την κοινωνία και τον εαυτό τους. (Harvey, 1989).

Στη σημερινή εποχή οι μετανάστες καλούνται να παίξουν κάποιους νέους ρόλους στις οικονομίες των ανεπτυγμένων χωρών. Για παράδειγμα στις Ηνωμένες Πολιτείες και στη Γερμανία υπάρχει ζήτηση ειδικευμένου προσωπικού από την Ινδία στον τομέα της πληροφορικής. Έτσι, είναι πιθανό οι μεταναστευτικές πολιτικές των εν λόγω κρατών να στραφούν περισσότερο στην προσέλκυση μεταναστών για ειδικευμένη εργασία. Αναφορικά με τους παράνομους μετανάστες, αν και σε πολλές χώρες είναι γνωστοί από τις αρχές, γίνονται αποδεκτοί ως οικονομικά χρήσιμοι. Παράδειγμα αποτελούν οι Πολωνοί οικοδόμοι στη Γερμανία, οι Αφρικανοί αγρότες στην περίοδο του θερισμού στην Ιταλία κ.α. Μη αποδεκτοί είναι συνήθως οι αλλοδαποί που επιδίδονται σε παρανομίες, όπως για παράδειγμα στην Ελλάδα οι μετανάστες από την Αλβανία που έχουν συνδεθεί με εγκληματικές πράξεις. (Γαβρόγλου, 2002).

Όπως διαφαίνεται από τα λιγοστά παραδείγματα που αναφέρθηκαν, η εργασία των μεταναστών αποδεικνύεται χρήσιμη σε αρκετές αναπτυσσόμενες και αναπτυγμένες χώρες. Το «πρόβλημα» για τις κοινωνίες των χωρών υποδοχής ξεκινάει πάντα όταν οι μετανάστες δε δείχνουν διατεθειμένοι να μείνουν μόνο για το διάστημα για το οποίο μία χώρα τους χρειάζεται. Μετά την πρώτη περίοδο παραμονής τους συχνά προβάλλονται από τους μετανάστες αξιώσεις αποδοχής και ενσωμάτωσής τους

στην κοινωνία (για τους ίδιους και τις οικογένειές τους), ενώ παράλληλα διατηρούνται και οι δεσμοί τους με τη χώρα και τον πολιτισμό τους.

Πίνακας 54 : Τα ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό και ανεργίας κατά φύλο και υπηκοότητα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσος όρος 1999-2000 (%)

Χώρες	Ποσοστά Συμμετοχής				Ποσοστά Ανεργίας			
	Άνδρες		Γυναίκες		Άνδρες		Γυναίκες	
	Γηγενείς	Αλλοδαποί	Γηγενείς	Αλλοδαποί	Γηγενείς	Αλλοδαποί	Γηγενείς	Αλλοδαποί
B	74,1	73	58,2	40,7	5,3	6,6	8,5	20,1
DK	85,6	73,2	77,2	53,8	4	13	5,4	8,5
D	80,1	77,9	67,8	49,9	7,3	14,9	8,4	13,2
EL	78,9	89,3	50,3	57,6	7,4	7,6	17,2	18,5
E	77,2	83,8	49,8	57,3	10,3	13,2	21,7	17,7
F	75,6	76,4	63,5	48,5	8,7	19,7	12,5	25,7
IRL	81,1	76,1	55,7	54,4	5	6,3	4,7	7,7
I	74,8	89	46,3	52,1	8,6	5,3	15,5	16,9
L	75,5	77,9	47,3	56,7	1,2	2,8	2,3	4,3
NL	84,8	67,2	66,4	44,6	2,2	7,7	8,9	10,5
A	80,5	86,1	63,1	63,4	4,3	8,3	4,2	9,2
P	83,7	81,3	66,7	68,5	3,5	9,6	4,9	11,2
FIN	79,8	81,1	74,4	58	10,4	2,7	12,1	28
S	80,5	65,1	75,3	59,4	6,6	17,5	5,5	16,9
UK	84,9	76,2	69,2	56	6,3	10,9	4,9	8,3

Πηγή : INE / ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, 2003

Ο συνδυασμός της εκούσιας διαφορετικότητας των μεταναστών, των πιθανών αντίξοων οικονομικών συγκυριών και της πιθανής εχθρότητας των ημεδαπών καταδικάζουν τους μετανάστες σε κοινωνικό αποκλεισμό. Δημιουργείται έτσι ένας φαύλος κύκλος ανικανότητας βελτίωσης των επαγγελματικών δεξιοτήτων των αλλοδαπών, ελλιπούς ένταξής τους στην κοινωνία, φτώχειας, ανεργίας και συγκρουσιακών καταστάσεων με τους ημεδαπούς. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 54, για τις χώρες που φιλοξενούν την πρώτη γενιά μεταναστών, η συμμετοχή των μεταναστών στο εργατικό δυναμικό είναι μεγαλύτερη από εκείνη των ημεδαπών. Όμως στις χώρες με παράδοση στη μετανάστευση, οι μετανάστες δείχνουν να μένουν «πίσω» στη συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό και κατέχουν όλο και υψηλότερα ποσοστά ανεργίας. Αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι οι μετανάστες μένουν «πίσω» στην εκπαίδευση και στην απόκτηση δεξιοτήτων. Συνεπώς μία μεταναστευτική πολιτική δε μπορεί να αποκόψει την απασχόληση από ευρύτερες

θεσμικές αλλαγές σε τομείς όπως η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου : Μελέτες του ΙΝΕ / ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, 2003).

Έχοντας εξετάσει ορισμένες πλευρές της οικονομικής και εργασιακής δραστηριότητας των νέων μεταναστών σήμερα, θα ήταν ίσως σκόπιμο να προσανατολίσουμε την προσοχή μας και στις συνθήκες διαμονής των αλλοδαπών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η οικονομική αναδιοργάνωση της δεκαετίας του 1980, έφερε στην επικαιρότητα τα κοινωνικά προβλήματα που πλήττουν διάφορες κοινωνικές κατηγορίες, ανάμεσά τους και τους μετανάστες. Στο τέλος της δεκαετίας του 1980, μια σειρά από πολιτικούς αρθρογράφους τόνιζαν με τρόπο κατηγορηματικό ότι αν οι άνθρωποι που ζούσαν στο 19^ο αιώνα, επισκεπτόντουσαν τις πόλεις της σημερινής κοινωνίας θα έμεναν κατάπληκτοι τόσο από τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, όσο και από το γεγονός ότι σε κοινωνικό επίπεδο λίγα έχουν αλλάξει από το 18^ο και 19^ο αιώνα. Αυτή η κοινωνική διάσταση της πόλης απαρτίζεται από τους ζητιάνους, τους άστεγους, τους μετανάστες και όλους αυτούς τους ανθρώπους που περνάνε τη ζωή τους σε χώρους που τους υπενθυμίζουν συνεχώς ότι η κοινωνία δεν είναι για όλους. (Ψημμένος, 1995). Η κοινωνία, γι' αυτές τις κατηγορίες των ανθρώπων, δεν αποτελεί κάτι το συλλογικό ή το κοινό για όλους, αλλά ίσως μια κοινωνική πραγματικότητα με διαφορετικές ερμηνείες, όπου οι χώροι διαμονής, τα Γκέτο, αποτελούν φυσικά και κοινωνικά σύνορα που τους ξεχωρίζουν σε διαφορετικούς κόσμους. Αυτά τα σύνορα είναι εθνο-φυλετικά και οικονομικά, όπου οι νέοι μετανάστες σπρώχνονται όλο και περισσότερο να καταλάβουνε χώρους που κανείς άλλος δε θα καταλάμβανε, όπως τρίτης κατηγορίας ξενοδοχεία, μη κατοικήσιμες οικίες και σε μεγάλο ποσοστό τους δρόμους ή τους υπόγειους σταθμούς της πόλης. Έτσι, έχουμε περιοχές που κατά το πλείστον αποτελούνε το χώρο διαμονής διαφορετικών εθνο-φυλετικών κατηγοριών μακριά από τις πλούσιες περιοχές της μεσαίας τάξης και σχεδόν δίπλα σε όλες αυτές τις ομάδες ανθρώπων που βρίσκονται κάτω των αναγνωρισμένων επιπέδων φτώχειας. (Wilson, 1994).

Αυτή η κοινωνική «περίφραξη» των νέων μεταναστών και των εθνικών μειονοτήτων θα μπορούσε να ερμηνευτεί σαν αποτέλεσμα ιδεολογικών διαδικασιών και σαν αποτέλεσμα πολιτικοοικονομικών συμφερόντων. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε μια αντανάκλαση στους χώρους διαμονής, της ξενοφοβίας και του εθνο-ρατσισμού που κυριαρχεί στις σύγχρονες κοινωνίες. (Smith, 1994). Έτσι, ο νέο-μετανάστης είναι αναγκασμένος να «καταλάβει» τις περιοχές και τις οικίες που είναι

κατά το πλείστον αρχιτεκτονικά φτωχές και κοινωνικά παρέχουν τις λιγότερες ευκαιρίες μόνιμης διαμονής και επαφής ή ένταξης με το κοινωνικό σύνολο.

Θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι ο χώρος διαμονής των νέων μεταναστών απομονώνει τους ανθρώπους από τον υπόλοιπο κοινωνικό ιστό για τρεις βασικούς λόγους :

Ο πρώτος λόγος αφορά τις εθνο-φυλετικές διακρίσεις που προέρχονται από το γηγενή πληθυσμό και εκφράζονται σε προσωπικό – ατομικό επίπεδο. Είναι γνωστή ίσως η κοινωνική φιγούρα της νοικοκυράς που δε νοικιάζει δωμάτια σε ξένους ή η φιγούρα του νεαρού που λιθοβολεί το σπίτι του Πακιστανού. (Ψημμένος, 1995). Ανατρέχοντας, δε, στην πρόσφατη ιστορία της Αγγλίας και της Αμερικής, διαπιστώνει κανείς ότι αυτός ο υποκειμενικός εθνο-ρατσισμός δημιούργησε Μαύρες και Άσπρες περιοχές. (Ginsburg, 1992).

Ο δεύτερος λόγος αναφέρεται σε ένα είδος θεσμοθετημένου εθνο-ρατσισμού, όπου το κράτος και οι υπηρεσίες, αμελούν το θέμα της προστασίας και της προβολής των ιδιαίτερων αναγκών που μπορεί να έχουν οι μετανάστες σε ό,τι αφορά το χώρο διαμονής τους. Οι τοπικές αυτοδιοικήσεις, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης καθώς και οι σύμβουλοι στέγασης, με την απάθεια που επιδεικνύουν απέναντι στα προβλήματα κοινωνικής περιθωριοποίησης ή και με τις στερεότυπες απόψεις που καλλιεργούν ενάντια στους μετανάστες, συμβάλλουν στη δημιουργία ενός θεσμοθετημένου εθνο-ρατσισμού. Πρόκειται ουσιαστικά για μία πολιτική αποκλεισμού μιας κατηγορίας ανθρώπων από δικαιώματα και προοπτικές ένταξης στην κοινωνία. Η ουσία ενός υποκειμενικού και θεσμοθετημένου εθνο-ρατσισμού αν και όχι απόλυτα εμφανής, βρίσκεται στη διατήρηση του ισχύοντος κοινωνικού συστήματος, όπου οι κυρίαρχες ομάδες αντλούν οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. (Ψημμένος, 1995).

Ο τρίτος λόγος αποκλεισμού των μεταναστών, σε ό,τι αφορά τους χώρους διαμονής, αναφέρεται στο λεγόμενο δομικό εθνο-ρατσισμό ο οποίος προκύπτει από τις οικονομικές και πολιτικές αλλαγές στην οργάνωση της κοινωνίας. Όπως προαναφέρθηκε και για το χώρο εργασίας, ο μετανάστης και ο περιθωριοποιημένος χώρος διαμονής του, ιδίως λόγω των σύγχρονων αλλαγών στην Ευρώπη, αποτελούν «νησίδες» κερδοσκοπίας μέσα από μία διαιώνιση της φτώχειας και της κοινωνικής εκμετάλλευσης. Αυτό συμβαίνει διότι ο περιθωριοποιημένος χώρος εργασίας και διαμονής δυσχεραίνει την είσοδο του μετανάστη σε νέα επαγγέλματα και υπηρεσίες, ιδίως στην περίοδο όπου το κράτος πρόνοιας μειώνεται, αφήνοντάς τον κατά κύριο λόγο «δέσμιος» της εργασίας και των εργασιακών συνθηκών που επικρατούσαν σε

άλλες εποχές. (Ψημμένος, 1995). Αυτές οι εργασίες τείνουν σήμερα, να χαρακτηρίσουν έναν ολόκληρο κόσμο, ο οποίος είναι εγκλωβισμένος σε υποταξικές (underclass) συνθήκες και απελευθερώνει ένα μεγάλο μέρος πολιτών από δευτερεύουσες και αποξενωτικές δραστηριότητες. (Mugray, 1993). Ο χώρος διαμονής λουπόν, με βάση τις ισχύουσες συνθήκες, αντανακλά τις εκάστοτε απαιτήσεις της αγοράς σε ελαστικό, ανειδίκευτο και προσωρινό εργατικό δυναμικό έξω από κοινωνικά δικαιώματα και κάθε είδους πολιτική οργάνωση και έξω από κάθε είδους ένταξη στον υπόλοιπο κοινωνικό ιστό. Κατ' επέκταση, ο χώρος διαμονής των μεταναστών συχνά μετατρέπεται περισσότερο σε καταφύγιο παρά σε οτιδήποτε άλλο που έχει να κάνει με την υλική και πνευματική ανάπτυξη του ατόμου. (Ψημμένος, 1995).

Αποσαφηνίζοντας την έννοια της παραπάνω αντίληψης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι μετανάστες και κυρίως οι ανεπίσημοι μετανάστες στα διάφορα Γκέτο της Ευρώπης, περνάνε μέσα από δύο φάσεις χρήσης του χώρου διαμονής :

Η πρώτη φάση σχετίζεται με την άρνηση ή και αφαίρεση δικαιωμάτων. Δηλαδή ο χώρος διαμονής, είναι χώρος «προστασίας» κατά κάποιον τρόπο του ενταγμένου πολίτη από τον «ξένο», και το αντίστροφο. Ο χώρος διαμονής, η αρχιτεκτονική του, η τοποθεσία του, η φύση του (προσωρινά καταλύματα) υπενθυμίζουνε στο μετανάστη ότι δεν είναι ενταγμένος στην κοινωνία και ταυτόχρονα ότι αποτελεί κάτι το διαφορετικό και συχνά μη σεβαστό από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Το Γκέτο αποτελεί ένα φράγμα κοινωνικό που υπογραμμίζει την προσωρινότητα αλλά και τη μη ισότιμη σχέση των μειονοτήτων ή των ανεπίσημων μεταναστών με την υπόλοιπη κοινωνία.

Η δεύτερη φάση αφορά την άμεση χρήση του χώρου διαμονής από τις κατηγορίες του περιθωρίου. Εδώ ο ανεπίσημος μετανάστης ή ο άστεγος, διοργανώνει το χώρο τελείως διαφορετικά απ' ό,τι ο ενταγμένος πολίτης. Ο σταθμός του Μετρό γίνεται ο χώρος συλλογικής διαμονής, το ξενοδοχείο χώρος συνάντησης, το πάρκο χώρος ξεκούρασης και το σινεμά ή το καφενείο χώρος – άσυλο από την αστυνομία.

Και οι δύο φάσεις, αν ισχύουν, υπενθυμίζουν στο μετανάστη αφενός, ότι δεν είναι ισότιμος ως προς τους υπόλοιπους πολίτες και αφετέρου, ότι δεν είναι ελεύθερος να ιδιοποιηθεί τον πιο προσωπικό χώρο του ανθρώπου, το χώρο διαμονής του. (Ψημμένος, 1995).

7. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

Στο Διεθνές Μεταναστευτικό Δίκαιο περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων, το Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Δίκαιο των Μεταναστών Εργατών. Κατ' αρχήν το Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ορίζει ότι κάθε άνθρωπος προστατεύεται από τα κείμενα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Κάθε άτομο, το οποίο μεταναστεύει έχει δικαίωμα στην προστασία αυτών των κειμένων. Πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία σε δικαιώματα που δε μπορούν ούτε κάτω από εξαιρετικές περιστάσεις να αφαιρεθούν : το δικαίωμα στη ζωή, στη μη υποβολή σε βασανιστήρια, στην ελευθερία και προσωπική ασφάλεια, στην απαγόρευση διακρίσεων, κ.λ.π. Τα παραπάνω δικαιώματα είναι πολύ σημαντικά και για εκείνους τους μετανάστες εργάτες οι οποίοι δε διαθέτουν τα απαιτούμενα έγγραφα. Παράλληλα σημαντικά μέσα στο μεταναστευτικό πλαίσιο είναι το δικαίωμα να εγκαταλείπει κανείς οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, καθώς και το δικαίωμα να μπορεί να επιστρέφει σε αυτήν, δικαιώματα που αποτελούν τα δύο βασικά συστατικά της ελεύθερης μετακίνησης των ατόμων.

Πάνω από μισό αιώνα, η διεθνής προσοχή έχει εστιασθεί πρωτίστως στην προστασία μίας κατηγορίας μεταναστών, αυτή των μεταναστών εργατών, όπως αποδεικνύεται ιδίως από τις πολυάριθμες συμβάσεις και συστάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας. Στις διατάξεις τους περί μεταναστών εργατών, αυτές οι συμβάσεις και συστάσεις ασχολούνται περισσότερο απ' όλα με τις συνθήκες εργασίας των εργατών κατά την εγκατάστασή τους στη χώρα υποδοχής, συμπεριλαμβανομένων συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, απασχόλησης, συνθηκών εργασίας, προστασίας ανηλίκων, εργασίας γυναικών, μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων, κ.λ.π. Ασχολούνται ακόμη με τη μεταβίβαση δικαιωμάτων κεκτημένων στη χώρα υποδοχής σε περίπτωση που ένας μετανάστης εργάτης αποφασίσει να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του. Γενικά οι συμβάσεις αυτές δεν ασχολούνται με το καθεστώς των εργατών κατά τη διάρκεια της μετανάστευσής τους, δηλαδή ενώ ταξιδεύουν. Τα πιο σημαντικά απ' αυτά τα κείμενα είναι η Σύμβαση για τη Μετανάστευση για Εργασία του 1949 (άρθρο 97), η Σύσταση για τη Μετανάστευση για Εργασία του 1949 (άρθρο 86), η Σύμβαση για τους Μετανάστες Εργάτες του 1975 (άρθρο 143) και η Σύσταση για τους Μετανάστες Εργάτες του 1975 (άρθρο 151).

Μέσα από την προσπάθεια της προώθησης και ανάπτυξης κανόνων για τους μετανάστες εργάτες, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας έχει ρητά παραδεχτεί την ανάγκη προστασίας αυτής της ομάδας που παραμένει εκτεθειμένη σε εκμετάλλευση και μπορεί να αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα στην προσπάθεια αφομοίωσης ή ένταξής της όσο και στην προσπάθεια διατήρησης της εθνικής, φυλετικής και γλωσσικής της βάσης.

Ένα ακόμη σημαντικό κείμενο, που είναι και το πιο πρόσφατο, αποτελεί η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των δικαιωμάτων όλων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους, που υιοθετήθηκε το Δεκέμβριο του 1990. Το τρίτο μέρος της εν λόγω Σύμβασης αναγνωρίζει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα δικαιώματα σε όλους τους μετανάστες εργάτες :

- δικαίωμα να εγκαταλείπει κανείς οποιοδήποτε κράτος, ακόμη και το κράτος καταγωγής του, και δικαίωμα να επιστρέφει στο κράτος καταγωγής του (άρθρο 8),
- δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 9),
- απαγόρευση βασανιστηρίων ή σκληρής, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης (άρθρο 10),
- απαγόρευση δουλείας ή υποτέλειας και καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας (άρθρο 11),
- ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (άρθρο 12),
- δικαίωμα ελευθερίας της γνώμης χωρίς παρέμβαση (άρθρο 13),
- απαγόρευση αυθαίρετης ή παράνομης επέμβασης στην ιδιωτική ζωή, οικογένεια, κατοικία, κ.λ.π. (άρθρο 14),
- προστασία της ιδιοκτησίας (άρθρο 15),
- ελευθερία και προσωπική ασφάλεια του ατόμου (άρθρο 16),
- δικαίωμα του ατόμου, σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του, σε ανθρώπινη μεταχείριση με σεβασμό στην αξιοπρέπεια και στην πολιτιστική του ταυτότητα (άρθρο 17),
- ίση μεταχείριση με τους υπηκόους του κράτους ενώπιον των δικαστηρίων (άρθρο 18),
- απαγόρευση ομαδικών μέτρων απέλασης (άρθρο 22),
- αναγνώριση παντού ως προσώπου ενώπιον του νόμου (άρθρο 24).

Αυτά και άλλα δικαιώματα που προβλέπονται στο τρίτο μέρος της Σύμβασης αποτελούν μία σημαντική εξέλιξη στην προστασία όλων των μεταναστών εργατών. Η

Σύμβαση, στο τέταρτο μέρος της, ασχολείται με την προαγωγή ασφαλών, δίκαιων, ανθρώπινων και νόμιμων συνθηκών σχετικά με τη διεθνή μετανάστευση εργατών. Τα κράτη δεσμεύονται να συμβουλευούνται και να συνεργάζονται μεταξύ τους, με σκοπό να προάγουν τέτοιες ασφαλείς και ανθρώπινες συνθήκες. (Pettuchoud, 1994).

Το θέμα της μετανάστευσης στην Ελλάδα είναι πολύ πιο πρόσφατο σε σχέση με τα περισσότερα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα το θέμα των μεταναστών και των προσφύγων προέκυψε, όπως έχει προαναφερθεί, κυρίως μετά το 1990. Η έντονη μετανάστευση των τελευταίων χρόνων στον ελλαδικό χώρο είχε σαν άμεση συνέπεια την ανάδυση ξενοφοβικών και ρατσιστικών αντιδράσεων. Μέχρι το 1990 τα ρατσιστικά αυτά φαινόμενα παρουσιάζονταν μόνο στις χώρες του «ανεπτυγμένου Βορρά» στην Ευρώπη και τη Β. Αμερική. Έτσι ήταν πολύ εύκολο για τους Έλληνες να εκφράζουν, μέχρι τότε, τον αποτροπιασμό τους για τα ρατσιστικά εγκλήματα (που μερικές φορές είχαν θύματα και ομοεθνείς τους) καθώς και την ανησυχία τους για την εμφάνιση πολιτικών αντιλήψεων και κομμάτων με καθαρά ρατσιστικούς στόχους (όπως το Εθνικό Μέτωπο του Λεπέν κ.λ.π.).

Όταν το ζήτημα της μαζικής μετανάστευσης προέκυψε και στην Ελλάδα, η κοινωνία αλλά και το κράτος εμφανίστηκαν εντελώς απροετοίμαστα. Η πρώτη (και για καιρό η μοναδική) αντίδραση ήταν η προσπάθεια να μετατραπεί το θέμα της μετανάστευσης σε πρόβλημα εγκληματικότητας και να αντιμετωπιστεί ως τέτοιο. Εδώ σημαντικότατο ρόλο έπαιξαν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης που κάποιες στιγμές άγγιξαν τα όρια της ξενοφοβικής υστερίας. Σ' αυτό το κλίμα χιλιάδες μετανάστες απελάθηκαν με βίαιο τρόπο, οι φυλακές γέμισαν με αλλοδαπούς (κυρίως Αλβανούς), οι κάτοικοι περιοχών απειλούσαν να πάρουν το νόμο στα χέρια τους (και το έπραξαν κάποιες φορές) και οι κυβερνήσεις έμοιαζαν αμήχανες και χωρίς καμία πολιτική επί του θέματος, πλην της καταστολής. Δεν είναι τυχαίο ότι ο πρώτος νόμος για το ζήτημα της μετανάστευσης ψηφίστηκε βεβιασμένα το 1991 (1975/91) (για τον οποίο έγινε εκτενής αναφορά στο 2^ο κεφάλαιο) και φυσικά παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες και ελλείψεις.

Ασφαλώς σήμερα τα πράγματα δεν έχουν σε καμία περίπτωση αλλάξει εντελώς, αλλά αντιθέτως πολλά από τα παραπάνω συνεχίζουν να αποτελούν συνήθειες πρακτικές. Παρόλα αυτά το αντιρατσιστικό κίνημα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, έχει πλέον οργανωθεί στοιχειωδώς, υπάρχει κοινωνικός και πολιτικός

αντίλογος και μια κάποια «νηφαλιότητα» φαίνεται να διακρίνει πλέον το δημόσιο διάλογο για το ζήτημα. (Γκλαρνέτατζης, 2001).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) είναι όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης, στελεχωμένο με ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες. Στόχος της Επιτροπής είναι η καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξеноφοβίας και της μισαλλοδοξίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και υπό το φως της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Τμήμα του προγράμματος δραστηριοτήτων της ECRI αποτελεί η ανά χώρα προσέγγιση με στόχο την ανάλυση της κατάστασης σε όλα τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το ρατσισμό, τη μισαλλοδοξία καθώς και τη διατύπωση υποδείξεων και προτάσεων για την αντιμετώπιση προβλημάτων που έχουν εντοπιστεί.

Προς το τέλος του 1998, η ECRI ολοκλήρωσε τον πρώτο κύκλο των ανά χώρα εκθέσεων της για όλα τα κράτη – μέλη. Η πρώτη έκθεση της ECRI για την Ελλάδα πραγματοποιήθηκε το 1996 ενώ η δεύτερη το 1999. Στην πρώτη έκθεσή της, η ECRI σημείωνε την παρουσία στην Ελλάδα ενός κύματος νόμιμης αλλά, ιδιαίτερα, παράνομης μετανάστευσης, ενώ παράλληλα υποδείκνυε την υιοθέτηση συνεκτικής πολιτικής σε αυτόν τον τομέα.

Στη δεύτερή της έκθεση, η ECRI συνιστά στις ελληνικές αρχές τη λήψη πρόσθετων μέτρων για την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξеноφοβίας και της μισαλλοδοξίας σε συγκεκριμένους τομείς. Οι συστάσεις αυτές καλύπτουν, μεταξύ άλλων, την ανάγκη να καταστήσουν σαφέστερη την υπάρχουσα νομοθεσία και να εξασφαλίσουν την εφαρμογή της. Καλύπτουν, επίσης, την ανάγκη ενδυνάμωσης των πρωτοβουλιών, που ήδη υπάρχουν, για λήψη πολιτικών μέτρων και τη συγκεκριμένη υλοποίησή τους, την ανάγκη να αντιμετωπιστεί η κατάσταση και τα ιδιαίτερα προβλήματα των ομάδων πληθυσμού μη ελληνικής καταγωγής και, τέλος, την ανάγκη ευαισθητοποίησης του ευρύ κοινού αναφορικά με την πολυπολιτισμική πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας.

Συγκεκριμένα στη δεύτερή έκθεσή της η ECRI επιδοκιμάζει τη διαδικασία νομιμοποίησης. Διαπιστώνει ωστόσο ότι μόνο ένας μικρός αριθμός μεταναστών, που ζουν στην Ελλάδα, κατάφεραν να εξασφαλίσουν την πράσινη κάρτα. Η μεγάλη πλειοψηφία των παράνομων μεταναστών δε μπόρεσαν να νομιμοποιηθούν και κατά συνέπεια να βρίσκονται σε μία αβέβαιη κατάσταση με κίνδυνο να πέσουν θύματα εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας. Η διστακτικότητα των μεταναστών να

καταθέσουν αίτηση, εξαιτίας του φόβου αποκάλυψης της παράνομης κατάστασής τους, σχετίζεται με την περιορισμένη επιτυχία της διαδικασίας νομιμοποίησης. Μερικοί όμως εξέφρασαν παράπονα ως προς τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, στην εξασφάλιση των απαραίτητων πιστοποιητικών για τη συμπλήρωση της αίτησης απόκτησης πράσινης κάρτας. Η ECRI υπογραμμίζει ότι η παρανομία και η αβεβαιότητα, που πλήττει μεγάλο αριθμό μεταναστών, ενδυναμώνει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις του κοινού απέναντί τους. Την ίδια δε στιγμή τους καθιστά ευάλωτους στην εκμετάλλευση. Κατά συνέπεια, η ECRI ενθαρρύνει τις αρχές να διευρύνουν τις δυνατότητες νομιμοποίησης.

Το Δεκέμβριο του 1998 η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες (HCR) εξέφρασε τη λύπη της για την απουσία συνεκτικής και αποτελεσματικής πολιτικής για το άσυλο καθώς και για το γεγονός ότι η κυβέρνηση εξακολουθούσε να προχωρά στην απέλαση ορισμένων εν δυνάμει αιτούντων άσυλο προς τη χώρα καταγωγής τους ή προς μια τρίτη χώρα, χωρίς οι τελευταίοι να έχουν το χρόνο να καταθέσουν επίσημη αίτηση ασύλου. Τον Ιούνιο του 1999 δημοσιεύτηκε ένα νέο διάταγμα σχετικά με τις διαδικασίες ασύλου. Λαμβάνοντας υπόψη ορισμένες πληροφορίες σύμφωνα με τις οποίες μερικές φορές οι αιτούντες άσυλο προφυλακίζονται όσο καιρό η αίτησή τους εξετάζεται, η ECRI υπενθυμίζει ότι ο αιτών άσυλο, ακόμα και αν οι αρχές δεν κρίνουν την αίτησή του αποδεκτή, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εγκληματίας και η λήψη οποιουδήποτε μέτρου εναντίον του θα πρέπει να αντανακλά αυτή τη θέση.

Η ECRI, σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, ανησυχεί για το σημαντικό βαθμό ξενοφοβίας, που κατευθύνεται ιδιαίτερα, αλλά όχι αποκλειστικά, σε βάρος των Αλβανών – ένα συναίσθημα το οποίο αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια με την αύξηση του αριθμού αλλοδαπών που ζουν στη χώρα. Αυτή η αρνητική στάση απέναντι στους Αλβανούς τροφοδοτείται ιδιαίτερα από την υπό αμφισβήτηση εικόνα του αριθμού των διαπραχθέντων αδικημάτων στην Ελλάδα από αυτά τα άτομα. Η ECRI γνωρίζει ότι αυτό το θέμα είναι αντικείμενο έντονου προβληματισμού και ότι υπάρχουν διάφορες ερμηνείες των διαθέσιμων δεδομένων. Δε θα έπρεπε όμως τα αρνητικά στερεότυπα, που σχετίζονται με αυτήν την ομάδα, να δημιουργούν την εντύπωση ότι όλοι οι Αλβανοί, ή η πλειοψηφία τους έχουν εγκληματικές προδιαθέσεις. Η επιμονή σε μια τέτοια άποψη έχει σαν αποτέλεσμα την ενδυνάμωση της τάσης προς τον κοινωνικό και οικονομικό αποκλεισμό τους.

Επιπλέον, η ECRI εξέφρασε την ανησυχία της για το μεγάλο αριθμό μεροληπτικών ελέγχων και απελάσεων Αλβανών μεταναστών που πραγματοποιήθηκαν από τις ελληνικές αρχές κατά τα έτη 1998 και 1999. Ενώ οι περισσότεροι ήταν παράνομοι, φαίνεται ότι κάποιοι άλλοι ήταν κάτοχοι νόμιμων εγγράφων. Φαίνεται επίσης, ότι Αλβανοί μετανάστες που βρίσκονται υπό καθεστώς απέλασης υπόκεινται κάποιες φορές σε κακομεταχείριση από την ελληνική αστυνομία. Είναι επίσης θύματα διακρίσεων από τις τοπικές κοινωνίες σε διάφορα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένης σε ορισμένες περιπτώσεις της άρνησης εισόδου σε δημόσιους χώρους. Για την παραπάνω μεταχείριση των Αλβανών, και όχι μόνο, η ECRI κρούει τον κώδωνα του κινδύνου στην ελληνική πολιτεία.

Τα παιδιά των Αλβανών μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα, δεν έχουν πολλές δυνατότητες προς το παρόν να ακολουθήσουν εκπαίδευση στη γλώσσα τους και, κατά συνέπεια, στην πλειονότητά τους ακολουθούν το ελληνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Εντούτοις, η ECRI γνωρίζει ότι οι ελληνικές αρχές σχεδιάζουν να εισάγουν τη διδασκαλία των αλβανικών στις εκτός προγράμματος δραστηριότητες των δημοσίων σχολείων και ενθαρρύνει τις αρχές να προχωρήσουν γρήγορα στην υλοποίηση αυτού του σχεδίου. (Κτιστάκης, 2001).

Όπως προαναφέρθηκε, οι αντιρατσιστικές αντιδράσεις στην Ελλάδα άργησαν να εκφραστούν επίσημα. Το αντιρατσιστικό κίνημα έκανε την εμφάνισή του οργανωμένα (πέρα από κάποιες προηγούμενες σποραδικές αντιδράσεις) στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Συμβολικά μπορεί να θεωρηθεί ότι το πρώτο Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ του 1996 στην Αθήνα σηματοδοτεί την πρώτη οργανωμένη απάντηση σε σχετικά μαζική κλίμακα και με σαφείς προοπτικές.

Στη Θεσσαλονίκη η πρώτη δημόσια μαζική εμφάνιση του αντιρατσιστικού κινήματος πραγματοποιήθηκε το 1999 με μια απρόσμενα επιτυχημένη συναυλία Ελλήνων και αλλοδαπών καλλιτεχνών στην πλατεία Αριστοτέλους. Τα άτομα και οι ομάδες που πλαισίωναν αυτήν την πρωτοβουλία καθώς και κάποιες μεταναστευτικές συσσωματώσεις αποτέλεσαν τον πυρήνα της «Αντιρατσιστικής Πρωτοβουλίας Θεσσαλονίκης», της πιο οργανωμένης έκφρασης του αντιρατσιστικού κινήματος στην πόλη. Σε μια πόλη, η οποία, όπως σημείωνε χαρακτηριστικά σε ένα από τα πρώτα κείμενά της η Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία, «εκτός από πρωτεύουσα της ανεργίας και των εθνικιστικών συλλαλητηρίων κινδυνεύει άμεσα να χαρακτηριστεί και πρωτεύουσα της ξενοφοβίας». Πραγματικά τα κρούσματα είναι απανωτά και σοβαρά στη Θεσσαλονίκη. Το σχολείο των παλιννοστούντων εκδιώχθηκε από

αγανακτισμένους γονείς σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές και βρέθηκε από το κέντρο της πόλης σε απομακρυσμένη περιοχή δίπλα σε πυλώνες υψηλής τάσης της ΔΕΗ (με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την υγεία των μαθητών). Κάτοικοι των χωριών του νομού πραγματοποιούσαν ένοπλες περιπολίες τρομοκρατώντας τη νύχτα τους Αλβανούς που εκμεταλλεύονταν τη μέρα. Και φυσικά η συνήθης κρατική καταστολή με τις χιλιάδες απελάσεων, τις απάνθρωπες συνθήκες κράτησης στις φυλακές των Διαβατών και τα κρατητήρια των αλλοδαπών.

Απέναντι σε αυτή την κατάσταση η Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης έδρασε αξιοπρόσεκτα για το μικρό διάστημα λειτουργίας της. Ανέπτυξε μια σειρά επαφών και συμπεριέλαβε άμεσα την Οργάνωση Φιλιππινέζων Β. Ελλάδας καθώς και τον Παναφρικανικό Σύνδεσμο ο οποίος ανέλαβε δράση μετά από καιρό αδράνειας. Βοήθησε καίρια στη δημιουργία του Συλλόγου Αλβανών Νομού Θεσσαλονίκης. Ακολούθησε το πρώτο Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ όπου 3.000 άνθρωποι, Έλληνες και μετανάστες, βρέθηκαν, προβληματίστηκαν και διασκέδασαν μαζί επί ένα διήμερο στο κέντρο της πόλης. Το σημαντικότερο όμως ήταν ότι πάνω από 40 οργανώσεις (πολιτικές, κοινωνικές, συνδικαλιστικές, οικολογικές, εθελοντισμού, μη κυβερνητικές και φυσικά μεταναστευτικές καθώς και το Εργατικό Κέντρο της πόλης) συμμετείχαν πλέον στην Πρωτοβουλία και συνδιοργάνωσαν το Φεστιβάλ.

Είναι σαφές ότι όλα τα παραπάνω έχουν συμβολικό κυρίως χαρακτήρα και σε καμιά περίπτωση δεν επηρεάζουν δραματικά την καθημερινότητα των μεταναστών. Έστω και έτσι όμως αποτελούν ένα ελπιδοφόρο ξεκίνημα και κυρίως δημιουργούν το αίσθημα αλληλεγγύης και τονώνουν την αυτοπεποίθηση τόσο των Ελλήνων όσο κυρίως των μεταναστών.

Ωστόσο, η Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης με τη συμμετοχή του Εργατικού Κέντρου και συνδικαλιστικών οργανώσεων, δικηγόρων, εκπαιδευτικών και γιατρών προωθεί πλέον τη δημιουργία ενός δικτύου υποστήριξης των μεταναστών στους τομείς των δικαιωμάτων, της εργασίας, της εκπαίδευσης και της υγείας. Παράλληλα συνεχίζει την προσπάθεια ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης της κοινωνίας και φυσικά της καταγγελίας οποιασδήποτε ρατσιστικής πρακτικής - και πάντα στην προοπτική των στόχων - αξόνων του αντιρατσιστικού κινήματος. Δηλαδή τη νομιμοποίηση όλων των μεταναστών χωρίς όρους, το σταμάτημα των απελάσεων, την υποδοχή των προσφύγων και την κατοχύρωση ίσων δικαιωμάτων για όσους ζουν

και εργάζονται στην Ελλάδα ανεξάρτητα από φυλή, χρώμα, φύλο και θρησκεία. (Γκλαρνέτατζης, 2001).

Παρόμοια προσπάθεια, σε τοπικό επίπεδο, έχει πραγματοποιηθεί και από την «Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Ιωαννίνων». Η πόλη των Ιωαννίνων, όντας κοντά στα σύνορα, αποτελεί ένα πέρασμα για τους μετανάστες, με τους έντονους ελέγχους από το κράτος και τις μαζικές απελάσεις να αποτελούν καθημερινό φαινόμενο. Με δεδομένο ότι στα Γιάννενα υπάρχει ουσιαστικά μονάχα μία μη κυβερνητική οργάνωση που δραστηριοποιείται για ζητήματα δικαιωμάτων και κοινωνικού αποκλεισμού, το θέμα των μεταναστών περνάει στα ψιλά γράμματα. Οι ίδιοι οι μετανάστες παραμένουν διάσπαρτοι και μακριά από τη συγκρότηση οποιωνδήποτε σταθερών συλλογικοτήτων. Εν γένει το ίδιο το κοινωνικό περιβάλλον, η τοπική κοινωνία, στέκεται αμήχανα, αδιάφορα και εχθρικά απέναντι στο πρόβλημα.

Οι βασικές στοχεύσεις του πρώτου Αντιρατσιστικού Φεστιβάλ που πραγματοποιήθηκε στην πόλη των Ιωαννίνων ήταν η όσο το δυνατόν ευρύτερη συσπείρωση και η ενωτική αντιρατσιστική δράση, η γείωση και η συγκρότηση δεσμών με τους μετανάστες και η ανάδειξη του προβλήματος πέρα από τη θεωρία ως πρόβλημα συνύπαρξης και καθημερινής πρακτικής. Όμως, παρόλο που η «Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Ιωαννίνων» απευθύνθηκε ακόμη και στο οργανωμένο εργατικό κίνημα, ακριβώς γιατί η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών αποτελούν τμήμα της εγχώριας εργατικής τάξης, τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα καθώς δραστηριοποιήθηκαν λίγοι μόνο συνδικαλιστές. Σε γενικές γραμμές, η απήχηση του Αντιρατσιστικού Φεστιβάλ που έλαβε χώρα στα Γιάννενα ήταν σχετικά ικανοποιητική, αν και είναι αλήθεια ότι, κρίνοντας από τη στάση του τοπικού τύπου (με εξαίρεση την εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγώνας»), δεν αποτέλεσε και το πιο σημαντικό γεγονός.

Ωστόσο, η Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Ιωαννίνων, εισήγαγε μία πολύ σημαντική καινοτομία που έχει να κάνει με το γεγονός ότι επεδίωξε επαφή και συνεργασία με ήδη υπαρκτά κινήματα και οργανώσεις αντιρατσιστικής δράσης και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας και κυρίως στην Αθήνα (με το Συντονιστικό των Μεταναστευτικών και Αντιρατσιστικών Οργανώσεων), κάτι το οποίο αποδείχτηκε ιδιαίτερα χρήσιμο. Χωρίς αμφιβολία, για την ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής τοπικής αντιρατσιστικής δράσης είναι κομβικός τόσο ο πανελλαδικός όσο και ο διεθνής συντονισμός καθώς επίσης και η κοινή δράση των αντιρατσιστικών πρωτοβουλιών. Η ανάδυση ενός πανελλαδικού και κατ' επέκταση ενός διεθνούς

δικτύου αντιρατσιστικών κινήσεων καθίσταται όλο και περισσότερο μια αναγκαία προοπτική. (Γρηγορίου & Κούταλης, 2001).

Στην Ελλάδα το Μάρτιο του 1995 ιδρύθηκε το Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών. Καταστατικός στόχος του Δικτύου ήταν και είναι η διεκδίκηση δικαιωμάτων για τους πρόσφυγες και μετανάστες, η έμπρακτη αλληλεγγύη στα θύματα του ρατσισμού και της ξενοφοβίας και οι παρεμβάσεις για μια συνείδηση ανοχής και αλληλεγγύης στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας. Από τις πρώτες μέρες της λειτουργίας του, έγινε συστηματική προσπάθεια να λειτουργήσει το Δίκτυο, αντιμετωπίζοντας τα προβλήματα των μεταναστών όχι μόνο στη θεωρία αλλά και στην πράξη. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε τον Ιούνιο του 1996 το Συντονιστικό των Μεταναστευτικών και Αντιρατσιστικών Οργανώσεων, το οποίο αποτέλεσε την κοινή έκφραση 22 κοινοτήτων μεταναστών και περισσότερων από 28 Αντιρατσιστικών Οργανώσεων. Η συνεργασία με τους μετανάστες στο πλαίσιο του Συντονιστικού δεν είχε να αναμετρηθεί μόνο με τα προβλήματα γλώσσας, νοοτροπίας, πολιτικοποίησης, εμπειριών, αλλά είχε να λύσει και σημαντικά πολιτικά προβλήματα.

Τα προβλήματα αυτά τέθηκαν επανειλημμένα στο Συντονιστικό, όταν η ελληνική πολιτεία καλούσε τις κοινότητες των μεταναστών σε αντιρατσιστικές φιέστες την ίδια στιγμή που νομοθετούσε μια «προβληματική» νομιμοποίηση η οποία καταδίκασε τη συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών στη γκρίζα ζώνη της κοινωνίας, χωρίς χαρτιά και δικαιώματα. Από την άλλη μεριά, η ανάγκη για κινηματικές απαντήσεις σε μια περίοδο που τα φαινόμενα της ρατσιστικής βίας και της μισαλλόδοξης συμπεριφοράς πυκνώνουν στον ορίζοντα της ελληνικής κοινωνίας έπρεπε να σταθμιστεί με νηφαλιότητα και με την απαραίτητη προϋπόθεση της συγκατάθεσης της πλειοψηφίας των κοινοτήτων. (Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, 2001).

Κλείνοντας θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούν ορισμένες πολύ ενδιαφέρουσες θέσεις περί μεταναστών και προσφύγων που εκφράζονται από ελληνικές και ευρωπαϊκές μη κυβερνητικές οργανώσεις :

- Νομιμοποίηση όλων των μεταναστών : Είναι απαραίτητο να νομιμοποιηθούν όλοι οι μετανάστες καθώς κανένα αποτρεπτικό αστυνομικό μέτρο, καμιά επιχείρηση «σκούπα», δε μπορούν να αναχαιτίσουν την απελπισία που προκαλούν η φτώχεια, οι πόλεμοι και οι διώξεις, ούτε την ελπίδα για μια καλύτερη ζωή.

- Άσυλο στους πολιτικούς πρόσφυγες : Πρέπει να παραχωρείται αυτομάτως το πολιτικό άσυλο σε όσους πρόσφυγες προέρχονται από χώρες που δοκιμάζονται από πολέμους και δικτατορίες, να σταματήσει το καθεστώς των μακροχρόνιων κρατήσεων των υπό απέλαση αλλοδαπών και να εξανθρωπιστούν οι συνθήκες κράτησης, καθώς και να υπάρχει ειδική μέριμνα για τις γυναίκες και τα παιδιά.
- Θεσμοθέτηση των δικαιωμάτων και των μη νόμιμων μεταναστών στην εκπαίδευση, την υγεία και τη δικαιοσύνη : Κάθε μετανάστης, κάθε άνθρωπος, έχει ορισμένα αναφαίρετα δικαιώματα, των οποίων η καταπάτηση όχι μόνο είναι αντισυνταγματική, αλλά αποτελεί πολύ κακό «οδηγό» για όλη την κοινωνία στο εσωτερικό της οποίας διαπράττεται.
- Εκπαίδευση των μεταναστών με σεβασμό στην ταυτότητά τους : Όλοι οι μετανάστες πρέπει να μπορούν να μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα και τα παιδιά τους να φοιτούν στη δημόσια εκπαίδευση. Γι' αυτό δεν αρκεί το τυπικό δικαίωμα εγγραφής στο σχολείο, χρειάζεται η εξασφάλιση των προϋποθέσεων ουσιαστικής συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αυτό σημαίνει τάξεις υποδοχής και ειδικά φροντιστηριακά τμήματα, κατάλληλα εκπαιδευόμενο διδακτικό προσωπικό, πρόσληψη αλλοδαπών ή ημεδαπών δασκάλων που θα μπορούν να διδάσκουν στα παιδιά των μεταναστών τη μητρική τους γλώσσα, την ιστορία των χωρών καταγωγής τους κ.λ.π.
- Κέντρα υποδοχής για τους πρόσφυγες : Ειδικά για τους πρόσφυγες και όσους βρίσκονται σε αναμονή εξέτασης της αίτησής τους για πολιτικό άσυλο, το ελληνικό κράτος πρέπει να δημιουργήσει Κέντρα Φιλοξενίας και Υποδοχής, πρωτίστως σε ακριτικές περιοχές και στα μεγάλα αστικά κέντρα. Τέτοια ανοιχτά κέντρα, που δεν έχουν καμία σχέση με τα προτεινόμενα κέντρα εγκλεισμού, αφενός θα απαλείψουν τα φαινόμενα συνωστισμού προσφύγων σε άθλιες συνθήκες, όπως διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια, και αφετέρου θα αμβλύνουν τις αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών απέναντι σε αυτά τα φαινόμενα.
- Δομές υποστήριξης μεταναστών : Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν ποικίλα καθημερινά προβλήματα που προκύπτουν από την ανεπαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας, την άγνοια των νόμων και των συνηθειών της χώρας μας, την εχθρική στάση που αντιμετωπίζουν από κρατικούς λειτουργούς και ιδιώτες στις καθημερινές συναλλαγές τους. Με πρωτοβουλία του κράτους αλλά και των ΟΤΑ πρέπει να δημιουργηθούν συμβουλευτικοί και υποστηρικτικοί σταθμοί, κατάλληλα

στελεχωμένοι, στους οποίους να μπορούν να απευθύνονται οι μετανάστες χωρίς το φόβο της απόρριψης.

- Μέτρα υπέρ των αλλοδαπών γυναικών θυμάτων της καταναγκαστικής πορνείας : Το ελληνικό κράτος πρέπει να εξασφαλίσει αμνηστία και ασυλία σε όσες αλλοδαπές γυναίκες διαφεύγουν από τα κυκλώματα καταναγκαστικής πορνείας και παράλληλα να διευκολύνει τα θύματα της πορνείας να αποκτήσουν άδεια παραμονής, θεσμοθετώντας ανοιχτή διαδικασία νομιμοποίησης για όσες γυναίκες το επιθυμούν.

- Και οι μη νόμιμοι μετανάστες πρέπει να στεγαστούν : Το ελληνικό κράτος απαγορεύει σε ιδιώτες να προσφέρουν σπίτια και καταλύματα σε μη νόμιμους μετανάστες. Επίσης, πολλοί ιδιοκτήτες σπιτιών αρνούνται να τα ενοικιάσουν ακόμα και σε νόμιμους μετανάστες. Όμως, είναι προφανές ότι εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες χωρίς χαρτιά κάπου θα μένουν. Αυτό λοιπόν που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι ότι ανθεί η αισχροκέρδεια σε βάρος των μεταναστών και η φοροδιαφυγή σε βάρος του κράτους και της κοινωνίας. Το ελληνικό κράτος οφείλει να κατοχυρώσει δια νόμου την ενοικίαση σπιτιών σε μη νόμιμους μετανάστες, να τους ενθαρρύνει να καταγγέλλουν περιπτώσεις αισχροκέρδειας και να απαγορεύσει τη μη ενοικίαση σπιτιών για φυλετικούς, εθνικούς και θρησκευτικούς λόγους.

- Το δικαίωμα στην υγεία είναι αναφαίρετο : Η διαφύλαξη και η προστασία της ζωής και της υγείας αποτελεί στοιχειώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Το δικαίωμα αυτό δε μπορεί να αφαιρεθεί ούτε από τους ανθρώπους που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους βρίσκοντας καταφύγιο στην Ελλάδα, έστω και αν δε διαθέτουν τα απαραίτητα χαρτιά. Το ελληνικό κράτος οφείλει να παρέχει πλήρη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε όλους τους πρόσφυγες και μετανάστες που βρίσκονται σε κρατητήρια, να εξασφαλίσει τις κατάλληλες συνθήκες ώστε όλες οι κατηγορίες αλλοδαπών – και οι μη νόμιμοι – να μπορούν να απευθύνονται άφοβα σε κρατικούς ή άλλους φορείς που έχουν σχέση με την υγεία τους (να σταματήσει επιτέλους το απαράδεκτο φαινόμενο της παντελούς έλλειψης εξυπηρέτησης των μεταναστών χωρίς χαρτιά στα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων) και να κατοχυρωθούν οι ιατρικοί λόγοι ως αιτίες χορήγησης προσωρινής άδειας παραμονής μέχρι την πλήρη θεραπεία του ασθενούς αλλοδαπού.

- Πολιτικά δικαιώματα στους μετανάστες και τους πρόσφυγες : Προτείνεται κάθε μετανάστης ή πρόσφυγας που κλείνει 10 χρόνια συνεχούς παραμονής στην Ελλάδα, εφόσον το επιθυμεί, να παίρνει αυτομάτως την ελληνική υπηκοότητα, ενώ

όσοι μετανάστες και πρόσφυγες διαμένουν επί 5 συνεχή έτη σε μια περιοχή να έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και τις νομαρχιακές εκλογές.

Η ελληνική κοινωνία, όπως έχουν δείξει οι αντίστοιχες ευρωπαϊκές, δεν έχει να φοβηθεί τίποτα από την κοινωνική ένταξη και την εξίσωση των μεταναστών και των προσφύγων. Αντίθετα, απειλείται από τον αποκλεισμό τους καθώς και από τις συγκρούσεις και το ρατσισμό που πυροδοτεί αυτός ο αποκλεισμός. (ΑΡΣΙΣ – Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων, Γιατροί του κόσμου, Διεθνής Αμνηστία, Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, Εθελοντική Εργασία Αθήνας, Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη, Νεολαία κατά του Ρατσισμού στην Ευρώπη (YRE), SOS Ρατσισμός, Συντονιστικό Κοινοτήτων Μεταναστών και Αντιρατσιστικών Οργανώσεων, 2001).

8. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟΤΕΡΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με την Διαμαντοπούλου (2002), οι μεταναστευτικές εισροές, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, αποτελούν και θα αποτελούν ένα ευμετάβλητο και διαρκές φαινόμενο στο οποίο θα πρέπει να αποδοθεί μεγάλη προσοχή. Ο αυξανόμενος αριθμός μεταναστών από τρίτες χώρες συνεπάγεται τόσο προκλήσεις όσο και ευκαιρίες για την ευρωπαϊκή κοινωνία. Η άφιξη και μόνιμη εγκατάσταση μεταναστών θέτει θέματα οικονομικής και κοινωνικής ένταξής τους. Γι' αυτό αποτελεί ένα ιδιαίτερα σοβαρό θέμα τόσο για την πολιτική απασχόλησης, όσο και για την κοινωνική πολιτική. Η συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή αποτελεί το βασικό μέσο για την ένταξη των ομάδων των μεταναστών και των οικογενειών τους. Η επιτυχής ενσωμάτωση των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής είναι σημαντική για την οικονομική τους πρόοδο και για την κοινωνική συνοχή. Πρέπει όλα τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να θεσπίσουν μέτρα τα οποία αφενός θα επιτρέπουν στους μετανάστες και στα παιδιά τους να έχουν πλήρη και ίση πρόσβαση στις ευκαιρίες εκπαίδευσης και αφετέρου να προωθούν την κατάργηση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στη στέγαση και στην απασχόληση.

Για την προώθηση της ενσωμάτωσης απαιτούνται πολιτικές που να απευθύνονται τόσο στους μετανάστες όσο και στις κοινωνίες υποδοχής. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η καταπολέμηση των διακρίσεων. Οι φραγμοί στην κοινωνική συμμετοχή – είτε αυτοί οφείλονται στις δομές, στις ικανότητες και στη συμπεριφορά

των κοινοτήτων υποδοχής είτε στους ίδιους τους μετανάστες – μειώνουν τις πιθανότητες για ενσωμάτωση και αποδυναμώνουν την κοινωνική συνοχή. Η διαχείριση των μεταναστευτικών εισροών, η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και η ανάπτυξη ενός προτύπου οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης με παράλληλο σεβασμό στην πολιτισμική ιδιαιτερότητα αποτελούν μείζονες προκλήσεις για την ευρωπαϊκή πολιτική και την κοινωνία.

Οι Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου (2003) υποστηρίζουν ότι στην Ελλάδα το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν έχει ωριμάσει ως αντικείμενο μίας οργανωμένης πολιτικής. Οι δύο σχετικοί νόμοι που έχουν ψηφισθεί έχουν επικριθεί για τον έντονα κατασταλτικό χαρακτήρα τους. Οι κριτικές που ασκούνται συνήθως αφορούν το πόσο υπερβολικές και παράλογες είναι οι απαιτήσεις της πολιτείας από τους μετανάστες, προκειμένου να τους δοθεί άδεια παραμονής στη χώρα. Οι κατά πολλούς σκληρές διατάξεις και τα κενά της ελληνικής νομοθεσίας θα μπορούσαν να αποδοθούν στους ακόλουθους λόγους : α) Όπως έχει αναφερθεί , η ελληνική οικονομία δε μπορεί να ενσωματώσει το σύνολο των μεταναστών στη νόμιμη πλευρά της. Κατά συνέπεια ο νόμος προσπαθεί σκόπιμα να δυσκολέψει τις συνθήκες για τη νομιμοποίηση των αλλοδαπών. β) Πολλά από τα μέτρα της ελληνικής νομοθεσίας είναι δανεισμένα από ξένες νομοθεσίες, χωρίς προηγουμένως να έχει ελεγχθεί αν είναι λειτουργικά για την ελληνική πραγματικότητα. γ) Τέλος, δεν έχει προηγηθεί στρατηγικός σχεδιασμός για την κατάρτιση της μεταναστευτικής πολιτικής με αποτέλεσμα να υπάρχουν συχνά αντιφάσεις και νομοθετικά κενά.

Σύμφωνα με τον πρώτο νόμο για τη μετανάστευση (1975/1991) η άδεια παραμονής για λόγους απασχόλησης οριζόταν να χορηγείται μόνο στους αλλοδαπούς που είχαν συμβόλαιο εργασίας με κάποιο εργοδότη. (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001). Η άδεια μπορούσε να ανανεώνεται κάθε χρόνο για τα πέντε πρώτα έτη και μετά την πάροδο του διαστήματος αυτού κάθε δύο έτη. Αίτηση για μόνιμη παραμονή μπορούσε να χορηγηθεί μόνο μετά από δεκαπέντε έτη για τους μη Ευρωπαίους υπηκόους. Η χορήγηση άδειας εργασίας προϋπόθετε την ύπαρξη άδειας παραμονής και περιοριζόταν σε εκείνους τους τομείς που παρουσίαζαν αυξημένη ζήτηση. (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003). Πολλοί μετανάστες που εργάζονταν παράνομα είχαν δυσκολία να παρουσιάσουν συμβόλαια εργασίας και αναγκαστικά παρέμεναν στην παρανομία.

Το 1997 με δύο Προεδρικά Διατάγματα (358/359) επιχειρήθηκε η πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης. Οι Αμίτσης & Λαζαρίδη (2001) αναφέρουν ότι η

διαδικασία αυτή δεν είχε την καλύτερη δυνατή οργάνωση και επιπλέον οδήγησε σε μαζικές απελάσεις. Τα Προεδρικά Διατάγματα 358 και 359 καθιέρωσαν την τυπική εξίσωση των μεταναστών με τους ημεδαπούς ως προς το μισθό, τους όρους και τις συνθήκες εργασίας.

Ο νέος νόμος 2910/2001 κατηγορείται ότι δεν είναι σε αρμονία με πολλά διεθνή πρότυπα και ότι θα αυξήσει εκ νέου την παράνομη μετανάστευση εξαιτίας των παρακάτω αδυναμιών που παρουσιάζει : α) διατήρηση των οικονομικών επιβαρύνσεων για τους πιθανούς εργοδότες, β) αύξηση των γραφειοκρατικών απαιτήσεων τόσο για τους εργοδότες όσο και για τους μετανάστες, γ) υπερβολική επιβάρυνση των μεταναστών για την απόκτηση δημοσίων εγγράφων, δ) εξαιρετικά υψηλό κόστος για τις άδειες, ε) αδυναμία εξασφάλισης υγειονομικής περίθαλψης και εκπαίδευσης για τα αδήλωτα παιδιά, στ) μικρή διάρκεια και δυσκολία ανανέωσης των αδειών παραμονής, ζ) περιορισμένος χρόνος για την υποβολή των αιτήσεων, η) ελάχιστα σημεία στα οποία μπορούσαν να εμφανιστούν οι μετανάστες για την άδεια, θ) οι συνεντεύξεις που ήταν υποχρεωμένοι να δίνουν μπροστά σε ειδική επιτροπή (βλ. και Ελευθεροτυπία, 12/5/02) και ι) οι ιατρικές εξετάσεις στις οποίες ήταν υποχρεωμένοι να υποβληθούν προκειμένου να ανανεώσουν τις άδειές τους. Όλα αυτά επιφέρουν τρομακτικές καθυστερήσεις στην έκδοση αδειών, δυσκολεύουν το έργο των υπαλλήλων της ελληνικής διοίκησης, μειώνουν την αξιοπρέπεια των αλλοδαπών και το κυριότερο λειτουργούν αποτρεπτικά στην προσπάθεια των αλλοδαπών να γίνουν ή να παραμείνουν νόμιμοι.

Επιπλέον, οι Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου (2003) αναφέρουν, σχετικά με το νέο νόμο (2910/2001), ότι παρά τις αδυναμίες που παρουσιάζει, περιέχει και κάποια μέτρα που αποτελούν την πρώτη προσπάθεια ορθολογικής διαχείρισης του φαινομένου της μετανάστευσης. Συγκεκριμένα : α) Ο συντονισμός της μεταναστευτικής πολιτικής περνάει από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης στο ΥΠΕΣΔΔΑ, το οποίο ως υπουργείο έχει συντονιστικό και όχι αστυνομικό χαρακτήρα. β) Η αποκέντρωση που επιχειρείται (Διευθύνσεις Μετανάστευσης στις Περιφέρειες) οδηγεί σε διαχείριση της μετανάστευσης ανάλογα με τις ανάγκες κάθε περιοχής. Επίσης επιχειρείται οργάνωση της απασχόλησης καθώς δίνεται η δυνατότητα δημιουργίας Γραφείων Ευρέσεως Εργασίας σε ελληνικές πρεσβείες και προξενικές αρχές. γ) Επιχειρείται ο διαχωρισμός τριών μορφών εργασίας (εξαρτημένη, ανεξάρτητη, εποχιακή). Οι ανάγκες για την εξαρτημένη και εποχιακή εργασία θα καθορίζονται από τον ΟΑΕΔ. Η επιλογή αλλοδαπών θα γίνεται σε συνεργασία με τα

Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας ενώ οι τελικές άδειες θα δίνονται από τους νομάρχες. Η άδεια άσκησης ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας θα δίνεται από τη Διεύθυνση Μετανάστευσης της Περιφέρειας σε συνεργασία με το Δήμο όπου ο αλλοδαπός προτίθεται να ασκήσει τη δραστηριότητα. δ) Οι άδειες παραμονής θα χορηγούνται πλέον από την Περιφέρεια ύστερα από γνώμη της Επιτροπής Μετανάστευσης. Τα έτη για αίτηση άδειας παραμονής αόριστης διάρκειας μειώνονται στα δέκα.

Ο Συνήγορος του Πολίτη (2002) προτείνει κάποιες νομοθετικές απλουστεύσεις οι οποίες μπορούν να διευκολύνουν τη διοίκηση στο έργο της, οδηγώντας σε μεγαλύτερη διαφάνεια, σε λιγότερα νομοθετικά κενά και σε λιγότερες ανούσιες δυσκολίες για τους μετανάστες. Συγκεκριμένα προτείνεται η άδεια παραμονής να διαχωρίζεται από την άδεια εργασίας ώστε να έχουν οι μετανάστες κάποιο περιθώριο για αναζήτηση και εύρεση απασχόλησης. Οι άδειες παραμονής και εργασίας θα μπορούσαν να απλουστευθούν με ιεραρχικό τρόπο (1 έτος άδεια με συγκεκριμένο εργοδότη - ανανεώσιμη, 3ετής άδεια με δέσμευση ως προς τον τομέα απασχόλησης, 5ετής άδεια χωρίς όρους και τέλος 10ετής άδεια απεριόριστης διάρκειας). Τέλος, οι χρονοβόρες και περίπλοκες διαδικασίες ελέγχου που επαναλαμβάνονται σε κάθε αίτηση για ανανέωση της άδειας παραμονής θα μπορούσαν να απλουστευθούν ή να εξαλειφθούν.⁵³

Οι Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη (2001) αναφέρουν ότι η μεταναστευτική πολιτική περιλαμβάνει ένα ευρύτερο πεδίο δράσεων και στοχεύσεων από εκείνο που αφορά τη διαχείριση τρεχόντων θεμάτων των σημερινών μεταναστών. Η χάραξη και υλοποίηση μεταναστευτικής πολιτικής που να είναι αντάξια του ονόματός της θα πρέπει να εμπεριέχει δύο στοιχεία : α) συνολική και συνεκτική αντίληψη περί των διεργασιών που συντελούνται διεθνώς και τροφοδοτούν τα μεταναστευτικά κύματα και β) σαφήνεια στόχων περί του τι κοινωνία και τι τύπου οικονομία επιδιώκουμε για τα επόμενα χρόνια.

Οι μετανάστες είναι άνθρωποι με ατομικά δικαιώματα πάνω απ' όλα. Από αυτήν τη αφετηρία θα πρέπει να εξετάζονται οι μετανάστες και ο ρόλος τους στο επιδιωκόμενο «σχήμα του μέλλοντος». Δε θα πρέπει κατ' επέκταση να

⁵³ Για κάθε ανανέωση της άδειας παραμονής απαιτείται έκδοση πιστοποιητικού υγείας. Τα νοσοκομεία αδυνατούν να εκδώσουν πιστοποιητικά υγείας μέσα στις αναγκαίες προθεσμίες. Γι' αυτό υπάρχει η πρόταση να μην απαιτείται κατάθεση πιστοποιητικού υγείας για την ανανέωση της άδειας παραμονής. Όταν η έκδοση άδειας καθυστερεί, προτείνεται να χορηγείται προσωρινή άδεια παραμονής, για να μην κινδυνεύει ο αλλοδαπός με απέλαση.

αντιμετωπίζονται ως άτομα με ειδικά προβλήματα αλλά ως οικονομικός πόρος, δηλαδή ως άτομα που μπορούν να προσφέρουν στην ελληνική κοινωνία και οικονομία.

Αποτελεί κοινό τόπο ότι καμιά χώρα δε μπορεί να υποδεχτεί απεριόριστο αριθμό μεταναστών. Καμιά κυβέρνηση δε θα έβρισκε τη συγκατάθεση του λαού, εάν οι ανεξέλεγκτες μεταναστευτικές ροές απειλούσαν πραγματικά την ποιότητα ζωής στη χώρα. Στην πράξη, όμως, είναι δύσκολο να προσδιοριστούν τα όρια πέρα από τα οποία η μετανάστευση επιβαρύνει περισσότερο παρά ανακουφίζει την οικονομία υποδοχής. Είναι χαρακτηριστικό ότι το Ισραήλ υποδέχτηκε και ενσωμάτωσε επιτυχώς μετανάστες που αναλογούσαν στο 25% του πληθυσμού του σε ένα χρόνο.

Επιπλέον, είναι κοινά αποδεκτό ότι κάθε απόπειρα περιορισμού εισόδου (στη χώρα, στην αγορά εργασίας ή σε άλλα συστήματα της κοινωνίας) επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα, καθώς εξωθεί τους ανθρώπους να χρησιμοποιούν την ευρηματικότητα και τις επιδεξιότητές τους στην παράκαμψη αυτών των εμποδίων. Για την αποφυγή αυτών των αρνητικών συνεπειών, είναι σωστό οι κοινωνίες να υιοθετούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό τη στάση των ίσων δικαιωμάτων περιορίζοντας παράλληλα στο ελάχιστο τις ρυθμίσεις αποκλεισμού. Ένα ανοιχτό καθεστώς επιτρέπει στους ανθρώπους να ορίζουν τη ζωή τους, ενώ παράλληλα ελαχιστοποιεί τις παρενέργειες παρανομίας και εκμετάλλευσης.

Η συνήθης στάση που υιοθετείται από το ελληνικό κράτος και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι η έμφαση στην αστυνόμευση, δηλαδή στην εντατικοποίηση των ελέγχων στα σύνορα και στις επιχειρήσεις «σκούπα». Όμως, η στάση αυτή δεν είναι δυνατόν να επιφέρει θετικά αποτελέσματα για το λόγο ότι ενέχει, μεταξύ άλλων, σημαντικά «ανθρωπιστικά κόσθη». Άλλωστε, όπως υποστηρίζουν ακόμα και εκείνοι που συντάσσονται με τους ελέγχους, όσο οι συνθήκες στην αγορά εργασίας επιτρέπουν τη μαύρη εργασία, κανένας έλεγχος δε θα αποδειχθεί αποτελεσματικός. (Λινάρδος-Ρυλμόν, 2000).⁵⁴

⁵⁴ Οι αλλοδαποί εργαζόμενοι πρέπει να καταφέρουν να ξεπεράσουν ένα «δίχτυ» που τους εξωθεί και ταυτόχρονα τους συγκρατεί στη «μαύρη» αγορά εργασίας. Ένα «δίχτυ», το οποίο συνθέτουν οι εργοδοτικές συμπεριφορές, η κοινωνική αποδοχή και η αδράνεια της κρατικής μηχανής. Από τη στιγμή που δεν υλοποιείται η πολιτική που αφενός θα περιορίσει αποφασιστικά τη «μαύρη» εργασία και αφετέρου θα αναγνωρίσει στους μετανάστες που βρίσκονται στην Ελλάδα τα εργασιακά, κοινωνικά και πολιτικά τους δικαιώματα, καμιά ρύθμιση της διαδικασίας εισόδου δε μπορεί να έχει ουσιαστικά αποτελέσματα. Θα συνεχιστεί η σημερινή κατάσταση, όπου ο ισχύων νόμος δεν εμπόδισε ούτε την παράνομη είσοδο εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών ούτε τη μόνιμη παραμονή τους – χωρίς όμως κανέναν είδους δικαίωμα. Πρέπει δηλαδή να υπάρξει αναγνώριση των εργασιακών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων των μεταναστών. (Λινάρδος-Ρυλμόν, 2000).

Οι Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη (2001) συνεχίζοντας τη συλλογιστική τους αναφέρουν ότι η προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου θα πρέπει να εστιάζεται κυρίως στη σχέση των μεταναστών με την οικονομία και κοινωνία προορισμού. Η οικονομική ενσωμάτωση συνήθως μετριέται με τη σύγκριση των επιπέδων διαβίωσης, απασχόλησης και εισοδημάτων των μεταναστών σε σχέση με αυτά των ντόπιων. Ωστόσο, η οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών δεν επιτυγχάνεται μόνο όταν βρίσκουν δουλειά με αμοιβή ανάλογη των ντόπιων αλλά και όταν συμμετέχουν ισότιμα στα φορολογικά βάρη και ακόμη περισσότερο όταν η επαγγελματική τους δραστηριότητα είναι αντίστοιχη με τα προσόντα τους.

Αποσαφηνίζοντας την παραπάνω αντίληψη οι συγγραφείς θέτουν το εξής καίριο ερώτημα : «Εν τέλει πώς τους θέλουμε τους μετανάστες; Τους θεωρούμε προσωρινά φιλοξενούμενους ή προσπαθούμε να τους εντάξουμε στην κοινωνία μας;» Το παράδοξο είναι ότι οι διάφορες πολιτικές που κατά καιρούς ασκούνται, αποδεικνύεται στην πράξη ότι οδηγούν προς τη μια κατεύθυνση, ενώ μακροπρόθεσμα οδηγούν στην άλλη. Για παράδειγμα, η εκπαιδευτική πολιτική που δε δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά των μεταναστών να διδαχθούν και τη μητρική τους γλώσσα στο σχολείο, φαίνεται εκ πρώτης όψεως ότι οδηγεί στη δημιουργία ενός μη φιλικού περιβάλλοντος για τους μετανάστες με απώτερο στόχο να επιστρέψουν κάποτε στη χώρα τους (πολιτική της αντιμετώπισης του μετανάστη ως «φιλοξενούμενου»). Όμως με μία πιο προσεκτική ματιά, μπορεί κανείς εύκολα να συμπεράνει ότι για τα παιδιά αυτά θα είναι δύσκολο να επιστρέψουν κάποια στιγμή στην πατρίδα τους, καθώς πιθανότατα δε θα μπορούν καν να γνωρίζουν τη μητρική τους γλώσσα (οπότε αναγκαστικά λειτουργεί ως πολιτική ενσωμάτωσης). Από την άλλη πλευρά, η δημιουργία σχολικών συστημάτων όπου διδάσκεται κατά κύριο λόγο η γλώσσα προέλευσης των μεταναστών, επιλύει αρκετά προβλήματα όπως τουλάχιστον υποδηλώνει η εμπειρία των χωρών που το δοκίμασαν και τώρα το εγκαταλείπουν. Η κυριότερη αρνητική εμπειρία συνοψίζεται στην ανάπτυξη εκπαιδευτικού συστήματος πολλών ταχυτήτων, με τα «μειονοτικά» σχολεία να υπολείπονται συστηματικά των υπολοίπων σε ποιότητα και σε προσφορά εφοδίων για μάθηση.

Εάν η επιδιωκόμενη προοπτική από το ελληνικό κράτος είναι να γυρίσουν κάποια στιγμή οι μετανάστες πίσω στην πατρίδα τους τότε οι πολιτικές πρέπει να προσανατολιστούν στην εφαρμογή μέτρων τα οποία να λειτουργούν προς την

αντίθετη κατεύθυνση. Για παράδειγμα, αν παραμείνει κάποιος στην Αλβανία⁵⁵ για περισσότερες από 60 ημέρες, χάνει την πράσινη κάρτα ή ό,τι άλλο έγγραφο διαθέτει για τη νόμιμη παραμονή του στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη, λοιπόν, πολιτική τους αποκόπτει άσκοπα από την Αλβανία συντελώντας στο να γίνεται πιο δύσκολη η προοπτική επιστροφής τους εκεί. Το γεγονός αυτό δημιουργεί με τη σειρά του και άλλου είδους προβλήματα. Για παράδειγμα, το ότι εμμέσως «αναγκάζονται» να παραμείνουν στην Ελλάδα χωρίς να έχουν βρει δουλειά, τους ωθεί συχνά σε παράνομες ενέργειες προκειμένου να καταφέρουν να επιβιώσουν.

Σε κάθε περίπτωση, οι επιθυμητές πολιτικές θα πρέπει να στοχεύουν στην ένταξη των μεταναστών με σεβασμό στη διαφορετικότητα, στη δημιουργική ενσωμάτωσή τους μέσα από μια σταδιακή διαδικασία «προσαρμογής», «εξομάλυνσης», «συμφιλίωσης» και όχι μέσα από λογικές αφομοίωσης. Αυτού του είδους οι πολιτικές αναγνωρίζουν τη μεγάλη χρησιμότητα δύο βασικών εργαλείων : αφενός τον ευεργετικό ρόλο των οργανώσεων υποστήριξης και αλληλο-υποστήριξης των μεταναστών και αφετέρου τη σημασία της καλλιέργειας δεξιοτήτων επικοινωνίας και χρήσης της γλώσσας ως βασικό προαπαιτούμενο της διαδικασίας προσαρμογής, εξομάλυνσης και συμφιλίωσης.

Συγκεκριμένα, η συμμετοχή των μεταναστών σε οργανώσεις, όπως είναι οι Εθνοτικές Οργανώσεις ή ο Σύλλογος Αυτοοργάνωσης των Μεταναστών, βελτιώνει ιδιαίτερα την ψυχολογία των μεταναστών και κατ' επέκταση την ποιότητα ζωής τους στη χώρα υποδοχής, καθώς τους επιτρέπει να αντλήσουν από την καταγωγή τους δύναμη και αυτοπεποίθηση. Επιπροσθέτως, οι οργανώσεις αυτές μπορούν να παίξουν, σε πρώτη φάση τουλάχιστον, ένα ρόλο μεσάζοντα – διαπραγματευτή ανάμεσα στους μετανάστες και στο κράτος. Το ελληνικό κράτος οφείλει να ενθαρρύνει τις διάφορες μορφές αυτοοργάνωσης των μεταναστών, όπως επίσης και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (NGOs) που στηρίζουν αυτή την προσπάθεια.⁵⁶ Το κράτος, επιπλέον, πρέπει να επικεντρώσει τις προσπάθειές του στην επίλυση των

⁵⁵ Αναφέρουμε την Αλβανία στο παράδειγμά μας διότι είναι η χώρα, της οποίας οι υπήκοοι, αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα (περίπου 65% επί του συνόλου των μεταναστών στη χώρα).

⁵⁶ Οι Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη (2001) αναφέρουν ότι στη Θεσσαλονίκη δραστηριοποιούνται πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, όπως «Γιατροί χωρίς Σύννορα», «Χαμόγελο του Παιδιού», η Εκκλησία της Ελλάδος, «Άρτος – Δράσις», «Εταιρεία Φιλοξενία», «Άρσις – Εταιρεία κοινωνικής υποστήριξης νέων και «Μακεδονικό Ινστιτούτο Εργασίας – MAKINE».

«μικρών» / «καθημερινών» προβλημάτων συνύπαρξης των μεταναστών με τους ντόπιους.

Πολύ σημαντική για την ομαλή κοινωνική ένταξη των μεταναστών είναι και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, καθώς η καλή γνώση της γλώσσας που μιλιέται στη χώρα προορισμού αυξάνει τη δυνατότητα επικοινωνίας των μεταναστών με το γηγενή πληθυσμό. Στα σπίτια τους οι μετανάστες μιλούν τη μητρική τους γλώσσα, όμως, τα παιδιά που στο σχολείο διδάσκονται τα ελληνικά, στην πράξη γίνονται κατά κάποιο τρόπο οι φορείς της ελληνικότητας μέσα στο νοικοκυριό των μεταναστών. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, ο αριθμός των αλλοδαπών / αλλόγλωσσων παιδιών στα σχολεία είναι πάνω από 90.000, από τα οποία περίπου 60.000 (δηλαδή ποσοστό 66% επί του συνόλου) έχουν μητρική γλώσσα την αλβανική.⁵⁷

Το θέμα της γλώσσας, όμως, δεν εξαντλείται στα παιδιά των μεταναστών. Οι γλωσσικές δεξιότητες για τους μετανάστες αποτελεί βασικό εφόδιο και όπλο κατά της γκετοποίησης και της δημιουργίας πυρήνα κοινωνικά αποκλεισμένων. Η ανάγκη για άνοιγμα των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και η ένταξη των μεταναστών σε διαδικασίες δια βίου μάθησης αποτελούν ταυτόχρονα τον καλύτερο τρόπο αξιοποίησης των δυνατοτήτων τους (με προφανή οφέλη για την οικονομία υποδοχής) αλλά και τον καλύτερο μηχανισμό πρόληψης φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού (με μεγάλο όφελος για την κοινωνία υποδοχής).

Οι συγγραφείς καταρρίπτουν και την αντίληψη που βλέπει τους μετανάστες ως φθηνό, υπάκουο, κακοπληρωμένο, ανασφάλιστο και χωρίς δικαιώματα εργατικό δυναμικό, υποστηρίζοντας ότι με αυτόν τον τρόπο συντηρείται και ενισχύεται η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή και η μη πληρωμή ασφαλιστικών εισφορών. Μια τέτοια λογική αφενός, ενισχύει και ενθαρρύνει την ανάπτυξη της οικονομίας προς κατευθύνσεις αντίθετες από αυτήν προς την οποία θα έπρεπε να στοχεύει (δηλαδή την ανάπτυξη επιχειρήσεων στην «τυπική» οικονομία που να στηρίζουν το δυναμισμό τους στη χρήση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού και σύγχρονων τεχνολογιών για την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων και υπηρεσιών διεθνώς ανταγωνιστικών) και

⁵⁷ Η Φραγκουδάκη (2000) υποστηρίζει πως «εφόσον το 66% των αλλόγλωσσων μαθητών /τριων στα σχολεία μας προέρχεται από την Αλβανία, είναι μεγάλη ανάγκη πριν απ' όλα να ανοίξει η κοινωνία μας τις πόρτες της στη γνώση αυτής της χώρας, την ιστορία της, το παρόν της, τις ομοιότητες και διαφορές και όχι να συνεχίζει να σκέφτεται τους Αλβανούς με τα στερεότυπα είτε άλλων εποχών είτε των ακραίων εκδοχών μικρού αριθμού παραβατικών συμπεριφορών».

αφετέρου, ενισχύει μία τακτική εκμετάλλευσης των μεταναστών και αντιμετώπισής τους ως «φιλόξενομένων εργατών».

Στον αντίποδα αυτής της ξενοφοβικής αντιμετώπισης των οικονομικών μεταναστών βρίσκεται η αντίληψη που τους θεωρεί ως πρόσθετο εργατικό δυναμικό με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Μια τέτοια αντίληψη μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας με άξονα την παραγωγική ανασυγκρότηση και την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων αγαθών και υπηρεσιών για μια ανταγωνιστική παρουσία στη διεθνή αγορά.

Αυτή η αντίληψη, καθώς ωριμάζει, οδηγεί σταδιακά σε αντιμετώπιση των μεταναστών όχι πλέον ως εργαζομένων αλλά ως πολιτών με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Εδώ στόχος της χώρας υποδοχής δεν είναι να εξουθενώσει αλλά να αξιοποιήσει τη «διαφορετικότητα» αυτών των ανθρώπων με έναν τρόπο παραγωγικό, αναγνωρίζοντας τη συμβολή τους στην ανάπτυξη της οικονομίας. Προς το παρόν, η ελληνική κοινωνία, αν και αξιοποιεί την παρουσία των μεταναστών, δε φαίνεται να είναι ταυτόχρονα διατεθειμένη να πληρώσει και κάποιο «κόστος» για αυτούς τους ανθρώπους που συμβάλλουν σημαντικά στην ευημερία της. Οι συγγραφείς, μάλιστα, αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι : «Υπάρχει ακόμη η ψευδαίσθηση ότι οι οικονομικοί μετανάστες αποτελούν ένα “δωρεάν γεύμα”. Αλλά δωρεάν γεύματα δεν υπάρχουν. Αφού λοιπόν υπάρχει κάποιο κόστος, ας φροντίσουμε να το κάνουμε να αξίζει τον κόπο».

Άλλωστε, το αίτημα του ανασχεδιασμού, τόσο της αγοράς εργασίας όσο και του κρίσιμου πεδίου της κοινωνικής προστασίας δεν τίθεται εξαιτίας των οικονομικών μεταναστών. Τίθεται ούτως ή άλλως και εκ των πραγμάτων. Στα πλαίσια, λοιπόν, του γενικότερου ανασχεδιασμού της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, πρέπει να γίνει απόλυτα αντιληπτό και κατανοητό ότι μεταξύ των πολλών πραγμάτων που έχουν αλλάξει (νοοτροπίες, συμπεριφορές, προσδοκίες, γυναίκες στον κόσμο της εργασίας, κ.λ.π.), έχει μεταβληθεί και η σύνθεση των πολιτών αυτής της κοινωνίας. Αυτή η νέα κατάσταση πραγμάτων υπόσχεται πολλά για το μέλλον, αλλά όπως καθετί καλό, εγκυμονεί και κινδύνους. Τα προβλήματα, λοιπόν, που ενδέχεται να δημιουργηθούν, δε μπορούν και δεν πρέπει να αντιμετωπιστούν ούτε με την άρνηση της αναγνώρισης των μεταναστών, ούτε με ανεδαφικές προσδοκίες ότι η νέα κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα θα αυτορυθμιστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Αντί Επιλόγου

Συνοψίζοντας τη βασική προβληματική της παρούσας εργασίας, φαίνεται ότι στη βάση της παράνομης μετανάστευσης βρίσκεται η παρακάτω αντίφαση : Από τη μια, υπάρχουν οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και εθνικές αιτίες στις χώρες αποστολής που αναγκάζουν τους ανθρώπους να μεταναστεύουν καθώς και οι οικονομικοί, κυρίως, παράγοντες προσέλκυσης στις χώρες υποδοχής (αυξημένη ζήτηση εργατικού δυναμικού σε κάποιους κλάδους, σε κάποιες περιοχές κ.λ.π.). Από την άλλη, υπάρχουν οι αυστηρές και περιοριστικές πολιτικές εισόδου των μεταναστών στις χώρες προορισμού. Καθώς οι μεταναστευτικές πιέσεις είναι τόσο έντονες ώστε να παραβλέπουν τις περιοριστικές πολιτικές, ένα μέρος της μετανάστευσης δε μπορεί παρά να είναι παράνομο. (Ghosh, 1998). Από αυτόν τον «κανόνα» δε μπορεί να ξεφύγει η Ελλάδα, τουλάχιστον όσο εντείνονται τα μεταναστευτικά ρεύματα προς αυτήν. (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001).

Συνεπώς, για την εισροή και παραμονή παράνομων μεταναστών στη χώρα δεν ευθύνονται μόνο οι κακοί νόμοι και η αναποτελεσματική αστυνόμευση. Η ανάγκη των μεταναστών να αναζητούν και να βρίσκουν εργασία σε άλλες χώρες οδηγεί στη συνέχιση της μετανάστευσης. Για την Ελλάδα, η εργασία των μεταναστών είναι χρήσιμη για τους ιδιώτες, τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τις αγροτικές εργασίες. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες από το ευκαιριακό «βόλεμα» και των δύο πλευρών (ημεδαπών και μεταναστών) είναι μέλημα της χώρας υποδοχής και όχι των μεταναστών που αποτελούν την αδύναμη πλευρά αυτής της σχέσης.

Στην Ελλάδα, ένα μεγάλο ποσοστό πολιτών χρησιμοποιούν αλλοδαπούς στα σπίτια και τις επιχειρήσεις τους και εν συνεχεία δυσανασχετούν με την ύπαρξη αλλοδαπών στη χώρα. Οι επιχειρήσεις και οι ιδιώτες που χρησιμοποιούν μετανάστες με εξευτελιστικές αμοιβές συχνά καταφεύγουν στο επιχείρημα ότι εφόσον «τόσα ζητούν οι μετανάστες» η συναλλαγή είναι τίμια. Πολλές φορές ακούγεται γύρω μας η διαμαρτυρία ότι δίνουμε ψωμί στους μετανάστες και αυτοί αντί να σεβαστούν τη χώρα επιδίδονται σε κλοπές και εγκληματικές ενέργειες. Όσο οι μετανάστες μπορούν να βρίσκουν παράνομη εργασία, οι ατέλειες του δικού μας συστήματος και η δική τους ανάγκη θα τους σπρώχνει να έρχονται στη χώρα.

Κάθε κοινωνία έχει το δικαίωμα να αποφασίζει αν και κατά πόσο μπορεί να δεχθεί μετανάστες στους κόλπους της. Ο κυριότερος και πιο κατανοητός λόγος μη αποδοχής μεταναστών μπορεί να είναι ο κορεσμός της αγοράς εργασίας. Ωστόσο,

σεβαστό μπορεί να είναι και το αίτημα των πολιτών μίας χώρας για μη αλλοίωση της εθνικής τους ταυτότητας. Η χρησιμοποίηση μεταναστών χωρίς την αντίστοιχη εξασφάλιση αξιοπρεπούς αμοιβής και κοινωνικών παροχών με το επιχείρημα ότι οι ίδιοι οι μετανάστες δεν τα ζητούν, σημαίνει παραβίαση των στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εκμετάλλευση της κατάστασης ανάγκης στην οποία αυτοί βρίσκονται. Αν κάποια χώρα θέλει και μπορεί να εμποδίσει την έλευση μεταναστών είναι ελεύθερη να το πράξει. Όμως, η εμπειρία πολλών ετών έχει δείξει ότι «όσο πιο αυστηρή είναι μία νομοθεσία τόσο διευκολύνεται η πλήρης ανατροπή της» (Ιωσηφίδης, 2001).

Στην παρούσα εργασία αναφέρθηκαν τα κυριότερα ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομική δραστηριότητα των μεταναστών στη χώρα μας. Ο συνδυασμός της παρεμπόδισης εισόδου μεταναστών στη χώρα με νομοθετικές ρυθμίσεις κοινωνικής ένταξης όσων μεταναστών υπάρχουν ήδη στην Ελλάδα κρίνεται ως η καλύτερη δυνατή πρακτική που μπορεί να ακολουθηθεί από την πολιτεία. Με τον τρόπο αυτό θα αποφευχθεί η καταδίκη των μεταναστών σε κοινωνικό αποκλεισμό και ανεργία στο μέλλον, γεγονός που εικάζεται ότι θα δημιουργήσει επιπλέον προβλήματα και κοινωνικές συγκρούσεις. Τα παραδείγματα της Ολλανδίας και της Σουηδίας (που ενώ έχουν τις ευνοϊκότερες διατάξεις για τους μετανάστες, δεν αντιμετωπίζουν εντονότερα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα από χώρες όπως η Γαλλία και η Γερμανία) ίσως να πείθουν ότι τελικά η δεκτικότητα η μη απέναντι στους μετανάστες να είναι περισσότερο θέμα κοινωνίας και όχι οικονομικών μεγεθών. Άλλωστε, όπως επισημαίνουν και οι Λυμπεράκη & Πελαγίδης (2000), «αφού η οικονομία δεν αντιμετωπίζει μόνη της και με τρόπο αυτόματο το θέμα της αφομοίωσης των οικονομικών μεταναστών τότε ο «λόγος» είναι στις κοινωνίες».

Η ενιαία ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική που επιχειρείται δείχνει να κινείται περισσότερο προς την κατεύθυνση του περιορισμού της μετανάστευσης. Η χώρα μας θα πρέπει να προσαρμοστεί στις ευρύτερες απαιτήσεις που θα προκύψουν από τις δικές της ανάγκες και τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση τα στοιχεία που παρατέθηκαν στα κεφάλαια που προηγήθηκαν, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι όποιες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να μην αφήσουν να επαναληφθούν λάθη του παρελθόντος, να μη θυμίζουν συμπεριφορά μίας «σύγχρονης αυτοκρατορίας» και να μην επιδεινώσουν τις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τρίτες χώρες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- Anderson T., & Phisacklea A. (1997), “Migrant Domestic Workers : A European Perspective”, E.C. – Leicester University : Leicester
- Ashton T. (1996), “The Industrial Revolution : 1760-1830”, Oxford University Press : Oxford
- Baldwin-Edwards M. (1997), “The emerging European immigration regime : some reflections on implications for Southern Europe”, Journal of Common Market Studies, vol. 35 (4), pp. 497-519
- Baldwin-Edwards M. (1998), “The Greek regularization : a comparative analysis with the Spanish, Portuguese and Italian experiences, In : <http://www.rdg.ac.uk/EIS//GSEIS/emc/publications/Edwards.htm>
- Baldwin-Edwards M., & Fakiolas R. (1999), “Greece : the contours of a fragmented policy response”, In : Baldwin-Edwards M., & Fakiolas R. (eds.) (1999), “Immigration and the informal economy in Southern Europe : special issue of Southern European Society and Politics”, vol. 4 (2)
- Bammer A. (1994), “Displacements”, Indiana University Press : Indianapolis
- Bilsborrow R., et al. (eds.) (1984), “Migration Surveys in Low Income Countries : Guidelines for Survey and Questionnaire Design”, London : Croom Helm
- Braham P., & Ratansi R. (1992), “Racism and Anti-Racism”, Skellington (eds.), Open University Press, U.K.
- Brenton H. (1989), “Diving for Pearls”, London : Nick Hern Books
- Brie C. (1995), «Νόμοι οι οποίοι κατασκευάζουν παράνομους», Le Monde Diplomatique, vol. 6, pp. 33, Στο : Κοσκινάς Κ. & Αλεξιάς Γ. & Μαντόγλου Σ. & Παπακωνσταντής Γ. & Βαφέας Ν. (2000), “ A study of Control Procedures in South – Eastern Mediterranean – The Case off Greece”, Reciprocal Identity Politics and Immigrants, Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Brown A. (1996), “Audrey Heyburn’s Neck”, London : Hodder and Stoughton
- Brown C. (1992), “Same Difference : The Persistence of Racial Disadvantage in the British Employment Market”, In : Braham P., & Ratansi R. (1992), “Racism and Anti-Racism”, Skellington (eds.), Open University Press, U.K.

- Butt-Philip A.B. (1994), "European Union immigration policy : phantom, fantasy, or fact?", In : Baldwin-Edwards M. (1994), "The politics of immigration in Western Europe", M.A. Schain and F. Cass (eds.), Ilford, pp. 168-191
- Canēte L.Y. (1998), όπως αναφέρεται στο : Canēte L.Y., : «Η φιλιπινέζικη κοινότητα στην Ελλάδα στο τέλος του 20^{ου} αιώνα», Στο : Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια), «Μετανάστες στην Ελλάδα» (2001), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Carson M. (1990), "Coming Up Roses", London : Victor Golancz
- Castles S. & Miller M. (1993), "The Age of Migration : International Population Movements in the Modern World, Macmillan : London
- Chell V. (1997), "Gender – Selective Migration : Somalian and Filipina Women in Rome", In : King R., & Black R. (eds.) (1997), "Southern Europe and the New Immigrations", Brighton : Sussex Academic Press, pp. 75-92
- Chiswick B. (1986), "Illegal Aliens : A Preliminary Report on an Employee – Employer Survey", In: "The American Economic Review" (1986), pp. 76, 253-257
- Chtouris S., & Psimmenos I. (1997), "Muslim Minorities in Greece", Country Report, TSER – Manchester University : Manchester
- Cohen R. (1997), "Global Diasporas", UCL Press : London
- Collinson S. (1993), "Europe and International Migration", Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London, pp.109-138
- Cordova E. (1986), "A typical employment patterns : Significance and Repercussions", Social and Labor Bulletin, No 1, I.L.O., Geneva
- Cornelius W. (1982), "Interviewing undocumented immigrants : methodological reflections based on Fieldwork in Mexico and the USA", In: "International Migration Review" (1982), pp. 2, 16, 378-411
- de la Billiere (1992), Gen. Sir Peter, "Storm Command : A Personal Account of the Gulf War", Dubai and Abu Dhabi, UAE and London : Motivate Publishing
- Djajic S. (1995), "Illegal immigration and Resource Allocation", A paper presented at a CERP Workshop, Halkidiki 14-16 September 1995

- Elias N., & Scotson J. (1994), "The Established and the Outsiders", Sage : London
- Elliot R. (1991), "Labor Economics : A Comparative Text", Berkshire : McGraw-Hill
- Fainstein S., et al. (1992), "Divided cities : New York and London in the contemporary world", Blackwell Publishers, Oxford, U.K.
- Fakiolas R. (1995), "Preventing Racism at the Workplace", Dublin : EFILWC
- Fakiolas R. (1997), "Recent efforts to regularize undocumented immigrants in Greece", Cambridge University Press : Cambridge
- Fitzpatrick J.P.(1966), "The Importance of Community in the Process of Immigrant Assimilation", In : "International Migration Review" (1966), pp. 1, 5-15
- Friedberg R., & Hunt J. (1995), "The impact of immigrants on host country wages, employment and growth", Journal of Economic Perspectives, vol. 9 (2), Στο : Λαμπριανίδης Λ., & Λυμπεράκη Α. (2001), «Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη : Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας», εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
- Ghost B. (1998), "Huddled masses and uncertain shores : insights into irregular migration", Martinus Nijhoff Publishers, London
- Ginsuburg N. (1992), "Racism and Housing", In : Braham P., & Ratansi R. (1992), "Racism and Anti-Racism", Skellington (eds.), Open University Press, U.K.
- Gordon I. & Sassen S. (1992), "Restructuring the Urban Labor Markets", In : Fainstein S., et al. (1992), "Divided cities : New York and London in the contemporary world", Blackwell Publishers, Oxford, U.K.
- Gordon J. (1996), "Stepford Husbands", London : Signet Books
- Grigg D. (1994), "E.G. Ravenstein and the Laws of Migration", In : Drake M. (eds.), "Time, Family and Community : Perspectives on Family and Community History" (1994), Open University : Milton Keynes
- Harvey D. (1989), "The condition of Post Modernity", Blackwell Publishers, U.K.
- Hirst P., & Thompson G. (1996), "Globalization in question", Polity Press, Cambridge

- Hobsbawm E. (1989), "The Age of Capital : 1848-1875", Cardina : London
- Hobsbawm E. (1990), "Industry and Empire", Penguin Books : Harmondsworth
- Iosifidies T., & King R. (1998), "Socio-spatial Dynamics and Exclusion of Three Immigrant Groups in the Athens Conurbation", In : "South European Study and Politics" (1998), pp. 3, 205-229
- King R. (1988), "Post – oil crisis, Post – Communism : New geographies of international migration", In : Pindler D. (eds.), "The New Europe : Economy, Society and Environment" (1988), Chichester : John Wiley & Sons Ltd, pp. 281-304
- Lazaridis G., & Romaniszyn K. (1998), " Albanian and Polish undocumented workers in Greece : a comparative analysis", Journal of European Social Policy, vol. 8 (1), pp. 5-22
- Lazaridis G., & Theotoky J. (1999), "Undocumented Migrants in Greece", In : "International Migration" (1999), vol. 37 (4), pp. 715-740
- Le Monde (2002), "L'immigration en Europe", Le Grand Dossier, pp. 14, 10/6/02
- Lianos T.P., & Sarris A.H., & Katseli L. (1996), "Illegal Immigration and Local Labor Market : The Case of Northern Greece", In : "International Migration" (1996), pp. 3, 34, 449-484
- Lucassen J. (1987), "Migrant Labor in Europe : 1600-1900", Croom Helm : Kent
- Malgesini G. (1995), "Evolucion de las polvticas imigratorias en la Union European", Instituto de Estudios Transnacionales de Cordova, INE – Themas, vol. 2, pp. 10, Στο : Λαμπριανίδης Λ., & Λυμπεράκη Α. (2001), «Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη : Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας», εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
- Markova E., & Sarris A. (1997), "The Performance of Bulgarian Illegal Immigrants in the Greek Labor Market", Department of Economics, University of Athens : Athens
- Marshall A. (1987), "Non-Standard employment : Practices in Latin America", International Institute of Labor studies, I.L.O., Geneva

- Massey D., et al. (1997), "Migration Theory, Ethnic Mobilization and Globalization", In : Guibernau M. & Rex (eds), "The Ethnicity Reader : Nationalism, Multiculturalism and Migration" (1997), Polity Press : Cambridge
- Merkle L., & Zimmermann K. (1992), "Savings and Remittances : Guest Workers in West Germany", In : Zimmermann K. (eds.), "Migration and Economic Development" (1992), Berlin : Springer – Verlag, pp. 55-75
- Murray C. (1993), "Class and Underclass", T.L.S., 21/5/93
- Paredes C.P. (1990), "The Truth and Myth about Filipino Migration", In : "Asian Migrant" (1990), pp. 3-4, 118-126
- Perruchoud R. (1994), «Στοιχεία διεθνούς μεταναστευτικού δικαίου σε σχέση με τους σκοπούς τους Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης», Στο : Θεοδωρόπουλος Χ., & Συκιάτου Α. (επιμέλεια), «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους» (1994), Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα
- Petronoti M. (1995), "Greek – African Interrelations in Eritrea and Greece", In: Bauman G., & Sunier T. (eds.), "Post-Migration Ethnicity" (1995), Amsterdam : Het Spinhuis, pp. 69-87
- Pouloupoulos I. (2000), "Trafficking in Women and Children : Greece, a Country of Destination and Transit", In : Siadima M. (2001), "Immigration in Greece during the 1990's : An overview", King's College London MA in Mediterranean Studies, Dissertation Paper, September 2001
- Portes A., & Rumbaut J. (1996), "Immigrant America : A Portrait", University of California : Berkeley
- Psimmenos I., & Georgoulas S. (1999), "Migration Pathways : a Historic, Demographic and Policy Review of the Greek Case", In : "Community Research Project Reports" (1999), Iapasis, European Commission
- Reyneri E., & Baganha M. (1999), "New migrants in South European Countries and their insertion in the underground economy", In : Reyneri E., et al. (eds.), "Migrants insertion in the informal economy, deviant behavior and the impact on receiving societies : the comparative reports" (1999)

- Romanisyzn K. (1997), "Clandestine Labor Migration from Poland to Greece, Italy and Spain in light of emerging Anthropological perspectives", paper, Migration, Employment and Labor Market, IIER/ESA : Santorini
- Sarris A., & Zografakis S. (1997), όπως αναφέρεται στο Αμίτσης Γ., & Λαζαρίδη Γ. (2001), «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
- Scalabrini Migration Center (1996), "Migration from the Philippines (1975-1995) : An Annotated Bibliography", compiled by Joyce Yukawa, Quezon City, Philippines : Scalabrini Migration Center
- Shugart D. (1996), "Decree outlines basic benefits, penalties for foreign labor", In : "Athens News", 15/11/96, pp. 15
- Siadima M. (2001), "Immigration in Greece during the 1990's : An overview", King's College London MA in Mediterranean Studies, Dissertation Paper, September 2001
- Smith D. (1994), "Geography and social justice", Blackwell Publishers, U.K.
- Stark O. (1991), "The Migration of Labor", Massachusetts : Blackwell Publishers, U.K.
- Tapinos G. (2000), "Illegal Immigrants and the Labor Market", OECD Observer, 24/2/00, HYPERLINK, <http://www.oecdobserver.org/news.htm>
- The conclusions of Laecken's Counsil, http://www.europa.eu.int/comm/news/laecken_counsil/en/conclusions.htm
- Thomas W., & Znaniecki F. (1984), "The Polish Peasant in Europe and America", University of Illinois : Illinois
- Tonry M. (1997), "Ethnicity, Crime and Immigration", Για την Κοινωνική Κατασκευή των μεταναστών ως εγκληματίες και τις συνέπειες, Chicago Press, Στο : Κοσκινάς Κ. & Αλεξιάς Γ. & Μαντόγλου Σ. & Παπακωνσταντής Γ. & Βαφέας Ν. (2000), " A study of Control Procedures in South – Eastern Mediterranean – The Case off Greece", Reciprocal Identity Politics and Immigrants, Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Towards a common European Union immigration policy, όπως φιλοξενείται στην ιστοσελίδα :
http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/fsj/immigration/wai/fsj_immigration_intro.en.htm

- Unicef (2001), Έρευνα για την παιδική εκμετάλλευση στην Ελλάδα που φιλοξενείται στην ιστοσελίδα : <http://www.unicef.gr/oldpress/2001/45-2001.htm>
- Venturini A. (1994), "Changing Patterns of Labor Emigration in Southern Europe", Paper presented at the conference "Economic Change in Southern Europe" by the Social Science Research Council
- Wilson W. (1994), "Citizenship and the Inner city Chetto Poor", In : Steenbergen V. Bart (eds.), "The Condition of Citizenship" (1994), London
- Αμίτσης Γ., & Λαζαρίδη Γ. (2001), «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
- ΑΡΣΙΣ – Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων, Γιατροί του κόσμου, Διεθνής Αμνηστία, Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, Εθελοντική Εργασία Αθήνας, Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη, Νεολαία κατά του Ρατσισμού στην Ευρώπη (YRE), SOS Ρατσισμός, Συντονιστικό Κοινοτήτων Μεταναστών και Αντιρατσιστικών Οργανώσεων (2001), «Δέκα θέσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες», Στο : Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια), «Μετανάστες στην Ελλάδα» (2001), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Βάιου Ν., & Χατζημιχάλης Κ. (1997), «Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα και τους Πολωνούς στους αγρούς», Αθήνα : Εξάντας
- Βασιλογιάννης Φ. Κ. (επιστημονικός υπεύθυνος) (2001), «Απλούστευση διαδικασιών για τη χορήγηση αδειών παραμονής και εργασίας αλλοδαπών και για τη χορήγηση ή αναγνώριση της ελληνικής ιθαγένειας», Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, Αθήνα
- Γαβρόγλου Σ. Π. (2002), «Μετανάστευση και Ακροδεξιά Αντίδραση στην Ευρώπη : Συγκριτική Επισκόπηση», Στο : Ναζάκης Χ., & Χλέτσος Μ., «Μετανάστες και Μετανάστευση : Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές», εκδόσεις Πατάκης, β' έκδοση, Αθήνα
- Γαλατούλας Δ. (2002), «Προτεραιότητες της Ελληνικής Προεδρίας στην Ομάδα Εργασίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα ασύλου», ανακοίνωση στη διημερίδα «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου

της Ευρωπαϊκής Ένωσης : Η πρόκληση του Ασύλου και της Μετανάστευσης, Αθήνα

- Γετίμης Π. (2002), Τελική Έκθεση έρευνας – μελέτης για την εκπόνηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Για τους Μετανάστες στην Ελλάδα», Ι.Α.Π.Α.Δ., Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Γιάννου Β. (2003), «Ευπρόσδεκτα επαγγέλματα για παλιννοστούντες – ξένους στην Ξάνθη», «Έθνος», 30/9/03
- Γκλαρνέτατζης Ν. (2001), «Μια ματιά στο αντιρατσιστικό κίνημα στην Ελλάδα : Η περίπτωση της Αντιρατσιστικής Πρωτοβουλίας Θεσσαλονίκης», Στο: Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια), «Μετανάστες στην Ελλάδα» (2001), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Γραφείο Μεταναστών : «Ο Νόμος για τη νομιμοποίηση των οικονομικών μεταναστών και την απόκτηση άδειας εργασίας», στην ιστοσελίδα : <http://www.gsee.gr/kepea/kepea/Greek/gm.htm>
- Γρηγορίου Χ., & Κούταλης Ε. (2001), Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ στα Ιωάννινα : Οι απαρχές μιας τοπικής αντιρατσιστικής δραστηριοποίησης», Στο: Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια), «Μετανάστες στην Ελλάδα» (2001), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Διαμαντοπούλου Α. (2002), «Το μέλλον της Ευρώπης στους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής», Ομιλία στο συνέδριο που διοργανώθηκε από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και διεξήχθη στο Πάντειο Πανεπιστήμιο στις 4/4/02, όπως φιλοξενείται στην ιστοσελίδα : http://www.diamantopoulou.gr/corpus/europe/europe_.../el_gr_42.htm
- Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών (2001), «Δουλεύοντας με τους μετανάστες», Στο: Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια), «Μετανάστες στην Ελλάδα» (2001), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά (2002), «Ολοκληρωμένη Μεταναστευτική Πολιτική», 12/11/02
- ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά (2002), «Εθνικό Πλαίσιο Μεταναστευτικής Πολιτικής», 10/12/02

- ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά (2003), «Ισχυρή και Δημοκρατική Ευρώπη : Ο προοδευτικός πόλος στον αυριανό κόσμο του ανταγωνισμού», 21/1/03
- ΔΗΜΟΣΙΟΓραφικά (2003), «Η Μεταναστευτική Πολιτική προτεραιότητα της Ελληνικής Προεδρίας», 18/2/03
- Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης (2001), «Στοιχεία αιτήσεων προσωρινής άδειας εργασίας (πράσινη κάρτα)»
- Ελευθεροτυπία (2002), «Τα πάθη του Χασάν : Η δυστυχία του να είσαι μετανάστης», 12/5/02, όπως φιλοξενείται στην ιστοσελίδα : <http://www.iospress.gr/ios2002/ios20020512a.htm>
- Ελευθεροτυπία (2000), «Ελεύθεροι φυλακισμένοι : το έγκλημα να είσαι μετανάστης», ένθετο «Ιός της Κυριακής», σσ. 85-87, 15/10/00
- Ελευθεροτυπία (2000), «Οι λαθρομετανάστες του 2001 : το νομοσχέδιο για τους μετανάστες», ένθετο «Ιός της Κυριακής», σσ. 45-47, 15/10/00
- Ελευθεροτυπία (2002), «Ακριβό μου όνειρο», 8/11/02
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ) (1998): Απογραφή πληθυσμού κατοικιών, 1991, Αθήνα
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ) : Στοιχεία του έτους 1998
- Ενημερωτικό Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας (2001), έκδοση Υπουργείου Εργασίας
- Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη (1998), Αθήνα
- Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη (1999), Αθήνα
- Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη (2000), Αθήνα
- Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη (2001), Αθήνα
- Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη (2002), Αθήνα
- Θεοδωρόπουλος Χ., & Συκιώτου Α. (επιμέλεια) (1994), «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα
- ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (2000), «Μετανάστες, απασχόληση και νομιμοποίηση», Μέρος IV, όπως φιλοξενείται στην ιστοσελίδα : <http://www.inegsee.gr/M4-2000htm>
- Ιωσηφίδης Θ. (1997), «Συνθήκες εργασίας τριών μεταναστευτικών ομάδων στην Αθήνα», Στο: Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ.

- (επιμέλεια), «Μετανάστες στην Ελλάδα» (2001), εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Ιωσηφίδης Θ. (2001), «Εργασία, μετανάστευτική εργασία και το τέλος (;) της εργασίας», Στο: Αμίτσης Γ., & Λαζαρίδη Γ. (2001), «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
 - Καβουνίδη Τ. (1998), «Μετανάστευση, νομιμοποίηση και κοινωνικά δίκτυα : Πρόσφυγες και μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας», εκδόσεις ΕΚΕΜ, Αθήνα
 - Καβουνίδη Τ. (2000), «Αλλοδαποί που υπέβαλλαν αίτηση για κάρτα προσωρινής παραμονής : υπηκοότητα, φύλο και χωροθέτηση», Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (ΕΙΕ), Αθήνα
 - Καβουνίδη Τ. (2001), «Η μετανάστευση στην Ελλάδα και η γήρανση του πληθυσμού», Στο : Κικίλιας Ε., & Μπάγκαβος Χ., & Τίνιος Π., & Χλέτσος Μ. (επιμέλεια), 2001
 - Καβουνίδη Τ. (2001), «Οι μετανάστες του πρώτου Ελληνικού προγράμματος νομιμοποίησης», Στο: Αμίτσης Γ., & Λαζαρίδη Γ. (2001), «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
 - Καβουνίδη Τ. (2002), «Χαρακτηριστικά μεταναστών : το Ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998», Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (ΕΙΕ) και εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα
 - Καβουνίδη Τ. & Γναρδέλλης Χ. & Αλεξιάς Γ. (2003), «Ερευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών», Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική – Πληροφορική Α.Ε., Αθήνα
 - Καρύδης Β. (1996), «Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα : ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
 - Κασιμάτη Κ., κ.α. (1992), «Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση : κοινωνική και οικονομική ένταξη», Αθήνα : Γ.Γ.Α.Ε. – Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής
 - Κασιμάτη Κ. (επιμέλεια) (1998), «Κοινωνικός αποκλεισμός : η ελληνική εμπειρία», Αθήνα : Gutenberg

- Κατρούγκαλος Γ. (2001), «Τα κοινωνικά δικαιώματα των παράνομων μεταναστών», Στο: Αμίτσης Γ., & Λαζαρίδη Γ. (2001), «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
- Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών (2002), «Μετανάστευση, φύλο και δικαιώματα», Ιανουάριος 2002
- Κοΐλιαρη Α. (1997), «Ξένος στην Ελλάδα : Μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη», εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
- Κοινή Υπουργική Απόφαση αρ. 4803/13/8-α/1992 (31/7/92 αρ. ΦΕΚ 498Β')
- Κόλλιας Γ., & Κατσορίσας Δ. (2002), «Αλλοδαποί εργαζόμενοι : ένταξη ή καταστολή;», επιστημονικό άρθρο που φιλοξενείται στην ιστοσελίδα : <http://www.inegsee.gr/enimerwsi-48-doc5.htm>
- Κόντης Α. (1997), «Ημεδαπό και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό στην ελληνική αγορά εργασίας», Στο: «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», Αθήνα : Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σσ. 509-533
- Κοσκινάς Κ. & Αλεξιάς Γ. & Μαντόγλου Σ. & Παπακωνσταντής Γ. & Βαφέας Ν. (2000), "A study of Control Procedures in South – Eastern Mediterranean – The Case off Greece", Reciprocal Identity Politics and Immigrants, Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Κοσκινάς Κ. & Παπαστάμου Σ. & Αλεξιάς Γ. (2002), "A comparative research of the relationship between Organized Crime, Illegal Immigrants and Undeclared Labor", Structural and Operational Procedures of Organized Criminal Groups in Importing, Sustaining and Processing an Illegal Labor Force from Third Countries, Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Κούζης Γ. (2002), «Με τους όρους του δουλεμπορίου – μεσίτες τεχνικών για μεγάλα έργα – εισάγονται εγγυημένοι εργάτες», Ελευθεροτυπία, 14/7/02
- Κούρτοβικ Ι. (1994), «Το νομικό καθεστώς των μεταναστών εργατών στην Ελλάδα», Στο: Θεοδωρόπουλος Χ., & Συκιάτου Α. (επιμέλεια) (1994), «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα
- Κτιστάκης Γ. (επιμέλεια) (2001), «Μετανάστες, ρατσισμός, ξενοφοβία», Αθήνα – Κομοτηνή

- Λαμπριανίδης Λ. & Λυμπεράκη Α. (2001), «Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη : Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας», εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
- Λιανός Θ. (2003), Ομιλία στην ημερίδα του ΚΕΙΠΕ με θέμα τη μετανάστευση, 3/3/03
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (1993), «Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα», Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα
- Λινάρδος-Ρυλμόν Π. (2000), «Ζητήματα πολιτικής σχετικά με τη νομιμοποίηση των αλλοδαπών στην Ελλάδα», Τετράδια του ΙΝΕ τ. 18-19, σσ. 73-86, Ιούλιος 2000
- Λυμπεράκη Α., & Πελαγίδης Θ. (2000), «Ο φόβος του ξένου στην αγορά εργασίας : Ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη», εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα
- Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια) (2001), «Μετανάστες στην Ελλάδα», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μάρκοβα Ε. (2001), «Οι Βούλγαροι οικονομικοί μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας και στην ελληνική κοινωνία», Στο: Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια) (2001), «Μετανάστες στην Ελλάδα», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μάρκοβα Ε. (2001), «Οι Βούλγαροι στην Ελλάδα», Στο: Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια) (2001), «Μετανάστες στην Ελλάδα», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μαυρέας Κ. (1998), «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού : Πόντιοι και Βορειοηπειρώτες πρόσφυγες στην Ελλάδα», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 96-97, σσ. 185-218
- Μετανάστες και πρόσφυγες στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2002), Μελέτη που φιλοξενείται στην ιστοσελίδα :
<http://www.tnn.gr/meletes/metanastesprosfugesee.htm>
- Μουσούρου Λ. (1993), «Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Μπάγκαβος Χ., & Παπαδοπούλου Δ. (2003), «Μεταναστευτικές Τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική», Ινστιτούτο Εργασίας, Μελέτες του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ

- Μπακέλας Γ. (1998), άρθρο στο «Δελτίο Θυέλλης», τ. 11, σσ. 52-55, 11/5/98
- Μπαμπινιώτης Γ. (1997), «Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας», Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας
- Ναξάκης Χ., & Χλέτσος Μ. (2001), «Μετανάστες και Μετανάστευση: Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές», Αθήνα : εκδόσεις Πατάκης
- Ναξάκης Χ., & Χλέτσος Μ. (2002), «Μετανάστες και Μετανάστευση: Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές», Αθήνα : εκδόσεις Πατάκης, β' έκδοση
- Νόμος 1991, 1975/1991 (4/12/91 αρ. ΦΕΚ 184Α')
- Νόμος 1996, 2452/1996 (3/12/96 αρ. ΦΕΚ 283Α')
- Νόμος 2001, 2910/2001, (2/5/01 αρ. ΦΕΚ 91)
- Νόμος 2002, 3013/2002 (1/5/02 αρ. ΦΕΚ 102)
- Νόμος 2002, 3074/2002 (4/12/02 αρ. ΦΕΚ 296)
- Οικονόμου Γ. (2001), «Θεσμικό Πλαίσιο, Μηχανισμοί Εφαρμογής και Κατευθύνσεις της Μεταναστευτικής Πολιτικής στην Ελλάδα», εργασίας για την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης
- Παπαστάμου Σ. & Μαντόγλου Σ. (1995), «Κοινωνικές αναπαραστάσεις», εκδόσεις Οδυσσέας, Στο : Κοσκινάς Κ. & Αλεξιάς Γ. & Μαντόγλου Σ. & Παπακωνσταντής Γ. & Βαφέας Ν. (2000), "A study of Control Procedures in South – Eastern Mediterranean – The Case off Greece", Reciprocal Identity Politics and Immigrants, Αθήνα : Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Παπαφιλίππου Δ. (1996), «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η Προστασία Προσφύγων και Μεταναστών», Στο: «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός» (1997), Πρακτικά 2^{ου} επιστημονικού συνεδρίου, Αθήνα : Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σσ. 423-432
- Πετρινιώτη Ξ. (1993), «Η μετανάστευση προς την Ελλάδα : Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση», Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων και Οδυσσέας, Αθήνα
- Πετρινιώτη Ξ., & Κουκουλέ Γ. (επιμέλεια) (1998), «Επετηρίδα Εργασίας», Πανεπιστημιακές εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα
- Πετρονώτη Μ., & Ζαρκιά Κ. (1998), «Το πορτραίτο μίας διαπολιτισμικής σχέσης», Αθήνα : UNESCO / ΕΚΚΕ
- Προεδρικό Διάταγμα 358/1997, ΦΕΚΑ', 28/11/97

- Προεδρικό Διάταγμα 359/1997, ΦΕΚΑ', 28/11/97
- Σιταρόπουλος Ν. (2002), «Παρατηρήσεις με αφορμή τις προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», ανακοίνωση στη διημερίδα «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης : Η Πρόκληση του Ασύλου και της Μετανάστευσης», Αθήνα
- Στεφανάκη Κ. (2002), «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης», ανακοίνωση στη διημερίδα «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης : Η Πρόκληση του Ασύλου και της Μετανάστευσης», Αθήνα
- Τεγόπουλος Ν., & Φυτράκης Π. (1996), «Μείζον Ελληνικό Λεξικό», Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας
- Τέλιος Η. (2001), «Μελέτη με θέμα το βιοτικό επίπεδο και τα όρια φτώχειας στην Αλβανία», Ινστιτούτο Εργασίας των Ανεξάρτητων Συνδικάτων Αλβανίας, Αθήνα
- Τερζίδης Κ. (1995), «Όψεις του προβλήματος κοινωνικής και οικονομικής ολοκλήρωσης παλιννοστούντων Ελληνοποντίων», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Νο 98 : σσ. 100-121
- Τζιμάνης Κ. (2002), «Η οργάνωση της εργασίας και το Εργατικό Δίκαιο», Επιθεώρηση Εργασίας
- Τούση Μ. (1993), «Ελλάδα και Schengen», Στο: Θεοδωρόπουλος Χ., & Συκιάτου Α. (επιμέλεια) (1994), «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, σσ. 194-205
- Τσιαδής Δ. (2002), «Η Συμβολή του Λιμενικού Σώματος στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης», ανακοίνωση στη διημερίδα «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης : Η Πρόκληση του Ασύλου και της Μετανάστευσης», Αθήνα
- Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (ΥΠΕΣΔΑΑ) / Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης (2003), «Επιδιώξεις της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Τομέας Δικαιοσύνης και Εξωτερικών Υποθέσεων, Αθήνα

- Φακιδόλας Ρ. (2002), «Μετανάστευση : Η νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα», Πανεπιστημιακές εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα
- Φεραλδή Ε. (1994), «Πρόσφυγες – Μετανάστες», Στο : Θεοδωρόπουλος Χ., & Συκιώτου Α. (επιμέλεια) (1994), «Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των οικογενειών τους», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα
- Φραγκουδάκη Α. (2000), «Η Στρουθοκάμηλος», ΠΡΟΣΩΠΑ σσ. 7, εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ, 9/12/00
- Χλέτσος Μ. (2002), «Η Πολιτική Οικονομία της Μετανάστευσης», Στο: Ναζάκης Χ., & Χλέτσος Μ. (2002), «Μετανάστες και Μετανάστευση: Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές», Αθήνα : εκδόσεις Πατάκης, β' έκδοση
- Χτούρης Σ., & Ψημμένος Ι. (1998), «Μεταναστευτικές ομάδες στην Αθήνα», Αθήνα : Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Νομαρχία Αττικής
- Χτούρης Σ., & Ψημμένος Ι. (1998), Ερευνητικό πρόγραμμα «Παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και μεταναστευτικά δίκτυα στο μεσογειακό χώρο», Στο : Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια) (2001), «Μετανάστες στην Ελλάδα», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Ψημμένος Ι. (1995), «Μετανάστες από τα Βαλκάνια : Κοινωνικός αποκλεισμός στην Αθήνα», εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
- Ψημμένος Ι. (1998), «Δημιουργώντας χώρους κοινωνικού αποκλεισμού», Στο: Κασσιμάτη Κ. (επιμέλεια) (1998), «Κοινωνικός αποκλεισμός : η ελληνική εμπειρία», Αθήνα : Gutenberg
- Ψημμένος Ι. (1999), «Μετανάστευση και εργασία στην Ευρώπη : Η δημιουργία νέων κοινωνικών χώρων», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής, Αθήνα
- Ψημμένος Ι. (2001), «Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στη μητροπολιτική Αθήνα», Στο : Μαρβάκης Α., & Παρσανόγλου Δ., & Παύλου Μ. (επιμέλεια) (2001), «Μετανάστες στην Ελλάδα», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

21 ΙΑΝ. 2013
1 ΝΟΕ. 2013

22 ΝΟΕ. 2013

07 ΝΟΕ. 2014

26.11.14

10 ΔΕΚ. 2014

15 ΑΠΡ. 2015

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000099066